

RASEINIŲ KRAŠTO

ŽYDAI

Gyvenimai ir likimai

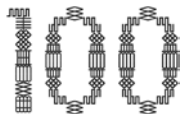

RASEINIAI REGION

JEWS

Their Lives and Fates

Atkurtai
Lietuvai

Raseinių rajono savivaldybė

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

ISBN 978-9986-31-520-9

© Raseinių krašto istorijos muziejus, 2018

© S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2018

Lina Kantautienė

RASEINIŲ KRAŠTO

ŽYDAI

Gyvenimai ir likimai

RASEINIAI REGION

JEWS

Their Lives and Fates

Klaipėda
2018

„Kiekvienas žmogus tai pasaulis. Po kiekvienu akmeniu guli pasaulio istorija.“

Heinrich Heine (1797–1856)

Lietuvoje yra akmenų, po kuriais guli tūkstančiai žmonių ir slypi tūkstančiai istorijų.

Žydų tautos katastrofa Antrojo pasaulinio karo metais neturi precedento žmonijos istorijoje. Holokausto metu buvo nužudyti apie 6 milijonai žydų, iš jų – 200 000 žuvo Lietuvoje. Žudynių vietose ant paminklinių akmenų lietuvių ir hebrajų kalbomis užrašytas konkrečios Raseinių rajono vietovės aukų skaičius: Ariogaloje – 662, Girkalnyje – 1 600, Nemakščiuose – 543, Žieveliškės k. – 1 677¹ ir kitur. Nužudyta daugiau nei 5 000 žmonių: vyrų, moterų, vaikų. Nėra vardų, pavardžių, amžiaus, profesijų...

Norisi užpildyti šią istorijos spragą. Kuo daugiau sužinoti ir kuo plačiau paskleisti žinią apie žmones, gyvenusius mūsų senelių ir tėvų kaimynystėje. Juk žydai, kaip ir lietuviai, gynė savo tėvynę, jauną Lietuvos Respubliką, 1918–1920 m. nepriklausomybės kovoje. Už pasižymėjimą kovose su bolševikais, lenkais ir bermontininkais daugiau kaip dvi dešimtys narsiausių žydų buvo apdovanoti Vyčio Kryžiumi, apie šimtą krito mūšio lauke. Daugybė civilių žydų įsijungė į savivaldybių kūrimo darbą, Lietuvos ūkio atstatymą, dirbo paslaugų sektoriuje, medicinos, kultūros ir mokslo srityse. Po Pirmojo pasaulinio karo, 1921 m. Raseiniuose gyveno 6 030 gyventojų, iš jų 3 000 buvo žydų tautybės. Visi sutartinai siekė miesto gerovės, iš devyniolikos savivaldybės tarybos narių aštuoni buvo žydai. 1924 m. Raseinių miesto tarybos pirmininku išrinktas visų miestiečių gerbiamas advokatas Maksas Levy.

1941 m. birželio 22 d. hitlerinės Vokietijos kariuomenė įžengė į Raseinius. Paskatinti nacių lietuviai antisemitai pradėjo pogromus. Žydus suvarė į getus, vertė sunkiai dirbti, nedavė maisto, iš jų tyčiojosi, mušė. 80-metį senuką, buvusį ilgametį miesto tarybos narį, advokatą M. Levy baltaraiščiai įkėlė į mėšlinas vežėčias. Vežiojo stovintį po miestą, stumdė ir tąsė už barzdos. Buvęs advokatas nesusivokdamas, o gal specialiai, pradėjo sakyti kalbą apie pagarbą žmogui, žmogaus teises, laisves ir pareigas. Nuo patyčių ir skausmo Maksui Levy plyšo širdis. Tai buvo viena pirmųjų Raseinių žydų bendruomenės aukų.

Liepos mėnesį prasidėjo masiniai šaudymai, sušaudyti vyrai, vėliau nepasigailėta nei moterų, nei vaikų. Sunaikinta tris šimtmečius šalia mūsų gyvenusi žydų tauta, pusė mūsų miesto gyventojų.

Tai buvo mirties, ašarų, baimės ir nežinios dienos. Vis dėlto atsirado žmonių, kurie, nepaisydami grasinimų, rizikuodami gyvybėmis, slėpė, maitino ir rengė nacių persekiojamus žydus. Gelbėtojai garbingai vadinami Pasaulio tautų teisuoliais.

Dėkojame visiems, prisidėjusiems prie šio kilnaus darbo.

¹ Kituose šaltiniuose aukų skaičius gali skirtis.

2016 m. sausio 27 d. Žemaičio aikštėje vyko akcija Tarptautinei holokausto aukų atminimo dienai paminėti. Tą dieną mūsų mieste lankėsi Izraelio valstybės nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Lietuvai Amir Maimon. Sugriautos Didžiosios sinagogos vietoje uždegėm žvakutes, prisiminėm žuvusius Raseinių gyventojus holokausto metais. Kartu su ambasadoriumi nuvykome pagerbti holokausto aukų Žieveliškės k. – „Didžiausias indėlis įamžinant žuvusiųjų atminimą – sužinoti ir užrašyti jų vardus“, – sakė Izraelio valstybės nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Amir Maimon priešęs prie paminklo 1600 sušaudytiems žydų tautybės žmonėms. J. Minelgaitės nuotr.

Šioje knygoje rasite keliolika šimtų Raseinių krašto žydų vardų ir pavardžių.

On 27 January 2016, an event was held at the Samogitian Square to commemorate International Holocaust Remembrance Day. On that same day His Excellency the Ambassador of the State of Israel to Lithuania Amir Maimon visited our town. We lit candles at the place of the destroyed Great Synagogue and commemorated the residents of Raseiniai who perished during the Holocaust. Together with the Ambassador we went to Žieveliškės village to pay our respects to victims of the Holocaust there. 'The biggest contribution in commemorating those who perished would be to find out and put down their names,' His Excellency Amir Maimon said when standing at the monument erected to commemorate the 1,600 Jews who were shot to death

This book makes mention of around 1,000 Jewish names and surnames from Raseiniai Region.

‘Every man is a Universe. Beneath every gravestone lies a world’s history.’

Heinrich Heine (1797–1856)

There are gravestones in Lithuania beneath which lie thousands of people and their histories.

The catastrophe of the Jewish nation during World War II has no precedent in the history of humankind. Around 6 million Jews were killed during the Holocaust, 200,000 of whom perished in Lithuania. Commemorative stones bear inscriptions in Lithuanian and Hebrew indicating the numbers of victims that were killed in certain areas of Raseiniai District: 662 in Ariogala; 1,600 in Girkalnis; 300 in Lyduvėnai; 543 in Nemakščiai; 1,677 in Žieveliškės village; and 300 in Viduklė.² All in all, more than 5,000 people were killed here, including men, women and children. There are no names nor do we know their surnames, age or profession...

We would like to fill in this gap in history, to find out as much as possible about them and to spread the news about the people who lived in the neighbourhood of our grandparents and parents. After all, the Jews, just like Lithuanians, fought for their fatherland – the newly established Republic of Lithuania – and took part in the fights for its independence in 1918–1920. They won distinction in the fights with Bolsheviks, Poles and Bermontians. As a result, more than 20 of the bravest Jewish soldiers were awarded the Cross of Vytis and around 100 perished on the battlefield. Many civilian Jews joined the effort to create local government and restore the Lithuanian economy, and worked in the service, medical, cultural and educational sectors. After World War I, in 1921, the town of Raseiniai had 6,030 inhabitants 3,000 of whom were Jewish nationals. All inhabitants, irrespective of their nationality, worked for the benefit of the town hand in hand. The Municipal Council consisted of 19 members, 8 of whom were Jews. In 1924, lawyer Maksas Levy, who was highly respected by all town dwellers, was elected chairman of the Town Council of Raseiniai.

On 23 June 1941, the Nazi German army entered Raseiniai. Encouraged by the Nazis, Lithuanian anti-Semites started pogroms and plunders. Jews were herded into ghettos and forced into hard labour, deprived of food, mocked and beaten up. The white armbands put former long-term member of the Town Council, 80-year-old honourable lawyer-advocate Maksas Levy on a dingy horse-driven wagon and drove him around the town standing on the wagon. They kept pushing him around and tugging his beard. Either out of disorientation or intentionally, the former lawyer started making a speech about respect for human rights, freedoms and duties. As a result of the mockery and pain, Maksas Levy died of heartbreak. He was one of the first victims in the Jewish community of Raseiniai.

In July, mass shootings began. Men were shot first, but women and children were not spared either. The nation that had lived in our neighbourhood for 300 years and made up half of our town’s population was annihilated.

² Other sources may provide a different number of victims.

These were the days of death, tears, fear and suspense. However, there were also people who despite all the threats and risk to their own livelihood provided the Jews who were prosecuted by the Nazis with hideouts, food and clothes. The saviours are worthily referred to as the Righteous Among the Nations.

This is the second book about the Jews of Raseiniai Region supplemented with photographs and stories.

We invite you to learn more about the history of Raseiniai Region and to use both the reputable and the painful events of the past to build a more tolerant future.

We extend our sincere gratitude to all those who contributed to this dignified effort.

Marijona ir Dominykas Viščiai išgelbėjo Aroną Smolenską. 2011 m. jie apdovanoti Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi, 2018 m. – Pasaulio tautų teisuolio medaliu. Nuotraukoje iš dešinės: nepaprastasis ir įgaliotasis Izraelio valstybės ambasadorius Lietuvoje Amir Maimon ir Arono Smolensko vaikai: Birutė Šlapikienė, Algimantas Smolenskas, Artūras Smolenskas, Nijolė Elena Mickuviene. B. Šlapikienės archyvas

In 2011, Marijona and Dominykas Viščius were awarded the Life Saving Cross and in 2018 – the Righteous Among the Nations Medal

Raseiniai miest 1934 m. V - 17 d.

Raseiniai 1934 m. RKIM

Raseiniai apie 1930 m. A. Miškinio archyvas. LNM

RASEINIAI. ŠILAVOS G. VĖ.

TRUMPA ŽYDŲ ISTORIJA RASEINIŲ KRAŠTE

Pietrytinėje Žemaitijos dalyje yra Raseinių žemė, pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose paminėta 1253 m. Lietuvos Karaliaus Mindaugo raštuose. XIII a. pb.–XIV a. vokiečių kronikose aprašomi riterių žygiai į Raseinių kraštą, kovos su vietos gyventojais pagonimis. Tik po Žalgirio mūšio (1410 m.), nurimus karams su kryžiuočiais, pradėjo augti gyvenvietės ir miestai. Daugiatautėje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK) krikščioniškoji bažnyčia neskleidė savo tikybos prievarta tarp kitų LDK gyvenančių tautų. Žydų tautos istoriografija žymi, kad tokio pakantumo visoms tikyboms kaip LDK tuo metu Europoje nebuvo niekur. Todėl persekiojamiems žydams Lietuva jau viduramžiais pasidarė vienas iš reikšmingiausių gyvenimo centrų, nauja gimtine. A. Janulaitis rašė, kad LDK XIV a. tebuvo 3 (žydų) bendruomenės – Trakuose, Gardine, Brastoje, o XVI a. – 15 bendruomenių, kurias sudarė 8–10 tūkstančių žmonių. Žemaitijos pasienyje su Prūsija žydai daugiausia įsitaisydavo muitinėse arba užsiėmė prekyba, pinigų keitimu ir skoliniu. Iki 1569 m. Liublino unijos jie galėjo gyventi tik karaliaus žemėse, sudarius uniją, galėjo kurtis ir bajoro žemėse. Dėl to pastarieji stengėsi prisivilioti žydus prie savęs, suteikdami jiems lengvatų, kad tik šie dirbtų ir bajorų turtus gausintų. Nes niekas kitas taip nesugebėjo daryti sandorių ar su užsieniu pelningai prekiauti. Tada žydai apsigyveno ne tik pasienio miestuose ir miesteliuose, bet ir didesniuose administraciniuose centruose.

F. Vėberio atvirukas. Raseiniai. Vilniaus g. XX a. 3 dešimtmetis. RKIM

A BRIEF HISTORY OF THE LIFE OF JEWS ON THE LAND OF RASEINIAI

The land of Raseiniai was situated in the southeast part of Samogitia; the first mention of Raseiniai in written sources was in the papers of Mindaugas, the King of Lithuania in 1253. Between the end of the 13th century and the 15th century, German chronicles depicted the raids of the knights on the land of Raseiniai and the fights with the local pagan residents. It was only after the famous Battle of Grunwald, which took place in 1410, when the wars with the crusaders ceased, that Jogaila, the King of Poland and Vytautas the Great, the Duke of Lithuania, begin to Christianise the Samogitians and in 1416 the first churches were built there. It took several hundred years for the Christian consciousness to establish. In the multinational Grand Duchy of Lithuania, the Christian church did not force its religion onto other nationalities of the country. It was mentioned in the Jewish historiography that nowhere else in Europe was there such tolerance towards all religions as in the Grand Duchy of Lithuania. Therefore, Lithuania became one of the most important places to live, a new homeland for the persecuted and fleeing Jews. Even in the Middle Ages. A. Janulaitis wrote that in Lithuania 'In the 14th century there were only three (Jewish) communities – in Trakai, Grodno, and Brasta, and in the 16th century there were already 15'. Although the number of Jews in Lithuania was very small in the 16th century – only 8–10,000, the first Jews started settling near the Samogitia frontier with Prussia. Most often they established themselves in customs, engaged in money exchange and loan businesses. Up until the Lublin Union of 1569 the Jews could live only on royal land but after signing the Union, Jews were allowed to settle on the land of the nobility as well. Therefore, noblemen tried to entice the Jews by granting them privileges, as they wanted Jews to work for them and increase their wealth. Only Jews could manage to make good deals or do profitable business with foreign countries, as a result of which Jews began to be mentioned more often not just in the frontier cities and towns, but in larger administrative centres as well.

KAINA 20 CENTŲ

RASEINIŲ BALSAS

POLITIKOS, EKONOMIJOS ir KULTŪROS SAVAITINIS LAIKRAŠTIS

KAINA: metams 6 lit., pusmetimui — 3 lit. 50 c., 3 mėn. — 2 lit. Atskiras numeris — 20 cent.
 SKELBIMŲ KAINA: už penktą eilutę skelbimų vietoje: 4 pusl. 30 cent, 1 pusl. 60 cent, tekste 80 cent.

RANKRAŠČIAI: tik vienose lapo pusėse rašomi, nėsant autoriaus perspėjimo, redakcijos mokestis taikomi ir trumpinti, smulkieji neregistrujami.

Redakcijos ir Administracijos adresas: RASEINIAI, Litud. Banko namai, Nemakščiu g. 14

Nr. 3.

Raseiniai, 1926 m. kovo mėn. 18 d.

I metai.

Prie šio numerio pridodamas neapmokamas priedas „Žodis visiems Lietuvos Ūkininkams.“

Rinkime Seimo atstovus tik vietos gyventojus.

Demokratinė Valstybių svarbiausias dėsnys yra tas, kad visos Valstybės gyventojai dalyvautų krašto valdžios sudaryme, ar ji būtų vietinė, kaip valstiečių ir apskrities taryba, arba visos Valsty-

PASKUTINĖS ŽINIOS

Vyriausioji Seimo rinkimų komisija

Respublikos Prezidento akta patvirtinta Ministrų Kabineto pristatytoji Vyriausioji Seimo rinkimų Komisija šioj sudėty: pirmininkas — prof. p. Leonas, nariai: Kauno Apyg. Teismo pirmininkas S. Petrauskas, prof. kanauikas Šaulys, Seimo atstovai: K. Oleka ir J. Golbergas.

rodos, — 3000 litų. Jau antri metai kaip šios dvi vartotojų bendrovės rašinėja ir klabiną visus duris, bet pono Elviko užsispyrimo negali pergalėti.

Iš visur g. una vieną ir tą patį atsakyma, kad reikia sumokėti užlėtas mokesnis visai neatsižvel-

1585 m. Raseiniai tapo nuolatine Žemaitijos seimelių posėdžių vieta, visos srities teis-
 mo įstaigų ir archyvo būstinė, čia vykdavo bajorų suvažiavimai, kariuomenės pratybos ir pasirodymai. Išaugusiame mieste ėmė kurtis pavieniai žydai.

Pirmoje XVII a. pusėje žydų veikla Žemaitijoje suaktyvėjo. Norėdamas juos apsaugoti ir paskatinti karalius Vladislovas Vaza 1639 m. liepos 1 d. privilegija leidžia žydams įsigyti (pirkti) žemės sklypus ir verstis prekyba karališkuose miesteliuose Palangoje, Gargžduose ir Raseiniuose. Du pirmieji buvo Prūsijos pasienyje, o Raseiniai — apskrities centras.

1662 m., po baisiojo maro buvo surašomi visi Žemaitijos gyventojai. Surašymo duomenų originalas, pasak istoriko K. Gukovskio, buvo saugomas Raseinių apskrities teismo archyvuose. Raseinių rajone surašyta: Nemakščiuose 12 likusių gyvų žydų, Lyduvėnuose — 8, Viduklėje — 4, apskrities centre Raseiniuose — 111, iš viso 135 žydai (63 vyrai, 72 moterys). O visoje Žemaitijoje — 636 žydai. Šie duomenys nėra tikslus žydų gyventojų skaičius. Tuometinėje Žemaitijoje buvo 93 miestai ir miesteliai, o duomenys pateikti tik iš 13 vietovių. Nepaminėta ne tik Ariogala, bet ir tokie miestai, kaip Jurbarkas, Kėdainiai, Tauragė. Nepaisant to, iš dokumento matyti, kad nuo 1650 m. iki 1662 m. žydų gyventojų skaičius Žemaitijoje išaugo. Tuo tarpu bendras gyventojų skaičius šiame krašte dėl demografinės krizės nuo 1650 iki 1667 metų sumažėjo nuo 387 000 iki 273 000. Žydų skaičiaus didėjimą Žemaitijoje nulėmė migracija iš Rytų Lietuvos vietovių ir Gudijos, kur siautėjo pogromais pagarsėję kazokų ir rusų kariai. Profesorius Dovas Levinas teigia, kad beveik trys tūkstančiai ten gyvenusių žydų galėjo pasiekti Žemaitiją ir prisijungti prie buvusių bendruomenių arba susiburti į naujas. 1667 m. pasirašius Andrusovo taikos sutartį su Rusijos caru ir pasitraukus svetimšalių kariuomenei, žydai pasiekė tam tikrą gerovę ir įžengė į stabilumo laikotarpį.

In 1585, Raseiniai became the permanent location of the Samogitia little parliament sittings. It was also the seat of the archive and law offices for the entire district. Nobility congresses, military training and shows used to take place here.

In the first half of the 17th century the activity of Jews in Samogitia gained pace. In the privilege of 1 July 1639, Vladislao Vasa, the King, granted permission to the Jews to acquire (purchase) land parcels and engage in trade in small royal towns, such as Palanga, Gargždai and Raseiniai. The first two towns were on the frontier with Prussia and Raseiniai was the centre of the region.

In 1649, the *padūmė*³ (yard) tax was introduced throughout the Grand Duchy of Lithuania to support the army and was obligatory for peasants, townsmen and minor nobility. In the 1650-register of *padūmė* tax it was mentioned that 15 golden *padūmė* taxes were collected from Raseiniai and Ariogala Jews from 6–7 yards, where about 50 people could have lived.

The first census of Samogitia residents took place in 1662, after the terrible plague. The original document of the census was stored in the legal archives of Raseiniai Region. That year there were only 12 Jews who managed to survive included in the census in Nemakščiai, 8 in Lyduvėnai, 4 in Viduklė, 111 in Raseiniai, the centre of the region, in total 135 Jews (in the present territory of Raseiniai Region). According to the data, there were 636 Jews in the whole of Samogitia. These data do not fully represent the number of Jewish residents. In the Samogitia of those days, there were 93 towns, meanwhile data was presented from only 13 locations. Not only Ariogala, but towns such as Jurbarkas, Kėdainiai, and Tauragė were also omitted. Despite that, it was evident from the document that the number of Jewish residents did increase between 1650 and 1662 in Samogitia. Meanwhile, the total population in this region fell from 387,000 to 273 000 between 1650 and 1667 due to a demographic crisis. This increase in the number of Jewish nationality residents was determined by Jewish migration from the eastern parts of Lithuania and Gudija, where Russian and Cossack soldiers, renowned for their pogroms, raged. Professor Don Levin wrote that almost 3,000 Jews, who once lived there, had left in the direction of the North East towards Samogitia. New communities were developing there and the existing ones grew. In 1667, after signing the peace treaty with the Russian Tsar (Truce of Andrusovo), and after the enemy army withdrew, the Jews managed to achieve certain well-being and entered a period of stability.

³ *Padūmė* – literally – those, who live ‘under one smoke’ (emitted by, e. g. a homestead’s chimney).

Žydų gausėjimas Žemaitijoje paskatino karalių Mykolą Kaributą Višnioveckį 1669 m. suteikti jiems privilegiją, leidžiančią šiame krašte laisvai prekiauti, verstis visokiais amatais, išpažinti savo tikėjimą, turėti kapines, ir niekas negalėjo jiems trukdyti. Miestelių savininkams rūpėjo, kad į ištuštėjusius po maro ir suiručių miestelius keltųsi naujų gyventojų, o Respublikos valdovams buvo svarbu, kad nemažėtų išdo pajamos. Plėtojosi turgaus prekyba, amatininkai žydai ėmėsi drabužių siuvimo, kailių apdirbimo, batų ir odos gamybos, skardininkystės, knygrišystės, auksakalystės, aludarystės ir kai kurių kitų amatų. Dauguma felčerių ir gydytojų taip pat buvo žydai.

1681 m. balandžio 12 d. Jono III Sobieskio privilegijoje Raseinių žydams skelbiama, kad: „žydams, Raseinių miesto gyventojams, leisti naudotis tokiomis pačiomis laisvėmis, kaip ir kituose miestuose ir miesteliuose, ten gyvenantys ir atvykstantys žydai laisvai galės namus tiek rinkoje, tiek miesto gatvėse ir iš bajorų, kurių nemažai yra, pirkti ir parduoti kam panorėję, turėti didžiausios naudos, prekiauti įvairiomis prekėmis, tiek gelumbėmis, tiek kailiais ir kitomis, atsivežti, supirkti ir parduoti, kad galėtų iš ko gyventi, laikyti įvairias krautuves, visokių pilstomų gėrimų – vyno, midaus, alaus, degtinės – smukles tiek pačioje rinkoje, tiek ir gatvėse <...>, leidžiame nekliudomai turėti sinagogas, pirtį, kapines, statyti namus ir krautuves <...>; atleidžiame nuo bet kokio darbo dvare, taip pat sargybos, siuntinėjimo su laiškais ar į malūną – dvaras neturi jų nei priversti, nei plėšti, tačiau privalo sumokėti po 5 auksinus činčo už savo namus kiekvienas, pilstantis (parduodamus) gėrimus.“

Raseiniai. XX a. 2 dešimtmetis. A. Miškinio archyvas. LNM

Raseiniai, 1930 m. RKIM

The increase in the number of Jews in Samogitia encouraged Michal Korybut Wisniewiecki, the King, to provide a privilege in 1669 allowing the Jews to trade freely, to engage in all kinds of crafts, practice their religion and have their own cemetery; nobody had the right to interfere with them. The owners of the towns were pressed to allow the new residents settle in the towns, which were deserted after the plague and upheavals, and for the governors of the Republic it was important to keep the same level of treasury income. Market trade was developing, Jewish craftsmen engaged in sewing clothes, fur processing, shoe and leather production, tinkering, bookbinding, goldsmith craft, beer brewing, and some other trades. Most of the paramedics and doctors were also Jews.

Under the privilege of Jan III of 12 April 1681, it was declared that ‘We hereby permit these Jews, dwellers of the aforementioned City of Raseiniai, to consummate the same rights and privileges as Jews in other cities and towns enjoy so that they shall live in peace, Jews living there and all visiting Jews shall be entitled to sell and buy houses, including to and from noblemen who are quite numerous in the city; trade in any goods they choose, including baize and furs as well as other goods, both in the Marketplace and in the streets of the city, bring their goods into the city, buy goods within, sell them in the city so that they have means to sustain themselves; run all sorts of shops, inns to service any drinks – wine, mead, beer, vodka – both within the Marketplace and in the streets, ... , increase their profit, have synagogues, bathing houses, cemeteries, build houses or shops; moreover, We exempt the Jews, ... , from any manor works, guard duties, dispatching or work for the mill. The manor can neither impose forced labour nor encroach on their property but they must pay 5 gold coins of quit rent⁴ for each of their houses if they serve (sell) drinks.’

⁴ Quit rent – *činčas* – a monetary contribution paid instead of physical labour in the time of serfdom.

Istorikas V. Vaivada rašo, kad po XVII a. karų ir epidemijų žydų atsikėlimas į Žemaitiją paspartėjo. XVII a. pb.–XVIII a. pr. jų jau gyveno beveik trečdalyje visų šio krašto miestelių, bet intensyviausiai čia jie pradėjo kurtis po Šiaurės karo ir maro epidemijos XVIII a. pr. Žydų kėlimąsi Žemaitijon skatino du veiksniai; pirmasis – rytinė Lietuvos dalis ilgą laiką buvo užimta rusų kariuomenės; antrasis – Žemaitijoje, ypač po maro epidemijos, buvo likę daug tuščių žemių ir namų, o išsekintam kraštui norint greičiau atsistoti ant kojų buvo būtina skatinti prekybą. Pastaroji aplinkybė vertė valdininkiją, kiek tai buvo įmanoma, naikinti prekybinius suvaržymus. XVIII a. pb. žydų Žemaitijoje gyveno apie 23–30 tūkst. Tai sudarė maždaug 7,5 % visų krašto gyventojų. Kitos tautybės sudarė tik apie 2 % gyventojų. Suprantama, palyginti didelis žydų skaičius keitė ir dvasinį Žemaitijos gyvenimą. Buvo statomos sinagogos, miesteliuose pamažu ėmė nykti šeštadieniai turgūs, kadangi judaizmas draudė žydams šeštadieniais dirbti bet kokius darbus. Kasdieniniame Žemaitijos gyvenime atsirado ir daugiau pokyčių, susijusių su demografinė situacija.

Žydų bendruomenėms, susidariusioms miesteliuose ir miestuose; vadovavo kahalai ir Vaadas – aukščiausias savivaldos sistemos organas. Kahalas sprendė ir tvarkė visus vidaus gyvenimo reikalus, buvo atsakingas už pagalbės mokesčių surinkimą, jų atidavimą valstybės išdui, rinkdavo lėšas bendruomenės reikalams, tvarkė teisinius, prekybinius, sanitarijos, mokymo, dvasinės bei dorovinės būklės, lėšų naudojimo, labdaros, kitus reikalus. Visos pareigybės buvo garbės ir neapmokamos. Atlyginimus gaudavo gydytojai, vaistininkai, akušerės, kirpėjai, benamių prižiūrėtojai ir kai kurie kt. darbuotojai. Bendruomenės išlaikydavo sinagogas, kapines, ritualines skerdyklas ir pirtis, mokyklas – pradinio religinio mokymo chederius ir aukštesnio lygio ješivas. Vienas svarbiausių kultūros pagrindų buvo autonominė mokymo sistema. Visi 6–13 metų berniukai privalėjo mokytis pagrindinėje religinėje mokykloje – chederyje. Neturtingų tėvų vaikai buvo mokomi veltui. Pasiturinčios šeimos, mokėjusios mokesčius, turėjo išlaikyti dar tam tikrą skaičių vargingų moksleivių – juos maitinti, pirkti knygas.

Pagal 1764–1766 m. žydų gyventojų surašymo duomenis Žemaitijoje, Raseiniuose gyveno 1 072 žydai 150 namų, vidutiniškai po 7,2 asmenis. Ariogaloje 502 žydai gyveno 73 namuose, vidutiniškai po 7 žmones.

1780 m. liepos 5 d. Raseinius nusiaubė gaisras. Jo malonybė ponas Motiejus Myniotas Žemaičių seniūnijos regentas pateikė katalikų ir žydų sudegusių namų registrą ir nuostolius. Nuostolius patyrusių katalikų sąrašė paminėta dešimt savininkų ir vienuolika – Raseinių žemės teismo kanceliarija, kurios nuostoliai įvertinti 8 000 lenkiškų auksinių (zlotų). Naujas seniūno namas prie tvenkinio įvertintas 2 000 zlotų, kilnojamojo turto nuostoliai įvertinti 1 400 zlotų ir t. t.

Registre, nurodančiame žydų nuostolius, paminėta 20 savininkų, pvz.: 1. Berelis Mejerovičius: sudegė namas su smukle, kurie buvo įvertinti 5 000 lenkiškų auksinių (toliau – zlotai), kilnojamas turtas ir gėrimai įvertinti 12 000 zlotų. 2. Judelis Šidlovičius: sudegė namai su smukle, įvertinti 3 000 zlotų, kilnojamas turtas – 4 000 zlotų. 3. Felmanas Gabrelovičius: namai su smukle – 4 000 zlotų, kilnojamas turtas neaprašytas, gal suspėta išnešti. Reikia pabrėžti, kad visi 20 sudegusių žydų namai buvo su smuklėmis, tai rodo minėtų žmonių pragyvenimo būdą ir veiklą. Be minėtų 20 namų sudegė kahalui priklausančių pastatų: mokykla, pirtis ir ligoninė. Registre susumuoti žydų nuostoliai atskirai už smukles, prekes ir gėrimus, iš viso jie siekė apie 444 000 lenkiškų auksinių.

Historian V. Vaivada wrote that after the wars and epidemics of the 17th century the migration of Jews to Samogitia became more intense. Two factors encouraged the migration of Jews into Samogitia; the first one was that for an extensive period of time the eastern part of Lithuania was occupied by the Russian army; the second was that in Samogitia, especially after the plague epidemics, there was a lot of vacant land and houses, and for the devastated land to recover it was necessary to promote trade. The latter circumstance forced the officials to eliminate trade restrictions, to the greatest possible extent. At the end of the 18th century, there were about 23–30,000 Jews in Samogitia. They constituted about 7.5% of all residents of the country. Other nationalities accounted for only 2% of all residents. Of course, as the number of Jews was comparatively large, it changed the social life of Samogitia. Synagogues were built, Saturday markets began to gradually vanish in the towns, as Judaism forbids Jews from doing any kind of work on Saturdays. More changes, related to the demographic situation, took place in the everyday life of Samogitia.

Jewish communities that formed in cities and towns were managed by *kahals*, and *vaad* was the highest body of self-government. A *kahal* decided on and addressed the spiritual life, was responsible for collection of the pillow tax and giving it to the state treasury; it used to collect funds for community needs, manage legal, trade, sanitary, education, spiritual, and moral affairs, usage of funds, charity, and other issues. All positions were honorary. Doctors, chemists, midwives, hairdressers, caregivers to the homeless and some other employees received salaries. The communities used to support synagogues, a cemetery, ritual slaughterhouses, bathhouses, and schools – *cheders* of primary religious education and higher level yeshivas. All 6–13-year-old boys had to study at the general religious school – a *cheder*. The children of poor parents were educated for free. Wealthy families that were paying taxes had to support a certain number of poor students – feed them and buy books.

According to the 1764–1766 Jew census data in Samogitia, 1,072 Jews lived in Raseiniai; there were 150 houses, with an average 7.2 people in each. In Ariogala 502 Jews lived in 73 houses, 7 people on average in each.

A fire devastated Raseiniai on 5 July 1780. His grace Mr M. Myniotas, the Regent of Samogitia Headman's Office (an administrative unit) presented the register of houses that were burned down and that belonged to Catholics and Jews and the losses suffered. The list of Catholics, who suffered a loss, mentioned 10 owners and the Raseiniai land court chancellery, whose appraised loss was 8,000.00 Polish gold coins (zlots), and ranked eleventh. The new house of the district governor near the pond was appraised at 2,000 zlots; the losses of movable property were appraised at 1,400 zlots, etc.

The register, indicating the losses of Jews mentioned 20 owners who experienced a loss, e.g. 1. Berelis Mejerovičius – a burned down house with a pub, appraised at 5,000 Polish gold coins (future zlots), goods and chattels with drinks – 12,000 zlots of loss; 2. Judelis Sidlovičius, a burned down house with a pub, appraised at 3,000 zlots, goods and chattels – 4,000 zlots of loss; 3. Felman Gabrelovich's house with a pub – 4,000 zlots, goods and chattels not recorded, might have managed to rescue. It should be mentioned that all 20 of the burned down houses belonging to Jews had pubs, which had provided the life style and occupation for them. In addition to the 20 houses mentioned, the following buildings belonging to *kahal* burned down: a school, a bathhouse and a hospital. In the register, the losses of the Jews were calculated separately for the pubs, goods, drinks, the total loss incurred was valued at 444,000 Polish gold coins.

Po III Lenkijos ir LDK padalijimo Lietuva buvo priskirta Šiaurės Vakarų kraštui. Šis kraštas įtrauktas į žydų „sėslumo ribą“. Jiems buvo leista gyventi tik šiame plote. Tebegyvavusių kahalų teisės 1795 m. buvo apribotos ir paliktas vien tik religinių reikalų tvarkymas. 1804 m. buvo paskelbti pirmieji Rusijoje susisteminti teisiniai Žydų nuostatai (Žydų statutas). Statuto 34 straipsnis įpareigojo žydus išsikelti iš kaimų per trejus metus. Jiems uždrausta ten gyventi, nuomoti dvarus, laikyti smukles, užvažiuojamuosius namus, prekiauti degtine. Straipsnis buvo aiškinamas siekimu neleisti dar labiau skurdinti valstiečių; mat jie gėrė daug svaiginamųjų gėrimų, kuriuos pardavinėjo smuklininkai žydai. Svaiginamųjų gėrimų gamyba ir smuklės priklausė dvarininkams, kuriems atitekdavo ir pagrindinės pajamos. Lengviau buvo bėdą suversti žydams. Neatsižvelgta, kad dauguma kaimo žydų šeimų gyveno labai sunkiai. Versdamiesi smulkia prekyba, produktų supirkinėjimu ir kasdieninių vartojimo prekių pardavimu, grūdų malimu, žvejyba, sielių plukdymu, žydai patys vengė kraustymosi. XVIII a. pb.–XIX a. I p. pramonės įmonės Kauno gubernijoje veikė daugiausiai dvaruose ir priklausė dvarininkams. Tai malūnai, lentpjūvės, plytinės, degtinės varyklos, alaus daryklos, drobės balyklos. Jos būdavo išnuomojamos miestiečiams, pirkliams ir žydams. Turtingesni pirkliai kūrė miestuose kapitalistines manufaktūrinio pobūdžio įmones. Nepaisant pasenusios feodalinės žemės valdymo ir atsilikusių žemės įdirbimo sistemų, žemės ūkio produktų gamyba, jų pardavimas vietos rinkoje ir ypač eksportas didėjo. Visa tai skatino ūkinę ir ekonominę veiklą.

Revizijos duomenimis 1847 m. žydų bendruomenę sudarė Raseinių mieste 2 649; Girkalnyje – 168 žmonės; Nemakščiuose – 255; Šiluvoje – 245, Viduklėje – 235. Iš viso apskrityje suskaičiuota 13 740 „sielų“. Antroje XIX a. pusėje Raseiniai dar buvo trečias pagal dydį Lietuvos miestas, turėjo per 11 000 gyventojų. Beveik tris ketvirtadalius, apie 9 tūkstančius, sudarė žydų tautybės gyventojai. Žydų enciklopedija rašo, kad Raseiniai tuo metu buvo vienas iš švietimo centrų Lietuvoje. Čia apie 1840–1847 m. gyveno ir mokytojas Avraomas Mapu (1807–1867) – pirmas pasaulietinis hebrajų romanistas. Raseiniuose jis susipažino su tuo metu čia gyvenusiu mokslininku Senjoru Sachsū (Zachsū), kuris padarė didelę įtaką Mapu kūrybinei veiklai.

1840 m. Raseiniuose gimė Emanuel Borisovič Bank – žymiausias to meto juristas, 1864 m. priimtas dirbti į Rusijos imperijos Teisingumo ministeriją, apdovanotas už sąžiningą ir spartų darbą, pirmasis pradėjęs ataskaitas pateikti skaitydamas iš rašto, o ne mintinai, pasiekęs aukštumą kaip obersekretorius, Rusijos švietimo tarp žydų draugijos komisijos narys ir t. t.

1850 m. Raseiniuose gimė N. Finkelis, Telšių rabinų seminarijos steigėjas, daug kitų gabių ir garsių žmonių, vėliau išsiblaškiusių po pasaulį.

After the third division of Poland and the Grand Duchy Lithuania, Lithuania was assigned to the Northwest land. This land was included in the Jewish 'residential limit'. In 1795, the rights of still existing *kahals* were restricted to merely managing religious matters. In 1804, the first systematic legalised 'Jewish Regulations' (Jewish Statute) were published in Russia. Article 34 of the Statue obliged Jews to move out of the villages within three years. It was forbidden for them to live there, lease estates, keep pubs, inns, and hostels, and sell whisky. The article was based on an attempt not to allow further impoverishment of the peasants, because they abused intoxicating drinks, sold by Jews, the pub keepers. The production of intoxicating drinks and pubs belonged to the squires, who used to get the main income. It was easier to blame the Jews. No attention was paid to the fact that most of the rural Jewish families had a hard life. Engaged in small trade, investing in products and selling everyday consumer goods, milling grain, fishing, sailing rafts, the Jews were reluctant to move out. At the end of the 18th century and in the first half of the 19th century industrial enterprises in Kaunas Governorate were mostly operating in estates and belonged to the landowners. These included mills, lumber mills, brickyards, whisky and beer breweries, and linen bleachers. They used to be rented for the townspeople, merchants and Jews. Richer merchants were slowly developing capitalist manufacturing type companies. Despite the outdated feudal land management and land cultivation systems lagging far behind, the production of agricultural products, their sales in the local market and especially exports grew, all of which promoted economic activity.

According to the data of revision in 1847, Raseiniai Jewish community consisted of 2,649 people in Raseiniai town, 168 people in Girkalnis, 255 people in Nemakščiai, 245 in Šiluva, and 235 in Viduklė. In total 13,740 'souls' were calculated in the region. In the second half of the 19th century, Raseiniai was still the third largest Lithuanian town and had a population of 11,000. Almost three quarters, about 9,000 inhabitants, were of Jewish nationality. The Jewish encyclopaedia wrote that at that time Raseiniai was one of the educational centres in Lithuania. Abraham Mapu (1807–1867) lived and taught here from 1840 for about seven years. He was the first secular Hebrew novelist. In Raseiniai he met scientist Senior Zachs, who lived here at the time and who had a great influence on Mapu's creative activity by encouraging him to write.

Emanuel Borisovič, the most famous lawyer of the time, was born in Raseiniai in 1840. In 1864 he was admitted to work at the Ministry of Justice of the Russian Empire and was awarded for honest and fast work. He was the first to start presenting reports by reading them instead of memorising by heart, he reached the heights of obersecretary, was a board member of the Russian education board among Jews etc.

N. Finkel, the founder of the Telšiai Rabbi seminary was born in Raseiniai in 1850. Many other famous and honourable people, who were later scattered throughout the world, were also born in Raseiniai.

Garsūs Raseinių pirkliai (jų tarpe buvo I gildijos) daugiausiai prekiaavo grūdais ir linais su Ryga ir Rytų Prūsija. XIX a. pabaigoje mieste buvo garo malūnas, spirito varykla, alaus darykla, plytinė, 2 kepyklos, 4 odos dirbtuvės, spaustuvė ir fotoateljė, daugiau nei 100 smulkesnių ir apie 50 didesnių specializuotų parduotuvių, 32 užiegos, karčemos ir bufetai, dvi ligoninės ir vaistinės, prieglauda, pirtis, keletas mokyklų, viešbutis ir pašto stotis. Daugėjo didesnių, vidutinių ir smulkių įmonių, amatininkų dirbtuvių, naudojusių vietos ir atvežtines žaliavas, daugėjo dirbusių juose darbininkų. 1857 m. Raseiniuose gyveno 8 516 gyventojų (apie 5 000 žydų), bet pramonė nebesiplėtojo. Todėl kai kurie Raseinių gyventojai verslą plėtojo kituose Lietuvos miestuose. Pirmosios gildijos pirklys J. Adelsonas turėjo kontorą Kaune, buvo sudaręs rangos sutartį su Lentvario ir Virbalio geležinkelio linijos statybos vykdytojais, prekiaavo su užsieniu, metinė jo prekybos apyvarta sudarė maždaug 2 mln. Rb. Per Lietuvą tiesiami geležinkeliai ir plentai krašto ekonomikos raidai darė teigiamą poveikį. 1871–1873 ėmė veikti Liepojos–Romnų geležinkelis, jis buvo numatytas tiesti pro Raseinius, deja, pasuktas Šiaulių kryptimi, nulėmė tolesnį miesto ekonominį vystymąsi ir daugelio žydų likimą.

Dėl 1867–1868 m. sausros ir nederliaus Kauno gubernijoje kilo badas ir karštligės epidemija, kuri nusinešė į kapus ištisas šeimas. Nors Lietuvos, Rusijos ir užsienio žydai materialiai kiek padėjo, bet apskritai vargingas žymiosios dalies žydų gyvenimas dar labiau pasunkėjo. Lietuvos švietėjas Levas Levando rašė: „Krautuvėlių tiek, kiek žvaigždžių danguje. Jų prekių vertė 20–30 Rb, tai vienintelis dažniausiai gausios šeimos pragyvenimo šaltinis.“⁵ 1893 m. K. Gukovskis rašo, kad Raseinių aps. pasienių miestelių žydai gyvena neprastai, bet to negalima pasakyti apie Raseinius ir apskrities vidurio miestelius, kurie Dievas žino iš ko gyvena. Badas, skurdas, sunki ekonominė padėtis taip pat valdžios atsisakymas suteikti pilietinį lygiateisiškumą, tautinė diskriminacija skatino šimtus žydų emigruoti į Šiaurės ir Pietų Ameriką, Pietų Afriką, kitas vakarų šalis. Per 1896–1897 m. į minėtas šalis emigravo maždaug 55 tūkst. lietuvių ir apie 40 tūkst. kitų tautybių lietuviškų gubernijų gyventojų, daugiausia žydų. Kauno gubernijos žinios pateikia tokius duomenis: 1896 m. sausio 1 d. Raseiniuose gyveno 11 826 žmonės, iš jų 8 690 žydų. 1898 m. sausio 1 d. Raseiniuose buvo likę 7 535 gyventojai, iš jų 4 471 žydas (sumažėjo 50 %). Kauno gubernijoje atitinkamai 1896 m. gyveno 332 900 žydų, 1898 m. – 299 180 žydų tautybės gyventojų. Kituose gubernijos miestuose taip pat žymiai sumažėjo žydų tautybės gyventojų, gal kiek mažiau Kaune ir Šiauliuose, kur tuo metu jau emigravusius gyventojus pakeitė atvykę iš provincijos.

⁵ Atamukas S. Lietuvos žydų kelias. Vilnius 1998, p. 54.

Famous Raseiniai merchants (including Guild I) mostly traded grain and flax with Riga and East Prussia. At the end of the 19th century the town had a steam mill, a distillery and a beer brewery, a brickyard, 2 bakeries, 4 leather workshops, a printing house, and a photo studio, more than 100 smaller and about 50 bigger specialised shops, 32 inns, pubs and cafes, two hospitals and chemists, a public lodging house, a bathhouse, several schools, a hotel, and a post office. The number of larger, medium and small companies, craftsmen shops that used local and imported raw materials increased as did the number of workers in them. In 1857, the population of Raseiniai was 8,516 (about 5,000 Jews). Industry did not expand, though, therefore, some residents of Raseiniai were developing their business in other cities and towns of Lithuania. The merchant of the first guild J. Adelsonas had an office in Kaunas and was contracted by Lentvaris and Virbalis railway line builders. He also traded with foreign countries with the annual turnover of this trade reaching about 2 million roubles. The railways and roads were laid across Lithuania, and this had a positive effect on the development of the country. In 1871–73, the Liepaja–Romnai railway began operating; it was intended that this would be laid across Raseiniai,⁶ but unfortunately it was directed towards Šiauliai and predetermined further economic development of the city and the fate of many Jews.

The 1867–68, drought and crop failure led to starvation and a fever epidemic in Kaunas Governorate (a larger administrative unit), which caused whole families to die. Despite the fact that Lithuanian, Russian and foreign Jews provided some material help, in general the poor life of a significant number of Jews became even harder. Lithuanian public educator Levas Levando wrote: “There are as many little shops as there are stars in the sky. The value of their goods is 20–30 roubles per shop and this is the only source of income of a large family, which is mostly the case.”⁷ In 1893, Gukovskis wrote that the Jews of Raseiniai Region frontier towns lived quite well, but this could not be said about the town of Raseiniai and those positioned in the middle of the region, God only knows how they made their living. Starvation, poverty, a hard economic situation as well as the refusal of the government to grant civic equality and national discrimination encouraged hundreds of Jews to emigrate to North and South America, South Africa and other western countries. During 1896–97 about 55,000 Lithuanians and about 40,000 residents of other nationalities from Lithuania, mostly Jews, emigrated to the above-mentioned countries. The news of Kaunas Governorate presented the following data: on 1 January 1896, the population of Raseiniai was 11,826, including 8,690 Jews. On 1 January 1898, there were 7,535 residents in Raseiniai, including 4,471 Jews (a decrease of 50%). In 1896, Kaunas Governorate respectively had a population of 332,900 Jews, in 1898 – 299,180 residents of Jewish nationality. In other cities of the governorate the population of Jewish residents also decreased substantially; it might have been a little less in Kaunas or Šiauliai, where those who emigrated were replaced by those arriving from the provinces.

⁶ KAA F. I. 49. Ap. 1. B. 30403. L. 1.

⁷ S. Atamukas. *Lietuvos žydų kelias* [The Path of Lithuanian Jews]. Vilnius 1998, p. 54.

Pirmojo pasaulinio karo pradžioje padažnėjo antižydiški veiksmai, pirmiausiai buvo uždrausti žydiški laikraščiai, kai kuriose vietovėse prasidėjo pogromai, apkaltinus žydus neištikimybe tėvynei ir šnipinėjimu. 1915 m. gegužės 2 d. buvo išleistas oficialus įsakymas ištremti visus žydus iš Kauno gubernijos. Išsikelti reikėjo iki gegužės 5 d., buvo sunku gauti vežimų, tūkstančiai tremtinių: senių, moterų, vaikų, turėjo eiti pėsčiomis iki geležinkelio stočių, nešdami ant pečių su savimi pasiimtą turtą. Staigus gyventojų iškeldinimas sutrikdė pramonės darbą, nutraukė tiekimą kariuomenei ir likusiems gyventojams, sukėlė daugybę problemų pilietinei administracijai. Gegužės 10 d. įsakymas buvo atšauktas. Iš 5 000 Raseinių žydų (1914 m.) atgal, po įsakymo atšaukimo, karo ir pokario suiručių, grįžo tik pusė.

1918 m. pabaigoje, jaunai Lietuvos Respublikai atsidūrus ypatingo pavojaus akivaizdoje, į keturiomis kalbomis išplatintą kvietimą eiti savanoriais ginti tėvynę atsiliepė ir žydų jaunimas. Į besikuriančią Lietuvos kariuomenę buvo mobilizuojami 1892–1893 m. gimę žydai. Jie sąžiningai ir be priekaištų atliko savo pareigą, 23 narsiausi žydų kovotojai buvo apdovanooti Vyčio Kryžiumi, apie 100 krito mūšio lauke.⁸ Daugybė civilių žydų tautybės gyventojų įsijungė į savivaldybių kūrimo darbą ir krašto ūkio atstatymą. Kartu su Nacionalinės tarybos sanitarijos bei medicinos tarnyba žydų visuomeninės organizacijos suteikė didelę medicininę pagalbą grįžusiems iš Rusijos ligotiems pabėgėliams bei vaikams ir padėjo įveikti grėsusį įvairių sunkių infekcinių ligų epidemijos pavojų. Daug dėmesio buvo skiriama gydant karo metais labai paplitusias vaikų galvos odos ligas, parazitus, kovojant su antisanitarija, nešvara. Raseiniuose veikė žydų ligoninė (įkurta kaip ir miesto 1852 m.), 1909 m. buvo įkurta Alberto Michailovičiaus Soloveičiko vardo prieglauda. Betygaloje, Girkalnyje, Šiluvoje ir kt. miesteliuose buvo įsikūrę felčeriai ar vaistininkai; kūrėsi draugijos, remiančios gimnaziją, besirūpinančios labdara, neturtingomis moterimis ir našlaičiais.

Advokatas Maksas Levy, jo žmona Ana Levienė, gydytojas Isaakas Mankauskas. Už jų stovi Sonia Levytė Nesanelienė, Saulus Levy, daktaro dukra Mankauskaitė-Levienė. Raseiniai, 1934 m. M. Liudgino nuotr.

Lawyer Maksas Levy, his wife Ana Levienė, and medical doctor Isaakas Mankauskas. Behind them standing: Sonia Levytė Nesanelienė, Saul Levy, Mankauskas' daughter Mankauskaitė-Levienė. Raseiniai, 1934. Photograph by M. Liudginas

⁸ Kavaliauskas V. Lietuvos karžygiai. Vyties Kryžiaus kavalieriai (1918–1940).

At the beginning of World War I the anti-Jewish actions became more frequent. First, the Jewish newspapers were forbidden, then in some places pogroms started after accusing Jews of unfaithfulness to the Fatherland and spying. On 2 May 1915, an official Order was published to deport all Jews from Kaunas Governorate. They had to move out before 5 May. It was hard to get carriages, thousands of deportees: the elderly, women, children had to walk to the railway stations carrying their belongings on their backs. This sudden eviction of residents disrupted the work of the industrial enterprises, cut supplies to the military and the rest of the residents and caused a lot of problems for the civic administration. The Order was cancelled on 10 May. Only half of Raseiniai Jews out of 5,000 (1914) returned after the Order cancellation, the war, and post war upheavals.

In late 1918, when the young Republic of Lithuania found itself facing a special danger, the Jewish youth responded to the call asking for volunteers to defend the Fatherland, which was disseminated in four languages. Jews born between 1892–1893 were mobilised into the newly established Lithuanian army. They performed their duty honestly and without reprimands, 23 of the bravest Jewish warriors were awarded with the Cross of Vytis, about 100 died on the battlefield. Many civilian residents of Jewish nationality joined the work of municipality establishment and restoration of the country's economy. Together with the National Board of Sanitary and Medical Service, Jewish non-governmental organisations provided substantial medical help for the sick refugees and children who returned from Russia and helped to avoid the threatening danger of various serious infectious diseases. A lot of attention was paid to treating children with head skin diseases and parasites. Unsanitary conditions and dirt spread widely during the war. There was a Jewish hospital in Raseiniai (established in 1852 as the city hospital). In 1909, a public lodging house, named after Albertas Michailovičius Soloveičikas, was established. In Betygala, Girkalnis, Šiluva and in other small towns there were paramedics or chemists; societies supporting the gymnasium, providing charity, taking care of poor women and orphans.

Fotografo Ch. Zakso šeima. 1900 m.

Raseinių, kaip ir daugelio kitų miestų ir miestelių žydai būrėsi į draugijas, dažniausiai atskiras nuo lietuvių. Visų tautų gyventojus vienijo Ugniagesių, Vilniaus kraštui vaduoti draugijos, Savanorių kapų tvarkymo ir Kalinių rėmimo komitetas bei Miesto piliečių klubas.

1921 m. miesteliams, kurie turėjo valsčių teises, priklausė ir Raseiniai. Tuo metu ten gyveno 6 030 gyventojų, iš jų 3 000 žydų; bendras savivaldybės atstovų skaičius 19, iš jų 8 žydai. Raseiniuose buvo Sionistų partijos skyrius. Bet rinkimuose dalyvaudavo susivieniję, po bendru pavadinimu Raseinių, Nemakščių ar kt. žydai. Būtent šiose vietose į savivaldybes patekdavo ir žydų atstovai. Panaši tautinė sudėtis buvo ir kitose apskrityse. Labai gerbiamas tiek žydų, tiek lietuvių advokatas Maksas Levy 1924 m. buvo išrinktas Raseinių miesto tarybos pirmininku.⁹

1923 m. mieste gyveno 2 305 žydai (43,7 % visų gyventojų). Žydai užsiimdavo daugiausia prekyba, čia buvo taip pat 25 amatininkai ir keletas ūkininkų. Išskyrus 1 lentpjūvę ir 2 miltų malūnus, kurių savininkai buvo Perlovas ir Koganas, mieste jokios pramonės nebuvo. Dauguma žydų užsidirbdavo turgaus dienomis, kurios buvo pirmadieniais ir ketvirtadieniais. Vyresni raseiniškiai prisimena saldainių dirbtuvę „Gerold“ Nepriklausomybės gatvėje, kurios produkcija garsėjo visoje Žemaitijoje.

Raseiniuose tarpukaryje buvo 8 žydų maldos namai, įskaitant Didžiąją sinagogą, kuri stovėjo miesto centre kelis šimtus metų, toje vietoje, kur dabar yra paštas. Švietimo institucijos mieste buvo hebrajų vaikų darželis, „Tarbut“ mokykla, administruojama Levinsono. Čia buvo didelė biblioteka, vadinama „Mendali“. Nepriklausomos Lietuvos metais 1923 m. atidaryta Žydų gimnazija, veikė maža ješiva. Žydų liaudies bankas pradėjo savo veiklą 1923 m., 1929 m. turėjo 504 narius, veikė iki 1940, kai buvo nacionalizuotas pirmosios sovietų okupacijos metu, klientų indėliai pražuvo taip pat, kaip ir padėti kituose bankuose.

1933 m. Raseiniuose susibūrė LŽKS skyrius, kuris jungė 1918–1923 m. laikotarpiu į Lietuvos kariuomenę stojusius savanorius ir šauktinius.

1936 m. laikraštis „Diena“ visą puslapį skiria senajai žemaičių sostinei – Raseiniams, straipsnyje gražiai aprašo miesto įžymybes, pristato tiek lietuvių, tiek žydų geriausias parduotuves, restoranus ir kitas įstaigas.

Ketvirto dešimtmečio pabaigoje prasidėjo pogromai prieš žydus Vilniuje ir Kaune, kai kur Žemaitijoje, neaplenkė jie ir Raseinių, gerai, kad viskas baigėsi be aukų ar didesnių nuostolių. Tolimesniems tautiniams nesusipratimams kelią užkirto pirmoji sovietizacija, atnešusi kitus vargus ir skausmą abiem tautoms. Prasidėjo nacionalizacija ir trėmimai.

⁹ LCVA F. 379. Ap. 2. B. 966, p. 41.

The Jews from Raseiniai as well as from other towns formed separate societies to the Lithuanians. The residents of all nationalities joined the Fire Fighter Society, Union for the Liberation of Vilnius, Volunteer Society for Tidying the Cemetery, the Committee for Supporting Prisoners, and the Committee of Raseiniai Residents.

In 1921, Raseiniai was among the towns, which were governed by the right of *valsčius* (a small rural district formed in the second half of the 19th century). At the time it had a population of 6,030, including 3,000 Jews; total number of municipality representatives was 19, including 8 Jews. In Raseiniai, there was a branch of the Zionist party. They took part in the election united under the common name of the Jews of Raseiniai, Nemakščiai, etc. Jewish representatives managed to get elected onto the municipalities particularly in these locations as well. There was a similar national constitution in other regions. Maksas Levy, a lawyer highly respected by Jews and Lithuanians, was elected chairman of Raseiniai Town Board in 1924.

In 1923 the town had a Jewish population of 2,305 (43% of all residents). The Jews were mostly involved in trade. There were also 25 craftsmen and several farmers. There was no industry in the town, except for 1 sawmill and 2 grain mills, whose owners were Perlovas and Koganas. Most of the Jews earned money during the market days which used to be on Mondays and Thursdays. The older residents of Raseiniai remember the sweet shop *Gerold* on Neprikalusomybės Street, whose production was famous throughout Samogitia.

There were 8 Jewish meeting houses in Raseiniai during the interwar period, including the large synagogue which stood in the centre of the town for several hundred years where the present post office is currently located. The educational establishments of the town included a Hebrew kindergarten and, maybe, a school, administered by Levinson. There was a big library, called Mendali. In 1923, during the years of independent Lithuania, a Jewish gymnasium was opened in Raseiniai, and there was a small *yeshiva*. The Jewish National Bank opened in 1923 and in 1929 had 504 members. It operated until 1940, when it was nationalised during the first Soviet occupation, the deposits of the clients disappeared as they did in other banks.

In 1933, a branch of LŽKS (Union of Jewish Soldiers of Lithuania) was established in Raseiniai, which united volunteers and conscripts, who joined the Lithuanian army in the period of 1918–1923.

In 1936, the newspaper *Diena* (The Day) dedicated a whole page to ‘Raseiniai – the Old Capital of Samogitia’, nicely describing the town’s sights, presenting the best Lithuanian and Jewish shops, restaurants and other establishments.

In the late 1930, pogroms against Jews in Vilnius and Kaunas began, as well as in some places of Samogitia. They did not miss Raseiniai either. Fortunately, everything ended without casualties or big losses. The first sovietisation prevented further national misunderstandings, which brought different types of misery and pain for both nations. Nationalisation and deportations began.

1941 m. iš Raseinių apskrities iš viso išstremta 251 šeima (699 žmonės), iš Raseinių miesto išstremta 15 žydų šeimų (53 žmonių).

1941 m. birželio 23 d. hitlerinė vokiečių kariuomenė įžengė į Raseinius. Sovietmečio skausmą dėl nacionalizacijos, tremties ir kitų netekčių (taip pat ir skolų) dalis nuskriaustų lietuvių antisemitų sukrovė ant sėkmingai fašistų pakišto atpirkimo ožio – žydų. Prasidėjo pogromai, apiplėšti žydai suvaryti į getus, ten pusbadžiu laikomi, verčiami sunkiai dirbti. Jie nebelaikomi žmonėmis, iš jų tyčiojamasi. Liepos mėnesį prasidėjo masiniai šaudymai, pirmiausiai sušaudyti vyrai, vėliau nebuvo pasigailėta nei moterų, nei vaikų. Nužudyta daugiau kaip 5 000 tūkstančiai gyventojų. Negailėstingas karo viesulas 90 % sugriovė Raseinių miestą, visiškai sunaikino žydų dvasinę ir materialinę kultūrą. Sovietiniais metais nugriautos po karo likusios sinagogos, sunaikintos Raseinių miesto žydų kapinės. Tik archyvuose išlikę dokumentai ir keliasdešimt nuotraukų, darytų raseiniškių fotografų žydų tarpukario metais, liudija apie Raseiniuose gyvenusius, dirbusius, kūrčius žydų tautybės žmones. Jų atminimui Raseinių krašto istorijos muziejuje atidaryta ekspozicija „Raseiniai – lietuvių ir žydų miestas“.

Iš dešinės: Raseinių krašto istorijos muziejaus direktorė Birutė Kulpinskaitė, Viduklės gimnazijos mokytoja-kraštotyrininkė Eugenija Verygienė, knygos „Viduklės aidai ir dvasia Amerikoje“ autorius iš JAV Laris Kobrovskis, monografijos „Viduklė“ autorius Antanas Pocius, muziejaininkai Lina Kantautienė ir Klemensas Krolys. Susitikime aptarė ekspoziciją skirtą Raseinių žydų istorijai ir holokaustui, Viduklės krašto žydų likimus, ryšius su litvakais. 2014 m.

Apie Viduklės žydų gyvenimą ir likimus skaitykite: „Viduklė“ / Antanas Pocius; Kaunas; 2002. „Viduklės aidai ir dvasia Amerikoje“ / L. Kobrovskis. – Pietų Karolina, 2014.; Holokaustas Žemaitijoje: Enciklopedinis žinynas / A. Vitkus, Ch. Bargmanas; Vilnius, 2016. RKIM

From right to left: director of Raseiniai Regional History Museum Birutė Kulpinskaitė, teacher of Viduklė Gymnasium and regional researcher Eugenija Verygienė, author of the book 'Echoes and Spirit of Viduklė in America' from the USA Larry Kobrovsky, author of the monograph 'Viduklė' Antanas Pocius, museology specialists Lina Kantautienė and Klemensas Krolys. At the meeting issues related to the exhibition devoted to the history and the Holocaust of Jews of Raseiniai Region, including the fate of Jews of Viduklė and their relations with Litvaks, were discussed. 2014

For more information about the life and fate of Jews of Viduklė please read: Echoes and Spirit of Viduklė in America / L. Kobrovsky. – South Carolina, 2014

In 1941, a total of 251 families (699 people) were deported from Raseiniai Region, and 15 Jewish families (53 people) from Raseiniai.

In June 1941, Hitler's army invaded Raseiniai. Some of the anti-Semitic Lithuanians, disadvantaged by nationalisation, deportation and other losses (including debts), eased their Soviet pain on a scapegoat, successfully offered by the fascists – the Jews. Pogroms started, Jews were robbed and chased into ghettos and kept there half starved, forced to work hard. They were not considered people and were mocked at. In July, mass shootings began. First, men were shot, and these were followed by women and children. In July and August in the district of Raseiniai 5,000 people of Jewish nationality were eliminated: 662 in Ariogala, 1,600 in Girkalnis, 300 in Viduklė, 543 in Nemakščiai, 300 in Lyduvėnai, and 1,677 in Raseiniai (near Kalnuijai). Only a small number of Jews from the land of Raseiniai managed to hide on the farms in the more remote farmsteads and villages throughout the period of the German occupation.

The grim tempest of war ruined 90% of the town of Raseiniai and totally swept away the Jewish spiritual and material culture. Only some documents and a few dozen photographs, made by the Raseiniai Jewish photographers during the interwar period that survive in the archives tell us about the people of Jewish nationality, who lived, worked, and created in Raseiniai.

Samuelis ir Aivenas Paradisgartenai muziejuje prie ekspozicijos „Raseiniai – lietuvių ir žydų miestas“, 2016 m. RKIM

Next to the exposition 'Raseiniai. The city of Lithuanians and Jews'

1681 m. balandžio 12 d. JONO III PRIVILEGIJA RASEINIŲ ŽYDAMS¹⁰

Jonas III, iš Dievo malonės Lenkijos karalius, Lietuvos, Rusios, Prūsijos, Mazovijos, Žemaitijos, Kijevo, Voluinės, Podolės, Palenkės, Livonijos, Smolensko, Sieversko ir Černigovo didysis kunigaikštis.

Skelbiame šiuo mūsų raštu visiems apskritai ir kiekvienam atskirai, kam tai žinoti priklauso. Kaip mums Dieviškoji Visagalybė tas valstybes atidavė mūsų Karališkajai viršenybei, taip visada ypatingą mūsų valdymo laimę randame tame, kad visokių luomų žmonės, esantys mūsų valstybėse, gyventų pagal šviesiausiųjų mūsų pirm-takų jiems duotas teises, dabar ir mūsų maloningai suteiktas, kad ir toliau saugomi ypatingų privilegijų gyventų ramiai ir netrukdomi, ir kad mūsų miestai taptų kuo tvarkingiausiomis gyvenvietėmis, todėl kai mums yra pateiktas nuolankus prašymas mūsų Žemaitijos Kunigaikštystės Raseinių miesto žydų vardu, kad jiems suteiktu-me ir leistume naudotis tokiais pačiomis laisvėmis, kuriomis džiaugiasi ir yra apsaugoti kiti Lietuvos ir Žemaitijos Kunigaikštystėčių žydai, tad gerbdami pagrįstą mūsų Ponų Tarybos pranešimą (reliaciją), sumanėme tiems žydams, minėto mūsų Raseinių miesto gyventojams, leisti naudotis tokiomis pačiomis laisvėmis, kaip ir kituose miestuose ir miesteliuose, kad jie galėtų ramiai gyventi, taigi suteikiame ir paliekame šiuo raštu, mūsų privilegija, kurios galia ten gyvenantys ir atvykstantys žydai laisvai galės namus tiek rinkoje, tiek miesto gatvėse ir iš bajorų, kurių nemažai yra, pirkti ir parduoti kam panorėję, turėti didžiausios naudos, prekiauti įvairiomis prekėmis, tiek gelumbėmis, tiek kailiais ir kitomis, atsivežti, supirkti ir parduoti, kad galėtų iš ko gyventi, laikyti įvairias krautuves, visokių pilstomų gėrimų – vyno, mī-daus, alaus, degtinės – smukles tiek pačioje rinkoje, tiek ir gatvėse, kaip ir kituose mūsų miestuose, didinti savo pelną, leidžiame nekliudomai turėti sinagogas, pirtį, kapines, statyti namus ir krautuves; taip pat, kaip ir visus katalikų religijos miestie-čius, taip ir žydus atleidžiame nuo bet kokio darbo dvare, taip pat sargybos, siunti-nėjimo su laiškais ar į malūną – dvaras neturi jų nei priversti, nei plėšti [jų turto], tačiau privalo sumokėti po 5 auksinus činšo už savo namus kiekvienas, pilstantis [parduodamus] gėrimus. Žydas, kataliko pašauktas, neturi stoti nei atsakyti miesto teisme, bet tik pilies ar dvaro teisme, o galutinė apeliacija galės būti mūsų, Karaliaus teisme. O žydas su žydu turi bylinėtis prieš savo vyresnįjį. Žydų priesaika dėl sumos, siekiančios 50 grivinių sidabro, turi būti atlikta prie Rodalo, tačiau dėl mažesnės su-mos pagal teisę turi prisiekti įsitvėręs sinagogos durų rankenos. Taip pat, jeigu kuris žydas skolininkas mirtų arba išvyktų, o jo žmona su vaikais [skolaraščio] nepasirašė, neturi už savo vyrą atsakyti jokiame teisme, bet priešingai, jam mirus ar išvykus pir-miausia žmonai turi būti atlyginta už kraitį, o paskui [aprūpinti] jų vaikai. Joks žydas per jų šventes ir šabą neturi stoti prieš jokią teismą.

¹⁰ LVIA SA 14537. L. 74–77v

JAN III'S PRIVILEGE TO THE JEWS OF RASEINIAI OF 12 APRIL 1681¹¹

Jan III, the King of Poland by the grace of God, the Grand Duke of Lithuania, Rus', Prussia, Mazovia, Samogitia, Kiev, Volyn, Podolia, Podlachia, Livonia, Smolensk, Sieversk and Chernigov.

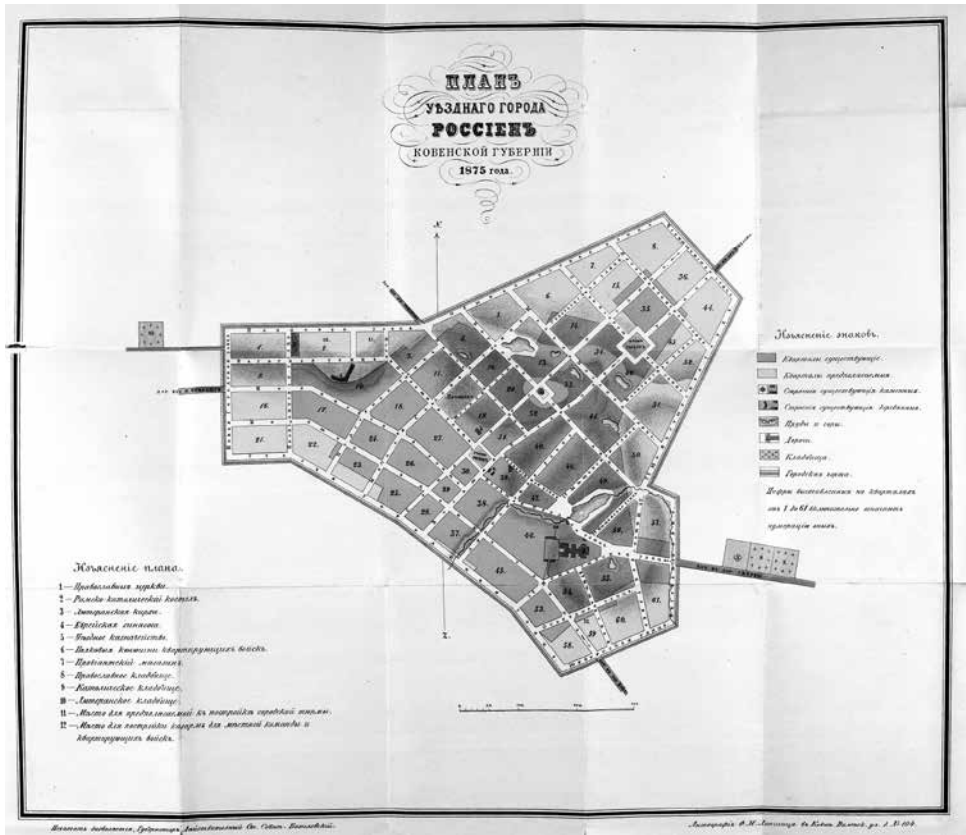
With this document We hereby declare the following to all who need to know and to each and every one separately. Since the Supreme Being endowed these states to our Royal auspices, We always delight when people of various estates inhabiting our states utilise the rights granted by Our brightest predecessors, now kindly reaffirmed by Us in order for them to live in peace and undisturbed so that our cities would become the neatest of settlements. Therefore, as We are humbly requested on behalf of the Jews of the City of Raseiniai in the Samogitian Duchy to grant them and allow them to practice the same rights enjoyed by other Jews of Duchies of Lithuania and Samogitia and being protected by them; therefore, by honouring the report (*relacja*) of the Council of Lords, we hereby permit these Jews, dwellers of the aforementioned City of Raseiniai, to consummate the same rights and privileges as Jews in other cities and towns enjoy so that they shall live in peace. With this document of privilege we hereby grant that by the power of this document Jews living there and all visiting Jews shall be entitled to sell and buy houses, including to and from noblemen who are quite numerous in the city; trade in any goods they choose, including baize and furs as well as other goods, both in the Marketplace and in the streets of the city; bring their goods into the city, buy goods within, sell them in the city so that they have means to sustain themselves; run all sorts of shops, inns to service any drinks – wine, mead, beer, vodka – both within the Marketplace and in the streets as well as in Our other cities; increase their profit, have synagogues, bathing houses, cemeteries, build houses or shops. Moreover, We exempt the Jews, just like city dwellers of the Catholic faith, from any manor works, guard duties, dispatching or work for the mill. The manor can neither impose forced labour nor encroach on their property but they must pay 5 gold coins of quit rent for each of their houses if they serve (sell) drinks. When a Jew is summoned to court by a Catholic he must not answer in the city court but only in the castle or manor court. The final appeal is in Our, the King's, court. Jew against Jew can litigate before someone who is senior to them. For a sum amounting to 50 grivna of silver a Jew must take an oath on the scroll, while for lesser sums he shall swear his oath by holding the synagogue's door handle. Moreover, should any Jewish debtor pass away or leave, and his wife and children had not signed [the letter of debt], she is not liable for her husband before court; on the contrary, upon his death or leaving, the wife has priority right to a dowry and then means [for providing] for their children. No Jew must stand before court during their festivals and during Shabbat.

¹¹ LVIA SA 14537. L. 74–77v.

Dėl įkeistų daiktų praėjus metams ir šešioms savaitėms niekas neturi būti šaukiamas į jokią teismą, bet viešai įvertinus juos galima parduoti. Tiems patiems žydams per katalikų šventes – Kalėdas, Velykas, Sekmines ir kitas – mirusių žydų kūnus laidoti leidžiame. Tiems patiems, pagal jų religiją, jų žmonoms po gimdymo leidžiame turėti savo maudymuisi pirtis. Po mišparų taip pat leidžiama jiems pirkti visokius, kad ir vogtus, daiktus (išskyrus šlapius, kraujuotus ir bažnytinius). Jeigu atsitiktų taip, kad žydas ką nors nupirktų, o kas nors [daiktą] atpažintų ir kaltintų, kad jam ir daugiau dingo, norime, kad žydas būtų artimesnis prisiekti, ir ką už tai sumokėjo, jam turi būti gražinta. Žydas banitas, arba tremtinys, koku nors dokumentu prieš visą sinagogą liudyti negali, taip pat jeigu žydas būtų kam nors skolingas, už jį sinagoga neturi atsakyti, ir jų sinagoga negali būti užantspauduota. Tie patys žydai ir visa sinagoga [apsaugoma] nuo berniukų tiek per seimelius, tiek ir be seimelių per įvairius suvažiavimus; jeigu kuris berniukas ar kas kitas puldinėtų sinagogą, jų kapines ar krautuves, turi būti teisiamas ir nubaustas, apie tai mums jau buvo pranešta. Pagal Gardino seimo nutarimą nė vienas žydas neturi stoti prieš Tribunolą, nei jų ponai neturi jų išduoti. Atlyga pagal jų teisę tegu pasilieka. Žydas už žydą niekur neturi atsakyti arba už jį mokėti. O jeigu žydas iš kokio nors krikščionio – miestiečio ar bajoro – kiek nors pasiskolino ir įkeitė savo namą, toks neįstengiantis gražinti skolos žydas, nenorėdamas, kad jo turtas patektų į svetimas rankas, namą turės parduoti ne krikščioniui, bet arba vyriausiajam, arba kitam kokiam žydui, pagal dvaro įkainavimą. Du sinagogos namus atleidžiame nuo bet kokių kaip nors pavadinimų mokesčių, stacijų ir kariuomenės apsistojimo. Jeigu krikščionis kokiam nors teisme liudytų prieš žydą, o šalia jo būtų sėslus, neįtariamasis ir ne banitas žydas, bet neliudytų, tokį liudijimą skelbiame niekiniu. Šitai [skelbiame] žiniai tu, kuriems tai reikia žinoti, ypač kilmingajam dabartiniam mūsų Raseinių seniūnui ir po jo būsiantiems, kad minėtiems Raseinių žydams taikytų šią teisę ir privilegiją, netrukdytų ir nedrautų turėti visokios naudos ir prekiauti visokiomis prekėmis, tiek gelumbėmis, tiek ir kitokiomis medžiagomis, taip pat gėrimais – vynu, midumi, alumi, degtine – tiek pačioje rinkoje, tiek ir gatvėse, kaip kad yra kituose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestuose ir miesteliuose; taip pat, nepažeisdami šios teisės ir mūsų privilegijos, negalima jų versti dirbti dvaro darbų, eiti sargybą, nešioti laiškus, šaukti į talkas, vežioti į malūną [grūdus], bet, dėl mūsų malonės, reikia tenkintis vien činšais, gaunamais iš kiekvieno šeimininko ir žydo, to [miesto] gyventojų. Dėl didesnio tikrumo pasirašėme savo ranka ir liepėme prispausti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės antspaudą. Duota Varšuvoje, laisvame Karalystės seime, 1681 metų balandžio mėnesio 12 dieną, mūsų karaliavimo septintais metais.

Ta privilegija pasirašyta šviesiausiojo Lenkijos karaliaus ir galingojo pono Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštininko šiais žodžiais: Jonas Karalius¹²J[onas] V[ladislovas] Bžos-tovskis, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštininkas

¹² Jonas III Sobieskis (1629–1696) – Lenkijos didikas ir karvedys, Lenkijos karalius Jonas III (lenk. Jan Sobieski) ir Lietuvos didysis kunigaikštis Jonas Sobieskis.

Raseinių miesto planas, 1875 m. VU biblioteka

No one is to be summoned to court for mortgaged items after a year and six weeks have passed, but after public valuation these things can be sold. We allow these same Jews to bury their deceased during Catholic holy days – Christmas, Easter, Pentecost and others. We allow these Jews, their wives to establish bathing houses according to their faith for use after giving birth. After vespers they are allowed to buy all sorts of, even stolen, goods (except for wet produce, bloody and church items). Should it occur that a Jew buys something and later someone identifies [the item as his] and claims that more of his belongings are missing, We desire that the Jew would be available to swear what he paid for it and that afterwards this amount be returned to him. A Jewish exile cannot claim against the whole synagogue with any document; moreover, should a Jew owe someone, the synagogue is not liable for him and their synagogues cannot be sealed. These Jews and the whole synagogue [are protected from] from [entourage] boys during the sejmiks and other conventions; should any boy damage their synagogue, cemetery or their shops, he must be put on trial and punished. Such incidents must be reported to Us. According to a decision of the Grodno Sejm no Jew must stand before the Tribunal,

nor are their lords obligated to extradite him. Justice according to their laws shall prevail. Under no circumstances is one Jew liable for another Jew and must reimburse for him. Should a Jew borrow from a Christian and mortgage his house – be it a burgher or a nobleman – and fail to return the debt, the Jew shall sell the house not to a Christian but to someone senior to them or to any other Jew for the price evaluated by the manor. Two synagogue houses shall be exempt from any standing taxes, obligation to provide shelter for officials or the army. Should a Christian testify against a Jew in court and there be a Jew having a permanent residence, not an exile, who would not testify, such testimony shall be proclaimed null and void.

We proclaim the above to all to whom it may concern, especially to the noble incumbent principal of Raseiniai and those who shall succeed him so that they honour the privilege and rights thereof to the Jews of Raseiniai, not to hinder nor prohibit them from having profit and trade in any kinds of goods they choose, including baize as well as other goods including drinks – wine, mead, beer, vodka – both within the Marketplace and in the streets as well as in Our other cities. Moreover, they cannot be forced into manor labour, serve as guards, dispatch letters, called to collective works, cart [grain] to the mill without breaching this privilege of Ours. Instead, for the sake of our grace, one should be content with quit rent levied on each head of household and each Jew, dwellers [of the city]. For greater assurance We signed it by Our own hand and ordered it to be confirmed with the seal of the Grand Duchy of Lithuania. Granted in Warsaw, free Sejm of the Kingdom, on the 12th of April 1681, during Our seventh year of reign.

This privilege is signed by His Excellency the King of Poland and the mighty lord clerk of the Grand Duchy of Lithuania with the following words:

Jan the King¹³

J[an] W[ladislaw] Brzostowsky, clerk of the Grand Duchy of Lithuania

¹³ Jan III Sobieski (1629–1696) – Polish noblemen and general, Polish King and Grand Duke of Lithuania Jan III.

Prezidento Antano Smetonos 60 metų jubiliejaus minėjimas. Prezidiume antras iš dešinės advokatas M. Levy. Raseiniai, 1934 m. M. Liudgino nuotr.

Celebration of the 60th birthday of President Antanas Smetona in Raseiniai, 1934. Second on the right sitting on the podium is lawyer M. Levy. Photograph by M. Liudgins

Atvirukas. Raseiniai, rinkos aikštė, 1915 m. RKIM

RASEINIŲ LITVAKŲ KASDIENYBĖS ATSPINDŽIAI CHAJETO DAVYDO MOŠĖS MEMUARUOSE

Davydas Mošė Chajetas gimė Raseiniuose 1925 m., mokėsi chederyje, mokykloje, vėliau tęsė mokslus Telšių ješivoje. 1941 m. su tėvais buvo ištremtas į Komijos ASSR. Po karo gyveno Lietuvoje ir Latvijoje, dirbo statybose. 1950 m. suimtas ir metus laiko kalintas Raseinių kalėjime, vėliau vėl ištremtas į Komijos ASSR. Reabilituotas apsigyveno Gomeleje, baigė Baltarusijos geležinkelio transporto institutą, pramoninę ir civilinę statybą. 1956 m. įsitraukė į Baltarusijos žurnalistų gretas. 1990 m. išvyko gyventi į Izraelį. 2005 m. D. M. Chajetas išleido memuarus „Dvasiška nepalūžė“¹⁴. Knyga, kaip rašo pats autorius, sudaryta iš pasakojimų ir atsiminimų apie žydų tautos tragediją Stalino diktatūros metais. Ji skirta atminti Lietuvos žydams. Daugelis šios knygos tekstų pateikia svarbių žinių apie prieškarį Raseinius ir jo gyventojų litvakų kasdienybę.

Jau pirmame knygos skyriuje „Vaikystės metai“ rašytojas glaustai aptaria Raseinių istoriją, kur su pasididžiavimu mini žydų tautos įtaką miesto augimui. „Mano miestelis, – rašo jis, – labai senas, jau XIII amžiuje jis minimas rašytiniuose šaltiniuose. Kai XVI a. čia pradėjo kurtis žydai, miestelis atsigavo ir ėmė plėstis. Kiekvieną kartą po karų ir gaisrų nukentėjęs miestas buvo atstatomas žydų dėka.“

Rašytojas aprašo svarbiausius savo gyvenimo epizodus, pateikdamas skaitytojui daug svarbių faktų apie mažų Lietuvos miestelių žydų šeimų gyvenimo tradicijas. D. M. Chajeto tėvas buvo kilęs iš Kėdainių, mama augo Krakių miestelyje. Susituokę Chajetai apsigyveno Raseiniuose, čia gimė mažasis Davydas. Pavardė, paveldėta iš kažkada Ispanijoje gyvenusių protėvių, buvo perduodama iš kartos į kartą ir reiškė specialybę. „*Mano pavardė jidiš kalba reiškia šneider – siuvėjas, o ivrito – Chajet, Chajetas. Kaip vėliau sužinojau, žydams ne taip lengva pereiti iš vieno klano į kitą, iš sefardų klano į aškenazių klaną, taip kaip negali iš Levu tapti Kaganu, nes viskas pereina iš tėvo sūnui*“¹⁵.

Aštuntą gyvenimo dieną naujagimis gavo vardą ir tapo žydu. Svečiai linkėjo berniukui sėkmės ir laimės gyvenime: „Mazl tov, mazl tov!“ Kad berniukui taip neskaudėtų, jam pirmą kartą gyvenime davė paragauti tikro vyno lašelį. Berniukui buvo duotas Davido vardas, vėliau, susirgus, davė antrą vardą – Mošė. Taip jis tapo Davidas Mošė. Taip buvo užrašyta gimimo liudijime ir chederio baigimo pažymėjime. Bet kasdienybėje berniuką vadino tiesiog Davidu arba Davidke.

¹⁴ Хаят Д. М. „Духом не павшие“, Иерусалим - Тель Авив, 2005.

¹⁵ Chajetas D. M. „Dvasiška nepalūžė“, Tel Avivas, 2005, p. 8.

REFLECTIONS ON THE DAILY LIFE OF THE LITVAKS FROM RASEINIAI IN THE MEMOIRS OF MOŠĖ DAVYDAS CHAJETAS

Mošė Davydas Chajetas was born in Raseiniai in 1925. He studied at a *cheder* and a school, and later attended the Telšiai *yeshiva*. In 1941, together with his father he was deported to Komia ASSR. After the war, he lived in Lithuania and in Latvia and worked in the field of construction. In 1950, Chajetas was arrested and kept in Raseiniai prison for a year. Later he was deported to Komia ASSR. After rehabilitation he settled down in Gomel and graduated from the Railway Transport Institute of Belarus as a specialist in industrial and civil construction. In 1956, he became involved in journalism. In 1990, Chajetas left for Israel. In 2005, his memoirs *Духом не навииие* (Unbroken Spirit) which were written in Russian were published in Tel Aviv.

According to the author, the book consists of stories and memories about the tragedy of the Jewish nation during the years of Stalin's dictatorship and is devoted to the memory of Lithuanian Jews. Many pages of the book are devoted to his native town of Raseiniai and its inhabitants.

Chajetas consistently describes his life starting from his birth by sharing with the reader the traditions of a Jewish family. Mošė Davydas Chajetas' father was originally from Kėdainiai, and his mother was from Krakės. The writer himself was born in Raseiniai. He inherited his family name from his ancestors in Spain. It was passed from generation to generation and meant a profession. *'My family name in Yiddish means shneider – a tailor, whereas in Hebrew it sounds like Chajet, hence Chajetas.'*

On the eighth day after birth the newborn was given a name and became a Jew. All the guests wished him all the luck and success in life: 'Mazl tov, mazl tov!' For the boy to feel less pain, he was given some wine for the first time in his life. The newborn was given the name of Davydas. Later, when he became ill, he was given his second name – Mošė. This is how he became Davydas Mošė. This was the exact name written on the birth certificate and his *cheder* graduation certificate. However, on a daily basis he was simply referred to as Davydas or Davidké.

Chajetai gyveno pasiturinčiai, mylėjo savo vaikus, bet jų nelepino. Žaislų, pirktų parduotuvėje, vaikai neturėjo. Mėgęs konstruoti tėvas pats gamindavo jiems žaislus. Sujungęs virvute tuščias degtukų dėžutes sukonstruodavo telefoną ir kalbėdavosi su sūnumi. Kitą kartą dėžutės virsdavo traukinuku ir prasidėdavo kelionės po kambarį. Iš dviejų didelių surištų sagų, tarp jų privyniojęs siūlų, padarydavo suktuką. Iškelus ranką su siūlu, sagos leisdavosi ir vėl kildavo į viršų daug kartų, ir buvo smagu jas stebėti. Dar tėvas buvo sukonstravęs šokantį žmogutį. Iš kartono išpjovė galvą, kūną, rankas ir kojas. Visas dalis sujungė virvutėmis ir jas tampant figūrėlė judino rankas ir kojas, kraipė galvutę. Vienintelis pirktas žaislas buvo guminis kamuolys. Tokio tėvas pats negalėjo padaryti. Tas kamuolys ne kartą pridarė rūpesčių, nes žaidžiant kieme vis pataikydavo į kaimynų langus. Tėvui langai kainuodavo pinigais, o sūnui – diržą. „Ar tapsi tu galų gale žmogumi?“, – kartodavo tėvas, vis nuleisdamas ranką su diržu¹⁶.

Prieškario Raseiniai, anot M. D. Chajeto, buvo kažkas tarpinio tarp štetlo ir štoto. Tai buvo niekuo neišsiskiriantis miestelis, kuriame daugiausiai stovėjo vieno, dviejų, kai kur trijų aukštų pastatai. Čia buvo visko, kas reikalinga kasdieniam gyvenimui. Į kasdienių reikmenų ir poreikių sąrašą įtraukiami objektai, supę rašytoją vaikystėje, sudarę jo aplinką. Ryšys su praeitimi išlikęs labai stiprus ir skaudus, nes laikas nuo laiko grįžtama prie tų pačių vietų, pavardžių ir įvykių. Chajetų namas stovėjo miesto centre, Maironio gatvėje, tik už keleto pastatų nuo senosios rinkos aikštės ir Didžiosios sinagogos, kurioje lankydavosi kartu su tėvu. Jų namo pirmame aukšte buvo parduotuvė, antrame – gyvenamosios patalpos. Aplink rikiavosi eilė žydams priklausančių parduotuvių. Benjamino Mirviso pieno parduotuvė nuo anksčiausio ryto kvėpėjo atvežtu šviežiu pienu, ji garsėjo ledais ir sviestu. Ypač paklausus buvo selteris, supilstytas į butelius su užkemšamais kamščiais. Vardydamas žinomas parduotuves, M. D. Chajetas apgailestauja, kad nebėra manufaktūros, garsios Gordinskio avalynės ir geležies gaminių parduotuvių. Nematyti Viniko parduotuvės iškabos. Priešais, sankryžoje nebėra nei Kušnerevičiaus kepurinių, nei didelės Izraelių elektrinių šviestuvų ir „abažūrų“ parduotuvės. Mieste, kaip ir visose litvakų gyvenvietėse, buvo kapinės ir paminklų dirbtuvės. Taip pat čia stovėjo ypatingas kalėjimas, skirtas komunistams. Beveik visi nuteistieji buvo žydai – komunistai.

Mieste veikė chederis, kur mokėsi ir pats rašytojas, žydų ir lietuvių gimnazijos, žydų kultūros centras, kino teatras, spaustuvė. Didelėje viešojoje žydų bibliotekos skaitykloje visi staliukai būdavo užimti. Prie abonento stalo visada būriavosi žmonės, o per krūvą knygų vos matėsi bibliotekininkė. Čia buvo galima gauti beveik visus laikraščius ir žurnalus, leidžiamus Europoje ivrito ir jidiš kalbomis, o žydų rašytojų knygas – iš viso pasaulio.¹⁷

¹⁶ Ten pat, p. 9.

¹⁷ Ten pat, p. 5.

The Chajetas family was rather well off. They loved their children, but never spoiled them and did not buy toys for them. The father made all the toys himself, as he loved constructing. He would collect empty matchboxes, pierce them through with a rope and thus make a telephone. His father himself or his sister would talk on this phone with Davydas. Next time the matchboxes would be used to make a train and a journey around the room would begin. His father took two big buttons and a thread and made a whirligig out of them. If you held it in your hand and kept your hand raised up high, the buttons hanging on the thread would go up and down many times and it was fun to watch them do so. In addition, his father made a dancing figure out of cardboard. The figure had a head, a body and limbs all made of cardboard. He connected all the parts of the figure's body with the help of ropes and would pull them to make the figure move its limbs and head. The only toy that his father bought for his children was a rubber ball, which caused a lot of trouble, because it tended to hit the windows of Chajetas' neighbours rather often. The father had to pay for the windows and the son would be punished with a belt.

According to Chajetas, pre-war Raseiniai was something between a *shtetl* and a *shtot*. It was an unremarkable town mainly full of one- or two-storey buildings, with only a few buildings boasting three storeys. The town had everything needed for everyday life. The objects that surrounded the writer as a child and that were part of his environment were actually taken from the list of daily staple products and daily needs. Davydas had tight and painful memories of the past and thus keeps returning to the same places, names and events time and again. The Chajetas' house was located in the centre of the town on Maironio Street, only a few buildings away from the Old Market Square and the Great Synagogue, which Davydas frequented together with his father. On the ground floor of their house there was a shop, with residential premises on the second floor. The house was surrounded by small shops owned by Jews.

The milk shop of Benjaminas Mirvisas was famous for smelling of fresh milk from early morning and was known throughout Lithuania for its ice cream and butter. One of the most popular products was seltzer which was sold in bottles that had special corks. When enumerating all the well-known shops, Chajetas expresses regret that the manufacture workshop and Gordinski's famous shoe and iron product shop are already gone. The signboard of Vinikas' shop is gone, too. On the other side of the street at the crossroads there used to be a hat shop owned by Kušnerevičius and a torchiere and chandelier shop owned by the Izraelis, which have also disappeared. The town, just like all other Litvak settlements, had a well-kept cemetery and a tombstone workshop. It also hosted a special prison for communists. Almost all of the inmates there were Jewish communists.

There was also a *cheder* in the town, which the author himself attended, a Jewish and a Lithuanian gymnasium, a Jewish cultural centre, cinema, printing house and a big public Jewish library. 'All the desks in the reading hall of the library were constantly occupied and it was always crowded at the library's reception desk. It was hard to see the librarian sitting behind the piles of books on her desk. Almost all the newspapers and magazines in Europe published in Hebrew and Yiddish were available here, including the books of any Jewish writer in the world.'

M. Chajetienės manufaktūros krautuvė Maironio g.

Vasario 16-ąją, Lietuvos Valstybės atkūrimo dieną, mieste būdavo ypatinga atmosfera. Gatvėmis žygiuodavo ugniagesių komanda. Daugelis ugniagesių – raseiniškiai žydai, buvę frontininkai, išmokyti ir išmuštruoti kareivinėse, išbandyti Lietuvos Nepriklausomybės kovose. Išdidžiai žygiuodami Lietuvos savanoriai grodavo maršus, o paskui juos bėgdavo būrys vaikų ir net suaugusiųjų. Iš gretimų namų pro langus vaikams mėtydavo saldinius. Gatvėje skambėdavo muzika ir visame mieste sklاندė šventiška nuotaika.

1934 m. miesto centre, buvusioje turgaus aikštėje, buvo pastatyta valstiečio su vyžomis skulptūra. Jis kaire ranka spaudžia lokį, o dešinę ištiesęs į priekį rodo į toli. Ši skulptūra simbolizuoja, kad Lietuva prispaudė lokį (Rusiją) ir iškovojo nepriklausomybę. Ant pjedestalo užrašyta „Amžiais budėjau ir vėl nepriklausomybę laimėjau“. Skulptūra pavadinta „Žemaitis, Lietuvos žemės Žemaitijos garbei“ – rašė Chajetas.

Rašytojas stebisi, kad Sovietų okupacijos metais valdžia neatkreipė dėmesio į tikrai antisovietinį užrašą ir skulptūros nenuvertė. „Skulptūra juk nebuvo susijusi su žydų tauta, ir ją sukūrė ne žydai, bet lietuviai.“¹⁸ 1932 m. ruošiantis paminėti Lietuvos Nepriklausomybės 15 metų sukaktį, Raseinių žydų bendruomenė surinko 3 000 Lt paminklo statybai, prisidėdama prie miesto gražinimo darbų. O užrašas „Amžiais budėjau ir vėl nepriklausomybę laimėjau“ sovietiniais metais, apie 1966 m., buvo užtinkuotas ir pakeistas lentele „1941 metais fašistų nužudyto skulptoriaus Vinco Grybo paminklas „Žemaitis.“ Raseiniškiai įsitikinę, kad būtent tas faktas, kad V. Grybas 1941 m. buvo sušaudytas vokiečių kartu su Jurbarko žydais, išgelbėjo paminklą nuo sunaikinimo.

¹⁸ Šis M. D. Chajeto sakinytis primena, kad Sovietų Sąjungoje buvo vykdomas žydų tautos genocidas.

On 16 February, the day of the restoration of Lithuania's independence, the atmosphere in the town was always really special. A firefighter team would march around the streets. Most of the firefighters were Jews from Raseiniai. They were former frontier soldiers who were well-trained in the military barracks and hardened in the fights for Lithuania's independence. Lithuanian volunteers would proudly march around the town and play marches. A crowd of children and even grown-ups would accompany them. People would throw candies to children out of their windows. There would be music in the streets and a very festive atmosphere throughout the town.

'The streets of the town were straight and paved with stone, whereas the sidewalks were made of concrete. Actually, Raseiniai was a clean, cosy, quiet and cheerful town. The majority of its inhabitants were tidy and friendly irrespective of the fact that here, just like everywhere else, both the right-wing and the left-wing parties were represented. Sometimes it even seemed that you would have to actually fight for your own truth.'

In 1934, a sculpture to a samogitian depicting a peasant in birch bark shoes was erected in the centre of the town in the former market square. The figure in the sculpture held down a bear with its left hand and pointed at something far ahead with its right hand. The sculpture symbolised Lithuania which had managed to hold down the Russian bear and won its independence. There was an inscription on the pedestal of the monument saying: 'I have been on watch for ages and won the fight for independence again'. According to Chajetas, the sculpture was named *The Samogitian. In Honour of Samogitia, the Land of Lithuania*.

It is rather strange that during the years of Soviet occupation the ruling power did not pay any attention to the really anti-Soviet inscription and did not pull down the sculpture, which was not related to the Jewish nation and was created by Lithuanians rather than Jews. In 1932, when preparing to celebrate the 15th anniversary of Lithuania's independence, the Jewish community of Raseiniai collected a sum of LTL 3,000 to erect the monument and thus contributed to the embellishment of the town. During the Soviet times, the inscription 'I have been on watch for ages and won the fight for independence again' was covered with plaster and replaced with a plaque saying: 'Monument *The Samogitian* by sculptor Vincas Grybas, who was killed by the Fascists in 1941'. The inhabitants of Raseiniai are quite certain that the fact that its author Vincas Grybas was shot to death by the Germans together with the Jews of Jurbarkas was the only reason why the monument was not demolished.

Galbūt autorius to nežinojo, nes 46 puslapyje vėl rašo apie Nepriklausomybės paminklą, minėdamas holokausto įvykius. Neužgydomas rašytojo skausmas liejasi juodomis spalvomis: „Tačiau tu, „Žemaiti“ – paminkle, per praėjusius metus nepasikeitei. Tu juk buvai Žemaitijos – Lietuvos dalies simboliu. Tiesa, tu didingas, bet šaltas ir išlietas iš betono, stovi seno turgaus viduryje, netoli nuo Didžiosios sinagogos, į kurią buvo suvaryta didelė dalis tikinčiųjų žydų. Tavo ranka rodo į tą pusę, iš kur atgal negrįžtama.¹⁹ Bet tu likai sveikas, nepažeistas. Tik tu galėtum apie viską, kas čia vyko, papasakoti, kai buvo vedami į mirtį nekalti. Tu tyli, esi nebylus, o jeigu galėtum kalbėti, tai vis tiek nepripažintum žudikų kaltais, priešingai, tu juos gintum.“²⁰

Nors autorius pasakodamas ne visada nuoseklus, jo mintys šokinėja nuo tam tikrų objektų prie etnokultūrinių dalykų, jo prisiminimai pilni tikrų perliukų. Gyvai aprašydamas savo kaimynus ir pažįstamus, jis atskleidžia žydų mentalitetą.

Baigęs Raseiniuose mokyklą, M. D. Chajetas metus mokėsi Telšių jašivoje, kol Lietuvą okupavo sovietai ir uždarė visas ješivas šalyje. Aprašydamas nutikimų kupinus mokslo metus, rašytojas prisimena, kaip jis gailėjosi esąs raseiniškis. Žydams priimtina, kad iš toliau atvykusius mokytiš vaikus vietos gyventojai kviečiasi savaitgalį pietų. Vienas telšiškis, sužinojęs, iš kur Davydas atvykęs, mandagiai atsisakė jį priimti. Mat Raseinių žydai buvo gavę apsirijėlių pravarde, todėl išgirdę, kad jis iš Raseinių, tuoj mintyse pridėdavo – „apsirijėlis“. Tuo metu sklاندė tokia legenda. Kartą jaunikis iš Raseinių savo vestuvių dieną, per puotą, tiek prisirijęs, kad nespėjęs pakilti nuo stalo ir viską čia pat išvėmęs ant šalia sėdinčių svečių. Taip jaunikis sugadino baltą jaunosios suknelę, savo ir greta sėdėjusių kostiumus ir subjaurojo vestuvinį stalą. Jaunoji atsisakė tokio vyro ir nutraukė sutuoktuves. Pasklido garsas po visą kraštą ir Lietuvą, kad Raseinių žydai – apsirijėliai. Iš tikrųjų kai kurios šeimos ištisomis dienomis badaudavo – kokie gi jie apsirijėliai...²¹

Aprašydamas miesto turgų, rašytojas negaili laiko smulkmenoms, ir mes tarsi paveiksle matome apsiperkančius ir prekiaujančius Raseinių žydus.

Turgaus diena būdavo ketvirtadienis. Gatvėje, nusidriekusi tolyn, stovi kinkinių eilė su didelėmis statinėmis, kuriose šokinėdavo gyvos žuvis. Šalimais prekiaudavo strimelėmis, rūkytomis žuvimis ir silkėmis. Žuvis būdavo skirtos šabui – tokia žuvimi Chajetus aprūpindavo Tanūras, žymus prekiautojas žuvimi.

Aplink statines sukinėdavosi vyrai. Išrinkti ir nupirkti žuvį šabui būdavo jų pareiga. Tokio atsakingo reikalo jie nepatikėdavo žmonoms. Jos ruošdavo farširuotą žuvį šeštadieniui, bet žuvimi jas aprūpindavo vyrai. Farširuota žuvis – ne juokai. Tai karališkas maistas šeštadienio stalui. Kas galėtų būti skaniau už patiekalus, paruoštus iš šviežios lydekos ar karpio.

¹⁹ Aut. pastaba. Rašytojas turėjo mintyje holokausto vietą prie Kalnujų, Žieveliškės k., kur buvo sušaudyta dauguma Raseinių žydų.

²⁰ Chajetas D. M. „Dvasiška nepalūžė“, p. 46.

²¹ Ten pat, p. 10.

I don't think Chajetas knew that, because on page 46 he continues talking about the monument by referring to it as the Independence Monument and mentioning the Holocaust events. The unyielding pain of the author is evident from the following lines: '*Absolutely majestic, but cold and made of concrete, you stand in the centre of the Old Market Square, in the vicinity of the Great Synagogue to which a big number of religious Jews were herded. Your hand is pointing in the direction from where there is no return.*²² *Still you remained all whole and untouched. You are the only one who could tell what was actually happening here, to tell about the innocent being taken to death.*'²³

Even though the story told by Chajetas is not always consistent, as his thoughts jump from objects to certain ethno-cultural aspects, his memoirs are full of really precious gemstones. The live descriptions of his neighbours and acquaintances reveal the Jewish mentality.

After graduating from a school in Raseiniai, Chajetas spent a year studying at the Telšiai *yeshiva*. Then the Soviets occupied Lithuania and closed down all the *yeshivas* there. When describing his school year which was full of various events, Chajetas remembered how when he was at Telšiai *yeshiva* he regretted being from Raseiniai. It was a local Jewish custom in Telšiai to invite children who came to study from further away for lunch over the weekend. Having learned about where Davydas came from, one resident of Telšiai politely refused to invite him over for lunch, because the Jews of Raseiniai were known for being gluttons, at least this was their nickname. Every time local people would hear that Davydas came from Raseiniai, they would add the word *glutton* to his name in their mind. Back then there was a story that told of a groom from Raseiniai who ate so much on the day of his wedding that he couldn't even get up from his chair, and vomited all over the guests sitting nearby. Thus, the groom spoiled the white dress of the bride, including his own suit and those of the guests next to him, and spoiled the wedding table. The bride refused to live with such a husband and ended the marriage. And thus started the rumour, which spread throughout Lithuania, that the Jews of Raseiniai were real gluttons. To tell the truth, there were a number of families there who were hungry for many days in a row and thus were far from being gluttons.

In his description of the market day in the town the author spends a lot of time describing all kinds of details, which make the reader feel as though they are watching scenes with the Jews of Raseiniai buying and selling goods in the market.

'It is Thursday today – the market day. There is a long row of horse-driven wagons on the street loaded with barrels which are full of live fish. The fish is meant for the Sabbath. It was Tanūras, the famous fish trader, who always supplied us with live fish. Next to him is another trader selling herring and smoked fish.

Men are swirling around the barrels. They are picking fish. It is their duty. They do not trust their wives with such an important task. The wives will be making filled fish for Saturday, but it is the husbands' duty to supply them with the fish. Filled fish is not easy to make. It is a royal treat for a Saturday meal. What can be better than a dish made of fresh pike or carp.'

²² Author's comment. The writer had in mind the Holocaust site in Žieveliškės village located in the vicinity of Kalnujai where the majority of the Jews from Raseiniai were shot.

²³ Quotes from the book by D.M. Chajetas 'Unbroken Spirit'.

Davidas mamos audinių parduotuvėje, Maironio g. 13. Raseiniai, 1939 m.

Turguje būdavo prekiaujama kaimiškomis gėrybėmis: daržovėmis, vaisiais, kiaušiniai ir paukščiais. Labai vaizdingai aprašomas vištos pirkimas. „Chana-Dvoša ima į rankas vištą, pasuka ją žemyn galva, pučia tarp kojų ir kalba: „Pažiūrėk, ką tu parduodi! Ji liesa, pilka kaip dangus, jokio riebalo. Argi tai višta? Gaišena. Ji tinka tik buljonui. Neverta tokių pinigų“. Nusiderėjusi vieną litą, Chana-Dvoša kiša vištą į krepšelį ir greitai nueina šalin, kad prekeivė neapsigalvotų. Višta – juk riebi, išeis puikus troškinyvis visai šeimai šeštadienį.“²⁴

Nupirkta iš valstiečių vištas ir gaidžius moterys ar paaugliai nešdavo skerdikui, kur šeštadienio vakarais ar prieš šventes nusitęsavo ilgiausios eilės.

Prieš pusvalandį iki šabo iš medienos fabriko, priklausiusio Perlovui, pasigirdavo įspėjamoji sirena. Ji nutraukdavo tylą taip garsiai, kad ir kurčias galėdavo išgirsti. Sireną girdėdavo ne tik miestiečiai, bet ir aplinkinių kaimų gyventojai. Perlovas taip pat turėjo malūną. Likus kelioms minutėms iki prasidedant šabui ir žvakių uždegimui vėl užkavdavo sirenos lėtpjūvėje ir malūne. Taip visi sužinodavo, kad prasidėjo šabas. Pasibaigdavo kasdienis bruzdėjimas, ir vyrai, pasipuošę baltais baltiniais patraukdavo link sinagogų. Moterys dengdavo stalus. Vynas buvo būtinas kidušui, taip pat ir dvi chalos duonai šventinti. O kaip gali sutikti šeštadienį be įdarytų žuvų. Kiekvienam šeimos nariui stovėdavo lėkštė su žuvimi. Turtingi ar vargani buvo namai – vis tiek, bet koku būdu žuvimi buvo pasirūpinta. O jau kiti pirkiniai priklausė nuo šeimos pajamų. Chajetų namuose mama ketaus puode gamindavo troškinį šeštadienio pusryčiams. Davidas, kaip vyriausias, turėdavo nunešti jį pas netoliese gyvenantį kepėją į didžiulį plytų pečių, šalia kitų dešimčių puodų. Kitą rytą, po pamaldų, jis parnešdavo namo karštą, skanų patiekalą.

²⁴ Ten pat, p. 45.

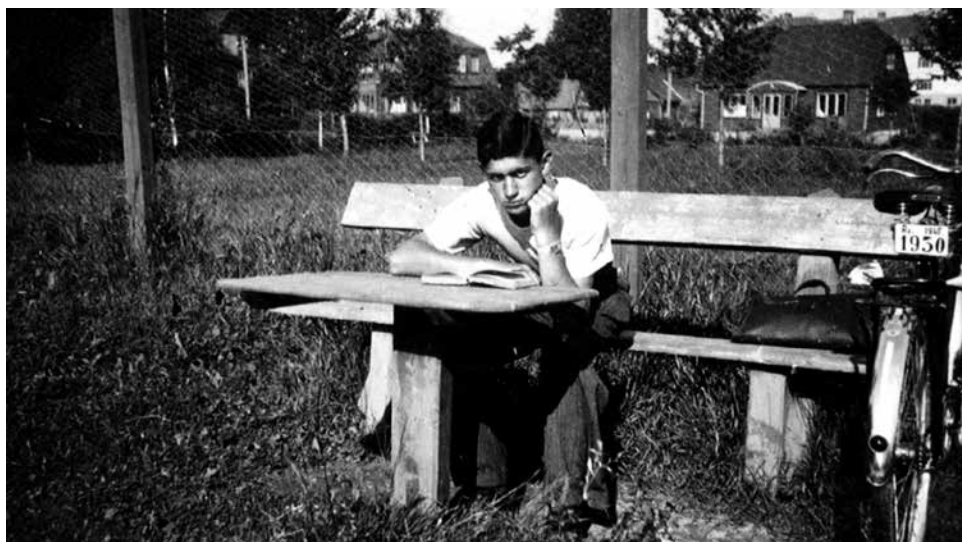
The market teems with rural goodies: vegetables, fruit, eggs and poultry. Chana-Dvoša is buying a chicken. ‘She lifts the chicken, turns it upside down, blows in between its legs and says: “Look what you are selling! It is bony and featherless like a clear sky, no fat at all. And you call it a chicken? It is almost dead and suitable only for making a broth. It is not worth the money.” Having knocked down the price by one litas, Chana-Dvoša puts the chicken in her bag and leaves in haste lest the trader change her mind. Actually, the chicken is really fat, and she will make a perfect stew for the whole family to enjoy on Saturday.’

Women or teenagers would take the chicken that they purchased to the butcher where they would have to queue for quite a while on Saturday evenings or before holidays.

Half an hour before the start of the Sabbath, the wood-working workshop owned by Perlovas would turn on the warning siren. The siren was so loud that it could wake the dead and could be heard far beyond the borders of the town, including by the inhabitants of the neighbouring villages. Perlovas had a mill, too. Several minutes before the time of the start of the Sabbath and the time to light the candles his wood-working workshop and his mill would once again sound the siren. This is how everybody would be informed about the start of the Sabbath. The mundane commotion would stop, and the men dressed in their white shirts would head to the synagogues. The women would lay the tables. You had to have some wine for the *kiddush* and two *challahs* for blessing the bread. And one couldn’t have imagined a Saturday without filled fish! Each member of the family was given a plate with fish. No matter how rich or poor the house was, there was always fish. The rest of the purchases depended on the income of the family. Mrs Chajetienė would cook a stew for breakfast in a cast iron pot. Davydas would take the pot to the baker who lived nearby and had a huge brick furnace to keep dozens of pots warm. The next morning after worshipping he would bring the pot with its hot delicious dish back home.

Benjaminas ir Merė-Liba Chajetai su sūnumis Davidu, Simonu ir dukra Chana-Taibe, apie 1940 m.

M. Chajetas parke su nauju dviračiu, pirktu Šiauliuose

M. D. Chajetas in the park of the town with a brand-new bicycle purchased in Šiauliai. 1941

Taip ir gyveno vietos žydai savaitė po savaitės, varganai ar turtingai. Visi lygūs prieš Dievą ir įstatymus. Šeštadienį ir tikintieji, ir netikintieji ilsėdavosi. Lengvųjų automobilių tada beveik nebuvo, o autobusai per šabą nevažinėdavo, nes daugiausia priklausė žydams. Pagrindinis transportas buvo karios ir vežimai, bet ir vežėjai, ir jų arkliai tą dieną ilsėjosi. Tik eilinėmis dienomis buvo girdėti kaustyto kanopų ir ratų garsai. Dviratis daugeliui buvo tik svajonė.

Raseiniuose – daug žalumos, dažnai sodiniai visiškai uždengdavo medinius pastatus. Šiluvos gatvės gale, didžiuliam miesto parke, augo šimtai medžių ir krūmų rūšių. Gražus, didelis parkas... Visur malonus pavėsis. Šabo dienomis jame ilsėdavosi vyresnieji, jaunimas mėgo vaikštinėti užmiestyje. Sekmadieniais šios vietos priklausydavo gojams (nežydams). Parko gale mažas ežerėlis, greta jo vasarą įrengdavo teniso aikštelę. Vasarą laukymėje, pabarstytoje smėliu ir smulkiu žvyru, ištempdavo tinklą ir pažymėdavo kvadratus žaidėjams. Žiemą ant tvenkinio įruošdavo čiuożyklą, bet Davidas čiaużydavo arčiau namų. „Dominikonų gatvės gale, vasarą prie čia esančio tvenkinio dainuoja choras varlių. Žiemą čia vienas malonumas – čiuożykla. Tiesiai iš kiemo užsnigusia, sušalusia gatve galima lėkti ant tvenkinio. Be palto, be striukės tik su šaliku ant kaklo ir megzta kepurėle – pirmyn visu greičiu!... Vakare čiuożykloje groja muzika, daug žmonių, daugiausiai jaunimo, bet man tai netrukdo, aš lekiu, ir visi skiriasi prieš mane, duodami man kelią ir laisvę.“²⁵

Per miestą tekėjo Rasupis, vandens joje vaikams iki pusės, todėl jie be baimės galėjo maudytis ir taškytis švariame vandenyje, statyti pakrantėje pilis, susigalvoti įvairiausių žaidimų. Per šabą prie upelio būdavo tylu, tarsi ir upelis laikytųsi šabo, net gojų vaikai nesudrumdavo šventos tylos.

²⁵ Chajetas D. M. „Dvasiškai nepalūžę“, p. 45.

This was the life of local Jews week after week, be they rich or poor. All were equal before God and the law. On Saturdays both religious and non-religious Jews would rest. There were almost no cars back then and buses didn't run on the Sabbath, because most of them were owned by Jews. Horse-driven wagons or carriages were the main means of transportation, but both the coachmen and their horses would rest on the Sabbath. Only on weekdays could one hear the sound of their hooves and wheels. Most people could only dream of having a bike.

The town and the surrounding area were full of greenery. Often plants would over-shadow the wooden buildings. At the end of Šiluva Street there was a town park full of hundreds of species of trees and bushes. It was a very big and quite beautiful park... There were pleasant shaded spots everywhere. On the Sabbath, it was frequented by the senior inhabitants and the young people tended to go for walks on the outskirts of the town. On Sundays these same spots would be full of goys (non-Jews). At the far end of the park there was a small pond and a tennis court next to it. In summer time, a net would be erected on the court, which was paved with sand and gravel. On both sides of the net there were squares allocated for the players. In winter time there was a skating rink on the pond, but Davydas tended to skate closer to his home. He would skate directly from his courtyard and down the street to the pond. He would wear no coat, but a scarf on his neck and a knit cap on his head. In the evenings there was music playing at the skating rink, which would be mainly full of young people, but some senior residents would come here, too.

The Rasupis Stream flowed straight through the town. It was not deep, it was only waist deep, thus children could swim and play fearlessly in its clean water, build sand castles on its banks and invent all kinds of games there. On a Sabbath it would be really quiet there as if the stream itself was observing the Sabbath, and even the goy children would not disturb the divine serenity.

Raseinių miesto parkas 1940 m.

Vaikinai ir merginos maudytis važiuodavo į Dubysą, ji buvo plati ir gili, bet gana toli nuo miesto. Tokį malonumą sau leisti galėjom tik vakarais ar per atostogas. Suaugusieji, sunkiai dirbę visą savaitę, retai kada pramogaudavo. Užtat jaunimas mėgo ten atsigaivinti Dubysoje nuo vasaros karščių, mielai maudydavosi po malūno užtvanka krentančiu vandeniu.

Raseinių, Kelmės, Šiaulių ir kitų aplinkinių miestų žydai važiuodavo vasaroti į Tytuvėnus prie ežero. Moterys su vaikais poilsiavietėje išbūdavo apie du mėnesius, o vyrai atvykdavo kiekvieną penktadienį susitikti su šeimomis ir kartu praleisti savaitgalio. Rašytojo tėvas Benjaminas Chajetas buvo religingas žmogus. Jis karštai tikėjo Izraelio ateitimi ir dažnai aukodavo įvairiems fondams, remiantiems judėjų bendruomenių kūrimąsi Palestinoje. Jis anksti keldavosi, sėsdavo prie siuvimo mašinos ir iškarpu, o 6 valandą išskubėdavo į Sinagogą. Vasaros laiku, penktadienį po pietų tėvas užbaigdavo darbą, iš pažįstamo pasiimdavo arklį ir vežimą ir važiuodavo 18 km iš Raseinių į Tytuvėnus. Jis skubėdavo ir ragindavo arklį: „Vio, vio, arkliau, šabas ant nosies“, – kad, gink Dieve, neužtruktų kelyje.

Tytuvėnuose poilsiaudavo įvairaus amžiaus ir interesų žmonės. Kiekvienas rasdavo savo bendraminčių. Jaunimas gyveno naujomis mintimis ir svajonėmis. Daugelis linko į sionizmą ir svajoję įkurti savo valstybę – Izraelį. Toms svajonėms įgyvendinti kūrėsi klubai, kur buvo mokomasi dirbti žemės ūkyje ir pramonėje. Visų žvilgsniai buvo nukreipti į Artimuosius Rytus.

Raseinių žydų pradinė mokykla (cheder). 1936 m. Nuotraukas išsaugojo D. Chajetas

Jewish Primary school (cheder) of Raseiniai. 1936. Photograph preserved by D. Chajetas

The young would go for a swim in the River Dubysa. It was wide and deep, but quite far from the town. Therefore, they could only afford this pleasure in the evenings or during holidays. The grown-ups who worked hard during the week would rarely do something for recreation. Nonetheless, the youth loved to refresh themselves in the River Dubysa after a hot summer day and would often bathe under the waterfall of the mill.

Jews of Raseiniai, Kelmė, Šiauliai and other neighbouring towns would go to Tytuvėnai and spend their summer holidays at a lake there. The women and children would spend around two months there, and the men would come to the resort every Friday to meet their families and spend the weekends together. 'I remember that on Friday afternoons my father would finish his work, borrow a horse-driven wagon from his acquaintances and go to Tytyvėnai, which was 18 kilometres from Raseiniai. He would hurry and urge the horse by saying: "Hey, hey, little horse, the Sabbath is about to start" thus doing his best not to spend too much time on the road. My cousin's husband would arrive on a bus from Šiauliai.' Tytuvėnai was a resort for people of various ages and interests and each would find somebody like-minded to talk to. The young were full of dreams and new ideas. Many were prone to Zionism and dreamt of establishing their own state – Israel. *Kibbutzes* and clubs to teach agricultural and industrial work would be established to enable the dream come true. Everybody's eyes were on the Near East, but then World War II broke out...

M. D. Chajetas prie Žemaičio paminklo Raseiniuose apie 1940 m.

Mošė Davydas Chajetas at the monument The Samogitian in Raseiniai, around 1940

Tačiau prasidėjęs Antrajam pasauliniam karui 1941 metų birželį Chajetų šeima buvo priversta palikti savo namus ir visam laikui atsiveikino su Raseiniais. Rašytojas atsimeina, kad antrą valandą nakties išgirdo beldimą į duris ir kreipimąsi jidiš kalba: „*Atidarykit, nebijokit, savi!*“²⁶.

Atsikėlęs tėvas atidarė duris. Pro jas įsiveržė du ginkluoti kareiviai, o su jais jaunas vyriškis, kurį M. D. Chajetas iš karto pažino. „Tai buvo Gendelevas (pavardė pakeista), su kuriuo mokiausi mokykloje – chederyje. Sovietams okupavus Lietuvą jaunas Chajetas pasiliko žydų jaunimo organizacijoje – calucai, o jis perbėgo į komjaunimą. Jis buvo iš nepasiturinčios šeimos, kuri vertėsi silkių rūkymu. Kaip proletaro sūnus, jis mielai buvo priimtas į komjaunimą, kur aktyviai padėjo komunistams.“ Chajeto šeimai per dvidešimt minučių reikėjo susiruošti, apsiręngti ir pasiimti būtiniausius daiktus. Tėvas paskutiniaisiais metais dirbęs siuvėju, norėjo pasiimti siuvimo mašiną ir audinių, bet leido pasiimti tik audinius. Jaunas Davydas norėjo pasiimti fotoalbumą ir neseniai nusipirktą ir parsivežtą iš Šiaulių dviratį. Deja, taip vadinamasis draugas pareiškė, kad Davidui jo daugiau nereikės ir atėmė dviratį. Tiesa, albumą su šeimos nuotraukomis Chajetui pavyko pasiimti ir išsaugoti per visus negandų metus. Kelios to meto nuotraukos eksponuojamos Raseinių krašto istorijos muziejaus ekspozicijoje „Raseiniai – lietuvių ir žydų miestas“.

Chajetų šeima nuvežė į Viduklės geležinkelio stotį, kur laukė paruoštas gyvuliams gabenanti vagonas. Sugrūdo vidun ir užrakino su kitais likimo broliais tremtiniais. Viduklėje laikė kelias paras, čia juos lankė, atnešdavo valgyti tėvo draugo Melamdovičiaus dukra Niechama. „Iki šiol atsimenu, kaip ji mus guosdavo, – rašė M. D. Chajetas. – Neverkrite, mielieji, jums bus geriau, nei mums“²⁷. Niechamos nuojauta greit pasitvirtino. Ji žuvo nuo lietuvių ir vokiečių išsigimėlių rankų, kartu su kitais Raseinių žydaus.

M. D. Chajeto knyga nesibaigė kelione į tremtį. Tolimesniuose knygų skyriuose galima rasti vertingų žinių apie tarpukario žydų gyvenimą kitose Lietuvos vietovėse. Joje įtaigiai aprašyti tragiški karo metais išrautų iš gimtųjų vietų litvakų tremtinių likimai, jų patirti sunkumai, prieštaringi žmonių santykiai, nuolatinė kova dėl išgyvenimo. Akivaizdu, kad aptartais aspektais tarpukario Raseinių žydų gyvenimas nebuvo kuo nors ypatingas, o konkrečios Chajetų šeimos likimas atspindi daugybės litvakų kasdienį gyvenimo būdą. Šeimos laikėsi tautos tradicijų ir papročių, mokė vaikus gerbti vyresnius ir laikytis Toros įsakymų. Todėl, net sunkiausiais gyvenimo momentais šeima išliko stipri ir vieninga. Užaugę vaikai išsaugojo tikėjimą ir puoselėjo šeimos tradicijas, nepaisydami nepalankios tam Sovietų Sąjungos politikos.

Knyga apie Raseinių žydų gyvenimą tarpukaryje, parašyta čia gimusio ir gyvenusio žydo Mošės Davido Chajeto, labai svarbi, ji padeda mums atkurti karo sugriauto miesto ir Holokausto metu sunaikintos Tautos paveikslą.

²⁶ Ten pat, pp. 39–40.

²⁷ Ten pat, p. 40.

In June 1941, the Chajetas family was forced to leave their home and bid goodbye to Raseiniai for good. The writer remembers hearing a loud knock on the door at two o'clock in the morning and somebody saying in Yiddish: 'Open up, don't be afraid, I am a friend!'

The father opened the door. Two armed soldiers burst into the house together with a young man who appeared to be an acquaintance of Mošė Davydas Chajetas: 'It was Gendelevas (the surname was changed) who was my study mate from my *cheder*. We grew apart when the Soviets occupied Lithuania. I stayed with the Jewish youth organisation – *calucai* – and he joined the young communists. He was from a poor family which earned their living by smoking herring. As a child from a proletarian family he was gladly accepted as a member of the young communist organisation, where he was actively helping the communists.' The Chajetas family was given twenty minutes to get ready, to get dressed and to pack their belongings. The father, who was a tailor, wanted to take his sewing machine and some fabrics with him, but he was only allowed to take some fabrics. Mošė Davydas took his photo album and the newly acquired bike. However, the so-called friend said: 'You will not need it anymore, but it will come in handy for me' and took the bike away. Still, Mošė Davydas took his photo album with him and held on to it throughout the long years of misfortune.

The Chajetas family was taken to Viduklė railway station, herded into a cattle carriage and locked inside together with others who shared their fate as deportees. They were kept in Viduklė for a couple of days. Niechama, a daughter of his father's friend Melamdovičius, visited them there and brought them food. Niechama perished together with other Jews of Raseiniai. She was annihilated by Lithuanian and German perpetrators.

The book by Mošė Davydas Chajetas does not end with the scene where they are taken to exile. There are several other chapters telling about the relatives of the Chajetas family who lived in other towns of Lithuania. The book also includes exhaustive descriptions of the fate of the deportees, including all the hardships that they went through, their interpersonal relations and the fight for life.

This book is of great importance for the residents of Raseiniai, because it helps restore the picture of the town which was completely destroyed during World War II. In addition, it tells about the ethos of the Jews who were annihilated during the Holocaust, their daily life, environment and households.

The daily life of the Jews of Raseiniai in the interwar period was absolutely unremarkable. The Chajetas family observed national traditions, taught their children respect for the senior members of society and to abide by the teachings of the Torah. This is why even during the darkest moments in life the family remained strong and united. The grown-up children kept their faith and promoted family traditions irrespective of the policy of the Soviet Union. This is the only book on the life of the Jews of Raseiniai in the interwar period and was written by Mošė Davydas Chajetas, a Jew who was born and lived there.

ŽYDŲ MOKYKLOS RASEINIUOSE, ARIOGALOJE IR NEMAKŠČIUOSE

Žydai – knygos tauta. Tradiciškai visi 6–13 metų berniukai privalėjo mokytis pagrindinėje religinėje mokykloje – chederyje. Neturtingų tėvų vaikai buvo mokomi veltui. Šeimos, mokėjusios mokesčius, turėjo išlaikyti dar tam tikrą skaičių vargingų moksleivių – juos maitinti, pirkti knygas ir kitas priemones. Žydų mokyklas – pradinio religinio mokymo chederius ir aukštesnio lygio ješivas, kaip ir sinagogas, kapines, ritualines skerdyklas ir pirtis išlaikydavo bendruomenės. Autonominė mokymo sistema buvo vienas svarbiausių žydų kultūros pagrindų. Todėl beveik visi vyrai buvo raštingi. Seniausias žinomas dokumentas apie žydų mokyklą Raseiniuose – 1689 m. Tribunolo aktas, kuriame minimas vyresnysis Raseinių mokyklos mokytojas Leiba Ašerovičius. 1700 m. akte įvardijamas Raseinių sinagogos mokyklos mokytojas Juozapas Jakubovičius. Tuo metu Raseiniuose gyveno keletas šimtų žydų, jų teises gynė valdovų Privilegijos.²⁸

XVIII a. Berlyne prasidėjęs žydų švietimo sąjūdis Haskalos plito Europoje ir Lietuvos didžiuosiuose miestuose. Raseinius ir kitus Žemaitijos miestus švietimo idėjos pasiekė prekybos ryšiais iš Karaliaučiaus, Rygos ar Liepojos. Lietuvos žydų švietėjai atliko milžinišką darbą supažindindami amžininkus su savo tautos praeities istorija ir kitų šalių gyvenimu. Jie rūpinosi mokymo priemonių: žodynų, gramatikų, kalendorių, kelionių aprašymų spausdinimu ir platinimu. Skelbė pamokymus, kaip tvarkyti sąskaitas, susirašinėjimą ir kt. bylas.

Apie 1840 m. Raseiniuose septynerius metus gyveno ir mokytojas Abraomas Mapu (1807–1867). Jis rašė hebrajiškai ir yra laikomas naujosios hebrajų literatūros romano tėvu. Literatūrologės N. Šapiro nuomone, A. Mapu gamtos paveiksluose atsispindi Lietuvos gamta, kurios grožį rašytojas pamėgęs vaikščiodamas Aleksoto šlaitais (Kaune) ar gyvendamas Jurbarke ar Raseiniuose.²⁹ Raseiniai tuo metu buvo vienas iš švietimo centrų Lietuvoje ir padarė didelę įtaką A. Mapu. Čia jis susipažino su tuo metu gyvenusiu mokslininku Senjoru Sahsu (Zahsu), kuris turėjo įtakos Mapu kūrybinei veikai, paskatino jį literatūriniam darbui³⁰. Gyvendamas Raseiniuose, kaip ir kituose miestuose, A. Mapu dirbo namų mokytoju. 1848 m. įsidarbino Kauno žydų berniukų mokykloje.

²⁸ Jono III Sobieskio Privilegija Raseinių žydams 1681 m.

Mykolų Kaributo Višnioveckio Privilegija Žemaitijos žydams 1669 m.

²⁹ Lietuvių enciklopedija, t. 17. V., 1959, p. 267.

³⁰ Еврейская энциклопедия. Т. 10., pp. 61, 612.

JEWISH SCHOOLS IN RASEINIAI, ARIOGALA AND NEMAKŠČIAI

Jews have always been a well-read nation. Traditionally all 6 to 13-year-old boys had to study at basic religious schools, *cheders*. Children of poor parents did not have to pay any tuition fees. Families who paid tuition fees were expected to support a certain number of poor students: to feed them, buy them books and other necessary paraphernalia. Jewish schools, including schools of primary religious education (*cheders*) and schools of further education (*yeshivas*), synagogues, cemeteries, ritual slaughterhouses and bathhouses were financed by Jewish communities. The autonomous system of education was one of the key foundations of Jewish culture. As a result, almost all Jewish men were literate. The oldest known document about a Jewish school in Raseiniai dates back to 1689. It is a tribunal act that makes mention of Leiba Ašerovičius, a senior teacher of a school in Raseiniai. A similar act dating back to 1700 refers to Juozapas Jakubovičius, a teacher of a synagogue school in Raseiniai. At that time there were several hundred Jews living in Raseiniai and their rights were protected by privileges granted by the monarchs.³¹

The Jewish enlightenment movement *Haskalah* that started in the 18th century in Berlin spread throughout Europe and major cities of Lithuania. The ideas of the *Haskalah* movement reached Raseiniai and other towns in Samogitia through trade relations with Königsberg, Riga and Liepāja. Representatives of the Jewish enlightenment movement in Lithuania made major efforts to educate their contemporaries about the history of their nation, including life in other countries. In addition, they took care of the printing and dissemination of teaching aids, such as dictionaries, grammar books, calendars, and travel books. They also published advice on how to deal with payable bills, engage in correspondence, etc.

Sometime in the 1840s, Abraham Mapu (1807–1867) lived in Raseiniai for about seven years where he worked as a teacher. Mapu wrote in Hebrew and is considered to be the founder of the modern Hebrew novel. According to literary researcher N. Šapiro, when creating images of nature, Mapu was describing the beauty of Lithuanian nature which he admired since the days he walked along the slopes in Aleksotas (Kaunas) or when he lived in Jurbarkas or Raseiniai.³² *At that time, Raseiniai was one of the educational centres of Lithuania and had a major influence on Mapu. It was in Raseiniai that Mapu met scientist Senior Sahs (Zahs), who influenced the creative endeavours of Mapu greatly and encouraged him to take to literary work.*³³ *In Raseiniai and other towns of Lithuania, Mapu worked as an in-house teacher. In 1848, he got a job at a Jewish school for boys in Kaunas.*

³¹ Jan III's Privilege to the Jews of Raseiniai of 1681.

Mykolas Kaributas Višnioveckis' Privilege to the Jews of Samogitia of 1669.

³² Lietuvių enciklopedija [*Lithuanian Encyclopaedia*], t.17. B., 1959, p. 267.

³³ Еврейская энциклопедия [*Encyclopaedia Judaica*]. Т. 10., pp. 611, 612.

Raseinių žydų pradinė mokykla. Mokytoja Chana Volpaitė, sušaudyta 1941 m. Nuotrauką išsaugojo Ch. Volpe

Jewish Primary school of Raseiniai. Teacher Chana Volpaitė. She was shot in 1941. Photograph preserved by Ch. Volpe

1894–1895 m. Raseiniuose gyveno 11 746 gyventojai, iš jų: judėjų – 8 543, katalikų – 2 161, pravoslavų – 777, liuteronų – 255, kitų – 10.³⁴ Keturiuose tuo metu veikusiose miesto mokyklose mokėsi 280 berniukų ir mergaičių.

1894 m. Raseinių dviklasėje žydų pradinėje mokykloje mokėsi 88 berniukai. Mokytojas Isaak Dreizin buvo baigęs Vilniaus rabinų mokyklą. Mokytojai Michel Levinski ir David Berlovič – Vilniaus žydų mokytojų institutą. Mokykloje buvo dirbtuvės, kuriose neturtingi vaikai gaudavo priemones, o savamokslis šaltkalvis Liudvikas Deringis (liuteronas) juos mokė įvairių darbų. Mokyklos vedėjas I. Dreizin tvarkė kanceliariją, biblioteką ir rašė ataskaitas, rūpinosi mokymo priemonėmis. Mokykla buvo miesto centre, mūriniame, erdviame, šiltame, gerai pritaikytame mokymo įstaigai pastate. Mokyklos ir prie jos esančių dirbtuvių aprūpinimui ir išlaikymui 1894 m. buvo išleisti 3 384 rubliai.

Raseinių apskrities dviklasėje mokykloje mokėsi 64 moksleiviai: I klasėje – 39 mokiniai, II – 25 mokiniai. Pagal tikybą: pravoslavų – 17, katalikų – 35, liuteronų – 4 ir judėjų – 8.

Privačioje dviklasėje mergaičių mokykloje mokėsi 31 mokinė, iš jų: 20 judėjų, 4 katalikų ir 7 pravoslavų tikybos. 5 dvarininkų ir valdininkų; 1 – dvasininko ir 25 miestiečių dukros. 1894 m. revizijos metu čia nustatytas labai aukštas žinių lygis. Net I klasės mokinės rašė diktantus prancūzų ir vokiečių kalbomis, tiesa, nesudėtingus, nagrinėjo sakinius ir vertė juos į rusų kalbą.

³⁴ Памятная Книжка Ковенской губернии на 1897 г. Ковна 1896., p. 96, 99.

In 1894–1895, Raseiniai had 11,746 inhabitants of which 8,543 were Jews, 2,161 – Catholics, 777 – Russian Orthodox, 255 – Lutherans, and 10 were of other confessions.³⁵ Some 280 boys and girls were studying at the four schools that operated in Raseiniai at that time.

In 1894, a two-year Jewish primary school in Raseiniai had 88 boy students. Their teacher Isaak Dreizin was a graduate of the Rabbi School of Vilnius. Teachers Michel Levinski and David Berlovič were graduates of the Vilnius Institute for Jewish Teachers. The school had two workshops where poor children were provided with the necessary tools and amateur smith Liudvikas Deringis (Lutheran) taught them various crafts. The headmaster of the school Isaak Dreizin handled all the chancellery work and library, wrote reports and took care of teaching aids. The school was situated in the centre of the town and operated in a warm and spacious stone building, which was well-suited for an educational establishment. In 1894, some 3,384 roubles were spent on maintenance of the school and the adjacent workshops.

The two-year school of Raseiniai County had 64 students: 39 students in grade I and 25 students in grade II. Among them there were 17 Russian Orthodox, 35 Catholic, 4 Lutheran and 8 Jewish students.

A private two-year school for girls had 31 students of which there were 20 Jewish, 4 Catholic and 7 Russian Orthodox students. Fathers of 5 of the girls were landlords and officials; whereas fathers of 25 other girls were bourgeois, and 1 girl had a priest for a parent. The results of the revision of 1894 showed a very high level of knowledge among the students of this school. Even grade I students wrote dictations in French and German, albeit simple ones, analysed sentences and were able to translate them into Russian.

*Raseinių žydų pradinė mokykla. 1932 m.
Nuotrauką išsaugojo R. Levy.*

*Jewish Primary school of Raseiniai. 1932.
Photograph preserved by R. Levy*

³⁵ Памятная Книжка Ковенской губернии на 1897 г. Ковна. [Record organizer of Kaunas Governorate for the year 1897. Kaunas] 1896, pp. 96, 99.

Raseinių parapijos mokykloje mokėsi 97 mokiniai (41 berniukas ir 56 mergaitės). Pagal tikybą: pravoslavų – 13 berniukų, 4 mergaitės; katalikų – 21 berniukas, 18 mergaičių; liuteronų – 7 berniukai, 2 mergaitės; judėjų – 32 mergaitės. Pagal luomus: žemdirbių – 20 berniukų, 10 mergaičių; miestiečių – 10 berniukų, 45 mergaitės; dvarininkų ir valdininkų – 9 berniukai, 1 mergaitė ir 2 užsieniečiai.³⁶

Mergaitės mokėsi apskrityje, papapinėse ar privačiose mokyklose kartu su katalikų, liuteronų ir pravoslavų vaikais. Tokiose mokyklose buvo laikomasi krikščioniškų tradicijų. Judėjų švenčių ir papročių nepaisyta, į mokyklą reikėdavo eiti šeštadieniais, buvo minimos tik krikščioniškos šventės. Todėl 1901 m. Raseinių žydų bendruomenė nutarė, kad reikia įsteigti mokyklą žydų mergaitėms.

1903 m. visuotiniame žydų bendruomenės susirinkime, įvykusiame Raseinių visuomenės valdyboje, buvo nutarta: perorganizuoti žydų pradinę mokyklą berniukams, greta atidaryti savarankišką mergaičių pamainą. Mokytojų atlyginimams skirti 300 Rb, įrengti rankdarbių klasė ir 400 Rb skirti mokyklinėms priemonėms iš Raseinių žydų bendruomenės dėžučių mokesčio. Pasirašė miesto seniūnas D. Edelis, M. Levi, B. D. Levin, D. M. Rozenbliumas, I. Kaplan, I. Zaks ir kt. Mokykloje nereikėjo mokėti už mokslą, mokinės gaudavo vadovėlius, sąsiuvinius, sukneles ir net apavą. Sulaukta net 160 prašymų čia mokytis.³⁷

Ariogaloje žydų pradinė mokykla įsteigta 1923 m., mokytojavo G. Gerzonas, Libė Kaplanaitė, Rafaėlis Joselis, Freidė Manasevičaitė, Gurmanas Meeris. 1931 m. mokykloje mokėsi 68 vaikai.

*Ariogalos pradinė mokykla. 1930 m.
Ariogalos gimnazijos muziejus.*

Jewish Primary school of Ariogala. 1930

³⁶ KAA F. 293. Ap.1. B.140. L.1,3,4,13-15.

³⁷ Ten pat. B.216. L.5, 8.

The parish school of Raseiniai had 97 students (41 boys and 56 girls), of which 13 boys and 4 girls were Russian Orthodox; 21 boys and 18 girls were Catholic; 7 boys and 2 girls were Lutheran; and 32 girls were Jewish. In terms of cast, 20 boys and 10 girls were born into families of farmers; 10 boys and 45 girls were born into bourgeois families; 9 boys and 1 girl were children of landlords and officials and 2 were children of foreigners.³⁸

Girls attended county, parish or private schools together with Catholic, Lutheran and Russian Orthodox children. Such schools observed Christian traditions. Jewish celebrations and traditions were not observed there. Children had to attend school on Saturdays and only Christian holidays were celebrated. Therefore, in 1901 the Jewish community of Raseiniai decided that it was necessary to establish a Jewish school for girls there.

In 1903, the general meeting of the Jewish community, which took place at the Public Board of Raseiniai, decided to reorganise the Jewish primary school for boys by introducing a separate shift for girls. Some 300 roubles were allocated for teacher salaries, also to equip a needlework classroom, and 400 roubles were allocated to purchase schooling paraphernalia. The money was allocated from the Box tax paid by the Jewish community of Raseiniai. The decision was signed by D. Edelis, headman of the town, B.D. Levin, D.M. Rozenbliumas, I. Kaplan, I. Zaks and others. There was no tuition fee and the girl students were provided with textbooks, copybooks, dresses and even shoes. Some 160 girls applied for a place at the school.³⁹

Ariogalos žydų pradinė mokykla. XX a. 4 dešimttn. Jewish Primary school of Ariogala.
Ariogalos gimnazijos muziejus.

³⁸ KAA F. 293. Ap.1. B.140. L.1,3,4,13-15.

³⁹ *Idem.* B.216. L.5, 8.

Panaikinus spaudos draudimą XX a. pradžioje Raseiniuose prasidėjo kultūrinio gyvenimo pakilimas. Tuo metu veikė nemažai lietuvių ir žydų draugijų, jos organizavo žemės ūkio parodas, literatūrinius vakarus ir popietes, įsteigė klijimo teatrą. Raseiniškių žydų literatūros draugija 1910 m. mieste surengė 3 ataskaitinius vakarus, 2 spektaklius ir literatūrinį–muzikinį vakarą, skirtą S. Frugui. Kiekvieną savaitę vyko žydų rašytojų veikalų skaitymo vakarai. Draugijai priklausė 186 nariai. Skyrius užsisakė 7 laikraščius, 9 žurnalus ir kt. Lėšos –573 Rb 47 kp, išlaidos 569 Rb 62 kp, įnašas 1911 m. – 625 Rb⁴⁰

1911 m. vyresnysis mokytojas N. Ch. Izraelis Sankt Peterburgo liaudies švietimo departamento tikrinimo komisijai pateikė duomenis apie žydų pradžines mokyklas Raseiniuose. Minėtoje dviklasėje mergaičių pamaininėje mokykloje mokslas buvo nemokamas, truko ketverius metus. Čia dirbo trys mokytojai: vyresnysis mokytojas Nojus Chaimovičius Izraelis buvo 29-ųjų metų miestietis, vedęs, baigęs Mirsko miesto mokyklą. Kitas mokytojas – Leizeris-Eljatas Ickovičius Zilbermanas buvo 23-ųjų metų, vedęs, valstiečių kilmės namų išsilavinimą turintis mokytojas. Abu mokytojai per metus uždirbdavo po 300 Rb, dar gaudavo 120 Rb papildomų pajamų, pensijų kasai mokėjo po 4 Rb 20 kp. Rankdarbių mokytoja Stysia Rafaelovna Izrae (26 m.) turėjo tik 4 savaitines pamokas ir uždirbdavo 75 Rb. Sąrašuose buvo 120 mergaičių. Dėl vietos stokos 15 mergaičių nepateko į mokyklą. Mokykla buvo įsikūrusi išnuomotame name, pritaikytame vaikams mokytis ir mokytojams gyventi. Mokyklos materialinę bazę sudarė 126-ių pavadinimų vadovėliai, 156-ių pavadinimų knygos popamokiniam skaitymui, 720 knygų mokytojams, 35 žemėlapiai, 31 paveikslas, 90 „stebuklingų“ žibintų, gamtos mokslų kolekcija ir 10 įvairių kitų priemonių. Jų vertė siekė apie 1 475 Rb. Mokinės nemokamai gaudavo knygas ir kitas rašymo priemones, vykdavo dainavimo ir rankdarbių pamokas. Mokykloje buvo laikomasi minimalių sanitarinių higienos normų, tačiau konstatuota, kad tikrinimo metu patalpos buvo šaltos ir neiššvėdintos.

1912 m. Raseinių žydų bendruomenės nariai nutarė įsteigti mieste žydų gimnaziją arba 6 klasių progimnaziją. Dėl to nutarta asignuoti 3000 Rb bendruomenės kapitalo⁴¹. Deja, prieš Pirmąjį pasaulinį karą gimnazijos atidaryti nespėta, vokiečių okupacijos metais reikėjo džiaugtis pradine mokykla.

⁴⁰ Вестник общества распространения произведений между евреями в России 1911 гр.5 ст.118,119

⁴¹ ККА F.49. Ар.1. В.30501. L.1.

After the press ban was repealed, the cultural life in Raseiniai revived considerably at the beginning of the 20th century. At that time there were many Lithuanian and Jewish societies in the town that organised agricultural exhibitions, literary evenings and afternoons, and even a barn theatre. In 1910, the Jewish Literary Society of Raseiniai held 3 reporting evenings, 2 plays and a literary–musical evening devoted to S. Frugas. Every week, evenings devoted to reading works by Jewish writers were held. The society had 186 members. It subscribed to 7 newspapers, 9 magazines and other publications. Their income amounted to 573 roubles and 47 kopeks, and their expenditure was 569 roubles and 62 kopeks. In 1911, their contributions amounted to 625 roubles.⁴²

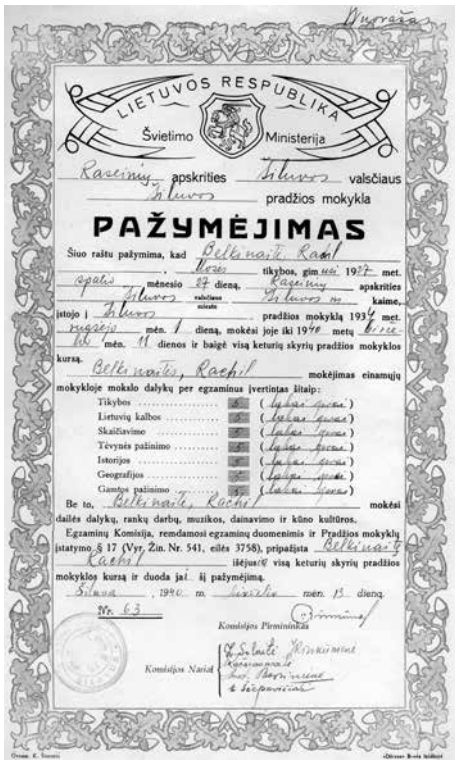
In 1911, senior teacher N.Ch. Izraelis reported to the inspection commission of the People's Department of Education from Saint Petersburg on Jewish primary schools in Raseiniai and said that girls studied at the two-grade primary school for girls for free. Their studies there lasted for four years. The school had three teachers: senior teacher Nojus Chaimovičius Izraelis was a 29-year-old bourgeois, married and a graduate from a school in the city of Mirsk. Another teacher was Leizeris-Eljatas Icikovičius Zilbermanas, a 23-year-old married man born into a family of peasants, who received his education at home. Both teachers earned 300 roubles a year each, plus 120 roubles of additional income and paid 4 roubles and 20 kopeks each into the pension fund. Stysia Rafaelovna Izrae (26), teacher of needlework, had four classes per week and earned 75 roubles per year. There were 120 girls on the list of students. Some 15 girls could not enrol with the school because the school was short of places. The school was located in a leased house adapted for educating children and as a place for teachers to live. In addition, the school had 126 textbooks of different titles, 156 books of different titles for extracurricular reading, 720 books for teachers, 35 maps, 31 paintings, 90 'miraculous' lights, a collection for the science class and 10 other aids with a total value of 1,475 roubles. The students were provided with textbooks and writing paraphernalia free of charge. In addition, they had classes in singing and needlework. Minimal sanitary norms were observed at the school, but during the inspection it was stated that the school premises were cold and unaired.

In 1912, members of Raseiniai Jewish community decided to establish a Jewish gymnasium in the town or a six-year pro-gymnasium. It was decided to assign 3,000 roubles of the community's capital for that purpose.⁴³ Unfortunately, World War I broke out and throughout the years of German occupation a primary school had to do instead.

⁴² Вестник общества распространения произведений между евреями в России 1911 №5 ст.118,119 [*Newsletter of the Society for Promoting Education Among Jews in Russia*] 1911. pp. 118, 119.

⁴³ ККА F.49. Ап.1. B.30501. L.1.

Po Pirmojo pasaulinio karo svarbiausiu Lietuvoje žydų švietimo ir kultūros centru tapo Kaunas. Žydams, kaip ir lietuviams, Vilniaus atėmimas buvo skaudus smūgis, todėl Vilniaus kraštui vaduoti sąjungoje aktyviai reišėsi abiejų tautų atstovai. Jaunoje Lietuvos Respublikoje vyko kuriamieji ekonomikos, pramonės, švietimo sistemos darbai. Nepriklausomybės metais susidarė sąlygos kurti žydų nacionalinę mokyklą, religinį chederį ir Talmud-torą pakeitė šiuolaikinė pasaulietinė mokykla. Lietuvos valstybė buvo suinteresuota, kad žydai mokytųsi savo gimtosiomis hebrajų ir jidiš kalbomis, išmoktų lietuvių kalbos ir atitrūktų nuo rusų bei vokiečių kultūros įtakos. Valstybė išlaikė maždaug 90 % žydų pradžios mokyklų, teikė pagalbą privačioms gimnazijoms ir progimnazijoms. 1939 m. visoje Lietuvoje buvo 109 žydų pradžios mokyklų.⁴⁴ Raseinių rajono miesteliuose: Lyduvėnuose, Betygaloje, Girkalnyje, kur nebuvo atskirų tautinių pradžios mokyklų, žydai leido vaikus į lietuvių pradžines mokyklas. Šiluvos pradžios mokyklą 1940 m. baigusi Belkinaitė Racilė laikė egzaminus ir buvo įvertinta labai gerai iš visų dalykų. Bendrojo lavinimo mokyklose judėjų tikėjimo mokiniai turėjo laisvas dienas religinių švenčių: Naujųjų metų (Roš Hašono), Palapinių (Sukot), Velykų (Pesach), Purimo, Devintojo Oro pasninko (Tišo Becvo), Atleidimo dienos (Jam Kipur) ir Sekminių (Šovout), metu.⁴⁵

Šiluvos pradžios mokyklos baigimo pažymėjimas. RKIM fondai

Mokyklos lankymo apyskaita LCVA F.391, Ap.3. B. 1693.L. 105

⁴⁴ Atamukas S. Lietuvos žydų kelias. V., 1998, p. 148.

⁴⁵ Švietimo ministerijos žinios. Oficialus mėnesinis švietimo ministerijos leidinys. Nr. 3, 1932 m., Kaunas. p. 138.

Raseinių žydų pradinė mokykla. 1930 m.
Nuotrauką išsaugojo R. Levy

Jewish Primary school of Raseiniai. 1930.
Photograph preserved by R. Levy

After World War I was over, Kaunas became the Jewish educational and cultural centre of Lithuania. The loss of Vilnius was equally painful for Jews and Lithuanians. Therefore, representatives of both nations actively participated in the activities of the Union for the Liberation of Vilnius. The newly established Republic of Lithuania had a lot to do in terms of restoring its industry and system of education. During the years of independent Lithuania suitable conditions emerged to establish the national Jewish school. As a result, religious *cheders* and Talmud–Torah schools were replaced with modern secular schools. It was also in the interests of the state of Lithuania to have Jews studying in their native Hebrew and Yiddish languages, learning Lithuanian and breaking free from the influence of Russian and German culture. The State funded approximately 90% of Jewish primary schools and supported private gymnasiums and pro-gymnasiums. In 1939, there were a total of 109 Jewish primary schools throughout Lithuania.⁴⁶ In small settlements of Raseiniai Region that had no Jewish national schools, such as Lyduvėnai, Betygala and Girkalnis, Jews sent their children to Lithuanian primary schools. In 1940, Belkinaitė Racilė graduated from a primary school in Šiluva. Her examination marks in all subjects were very good. The Jewish students who attended schools of general education had days off on religious Jewish holidays: the New Year (*Rosh Hashanah*), Sheltering (*Sukkot*), Easter (*Pesach*), Purim, Ninth of Av (*Tisha Be-Av*), Day of Atonement (*Yom Kippur*) and Pentecost (*Shavuot*).⁴⁷

⁴⁶ Atamukas S. Lietuvos žydų kelias ... [*The Path of Lithuanian Jews*] V, 1998, p. 148.

⁴⁷ Švietimo ministerijos žinios. Oficialus mėnesinis švietimo ministerijos leidinys. Nr.3 [*Ministry of Education News. Official Monthly Publication of the Ministry of Education. No.3*], 1932, Kaunas. p. 138.

1920 m. Raseiniuose buvo įsteigta antroji žydų pradinė dviejų komplektų mokykla. 1935 m. šioje mokykloje mokėsi 87 mokiniai (15 berniukų, 78 mergaitės). Mokykloje buvo mokoma hebrajų kalba, vyko lietuvių kalbos, skaičiavimo, krašto ir gamtos mokslų bei kitų dalykų pamokos. Mokyklos vedėjas Joffė Abelis buvo baigęs Kauno žydų „Tarbuto“ mokytojų dvejų metų kursus, mokėjo lietuvių, žydų, hebrajų, rusų ir vokiečių kalbas. Mokytoja Margolytė Lėja buvo baigusi tuos pačius kursus, mokėjo lietuvių, hebrajų, žydų, rusų ir esperanto kalbas.

1922 m. buvo atidaryta trečioji žydų pradinė mokykla. Šios mokyklos vedėjas Kiršas Giršas buvo baigęs Telšių žydų mokytojų seminariją, mokėjo hebrajų, lietuvių ir vokiečių kalbas. Mokytoja Dubnikaitė Mera – baigusi Telšių žydų pedagoginius kursus. 1932 m. lankymo apyskaitos duomenimis pradinėje mokykloje mokėsi 73 berniukai.

Nemakščiuose žydų pradinė mokykla buvo įkurta 1922 m. brolių Geringų dovanotame name. Mokykloje dirbo mokytojas Elija Šneideris, kuris, anot mokyklų inspektoriaus „daugiau mėgo skaičiuoti, o rašyti mažai rašė.“ 1926 m. į Nemakščių žydų mokyklą Švietimo ministerija paskyrė Abraomą Plotniką. Telšiuose baigęs mokytojų kursus Chanas Geršateris buvo vedėjas. 1928 m. mokyklos vizitacijos metu buvo rasti tik 37 mokiniai, mokymo padėtis prasta: mokiniai blogai skaitė, tarė ir kirčiavo. Dirbę mokytojai buvo atleisti. Mokyklos vedėju paskirtas Koganas Berelis ėmėsi pertvarkų, pagerino mokymo bazę. 1934 m. mokykloje mokėsi 132 mokiniai, iš jų 60 mergaičių. Mokytojais dirbo Efraimas Ganzas-Perensas ir Merė Dubinskaitė, pastaroji mokėjo hebrajų, vokiečių ir lietuvių kalbas. Lietuvių kalbos ir istorijos vaikai mokėsi iš „Sakalėlio“ (aut. S. Matjošaitis-Esmaitis). Mokyklų vizitatoriai pastebėjo, kad mokykloje nemokoma žemės ūkio dalykų, nedėstomi rankų darbai. Mokiniai prastai kalba, neteisingai taria ir blogai kirčiuoja lietuviškus žodžius. Tikyba mokykloje dėstė rabinas B. Faivelis. Mokyklos apšildymu rūpinosi Nemakščių savivaldybė.⁴⁸

Trys broliai Geringai iš Nemakščių emigravo į Ameriką ir ten praturtėjo. Prisimindami savo gimtąjį skurdų miestelį padovanojo jam rūmus, kuriuose įsikūrė žydų liaudies namai, mokykla ir liaudies bankas. Pastatas sugriautas Antrojo pasaulinio karo metais. KPC paveldosaugos biblioteka F. 44, ap. „Prieškariniai negatyvai“, Nr. 1768. 1936 m., V. Ramanausko nuotr.

The three Geringas brothers emigrated from Nemakščiai to America and became rich there. They never forgot their poor hometown and donated a palace to it which became home to a Jewish National House, a school and a people's bank. The building was destroyed during World War II. Heritage protection library of KPC, F. 44, ap. 'Pre-war Negatives', No. 1768, 1936. Photograph by V. Ramanauskas

⁴⁸ Girčys A. Žydų mokykla Nemakščiuose. Nemakščiai, K., 2010, pp. 198-200.

In 1920, the second two-section Jewish primary school was opened in Raseiniai. In 1935, it was attended by 87 students (15 boys and 78 girls). The language of instruction there was Hebrew. Students were taught Lithuanian language, numeracy, science and geography, as well as other subjects. The head of the school, Joffé Abelis, was a graduate of the two-year *Tarbut* courses for Jewish teachers in Kaunas and knew Lithuanian, Hebrew, Yiddish, Russian and German languages. Teacher Margolytė Lėja was also a graduate of these same courses and knew Lithuanian, Hebrew, Yiddish, Russian and Esperanto.

In 1922, a third Jewish primary school opened in Raseiniai. The head of the school, Kiršas Giršas, was a graduate of the Seminary for Jewish Teachers in Telšiai. He knew Hebrew, Lithuanian and German languages. Teacher Dubnikaitė Mera was a graduate of Jewish pedagogical courses in Telšiai. According to the attendance report of 1932, the primary school was attended by 73 boys.

The Jewish primary school in Nemakščiai was established in 1922 and was located in the house donated by the Geringas brothers. According to a school inspector, teacher Elija Šneideris who worked at the school 'was mainly fond of calculating but was modest with writing'. In 1926, the Ministry of Education appointed Abraomas Plotnikas to work at the Jewish school in Nemakščiai. Chanas Geršateris, a graduate of pedagogical courses in Telšiai, was head of the school. During the visit to the school in 1928, there were only 37 students there and the teaching situation was bad: students could hardly read, pronounce or accentuate. The teachers that worked at the school were fired and Koganas Berelis was appointed to act as head of the school. He took to reforming the school and improved the teaching environment there. In 1934, the school had 132 students of which 60 were girls. The students were taught by teachers Efraimas Ganzas-Perensas and Merė Dubinskaitė. The latter knew Hebrew, German and Lithuanian languages. The textbook *Sakalėlis* (author S. Matjošaitis-Esmaitis) was used to teach children Lithuanian language and history. During a school visit it was noted that the school did not teach agricultural subjects or needlework. Students demonstrated poor speaking skills, wrong pronunciation and bad accents in Lithuanian. Religious matters were taught by Rabbi B. Faivelis. Nemakščiai municipality took care of the heating at the school.⁴⁹

⁴⁹ Girčys A. Žydų mokykla Nemakščiuose [*Jewish School in Nemakščiai*]. Nemakščiai, K., 2010, pp. 198–200.

GIMNAZIJOS ISTORIJA

1912 m. Raseinių žydų bendruomenė nutarė įsteigti žydų gimnaziją arba 6 klasių progimnaziją. Tam skyrė 3 000 Rb bendruomenės kapitalo, bet prieš Pirmąjį pasaulinį karą gimnazijos atidaryti nespėjo.

Prie gimnazijos reikalų Raseinių žydai grįžo po dešimties metų, pasibaigus karo neramumams ir kovoms dėl nepriklausomybės. 1921 m. liepos 16 d. Raseinių apskrities draugijų registre buvo užregistruota „Draugija žydų gimnazijai steigti ir užlaikyti Raseiniuose“. Draugijos steigėjai: ūkininkas Cemachas Volpė (draugijos valdybos pirmininkas), spaustuvės savininkas Saliamonas Kadušinas, banko direktorius Izraelis Šuganas, fotografas Dovydas Zolinas ir pirkliai Heselis Mogilevskis, Morisas Gordonas, Samuelis Volpertas, Dovydas Judicskinas. Draugijos tikslas – įsteigti ir išlaikyti Raseinių mieste žydų gimnaziją su dėstomąja hebrajų kalba. Draugijos nariai puikiai padirbėjo ir 1921 m. rugpjūčio 1 d. Raseinių žydų gimnazija buvo atidaryta. Pirmuoju šios įstaigos direktoriumi tapo teisininkas Levinsonas. Gimnazistai buvo ugdomi visapusiškai, čia formavosi ir jų politinės pažiūros. Pamokos vyko hebrajų kalba, išskyrus šeštąją klasę, kurioje buvo dėstoma rusų kalba. Buvo mokomasi tikybos, hebrajų kalbos ir literatūros, lietuvių, vokiečių, anglų, lotynų kalbų, istorijos ir visuomenės mokslų, filosofijos propedeutikos, geografijos, matematikos (aritmetika, algebra, geometrija, trigonometrija, analizinė geometrija, diferencialinė skaičiuotė), fizikos, kosmografijos, chemijos, gamtos ir higienos, pašybos ir braižybos, dailės, darbų, muzikos ir dainavimo, kūno kultūros.

Metus laiko gimnazija veikė be Švietimo ministerijos žinios, dėl šios priežasties liepta įstaigą uždaryti ir įsteigti iš naujo. Draugija sutvarkė dokumentus ir 1922 m. rugpjūčio 15 d. gimnazija buvo įsteigta iš naujo Švietimo ministerijos nustatyta tvarka. Pradžioje buvo įsteigtos 3, 4 ir 5 klasės, kuriose mokėsi 75 mokiniai. Kasmet klasių vis daugėjo, augo mokinių skaičius. 1924 m. buvo 152 mokiniai. Nežiūrint to, gimnaziją teko išlaikyti patiems žydams. Raseinių žydų ne valdžios gimnazijoje mokestis už mokslą siekė 50–60 Lt. Būdavo, kad pritrūkusios lėšų šeimos atsiimdavo vaikus iš gimnazijos, taip likusiems padidėdavo mokestis iki maksimumo – 90 Lt. 1925 m. Raseinių žydai kreipėsi į Švietimo ministeriją prašydami suteikti gimnazijai finansinę paramą. 1928 m. iš valstybės išdo gimnazijai teko 10 000 litų, 1929–1930 mokslo metais – 8 000.

HISTORY OF THE PRIVATE JEWISH GYMNASIUM OF RASEINIAI

In 1912, the Jewish community of Raseiniai decided to establish a Jewish gymnasium or a 6-grade pro-gymnasium and allocated some 3,000 roubles from the community's capital for the purpose. However, World War I broke out before they managed to open the school.

Some 10 years later, after the war and all the fights for independence were over, the Jews of Raseiniai returned to the idea of opening a gymnasium. On 16 July 1921, the Society for Establishing and Maintaining the Jewish Gymnasium in Raseiniai was registered in the Society Register of Raseiniai County. The founders of the society were Cemachas Volpė (chairman of the board, farmer), Šliomas Salomonas Kadušinas (printing house owner, Izraelis Šuganas (director of a bank), Dovydas Zolinas (photographer), Heselis Mogilevskis, Morisas Gordonas, Samuelis Volpertas and Dovydas Judicskinas (tradesmen). The goal of the society was to establish and maintain a Jewish gymnasium with Hebrew as the language of instruction in the town of Raseiniai. Members of the society did a wonderful job and on 1 August 1921 the Jewish gymnasium in Raseiniai was finally opened. Lawyer Levinsonas became the first director of the gymnasium. The students of the gymnasium received a well-rounded education and even their political views were formed there. Classes were held in Hebrew, with the exception of grade six where Russian was the language of instruction. Gymnasium students studied religion, Hebrew language and literature, Lithuanian, German, English and Latin languages, history and public science, introduction to philosophy, geography, mathematics (arithmetic, algebra, geometry, trigonometry, analytical geometry, and differential equations), physics, cosmography, chemistry, science and hygiene, drawing and draughtsmanship, calligraphy, domestic chores, music and singing, and physical education.

The gymnasium operated for a year without the Ministry of Education being informed. This was why it was ordered to close down and be re-established. The Society took care of all the necessary documentation and on 15 August 1922 the gymnasium was re-established again in line with the order established by the Ministry of Education. At first, the gymnasium had grades 3, 4 and 5 with a total of 75 students. With every year and with the increase of student numbers the number of gymnasium grades grew, too. In 1924, the gymnasium had 152 students. Irrespective of the number of students, Jews had to finance the operations of their gymnasium themselves. The tuition fee at the Jewish gymnasium in Raseiniai which was not financed by the government amounted to LTL 50–60. Some families would run short of money and their children would have to drop their studies at the gymnasium. As a result the tuition fee for the rest would increase to the maximum of LTL 90. In 1925, the Jews of Raseiniai addressed the Ministry of Education and asked for a financial support for their gymnasium. In 1928, the gymnasium was allocated LTL 10,000 from the State budget, and another LTL 8,000 were allocated for the 1929-1930 school year.

Raseinių žydų privatinė gimnazija (baltas namas), įsikūrusi Vilniaus gatvėje Nr. 9, I. Šalomo namuose. Atvirlaiškis išleistas F. Verberio Raseiniuose apie 1928 m.

Private Jewish Gymnasium in Raseiniai (white building) that operated in the house of I. Šalomas on Vilniaus St. No 9. Postcard by F. Verberis. Raseiniai. Around 1928

Draugija toliau aktyviai veikė ir rūpinosi gimnazijos reikalais. 1931 m. ji turėjo 42 narius (iš jų 40 vyrų). Draugijos valdybos pirmininku buvo išrinktas advokatas Maksas Levy. 1932 m. draugijos įstatuose užfiksuota papildoma veikla: steigti, išlaikyti ir remti „abiejų lyčių vaikams bendrojo mokslinimo bei amatų įstaigas: vaikų darželius, pradžios ir vidurines mokyklas, steigti kursus asmenims, norintiems įsigyti žinias kurioj nors specialybėj, liaudies universitetus, amatų mokyklas, knygynus [bibliotekas], skaityklas, meno ir literatūros ratelius, rengti įvairias paskaitas, parodas ir muziejus ir šelpti moksleivius stipendijomis“. Ilgą laiką gimnazija veikė nuomojamose, mokyklai nepritaikytose patalpose. 1933–1935 m. draugijos žydų gimnazijai išlaikyti įsigytame sklype Nepriklausomybės g. 28 buvo pastatyta nauja mokykla. Organizacijai priklausė žydų privatinės gimnazijos du pastatai ir žemės sklypas, įvertinti 52 000 Lt. Raseiniškė Elvyra Ražanauskaitė prisimena, kad 1936–1937 m., remontuojant Maironio pradžios mokyklą, penktas ir šeštas skyrius mokėsi Žydų gimnazijos patalpose. 1937 m. išrinkta nauja draugijos valdyba: pirmininkas – banko direktorius I. Šuganas, vicepirmininkas – Gadalijas Galperinas, išdininkas – pramonininkas Leizeris Perlovas, prekybos tarnautojas Meras Zusmanovičius išrinktas sekretoriumi, pirklys Izraelis Zacharijas valdybos narys, o kandidatėmis tapo namų šeimininkės Ester Volpertaitė ir Roza Zyvienė. Draugija (faktiškai Žydų gimnazija) turėjo uždara biblioteką ir mokslo priemonių bei inventoriaus už 15 000 Lt. Be gimnazijos, draugija išlaikė vaikų darželį, kurio metinė apyvarta buvo 30 000 Lt. Draugijai priklausė sporto aikštė ir sporto komanda. 1938 m. iš įvairių šaltinių gauta 27 943 Lt (iš jų 348 Lt nario mokesčiai ir 21 553 Lt – mokesčiai už mokslą) pajamų.

The Society continued to be actively involved in the running of the gymnasium. In 1931, it had 42 members (40 of which were men). Lawyer Maksas Levy was elected chairman of the Society's board. In 1932, the articles of association of the society were supplemented with additional activities, such as establishing, maintaining and supporting 'establishments of general education and crafts for children of both genders: kindergartens, primary and secondary schools, courses for individuals wishing to acquire a profession, public universities, craft schools, bookstores [libraries], reading rooms, circles of art and literature, organising various lectures, exhibitions and museums, and supporting students by offering them fellowships'. For a long time the gymnasium operated in rented premises that were not suitable for a school. In 1933–1935, a new school building was erected on a plot of land acquired by the Society for Establishing and Maintaining the Jewish Gymnasium at Nepriklausomybės St. 28. The organisation owned two buildings of the Private Jewish Gymnasium and a plot of land with a total value of LTL 52,000. A resident of Raseiniai, Elvyra Ražanauskaitė, remembers that in 1936/1937 when Maironis Primary School was under renovation, classes 5 and 6 of the primary school studied in the premises of the Jewish gymnasium. In 1937, the Society had a new board elected with bank director I. Šuganas acting as the chairman, Gadalijs Galperinas acting as vice-chairman, industrialist Leizeris Perlovas acting as treasurer and trade clerk Meras Zusmanovičius acting as secretary. Tradesman Izraelis Zacharijas was member of the board and housewives Ester Volpertaitė and Roza Zyvienė were nominated as members of the board. The society (or rather the Jewish gymnasium) had a private library and teaching aids and inventory worth LTL 15,000. In addition to the gymnasium, the Society also financed a kindergarten with an annual turnover of LTL 30,000. The Society also owned a sports ground and had its own sports team. In 1938, its total revenue from various sources amounted to LTL 27,943 Lt (of which LTL 348 came from the membership fee and another LTL 21,553 was their revenue from the tuition fee).

Tree planting event of 1935. All students and teachers of Raseiniai Jewish Gymnasium at the town garden of Raseiniai. Photograph by M. Liudginas. RKIM

Raseinių žydų gimnazijoje dirbo išsilavinę mokytojai, specialybės žinovai. Norint dėstyti žydų mokyklose reikėjo baigti Kauno „Tarbuto“ draugijos dvejų metų pedagoginius kursus ar Telšių „Javnes“ draugijos metinius pedagoginius kursus. Būsiami mokytojai turėjo išlaikyti lietuvių kalbos ir literatūros, Lietuvos istorijos ir geografijos, psichologijos, pedagogikos, lietuvių ir hebrajų kalbos mokymo metodikos, aritmetikos, krašto mokslo, rankų darbo, tikybos, dailės ir pašybos dėstymo metodikos, kūno kultūros ir muzikos–dainavimo metodikos bei lietuvių kalbos ir aritmetikos bandomųjų pamokų egzaminus.

Gimnazijoje dirbo visoje Lietuvoje žinomi ir vertinami žmonės. 1929 m. gimnazijoje direktoriumi buvo paskirtas G. Leibavičius, 1928 m. baigęs universitetą Šveicarijoje, apsigynęs teisės mokslų daktaro disertaciją, kurį laiką dirbęs Tiubingeno universitete.

Gimnazijoje tikyba dėstė Vilijampolės rabinų seminariją baigęs Dubnikas Izraelis. Hebrajų kalbą bei istoriją dėstė Mirijam Elkintaitė, anksčiau mokytojavusi Panevėžio „Javne“ mergaičių gimnazijoje.

Hebrajų kalbą ir žydų istoriją bei dainavimą gimnazijoje nuo 1925 m. dėstė Levinas Hiršas. Mokytojas 1927 m. baigė hebrajų pedagogiumą Vienoje. Dar būdamas 15 metų, baigęs žydų tikišią mokyklą Raseiniuose, išvažiavo į Vilnių, ten mokėsi rabinų seminarijoje, ją baigęs grįžo į Raseinius. 1907 m. išvyko į Odesą, baigė rabinų seminariją. Grįžęs į Raseinius 1912 m. buvo priimtas į „Talmud Tora“ mokyklą mokytoju, dėstė tikyba, biblijos mokslus, hebrajų kalbą. Po Pirmojo pasaulinio karo, uždarius šią mokyklą, išvyko mokytojauti į Jurbarką. 1919 m. grįžo į Raseinius, mokė žydų mokykloje ir privačiai, kol 1925 m. praėjo dirbti Žydų gimnazijoje.

Raseinių žydų privatinės gimnazijos mokytojai ir VII kl. mokiniai 1939 m. Iš kairės: apačioj Karabelnikaitė, Polenskytė ir Taubaitė. I eilėj Rolaitė, tikybos mokyt. Segalis, lietuvių k. mokyt. Viktoras Alekna, sekretorė Zyvaitė, direktorius Zilberis, istorikė Elkintaitė, agr. Šapiro, matematikas Abelskis, hebrajų k. mokytojas Lėvinas. II eilėj mokiniai Taubaitė, Lipšicas, Sacharijaitė, Olsvangeris, Levijosas, Blochaitė, Blochas, Kraunas, Gobšteinitė, Kaganas ir Daniševičius

Teachers and students of the Private Jewish Gymnasium of Raseiniai on the last day of the academic year 1938/1939 in the orchard of the gymnasium. 15 June 1939. RKIM

The Jewish gymnasium in Raseiniai employed qualified teachers and specialists of their own profession. Candidates wishing to become teachers at Jewish schools had to be graduates of the two-year pedagogical course offered by the *Tarbut* Society in Kaunas or the one-year pedagogical course offered by the *Javne* society in Telšiai. The future teachers had to pass exams in the Lithuanian language and literature, Lithuanian history and geography, psychology, pedagogy, methodology of teaching Lithuanian and Hebrew languages, arithmetic, regional research, handwork, religion, calligraphy and drawing, physical education and music-singing, including exams of probationary classes in the Lithuanian language and arithmetic.

The gymnasium employed well-known and highly valued people of Lithuania. In 1929, G. Leibavičius was appointed director of the gymnasium. In 1928, he had graduated from a university in Switzerland, defended his PhD in law and even worked at Tübingen University for some time.

Dubnikas Izraelis, who was a graduate of the rabbi seminary in Vilijampolė, taught religion at the Jewish gymnasium of Raseiniai. Hebrew language and history were taught by Elkintaitė Mirijam, who used to work as a teacher at *Javne* Gymnasium for girls in Panevėžys.

From 1925 Levinas Hiršas taught the Hebrew language, Jewish history and singing at the Jewish gymnasium. In 1927 he graduated from the Hebrew Pedagogium in Vienna. At the age of only 15 he had graduated from a Jewish religious school in Raseiniai and left for Vilnius, where he studied at the rabbi seminary. Upon graduation from the seminary he returned back to Raseiniai. In 1907, he left for Odessa where he graduated from a rabbi seminary. In 1912 he returned to Raseiniai and was accepted as a teacher at the Talmud Torah school, where he taught religion, biblical studies and Hebrew. After World War I the school was closed and he left for Jurbarkas where he worked as a teacher. In 1919, he returned to Raseiniai and continued to teach at the Jewish school and in private homes until he started working at the Jewish gymnasium in 1925.

S. Kadušino spaustuveje išspausdintas skelbimas, 1923 m. LVCA 394-2-1478

Announcement printed by S. Kadušinas' printing house: 'On 24 February 1923, Dr Rafailas Rabinavičius will read his paper The State at the Raseiniai Jewish Gymnasium'.

Nuo 1928 m. Raseinių žydų gimnazijoje istorijos, geografijos ir matematikos mokytoju dirbo Odesas Abraomas. Mokytojas buvo baigęs istorijos studijas Vytauto Didžiojo universitete. Mokytoja Lėja Pargomatytė buvo baigusi Prahos universitetą, filosofiją. Ji pasižymėjo organizaciniais ir pedagoginiais gabumais, dėstė anglų ir vokiečių kalbas bei matematiką. Nuo 1925 m. balandžio žydų tikyba dėstė mokytojas Jokūbas Potaškinas. Pastarasis buvo baigęs Vilniaus žydų realinę gimnaziją, lankė rabinų seminariją Vilniuje. Gamtos mokslus su higiena, fizika bei chemija dėstė Rasija Rabinavičiūtė, baigusi filosofijos studijas Karaliaučiaus universitete. Ji Raseinių žydų gimnazijoje dirbo 1926–1928 m.

Iki G. Leibavičiaus Žydų gimnazijos direktoriumi buvo Rolnikas Hirša. Jis baigė Leipcigo universiteto Teisės fakultetą, gavo daktaro diplomą, taip pat baigė Berlyno universiteto mokytojų kursus. 1928 m. baigė Lietuvos universiteto teisės studijas. Iki darbo Raseinių žydų gimnazijoje mokytojavo privačiai ir žydų tikiybinese mokyklose. Nuo 1926 m. buvo paskirtas į gimnazijos direktoriaus pareigas ir dėstė istoriją, visuomenės mokslą bei filosofijos propedeutiką.

Filologas Viktoras Alekna (1915–2008) dėstė lietuvių kalbą 1938–1939 mokslo metais. V. Alekna atsimena, kad tuo metu Žydų gimnazijoje mokėsi 97 mokiniai; septinta klasė buvo gausiausia, joje mokėsi 17 mokinių, o aštuntoje buvo tik 8 mokiniai. Pasak V. Alekno, gimnazijos vadovybė pageidavo, kad lietuvių kalbą dėstytyt lietuvis mokytojas. Šios gimnazijos vaikams sunkiai sekėsi lietuvių kalba. Lotynų kalbos mokytojas taip pat buvo lietuvis, likusieji mokytojai – žydai. Iš mokytojų taisyklinga lietuvių kalba išsiskyrė mokyklos direktorius, tikiybos ir hebrajų kalbos mokytojams ši kalba nesisekė. V. Alekna Žydų gimnazijoje turėjo 32 savaitines pamokas: nuo pirmadienio iki penktadienio po 6 pamokas per dieną, o sekmadienį tik dvi pamokas. Šeštadienį pamokų nebūdavo – šabas. Lietuvių kalbos mokytojo patirtis Žydų gimnazijoje atskleidžia lietuvių ir žydų tarpusavyo santykius, kurie nebuvo priešiški, labiau draugiški ir nuoširdūs. V. Alekna prisimena dažnai pietaudavęs pas kolegas, o parduotuvėje visada būdavo mokinių tėvų atpažįstamas, maloniai aptarnaujamas. 1938 m. mokytojo V. Alekno vadovaujamą lietuvių literatūros būrelį lankė 10 berniukų ir 17 mergaičių. Direktoriaus B. Zilberio vadovaujamą hebrajų ir visuotinės literatūros būrelį lankė 10 berniukų ir 14 mergaičių. Matematika ir fizika domėjosi 3 berniukai ir 5 mergaitės (mokyt. M. Šapiro). Mokytoja M. Elkindaitė buvo subūrusi istorijos mylėtojus: 7 berniukus, 9 mergaites.

Viena žymesnių Žydų gimnazijos asmenybių buvo dailininkas-grafikas, pedagogas Chaimas Mejeris Fainšteinas (gimė 1911 m. Kaune, žuvo 1944 m. Kauno gete) Žydų gimnazijoje dėstė piešimą, jo būrelyje tais mokslo metais mokėsi piešti 4 berniukai ir 6 mergaitės.

Dailininkas 1932 m. baigė grafikos studijas Kauno meno mokykloje. Jis mėgo vaizduoti žydų bendruomenės gyvenimą, buvo dirbęs knygų iliustravimo srityje. 1934 m. Ch. M. Fainšteinas dalyvavo Lietuvos dailininkų parodoje Čekoslovakijoje. 1937 m. pasirodė jo sukurti 12-os žymiausių Vytauto Didžiojo universiteto profesorų portretai. 1988 m. surengta Ch. M. Fainšteino kūrybos paroda „Mirusieji skaičiuoja žvaigždes“, tai bandymas susipažinti su mažai tyrinėta ir pažinta Lietuvos kultūros dalimi.

As of 1928, history, geography and mathematics at the Jewish Gymnasium of Raseiniai were taught by Odesas Abraomas. He was a graduate of Vytautas Magnus University where he studied history. Teacher Pargomatyė Lėja was a graduate of Prague University where she studied philosophy. She had really good organisational and pedagogical skills and taught English and German, and mathematics. As of April 1925, teacher Potaškinas Jokūbas taught Jewish religion at the gymnasium. He was a graduate of the Jewish realgymnasium in Vilnius and was a student of the rabbi seminary of Vilnius. Rabinavičiūtė Rasija taught science and hygiene, physics and chemistry. She was a graduate of philosophy studies from Konigsberg University and worked at the Jewish Gymnasium of Raseiniai in 1926–1928.

Before G. Leibavičius was appointed director of the Jewish gymnasium, it was headed by Rolnikas Hirša. He was a graduate of law from Leipzig University, where he attained his PhD. He was also a graduate of a teachers' course offered by Berlin University. In 1928, he graduated from his law studies at the Lithuanian University. Before his employment with the Jewish Gymnasium of Raseiniai, he worked as a private teacher and taught at Jewish religious schools. In 1926, he was appointed director of the gymnasium and taught history, public science and introduction to philosophy there.

In the school year 1938/1939 philologist Viktoras Alekna (1915-2008) taught the Lithuanian language at the Jewish Gymnasium of Raseiniai. Alekna remembers that at that time the Jewish gymnasium had 97 students. There were 17 students in grade 7, whereas grade 8 had only 8 students. According to Alekna, the Jewish gymnasium wanted a Lithuanian to teach the Lithuanian language there. The students of the Jewish Gymnasium of Raseiniai had difficulties with the Lithuanian language. The teacher of the Latin language was also a Lithuanian, while the rest of the teachers of the gymnasium were Jews. Among the teachers of the gymnasium, only the director spoke correct Lithuanian, whereas teachers of religion and Hebrew did not do so well. Alekna had 32 weekly classes at the Jewish gymnasium, that is, from Monday to Friday six classes a day, and on Sundays only two classes. There were no classes on Saturdays because of the Sabbath. The experience of the Lithuanian teacher at the Jewish gymnasium reveals the relationship between Jews and Lithuanians, which were not antagonistic, but rather friendly and sincere. Alekna remembers frequent dinners at his colleagues' place, and the parents of his students who were shopkeepers would always recognise him and give a very polite service. In 1938, the circle of Lithuanian literature headed by teacher Alekna was attended by 10 boys and 17 girls. Director B. Zilberis headed a circle of Hebrew and world literature which was attended by 10 boys and 14 girls. As many as 3 boys and 5 girls were interested in mathematics and physics (teacher M. Šapiro). Teacher M. Elkindaitė invited the lovers of history to join her circle, which was attended by 7 boys and 9 girls. Artist Ch. Fainštein taught a group of 4 boys and 6 girls to draw.

Painter and graphic artist and a teacher Chaimas Mejeris Fanšteinas taught drawing at the Jewish gymnasium. In 1932 he graduated from his studies of graphic art at the Kaunas School of Art. He was fond of portraying the life of the Jewish community and even worked as a book illustrator. In 1934, Fainšteinas took part in the exhibition of Lithuanian painters in Czechoslovakia. In 1937, he exhibited portraits of the 12 most famous professors of Vytautas Magnus University. The artist was born in 1911 in Kaunas and perished at the Kaunas Ghetto in 1944. In 1988, an exhibition of his works titled 'The Dead are Counting the Stars' was held in an attempt to remind of this little-researched and little-known part of Lithuanian culture.

Raseinių privatinės žydų gimnazijos mokytojai ir mokiniai 1938–1939 mokslo metų paskutinę mokslo dieną 1939 m. birželio 15 d. gimnazijos sodelyje. Yra 52 mokiniai. Trūksta apie 30 mokinių ir mokytojų: Kogelio, Perlovienės, Kuliešiaus. Nuotraukas su Raseinių žydų gimnazijos mokiniais ir mokytojais išsaugojo filologas V. Alekna, kitoje pusėje jis kruopščiai surašė visas mokytojų ir mokinių pavardes. RKIM

Teachers and students of the Private Jewish Gymnasium of Raseiniai on the last day of the academic year 1938/1939 in the orchard of the gymnasium. 15 June 1939. A total of 52 students attended the gymnasium that year. Some 30 students and teachers are missing, such as Kogelis, Perlovienė, Kuliešius, etc. The photograph with the students and teachers of the Jewish Gymnasium of Raseiniai was preserved by philologist Viktoras Alekna. On the other side of the photograph he wrote the names of all the students and teachers

Pirmoji sovietizacija 1940–1941 m. palietė tiek lietuvių, tiek ir žydų kultūros bei švietimo sritis. Buvo išleistas įsakymas uždaryti hebrajiškas bibliotekas, o knygas jidiš kalba kruopščiai peržiūrėti prieš paliekant jas miestų ir viešosiose bibliotekose. Partijos, organizacijos, tarp jų jaunimo, kultūros bei ekonominės institucijos, buvo išvaikytos. Mokyklose, kuriose vyravo hebrajų kalba ir tautinės bei religinės vertybės, buvo įdiegta nauja sistema, pagal kurią dėstomąja kalba tapo idiš, o tautinių vertybių diegimas apskritai buvo pašalintas iš mokslo programos. 1940 m. rugpjūčio pabaigoje vidaus reikalų ministro sprendimu buvo uždaryta Raseinių žydų gimnazijai išlaikyti draugija, o turtas ir lėšos perduotos Švietimo liaudies komisariatui. Vyriausybės potvarkiu iš mokyklų buvo atleisti kapelionai ir tikybos mokytojai. V. Alekna rašė, kad, panaikinus tikybos dėstymą, buvo atleistas kapelionas kun. Povilas Durusevičius, šventikas Simonas Onufrienko, izraelitų tikybos mokytojas Aizikas Segalis. Jis izraelitų tikyba dėstė Raseinių žydų gimnazijoje 1937–1940 m. Iš mokyklų buvo pašalinti kulto ir senosios santvarkos ženklai bei paveikslai tų asmenų, kurių ideologija ir veikimas priešingi socialistinės Lietuvos kūrimui. 1940 m. rudenį mokyklos papuoštos SSRS ženklais, Lenino ir Stalino paveikslais.

The first Sovietisation period of 1940–1941 affected both Lithuanian and Jewish culture and education. It was ordered that all Hebrew libraries be closed down and all the books in Yiddish had to be carefully scrutinised before leaving them to other public and city libraries. All parties and organisations, including youth, cultural and economic institutions, were closed down. In the schools where the Hebrew language and national and religious values prevailed, a new system was introduced. According to the new system, Yiddish became the language of instruction, whereas the promotion of national and religious values was eliminated from the curriculum. At the end of August 1940, the Minister of Interior ordered that the Society for Establishing and Maintaining the Jewish Gymnasium in Raseiniai be closed down. All of the gymnasium's property and funds were handed over to the People's Commissariat for Education. The government ordered all chaplains and teachers of religions to be dismissed from all schools. Alekna wrote that after religion was eliminated from the school curriculum, chaplain, Fr Povilas Durusevičius, Fr Simonas Onufrienko and teacher of Israelite religion Aizikas Segalis were dismissed. The latter taught the Israelite religion at the gymnasium in Raseiniai in the period from 1937 to 1940. All items of religious cult and the old system were eliminated from schools, including portraits of those people who promoted the ideology which contradicted the creation of Socialist Lithuania. In autumn 1940 schools were decorated with emblems of the USSR and portraits of Lenin and Stalin.

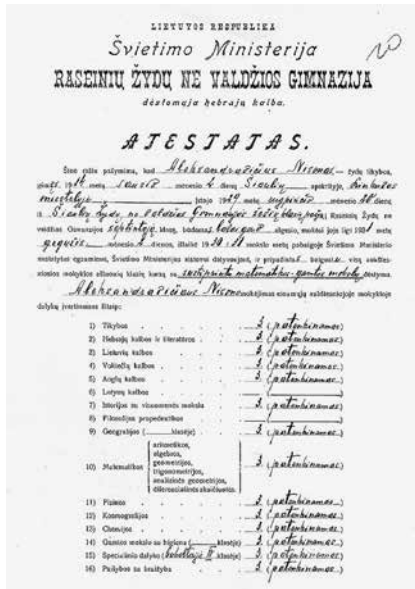
Nuotrauka iš Ch. Volpės albumo

Photograph preserved by Ch. Volpe

1940 metų rugsėjo 1 d. Raseinių žydų gimnazija nebepradėjo mokslo metų, ji buvo uždaryta. Mokiniai turėjo važiuoti į didžiuosius miestus, kur dar buvo paliktos kelios tautinės mokyklos, arba pereiti į Raseinių vidurinę mokyklą. 1940–1941 m. čia mokėsi Riva Palunskytė, Jofė Šolomas ir kt. Raseiniškis D. M. Chajetas išvyko mokytis į Panevėžio žydų gimnaziją. Judėjų tikėjimo mokinių tėvai prašė, kad šeštadieniais nereikėtų jų vaikams lankyti pamokų arba kad jie būtų atleisti nuo pamokos užduočių atlikimo. Į visus žydų pageidavimus atsakyta, kad, pagal Lietuvos TSR Konstitucijos 96 straipsnį, bažnyčia yra atskirta nuo valstybės, o mokykla – nuo bažnyčios. Taigi, tikyba yra privatus kiekvieno žmogaus dalykas, ne mokyklos reikalas.

Baigėsi pirmieji sovietinės okupacijos metai. 1941 m. birželio 14d. į rytus pajudėjo tremtinių vagonai. Trėmė vyrus, moteris ir vaikus. Tarp tremtinių buvo ir Raseinių žydų šeimos su mokyklinio amžiaus vaikais ir ką tik išlaikiusiais abiturus egzaminus jaunuoliais. Apie ištremtuosius rašoma skyriuje **Pirmoji sovietinė okupacija**.

Tai trumpa Raseinių žydų gimnazijos ir čia dirbusių mokytojų istorija. Kompetentingi mokytojai išleido į gyvenimą būrį visapusiškai išsilavinusių, dvasiškai ir pilietiškai išugdytų gimnazistų, garsinusių ne tik savo tautą, bet ir visą Lietuvą. Kiek daug galėjo sukurti ir dėl savo šalies bei visuomenės nuveikti šie jauni, entuziastingi gimnazistai, deja, jų gyvenimai, svajonės ir darbai sudėgė ŠOA liepsnose.

LR švietimo ministerijos Raseinių žydų ne valdžios gimnazijos atestatas lietuvių ir hebrajų kalbomis.⁵⁰

Graduation certificate issued in Lithuanian and Hebrew by the Private Jewish Gymnasium of Raseiniai under the Ministry of Education of the Republic of Lithuania

⁵⁰ LCVA f.391 ap.2 b.2229 l.62; f. 1367 ap.1 b.1317; LCVA F.631 Ap.7 B.10386; B.10410 L.10,11; Raseinių krašto žydai. Dokumentų ir straipsnių rinkinys, K.,2004, p.37-38,43-45,125; Briggs J. Pasistačius bendrą darbo tikslą, Raseiniai, 2017, pp. 220–221.

On 1 September 1940, the Jewish Gymnasium in Raseiniai did not open its door to the students, because it was closed. The students had to go to bigger cities where several national schools were still operating or to move to the secondary school of Raseiniai. It was there that Riva Palunskytė, Jofė Šolomas and others studied in the academic year of 1940/1941. D.M. Chajetas left Raseiniai and went to study at the Jewish Gymnasium in Panevėžys. The parents of Jewish students asked for permission that their children be excused from school on Saturdays or at least that they be excused from doing exercises at school on that day. The answer to all of the Jewish pleas was that according to Article 96 of the Constitution of the Lithuanian SSR, the church is separate from the state and the school is separate from the church. Thus, religion is considered to be a private matter of every single individual rather than something to be dealt with by the school.

The first year of Soviet occupation was nearing the end. On 14 June 1941, the first train wagons with deportees started heading to the East. Among the deportees there were men, women and children, including Jewish families with children and recent school graduates from Raseiniai. More information about the deportees is provided in the section *The First Soviet occupation*.

This was a short history of the Jewish Gymnasium in Raseiniai and that of the teachers who worked there. Competent teachers educated a lot of well-versed gymnasium graduates and instilled them with strong spiritual and civic values, and they made both their nation and all of Lithuania famous. How much more could these young and enthusiastic gymnasium graduates have done throughout their entire lives if not for the *Shoah* that put an end to their life, work and dreams.

LR švietimo ministerijos Raseinių žydų ne valdžios gimnazijos atestatas lietuvių ir hebrajų kalbomis
 Graduation certificate issued in Lithuanian and Hebrew by the Private Jewish Gymnasium of Raseiniai under the Ministry of Education of the Republic of Lithuania⁵¹

⁵¹ LCVA f.391 ap.2 b.2229 l.62; f. 1367 ap.1 b.1317; LCVA F.631 Ap.7 B.10386; B.10410 L.10,11; *Raseinių krašto žydai. Dokumentų ir straipsnių rinkinys* [Jews of Raseiniai Region. Compilation of Documents and Articles], K., 2004, pp. 37-38,43-45,125; Brigys J. *Pasistačius bendrą darbo tikslą* [With a Common Goal in Mind], Raseiniai, 2017, pp. 220–221.

APIE RASEINIŲ KRAŠTO SINAGOGAS, MALDŲ NAMUS, RABINUS IR KITUS TARNAUTOJUS

Prieš Antrąjį pasaulinį karą kiekviename Lietuvos mieste ir miestelyje stovėjo didelė ar maža sinagoga, žydų maldos namai, lietuvių vadinami škala, nuo rusiško žodžio škola „mokykla“. Šios institucijos paskirtis visais laikais buvo labai plati. Čia buvo meldžiamasi, vyko bendruomenės susirinkimai ir teismai, studijuota Tora, veikė mokyklos, būta bibliotekos, gyveno rabinas.

Raseiniuose Didžioji sinagoga galėjo būti pastatyta XVII a. II pusėje, gavus karaliaus Jono III Sobieskio privilegiją: „*Raseinių miesto žydams, leidžiama naudotis tokiomis pačiomis laisvėmis, kaip ir kituose miestuose ir miesteliuose. /.../, leidžiame nekliudomai turėti sinagogas, pirtį, kapines, statyti namus ir krautuves.*“⁵² Manoma, kad pirmoji sinagoga stovėjo prie turgaus (rinkos) aikštės. Žinoma, kad 1865 m. sinagoga sudegė ir buvo atstatyta 1870 m. Kaip ir visi sakraliniai pastatai, sinagogos išsiskyrė savita architektūra. Dažniausiai būdavo netaisyklingo plano, su priestatais. Pagrindinė patalpa – stačiakampė vyrų maldų salė su altoriumi-spinta (Aron Kodeš) šventraščiui Torai laikyti rytinėje sienoje ir pakyla (Bima) su stalu Torai padėti viduryje. Prie sinagogos dažnai būna patalpos, skirtos bendruomenės (kahalo) teismui, mokyklai, bibliotekai. Lietuvoje, kaip ir visoje Europoje, sinagogos orientuotos į rytus, į Jeruzalę. XVII a. išplito du pagrindiniai sinagogų tipai: mažesnės ir didesnės. Dažnesnės mažesnės sinagogos susideda iš kvadratinės arba stačiakampės vyrų salės, vakarinėje pusėje prisišliejusio prieangio ir virš jo antrame aukšte – moterų galerijos, atviromis angomis sujungtos su sale. Maironio g. stovėjusios Didžiosios sinagogos šoninį fasadą skaidė piliastrai, atskyrę dviaukštę dalį. Pusapskritės arkos puošė 12 langų, simbolizavusių 12 Izraelio giminių, karnizas buvo papuoštas smulkiomis dantukais. 1890 m. laikraštyje „Varpas“ (Nr. 7) A. Rucevičius rašė: *Raseiniuose žydai pataisė savo sinagogą iš pinigų, surinktų nuo Karobkos [dėžutės mokesčio], uždengė stogą blėka [skarda] ir žaliai pamaliavojo. Tas viskas kaštavo jiems 5,600 rublių.*

Pasak Talmudo nurodymų, sinagogos turėtų būti aukščiausi pastatai mieste, bet tam prieštaravo krikščioniškoji bažnyčia. XVIII a., judafobijai pasiekus apogėjų, sinagogas uždraudė ne tik statyti, bet ir remontuoti. Prireikus buvo rašomi nuolankūs prašymai, o leidimas duodamas retai ir su apribojimais: sinagogos turėjo būti panašios į gyvenamuosius namus, be kupolų ar bokštų, atokiau nuo krikščioniškų kulto pastatų, dažnai vadinamos maldos namais ar mokyklomis. Apie tai liudija Kauno apskrities archyve rastas 1870 m. dokumentas, kuriame Raseinių sinagogos seniūnas rašo, kad Raseinių sinagoga yra viintelė ir stovi tinkamu, įstatymo numatytu, atstumu nuo cerkvės ir bažnyčios.

⁵² 1681 m. Jono III privilegija Raseinių žydams. LVIA SA 14537 L. 74–77v.

SYNAGOGUES AND RABBIS

Before World II, every single city and town in Lithuania had either a big or a small synagogue – a Jewish house of prayer. Lithuanians called it *škala* as derived from the Russian word *škola* (school). The purpose of a synagogue has been extremely varied throughout the ages. It was a place to pray, to hold community meetings and judicial proceedings, and to study the Bible. Synagogues hosted schools, libraries and had living accommodation for a rabbi.

The Great Synagogue of Raseiniai was built in the second half of the 17th century following Jan III Sobieski's Privilege to the Jews of Raseiniai, which read: '*The Jews of Raseiniai shall enjoy the same freedoms as they do in other cities and towns. /.../, they are allowed to have their synagogues, bathing houses, cemeteries, build houses or shops.*'⁵³ Supposedly, the first synagogue was located in the vicinity of the Market Square. In 1865, the synagogue burned down and was rebuilt in 1870. Like all other ecclesiastical buildings, synagogues boasted unique architecture. Often, they had an irregular design with adjacent wings. The prayer hall for men – a rectangular room with a cupboard-like Holy Ark (Aron Kodesh) at the far Eastern wall containing the Torah Scroll and a rostrum (Bima) with a table in the middle for the Torah – occupies the central space in a synagogue. Synagogues often have adjacent premises for community judicial procedures (*kahal*), a school and a library. In Lithuania, as in the rest of Europe, synagogues face the East, toward Jerusalem. In the 17th century, two main types of synagogues became widely spread throughout Lithuania, that is small and great synagogues. Small synagogues were more common. They consisted of a square or rectangular prayer hall for men, a porch on the western side and a women's gallery on the second floor above the porch with openings overlooking the main prayer hall. The side façade of the Great Synagogue on Maironis Street had pilasters separating the second floor. Semi-circular arches were used to decorate 12 windows that symbolised the 12 tribes of Israel, and the cornice was decorated with tiny purls. In 1890, A. Rucevičius wrote the following in the newspaper *Varpas* (No. 7): *The Jews of Raseiniai mended their synagogue and financed it out of Karobka (the Box tax), covered its roof with tin and painted it green. The total cost was 5,600 roubles.*

According to the instructions in the Talmud, a synagogue had to be the tallest building in town, but the Christian Church objected to this. In the 18th century, when Judeophobia was at its peak, it was prohibited to either build or repair synagogues. If need be, reverential pleas were written, but permissions were seldom, if at all, given and included a lot of restrictions: synagogues were to look like residential houses, could not have any domes or towers and had to be located further from the buildings meant for Christian worship. Often, they would be called houses of prayer or schools. For example, Kaunas County Archives contains a document where the headman of Raseiniai synagogue says that Raseiniai synagogue is the only one of its type and that it is located within the proper distance of the Russian Orthodox or Christian churches as prescribed by the law.

⁵³ Jan III's Privilege to the Jews of Raseiniai of 1681. LVIA SA 14537 L. 74–77v.

1927 m. Raseinių apskrityje buvo 20 sinagogų ir maldos namų: Kelmėje – 4, Jurbarke – 2, Betygaloje, Šiluvoje, Nemakščiuose, Skirsnemunėje, Tytuvėnuose, Viduklėje po vieną. Raseiniuose buvo aštuonios sinagogos: Didžioji sinagoga, Karabelniko, Chasidim, Ein Jakov Bloch, Chajai Odom, Krisner, Gabrilovič ir Bet Hamerdaš. Kiekvienai maldos namai, rengdami savo valdybų rinkimus, rašė protokolus, kur buvo nurodomas kandidato vardas, pavardė, amžius, užsiėmimas ir gyvenamoji vieta.

Sarasas
Raseinių Lydos sinagogai valdyboms rinkimams Sinagoga 1927

№	Pavardė ir vardas	Amžius	Užsiėmimas	Gyvenimo vieta	Pardito
1	Agudonas Gyros	58	krautuvininkas	Užlaugis 35	
2	Agudonas Chaimas	34	krautuvininkas	Užlaugis 35	
3	Boromanas Aristas	46	darbininkas	Škėstis 36	
4	Chochas Vulfas	37	verslininkas	Škėstis 37	
5	Blachinas Jachas	33	darbininkas	Užlaugis 40	
6	Blachas Reikis	41	advokatas	Užlaugis 37	
7	Blachogas Slovčas	55	medicinas	Škėstis 30	
8	Blachas Slovčas	48	įvairūs	Užlaugis 41	
9	Boromanas Aristas	41	įvairūs	Užlaugis 5	
10	Blachonas Nealenas	40	įvairūs	Užlaugis 20	
11	Chajchas Binjamas	47	krautuvininkas	Užlaugis 44	
12	Chajchas Zaidis Karmas	52	verslininkas	Škėstis 14	
13	Chajchas Galajas	57	įvairūs	Škėstis 14	
14	Chajmanas Boruchas	45	advokatas	Užlaugis 28	
15	Chajchas Jachas	-	-	-	Škėstis 28
16	Chajchas Aristas	44	krautuvininkas	Škėstis 37	
17	Chajchas Naichas	44	įvairūs	Užlaugis 5	
18	Chajchas Ruchas	52	krautuvininkas	Škėstis 37	
19	Chajchas Simchas	34	įvairūs	Užlaugis 10	
20	Chajchas Simchas	30	įvairūs	Užlaugis 10	
21	Chajchas Aristas	48	krautuvininkas	Užlaugis 35	
22	Chajchas Naichas	41	krautuvininkas	Užlaugis 5	
23	Chajchas Karmas	41	krautuvininkas	Užlaugis 48	
24	Chajchas Idelis	50	advokatas	Užlaugis 14	
25	Chajchas Benis	38	krautuvininkas	Užlaugis 18	
26	Chajchas Leibas	45	įvairūs	Užlaugis 14	

№	Pavardė ir vardas	Amžius	Užsiėmimas	Gyvenimo vieta
27	Kopelovas Mordechis	30	įvairūs	Užlaugis 14
28	Karidanas Baruchas	47	krautuvininkas	Užlaugis 24
29	Kasarsas Brjimas	45	įvairūs	Užlaugis 54
30	Kochinas Šprijimas	48	veikas	Užlaugis 27
31	Kasarsas Chaimas	40	įvairūs	Užlaugis 28
32	Kapustinis Juchelis	40	krautuvininkas	Užlaugis 40
33	Kuchinas Jachas	50	krautuvininkas	Užlaugis 28
34	Chajchas Maršas	60	advokatas	Užlaugis 6
35	Kuchinas Maršas	50	krautuvininkas	Užlaugis 18
36	Kasarsas Alisa Aristas	50	krautuvininkas	Užlaugis 11
37	Korinas Boruchas	30	krautuvininkas	Užlaugis 28
38	Kasarsas Aristas	60	advokatas	Užlaugis 26
39	Kasarsas Aristas	50	krautuvininkas	Užlaugis 25
40	Kuchinas Aristas	34	krautuvininkas	Užlaugis 19
41	Kuchinas Jachas	40	įvairūs	Užlaugis 2
42	Kuchinas Zalmanas	44	įvairūs	Užlaugis 14
43	Kuchinas Vulfas	44	įvairūs	Užlaugis 4
44	Kuchinas Jachas	30	krautuvininkas	Užlaugis 27
45	Kuchinas Jachas	30	-	-
46	Kuchinas Juchas	38	įvairūs	Užlaugis 10
47	Kuchinas Gyros	55	krautuvininkas	Užlaugis 3
48	Kuchinas Aristas	25	krautuvininkas	Užlaugis 5
49	Kuchinas Boruchas	60	krautuvininkas	Užlaugis 28
50	Kuchinas Chaimas Juchas	40	krautuvininkas	Užlaugis 28
51	Kuchinas Chaimas	60	krautuvininkas	Užlaugis 37
52	Kuchinas Jachas	58	krautuvininkas	Užlaugis 6
53	Kuchinas Simchas	41	įvairūs	Užlaugis 19
54	Kuchinas Boruchas	41	įvairūs	Užlaugis 10
55	Kuchinas Boruchas	55	krautuvininkas	Užlaugis 10

Kandidatų sąrašas į Raseinių Sinagogos [Didžiosios] valdybą. Pasirašo Raseinių rabinas Aronas Smuelis Kacas. Raseiniai 1927 m.⁵⁴

List of candidates for the board of Raseiniai [Great] Synagogue. Signed by Aronas Smuelis Kacas, the rabbi of Raseiniai. Raseiniai, 1927

Į Sinagogos valdybą išrinkti: Taubmanas Chaimas, 63 metų krautuvininkas, Zilbermanas Jokubas, 42 m. pirklys, Kaplanas Leibas, 69 m. pirklys, Kiršėnbaumas Idelis, 50 m. kepėjas, Volpertas Šmuelis, 35 m. vaistininkas, ir Vigodskis Judelis, 66 m.

Į Chajai Odom sinagogos valdybą buvo siūlomi 67 kandidatai, daugiausiai gyvenę Vilniaus gatvėje. 32 iš jų buvo pirkliai, 19 mėsininkų, 2 talmudistai ir kepėjai, kitų profesijų atstovų buvo po vieną. Į valdybą buvo išrinkti: Pozelis Abromas, 55 m. mokytojas, ir Tabačnikas Dovydas, 52 m. pirklys. Seniūnu išrinktas Levijasas Boruchas Samuelis, 40 m., buhalteriu – Kacevas. Iždininkai – Perlovas Lazeris, 45 m. pirklys, ir Fridmanas Chaimas, 51 m. pirklys.

Į Ein Jakov Bloch valdybą pretendavo 47 kandidatai, iš kurių 12 buvo pirklių, 11 – krautuvininkų, 6 – darbininkai, 4 – ūkininkai, po 2 kirpėjus, siuvėjus ir vežėjus, ir t. t. Į valdybą išrinkti: Rafmanas Leiba, 54 m. krautuvininkas, Šabaševičius Abromas, 70 m. pirklys, Tubilisas Giršas, 49 m. krautuvininkas, Kaplanas Jankelis, 49 m. kepėjas, Vinikas Samuelis, 30 m. krautuvininkas, Krasnostovas Jankelis, 62 m. felčeris.

⁵⁴ LCVA F.391 Ap.4 B.557 L.130,131.

Viduklės sinagogos rinkimų komisijos paskyrimas, 1933 m. LCVA 391-4-559

Document appointing members of the Election Commission of Viduklė Synagogue

Į **Chasidim** sinagogos valdybą iš 57 kandidatų išrinkti: Fridmanas Šmuelis-Kopelis, 80 m. talmudistas, Arensonas Abelis, 51 m. odų dirbtuvės savininkas, Volpe Cemachas, 63 m. ūkininkas, Levinas Šmuelis, 52 m. krautuvininkas, Teraspolskis Girša, 56 m. krautuvininkas, ir Polumskis Motelis, 58 m. pirklys.

Gabrilovičio sinagoga jungė mažiausiai narių, čia iš 29 kandidatų buvo išrinkti: Hirschas Faivelis, 45 m. kepėjas, Oleinikas Elijas, Šabaševičius Šmerelis, 60 m. krautuvininkas, Levinas Leizeris, 54 m. krautuvininkas, Blochas Jankelis, 57 m. krautuvininkas, Kadušinas Šlioma, 55 m. spaustuvės savininkas.

Kiržner sinagogos valdybos narių vietas užėmė Levinas Abelis, 55 m. pirklys, ir Abramavičius Berelis Hiršelis, 65 m. siuvėjas. Į seniūno vietą pretendavo Magiliauskas Hešelis, 66 m. alaus urmo sandėlio savininkas, ir Perlovas Leiba, 42 m. malūnininkas. Į išdininko vietą – Čeikinskis Moricas, 30 m. buhalteris, ir Svirskis Sroelis, 50 m. krautuvininkas⁵⁵.

Peržiūrėjus rinkimų į sinagogų valdybas sąrašus atsiskleidžia tarpukario Raseinių gyventojų paveikslas. Rinkimuose dalyvavo 388 kandidatai, apie 20 procentų visų žydų, jiems galiojo turto ir amžiaus cenzas. Kandidatais galėjo būti garbingi ir išsilavinę vyrai nuo 25 metų. Tuo metu mieste gyveno daugiau kaip 5 tūkstančiai gyventojų, 50 procentų išpažino judaizmą, 50 procentų sudarė gyventojai iki 25 metų. Nors anksčiau pateiktame sąrašė visi gyventojai vyrai neišvardyti, tačiau veiklos sąrašas apytikriai baigtinis.

Sąrašuose paminėtos 56 užsiėmimo pozicijos, daugiausiai (net 109) pirkliai, 56 krautuvininkai, 25 mėsininkai, 24 darbininkai, 19 vežėjų ir vežikų, 13 ūkininkų ir tiek pat batsiuvių, 11 kepėjų, 9 siuvėjai, 6 kepurininkai ir 6 mokytojai, 5 laikrodininkai, kalviai ir talmudistai, 4 malūnininkai, advokatai, dažytojai ir buhalteriai, 3 kirpėjai, 2 dailidės, fotografai, gontininkai (stogų dengėjai), vaistininkai, mūrininkai, sodininkai, reznikai (skerdikai) ir žemdirbiai. Užfiksuota, kad tuo metu Raseiniuose buvo ir traktorininkas, šoferis (vairuotojas) ir šaltkalvis, saldainių, limonado fabriekų ir spaustuvės savininkai, dantų technikas ir gydytojas, felčeris, daktaras, provizorius, raštininkas, rabinas, knygrišys ir karabelnikas (smulkių prekių pardavėjas).

⁵⁵ Josifas Tacas. Girkalnis. Raseinių krašto žydai [Girkalnis. The Jews of Raseiniai Region], p. 152–161.

The following members were elected to the board of **Chasidim** synagogue out of a total of 57 candidates: Fridmanas Šmuelis-Kopelis, an 80-year-old Talmudist; Arensonas Abelis, a 51-year-old owner of a leather workshop; Volpe Cemachas, a 63-year-old farmer; Levinas Šmuelis, a 52-year-old shopkeeper; Teraspolskis Girša, a 56-year-old shopkeeper, and Polumskis Motelis, a 58-year-old merchant.

Gabrilovich synagogue had the smallest number of members. There the following members were elected to the board out of a total of 29 candidates: Hiršas Faivelis, a 45-year-old baker; Oleinikas Elijas; Šabaševičius Šmerelis, a 60-year-old shopkeeper; Levinas Leizeris, a 54-year-old shopkeeper; Blochas Jankelis, a 57-year-old shopkeeper; Kadušinas Šlioma, a 55-year-old owner of a printing house.

The teachers at the **Krisner** synagogue were Levinas Abelis, a 55-year-old merchant, and Abramavičius Berelis Hiršelis, a 65-year-old tailor. Magiliauskas Hešelis, the 66-year-old owner of a beer retail warehouse, and Perlovas Leiba, a 42-year-old miller, were candidates for the position of headman. Čeikinskis Moricas, a 30-year-old bookkeeper, and Svirskis Sroelis, a 50-year-old shopkeeper, were candidates for the position of treasurer.

The review of the lists of candidates for synagogue boards reveals a clear picture of the composition of the inhabitants in Raseiniai. As many as 388 candidates ran for election, which amounted to 20 per cent of all Jews in the town. They had to meet certain property and age requirements. Only respectable and educated candidates over 25 years of age could take part in the election. At that time Raseiniai had over 5,000 inhabitants and half of them were of the Jewish confession. Some 50 per cent of the inhabitants were under 25 years of age. Even though the list of candidates above does not include all the male inhabitants in the town, the list of occupations is almost exhaustive.

According to the lists, the town was inhabited by representatives of 56 different occupations, mostly merchants (109), shopkeepers (56), butchers (25), workers (24), coachmen (19), farmers (13) and shoemakers (13), bakers (11), tailors (9), hatters (6) and teachers (6), clockmakers, blacksmiths and Talmudists (5 of each), millers, lawyers, painters and bookkeepers (4 of each), barbers (3), carpenters, photographers, roofers, pharmacists, masons, gardeners, slaughterers, and cultivators (2 of each). In addition, Raseiniai had a tractor operator, driver, smith, owners of candy and lemonade factories, the owner of a printing house, a dental technician and a doctor, a paramedic, chemist, clerk, rabbi, bookbinder and a salesman.

*Ariogalos Didžiosios sinagogos spaudas 1936 m.
Stamp of the Great Synagogue in Ariogala. 1936*

Chajei-Odem sinagogos dokumentas, 1936 m. LCVA 391-4-604

Document of the Chajei-Odem Synagogue in Raseiniai

Sinagoga Dominikonų gatvėje, Raseiniai, 1936 m. KPC

Nenci ir Stiuardas Šionburgai (Schoenburg) savo knygoje „Lietuvos žydų bendruomenės“ rašo: Raseinių žydų bendruomenė buvo viena pirmųjų Lietuvoje ir vadinosi „Žemaičių Jaruzalė“, tuo pabrėždami Raseinių, kaip kultūros centro, svarbą. Knygoje pateikta trumpa miesto istorija, žydų institucijų veikla, paminėti žymūs žmonės, išvardyti aštuoni autoriaus žinomi Raseinių rabinai: Avraham ben Haim Lisker, Vulf; Moshe Tzeitlin; Avraham Shmuel Rabinovič (miręs 1906 m.); Aleksandras Moshe Lapidusas, Moshe Soloveičik, Y. Mordechai Klatzkih, paskutinis rabinas buvo Aaronas Šmuelis Katzas.⁵⁶

Sekdami Šionburgų pavyzdžiu, remdamiesi archyvų duomenimis, tęsiame šį sąrašą.

KAA rastas 1847 m. Raseinių miesto raportas apie rabino, seniūno ir išdininko išrinkimą rodo, kad daugiausiai balsuota už Zelmaną Šmuilovičių Bendentą, kuris ir išrinktas rabinu. Yra išlikusi rabino priesaika, kurioje Izraelio Dievo Jehovos vardu, tyra širdimi ir siela pasižadama ištikimai atlikti pavestas pareigas ir nesavanaudiškai tarnauti Jo Didei nybei visos Rusijos Imperatoriui Nikolajui ir t. t.⁵⁷ 1872 m. Raseinių miesto dūma davė sutikimą, kad rabinu būtų išrinktas S. Ježimovičius Šumanas.⁵⁸ Savo veikla buvo žinomas rabinas Leiba Kiveliavičius, miręs 1922 m., 80 metų.

Tiksliai nežinoma, kiek iš viso Raseiniuose būta rabinų. 1921 m. Raseinių miesto istorijos komisijos posėdyje užsimenama, kad p. M. Markovičius rašo Raseinių rabinų istoriją, nežinia, ar darbas buvo baigtas, jokie M. Markovičiaus užrašai iki šiol nerasti.

Raseinių mūrinės žydų maldų mokyklos (sinagogos) plano fasadas ir vidinė vakarinė salės siena, išėjimas į priestatą, antrame aukšte moterų galerija, 1870 m. Kauno gubernijos architekto Samuilovičiaus brėžiniai.⁵⁹

Drawing. Façade of the stone school of prayer (synagogue) in Raseiniai and the internal western wall of the main hall, entry to the wing and women's gallery on the second floor. 1870. Drawings by architect Samuilovičius of Kaunas Province

⁵⁶ N. ir S. Schoenburg, Lithuanian Jewish Communities, New York and London: Garland, 1991.

⁵⁷ KAA FI-49 Ap.1 B.1813 L.18-24.

⁵⁸ Ten pat. B.1911.

⁵⁹ KAA FI-473. Ap.1. B.3905. L.3.

Nancy and Stuart Schoenburg in their book *Lithuanian Jewish Communities* wrote the following: *The Jewish community of Raseiniai was one of the first Jewish communities in Lithuania and was named 'The Jerusalem of Samogitia' thus emphasizing the importance of Raseiniai as a cultural centre.* The book presents a brief history of the town, including the activities of local Jewish institutions, makes mention of famous people there, and gives the names of eight rabbis in Raseiniai that were known to the authors of the book: Avraham ben Haim Lisker, Vulf; Moshe Tzeitlin; Avraham-Shmuel Rabinovič (died in 1906); Aleksandras-Moshe Lapidusas, Moshe Soloveičik, Y. Mordechai Klatzkih, and the last rabbi of Raseiniai, Aaronas Šmulis Katzas.⁶⁰

To continue with the Schoenburg tradition, we hereby present further information about the rabbis of Raseiniai based on respective archival documents.

In 1847, a report on Raseiniai town refers to the election of the Raseiniai rabbi, headman and treasurer, and says that most of the votes in the election were cast in favour of Zelmanas Šmuilovičius Bendentas, who was elected rabbi. The surviving text of the oath taken by the rabbi shows that the rabbi swore in the name of Yahweh, the Israeli God, and with pure heart and soul promised to faithfully perform his duties and selflessly serve His Highness Nicholas, Emperor of Russia, etc.⁶¹ In 1872, the Duma of the Town of Raseiniai gave permission to have S. Ježimovičius Šumanas elected rabbi.⁶² There is also information about another rabbi Leiba Kiveliavičius, who died in 1922 at the age of 80.

How many rabbis were there in Raseiniai in total? The minutes of a meeting of the Historic Commission of the town of Raseiniai dating back to 1921 say that a certain M. Markovičius was writing a book on the history of rabbis in Raseiniai. However, it is not known whether the author finished writing the book, because there are no surviving drafts.

Raseinių Didžioji sinagoga 1940 m.

Great Jewish Synagogue of Raseiniai, 1940

⁶⁰ Nancy and Stuart Schoenburg, *Lithuanian Jewish Communities*, New York and London: Garland, 1991.

⁶¹ KAA FI-49 Ap.1 B.1813 L.18-24.

⁶² Idem. B.1911.

Dokumentas.

1934 m. Raseinių didžiosios žydų sinagogos valdybos, Prekyvietė Nr. 22

Prašymas

Švietimo ministerija, ponui tikybos departamento direktoriui.

Mūsų Didžioji sinagoga pastatyta jau virš 100 metų. 1865 m. ji buvo sudegusi ir rusų valdžia tuomet davė lėšų jos atstatymui. Be to, kas dešimt metų išduodavo pašalpos ją taisyti, nes minėtoji sinagogoj maldauja daugiausiai beturčiai žydai ir jie patys negali jos remontuoti.

Taip buvo iki didžiojo karo – 1914 m. nuo to laiko jokios pašalpos negavome iš valdžios. Dabar reikalinga sinagogoj daryti didesnis remontas, o maldaujantieji negali sudaryti visos reikalingos remontui sumos. Mes turim daryti stogo ir grindų remontą, kuriam reikalinga /1000 Lt./ tūkstantis lt.

Todėl turime garbės prašyti išduoti mums pašalpos iš Švietimo ministerijos kreditu, kad turėtumėm galimybės daryti virš minėtą remontą.

Valdybos nariai: pirmininkas L. Kaplanas, išdininkas Š. Volpertas, mokytojas Ch. Taubmanas.⁶³

Dokumentas.

1937 m. Raseinių žydų sinagogos „Karabelniko“ valdybos pirmininko Joselio Chveidano, gyv. Raseinių m. Nepriklausomybės g-vė Nr. 54.

Prašymas

Švietimo ministerijai, Tikybų departamentui.

Raseinių mieste tarp Nepriklausomybės gatvės ir naujai pravesto Žemaičių plento, Klaipėdos gatvės nuo senų laikų yra žydų sinagoga, kurią lanko apie 50 žydų šeimynų, gyvenančių Nepriklausomybės gatvėje. Sinagogos namas paseno ir būtina reikalinga jį suremontuoti ir pagražinti, nes dabar visas miestas tvarkosi ir puošiasi.

Mūsų draugija tos sinagogos lankytojai esame neturtingi, draugijos lėšų neturime ir dabar savo lėšomis, jokiū būdu negalime savo sinagogą sutaisyti ir pagražinti.

Todėl nuolankiai prašome Švietimo ministeriją atsižvelgti į mūsų sunkią materialinę padėtį ir suteikti mūsų sinagogos „Karabelnik“ sutvarkymui pašalpą bent 1200 Lt. kurių gal pakaks būtiniausiems darbams atlikti, ir tarpininkauti, kad mes galėtumėm iš valdžios miško nemokamai gauti miško medžiagos 30 kietmetrių. Trūkstančius pinigus turėsime surinkti savo tarpe.

Sinagogos valdyba: H. Fridmanas, J. Chveidanas, M. Samsonovičius.⁶⁴

⁶³ LCVA F391 Ap.4 B.163 L.144.

⁶⁴ Ten pat. L.185.

Document.

Dated 1934. From the Board of the Great Jewish Synagogue of Raseiniai, Prekyvietės Street No. 22

Application

To the Director of the Department of Religious Affairs at the Ministry of Education

Our Great Synagogue was built more than a 100 years ago. In 1865, it burned down, but then the Russian government gave funds to rebuild it. Moreover, once every ten years it would allocate money to repair the synagogue building, because the said synagogue is mainly attended by poor Jews who cannot afford to pay for the repair of the synagogue.

This was the case before the Great War in 1914. Since then we have received no support from the government. The synagogue now needs some major repairs, but those who come to pray here are unable to collect the sum needed. We need to repair the roof and the floor, which requires /LTL 1,000/ one thousand LTL.

Therefore, we kindly ask for support from the funds of the Ministry of Education to carry out the aforementioned repairs.

Members of the Board: Chairman L. Kaplanas, treasurer Š. Volpertas, teacher Ch. Taubmanas.⁶⁵

Document.

*Dated 1937. From: Joselis Chveidas, Chairman of the Board of **Karabelnik**, Jewish synagogue of Raseiniai, residing at Nepriklausomybės Street No. 54, Raseiniai.*

Application

To the Department of Religious Affairs at the Ministry of Education

There is an old Jewish synagogue in the town of Raseiniai, located between Nepriklausomybės Street and the newly built Žemaičių highway. The synagogue is attended by 50 Jewish families residing on Nepriklausomybės Street. The synagogue building is very old and is in urgent need of repair and embellishment as the entire town now is being repaired and adorned.

Our society and community members who attend our synagogue are poor, we have no society funds and thus have no possibility to repair and embellish the synagogue out of our own funds.

*Therefore, we kindly ask the Ministry of Education to consider our financial difficulties and allocate support of at least LTL 1,200 to repair the **Karabelnik** synagogue, which might be enough to perform the most urgent repair works, and to act as mediators to enable us to obtain 30 solid cubic metres of wood from the state-governed forest free of charge. We will have to find a way to collect the rest of the sum needed from the members of our community.*

Board of the synagogue: H. Fridmanas, J. Chveidas, M. Samsonovičius.⁶⁶

⁶⁵ LCVA F391 Ap.4 B.163 L.144.

⁶⁶ *Idem.* L.185.

1938 m. „Vadovas po Lietuvą“ apie Raseinių lankytinas vietas skelbia, kad labiausiai miestą puošia didingas Nepriklausomybės paminklas, dar verta aplankyti katalikų bažnyčią, dominikonų vienuolyną, seną evangelikų–liuteronų bažnyčią, stačiatikių cerkvę, keletą senų sinagogų.⁶⁷

1934 m. Raseinių nuotraukoje iš 200 m aukščio užfiksuotas miesto centras. Maironio gatvėje, prie Rinkos aikštės matyti Didžioji sinagoga, tarp Žemaičių plento ir Nepriklausomybės gatvių, Sinagogų gatvelėje, išsiskiria balta, keturšlaičiu stogu, su priestatu, dideliais langais „Karabelniko“ sinagoga.⁶⁸

Lietuvos žydų karių savanorių laikraštyje „Apžvalga“ 1938 m. (Nr. 2) rašoma apie Žydų istorijos ir etnografijos draugijos steigėją D. M. Lipmaną, gimusį 1888 m. Nemakščiuose, visą savo energiją skyrusį žydų istorijai ir tautosakai tyrinėti. Jis yra parašęs dvi monografijas: „Žemaičių žydų istorija“ ir „Kauno ir Vilijampolės žydų istorija“. Ypač vertingas jo darbas apie Lietuvos garsenybes, kur apžvelgiama 300 metų istorija, aprašoma apie tūkstantis žmonių, surinkta daug įdomių ir retų portretų. Be to, D. M. Lipmanas parašė Lietuvos žydų bendruomenių istoriją, Žydų drąsos istoriją, Aleksandro Lapiduso, garsaus Raseiniškių gaono, biografiją ir t. t.

Deja, D. M. Lipmano darbai iki šiol nerasti. Gal jie laukia savo tyrinėtojų kokiam nors muziejuje, bibliotekoje ar archyve, o gal juos nesugrąžinamai sunaikino pragariška karo mašina. Ar pavyks kada nors rasti šio istoriko darbus? Tai būtų didelė dovana žydų ir lietuvių istorikams bei etnokultūros tyrinėtojams.

Ariogalos miesto aikštė, vidurinis pastatas – akmeninė Didžioji sinagoga. Vytauto gatvėje, greta viena kitos stovėjo didžioji ir mažoji sinagogos. Sinagogų statybos data nežinoma, tačiau XX a. pradžioje jas jau reikėjo remontuoti. 1902 m. didžiosios sinagogos remontui nutarta skirti 1 031 Rb. Ši suma skirta iš dėžučių mokesčio, kurį mokojo žydų bendruomenė. Sinagogos sugriautos 1944 m. traukiantis vokiečiams iš Lietuvos.⁶⁹ Ariogalos gimnazijos muziejus

Ariogala town square with the Great Synagogue made of stone in the middle. The small and the great synagogues stood side by side and were located on Vytauto Street. The construction date of the synagogues is not known, but at the beginning of the 20th century they needed repair. In 1902, it was decided to allocate 1,031 roubles for the repair of the Great Synagogue. The sum was allocated from the Box tax paid by the Jewish community. Both synagogues were destroyed in 1944 as the Germans retreated from Lithuania

⁶⁷ Vadovas po Lietuvą. Red. P. Barkauskas, A. Vabalas. K., 1938., p. 297–300.

⁶⁸ RKIM GEK 12138.

⁶⁹ KAA F.J-49. Ap. 1.B.22160.L.2-5.

The *Lithuania Travel Guide* of 1938 wrote about places to visit in Raseiniai and said that the greatest adornment in the town is the majestic Freedom monument. Among other places worth visiting the guide mentioned the Catholic church, Dominican monastery, old Evangelical Lutheran church, Russian Orthodox church and several old synagogues.⁷⁰

The photograph of Raseiniai dating back to 1934 portrays a bird's eye view (200 m) of the town centre. There is the Great Synagogue on Maironio Street. The *Karabelnik* synagogue, located in the vicinity of the Market Square between Žemaičių highway and Nepriklausomybės Street, stands out with its white four-pitched roof, the adjacent wing and large windows.⁷¹

In 1938, the newspaper of Lithuanian Jewish volunteer soldiers Apžvalga No. 2 wrote about D.M. Lipman, our fellow-countryman, founder of the Jewish Historical and Ethnographic Society, who was born in 1888 in Nėmakščiai and who devoted his whole life to researching Jewish history and folklore. *'He authored two monographs: History of Samogitian Jews and History of Kaunas and Viliampolė Jews. His work about famous people of Lithuania presenting around a thousand individuals, a lot of interesting and rare portraits and spanning over 300 years in history, is especially valuable. Moreover, D.M. Lipman wrote the following publications: History of Lithuanian Jewish Communities; History of Jewish Bravery; Biography of the famous Aleksandras Lapidusas, the Raseiniai Gaon, etc.'*

Unfortunately, the works by D.M. Lipman have not so far been found. Are they waiting to be discovered by researchers in some museum or archive, or were they irretrievably destroyed during the war? Will we ever find the works of this historian? That would be a great gift to Jewish and Lithuanian historians and researchers of ethno culture.

⁷⁰ *Vadovas po Lietuvą* [Lithuania Travel Guide]. Red. P.Barkauskas, A.Vabalas. K., 1938, pp.297-300.

⁷¹ RKIM GEK 12138.

Viduklės sinagoga. 1936 m. KPC

Vidukle synagogue. 1936

Raseinių sinagoga, Rimšos g. 1936 m. KPC

Raseiniai synagogue. 1936

Pirmoji Viduklės sinagoga buvo medinė. Mūrinę pastatė Viduklės dvaro savininkas Feliksas Stanevičius apie 1870 m. Pasakojama, kad F. Stanevičiui mirus rabinai atėjo į dvarą ir ilgai meldėsi, o Viduklės žydai languose degino po dvi žvakės. Sinagoga veikė iki 1941 m. Sovietmečiu pastatas buvo paverstas sandėliu, o sunykus stogui, 1960 m. nugriautas. Prieš nugriovimą atlikti detalūs sinagogos apmatavimai ir fotofiksacija. Sinagoga statyta istorizmo laikotarpiu, jos eksterjero formos būdingos romantizmo architektūrai, o atskiros dekoro detalės derėjo su priešais stovėjusiu klebonijos pastatu. Trys sinagogos fasadai buvo reprezentaciniai, išpuošti dekoro elementais, tai matyti nuotraukoje – tai buvo įdomiausias mūrinis pastatas Viduklėje. Jos savitas formas lėmė judaizmo liturgija, Rytų architektūra, praėjęs romantizmo stilius ir gretimi pastatai.⁷²

Žydų enciklopedijos XIII tome rašoma, kad 1897 m. Nemakščiuose gyveno 1 180 žmonių, iš jų – 954 žydai. XX a. pradžioje kai kurie išvyko į didesnius miestus ar net emigravo į kitas šalis. Broliai Geringai išvyko į Ameriką, ten praturtėję, paskyrė didelę sumą pinigų Nemakščių žydų bendruomenei. Už tuos pinigus buvo pastatytas dviaukštis mūrinis namas su užrašu viršuje: „Brolių Geringų dovana“. 1922 m. čia įsikūrė mokykla, maldos namai su susirinkimų sale, žydų bankas. 1930 m. mokykloje mokėsi 70 mokinių, mokytoju dirbo Koganas Berelis.⁷³

Betygaloje, Girkalnyje, Lyduvėnuose ir Šiluvoje būta medinių sinagogų, kai kurios jų sudegė karo metais. Girkalnio sinagogoje, statytoje 1926 m., dar ilgus metus po karo veikė kultūros namai.

⁷² Rupeikienė M. Viduklės sinagoga. Raseinių krašto žydai. 2004, p. 222–225.

⁷³ Girčys A. Nemakščių miestelio žydų bendruomenės likimas. Ten pat, p. 162–172.

The first synagogue of Viduklė was made of wood. A stone synagogue was built there around 1870 by Feliksas Stanevičius, owner of Viduklė Manor. The story goes that when Stanevičius died, rabbis came to the manor and prayed there for a very long time and the Jews of Viduklė kept two candles burning in their windows. The synagogue remained functional till 1941. During Soviet times the synagogue building was turned into a warehouse. After its roof collapsed, the building was pulled down. This happened in 1960. Before pulling down the synagogue, extensive measurements and photographs of the building were taken. The synagogue was built in the style of historicism architecture. Its exterior had some characteristic features of Romanticism architecture. Certain details of the building's décor resembled the parsonage building located on the other side of the street. Three façades of the synagogue had a representative function and thus were embellished with various elements of décor that are clearly visible in the picture, too. It was the most interesting stone building in Viduklė. Its distinctive forms were determined by Judaic liturgy, Eastern architecture, the Romanticism period and adjacent buildings.⁷⁴

Volume XIII of the Jewish Encyclopaedia says that in 1897 there were 1,180 inhabitants in Nemakščiai, as many as 954 of which were Jews. At the beginning of the 20th century some of them left for bigger towns or even emigrated to other countries. The Gering brothers left for America, where they became rich and donated a substantial sum of money to the Jewish community of Nemakščiai. The donation was used to build a two-storey stone building with an inscription inside saying: 'Gift of the Gering brothers'. The building housed a school, a house of prayer with a meeting hall and a Jewish bank. In 1930, as many as 70 students attended the school and Koganas Berelis was one of the teachers there.⁷⁵

There were wooden synagogues in Betygala, Girkalnis, Lyduvėnai and Šiluva. Some of them burned down during the war. After the war, the synagogue of Girkalnis, which was built in 1926, was turned into a cultural centre that continued operating for many years after the war ended.

Nemakščių sinagoga 1936 m. KPC

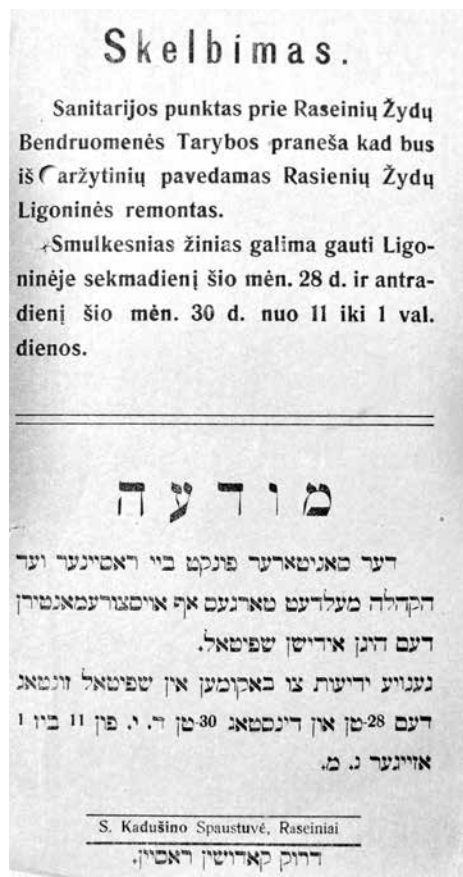
Nemakščiai synagogue. 1936

⁷⁴ Rupeikienė M. *Viduklės sinagoga. Raseinių krašto žydai*. [Synagogue of Viduklė. Jews of Raseiniai Region] 2004, p.222–225.

⁷⁵ Girčys A. *Nemakščių miestelio žydų bendruomenės likimas*. [Fate of the Jewish Community of Nemakščiai Borough] *Idem*, p.162–172.

ŽYDŲ BENDRUOMENIŲ TARYBOS

S. Kadušino spaustuvėje išspausdintas Skelbimas apie varžytines Žydų ligoninės remonto darbam atlikti. 1923 m. LCVA 394-2-1478

Announcement of a competition for the renovation of the Jewish Hospital. Printed by S. Kadušinas' printing house. 1923

perduotas Savivaldybių departamentui.

Raseinių žydų bendruomenės tarybos valdyba: pirmininkas advokatas Maksas Levy (1860–1941), Klackinas (vicepirm.), Levinas Giršas (sekr.), Galperinas Gdalija, Gardinskis Chaikė (nariai).

1920 metais Prezidentas A. Smetona ir Ministras Pirmininkas E. Galvanaukas pasirašė laikinąjį žydų bendruomenių įstatymą, kuris kartu su tuo pačiu metu vykusio I bendruomenių suvažiavimo nutarimais sudarė juridinį žydų autonomijos pagrindą. Pagal įstatymą visi žydai savo gyvenamosiose vietovėse privaloma tvarka priklausė vietos bendruomenei, kuri rinko savo tarybą ir rūpinosi tikybos, labdaros, socialinės pagalbos, mokyklų, visos dvasinės kultūros reikalais.

1925 m. kovo 31 d. LR Seimas priėmė naują žydų bendruomenių įstatymą, pagal kurį žydų priklausymas bendruomenei buvo neprivalomas. Senųjų tarybų kadencija turėjo baigtis 1926 m. vasario 1 d., tačiau žydai boikotavo šį įstatymą ir nuo minėtos datos Lietuvoje nebeliko juridinių statusą turinčių žydų bendruomenių. Visos bendruomenių tarybos buvo įkurtos 1920 m. birželio 27 d.

Girkalnio žydų bendruomenės tarybą sudarė prekybininkas Šmuila Tacas (pirm.), Srol Zilberman (vicepirm.), Josel Hiršovič (iždin.), Boruch Ruševskis ir Gillel Briedman (nariai).

Nemakščių žydų bendruomenės tarybos valdybos sudėtis: Šlioma Zyvas (pirm.), Bencelis Zalbergas (vicepirm.), Joselis Lipmanas (raštininkas), Chaimas Josel Šmuilovič (ižd.), Mozė Ratunskis (narys). Likviduota 1926 m. kovo 22 d., o archyvas per Raseinių apskrities viršininką

JEWISH COMMUNITY COUNCILS

In 1920, President of Lithuania, Antanas Smetona, and Prime Minister, Ernestas Galvanauskas, signed a temporary law on Jewish communities, which, together with the resolutions of the Ist Jewish Communities' Congress that took place at that time, formed the legal basis for Jewish autonomy. According to the law, all Jews obligatorily belonged to local communities depending on their place of residence and the communities elected their own councils and took care of religious matters, charity and social support, schools and overall spiritual and cultural matters.

On 31 March 1925, the Parliament of the Republic of Lithuania passed a new law on Jewish communities based on which it was no longer obligatory to be a member of a local Jewish community. The term of the old councils was to expire on 1 February 1926, but the Jews boycotted this law and as of 1 February 1926 Jewish communities lost their legal status in Lithuania. All community councils were formed on 27 June 1920.

Management board of Girkalnis Jewish Community Council: Šmuila Tacas (chairman, tradesman), Srol Zilberman (deputy chairman), Josel Hiršovič (treasurer), Boruch Rušelevskis and Gillel Briedman (members).

Management board of Nemakščiai Jewish Community Council: Šlioma Zyvas (chairman), Bencelis Zalbergas (deputy chairman), Joselis Lipmanas (clerk), Chaimas Josel Šmuilovič (treasurer), Mozė Ratunskis (member). It was liquidated on 22 March 1926 and its archive was handed over to the Municipal Department via the head of Raseiniai County.

Front row (sitting from left to right): head of Nemakščiai Police Station Sragauskas, head of the Society of Volunteer Firefighters Vincas Šležas, secretary of the rural district Ignas Vaitkevičius. Second row (standing from left to right): member of the rural district board and chairman of the board of the Nemakščiai Jewish Community Šlioma Zyvas and deputy head of the Society of Volunteer Firefighters Danilevičius

Management board of Raseiniai Jewish Community Council: Maksas Levy (1860–1941, chairman, lawyer), Klackinas (deputy chairman), Levinas Giršas (secretary), Galperinas Gdalija and Gardinskis Chaikė (members).

Šiluvos žydų bendruomenės tarybos valdyba: Mauša Šeinas – pirmasis pirmininkas, vėliau pirmininku išrinktas Jankelis Šliomovas, Leiba Arinsonas (vicepirm.), Šajė Dimentas (iždin.), nariai Abraomas Rachmil ir Ekd Medinč (?).

Viduklės žydų bendruomenės tarybos valdyba: Faivelis Hiršas (pirm.), Maušas Ickovičius (vicepirm.), nariai – Ickas Rozencveigas, Mauša Falkovskis, Joselis Bekeris.⁷⁶

Šmuila Tacas, g. 1870 m. Girkalnyje – nužudytas 1941 m. rugpjūčio mėn. Kurpiškės miškelyje, Girkalnio sen. Kartu nužudyti: sūnus Josifas, g. 1903 m., anūkas Cvi, seserys Chasė ir Genė su vyrais ir anūkais. Tomis dienomis buvo sunaikinta visa Girkalnio žydų bendruomenė, taip pat ir apie keturiasdešimt Š. Taco giminaičių.⁷⁷

Šmuila Tacas (born in 1870 in Girkalnis – murdered in August 1941 in Kurpiškė forest, Girkalnis Headman's Office). Together with him perished his son Josifas (b. 1903), grandson Cvi, and sisters Chasė and Genė with their husbands and grandchildren. The entire Jewish community of Girkalnis was annihilated over a period of several days, including around 40 relatives of Šmuila Tacas. Šmuila Tacas (1870–1941) was murdered in the Shoah

Raseiniai. 1934 m. Nepriklausomybės paminklo „Žemaičio“ atidarymo šventės metu žydų bendruomenės atstovai pasitinka Lietuvos Respublikos Prezidentą Antaną Smetoną

⁷⁶ Brigys J. Pasistačius bendrą darbo tikslą [With a Common Goal in Mind].

⁷⁷ Tacas Josifas. Girkalnis. Raseinių krašto žydai [Girkalnis. Jews of Raseiniai Region], p. 152-161..

Management board of Šiluva Jewish Community Council: Mauša Šeinas (the first chairman; later Jankelis Šliomovas was elected chairman), Leiba Arinsonas (deputy chairman), Šajė Dimentas (treasurer), members Abraomas Rachmil and Ekd Medinč.

Management board of Viduklė Jewish Community Council: Faivelis Hiršas (chairman), Maušas Icikovičius (deputy chairman), members – Icikas Rozencveigas, Mauša Falkovskis and Joselis Bekeris.

Žydai sutinka svečius, Girkalnis, 1937 m. RKIM

1 eilėje iš kairės sėdi: Nemakščių nuovados viršininkas Sragauskas, Ugniagesių savanorių draugijos vadas Vincas Šležas, valsčiaus sekretorius Ignas Vaitkevičius. Antroje eilėje iš kairės stovi valsčiaus valdybos narys ir Nemakščių žydų bendruomenės tarybos pirmininkas Šlioma Zyvas ir Savanorių ugniagesių draugijos viršininko pavaduotojas Danilevičius. Aštuonračio muziejaus nuotrauka

Front row (sitting from left to right): head of Nemakščiai Police Station Sragauskas, head of the Society of Volunteer Firefighters Vincas Šležas, secretary of the rural district Ignas Vaitkevičius. Second row (standing from left to right): member of the rural district board and chairman of the board of the Nemakščiai Jewish Community Šlioma Zyvas and deputy head of the Society of Volunteer Firefighters Danilevičius

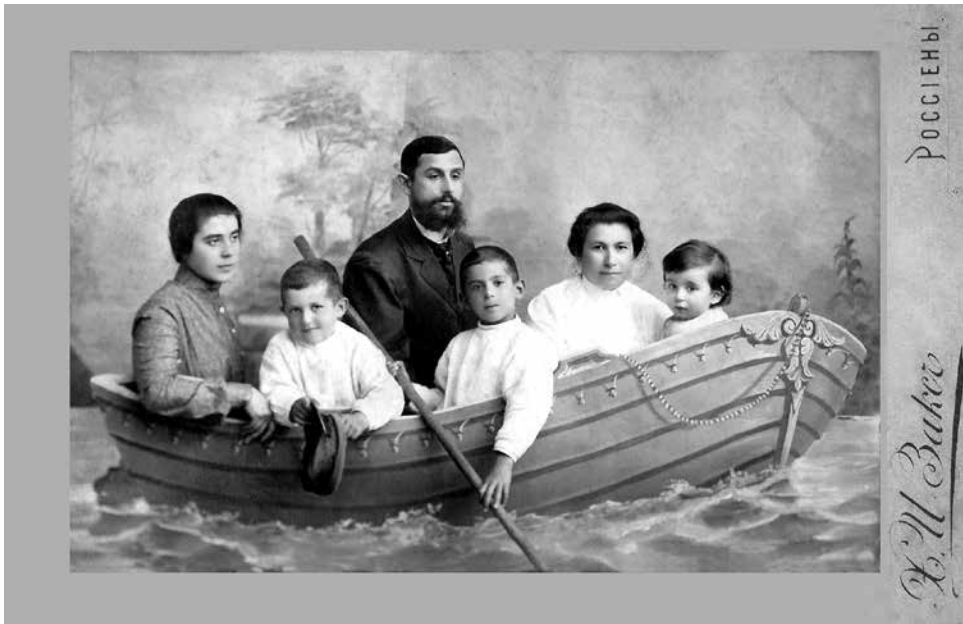
RASEINIŲ FOTOGRAFAI

Senos nuotraukos – vienas įdomiausių istorijos pažinimo šaltinių. Esame dėkingi visiems fotografams, užfiksavusiems ir išsaugojusiems Raseinių krašto vaizdus, istorinius įvykius ir čia gyvenusių žmonių portretus.

Pirmasis žinomas Raseinių fotografas buvo Kuršo žydas Leiba Mejeris Lebenšteinas. 1866 m. pavasarį jis atvyko į Raseinius iš Telšių, kur dviem fotografams buvo per mažai darbo. Telšiuose liko fotografas Chaimas Arensonas. XIX a. pabaigoje tokiuose miestuose paprastai dirbdavo vienas fotografas, todėl 1868 metų pradžioje, L. M. Lebenšteinui išvykus, jį pakeitė Faifušas Luncas. Tų pačių metų rudenį – M. K. Kušeliukas. Šios ateljė veikė trumpai, nežinome, ar išliko jų nuotraukų pavyzdžių.

1869 m. Raseiniuose fotoateljė įkūrė iš Telšių atvykęs fotografo Eduardo Smilgevičiaus sūnus Adolfas. Jam grįžus į Telšius, Raseiniuose trejus metus dirbo fotografas iš Prūsijos Adolfas Bohlenas. Jį pakeitė Benjaminas Mannas. 1875 m. į Raseinius grįžo A. Smilgevičius ir fotografavo dar dvidešimt metų.

1896 m. pabaigoje Raseiniuose fotoateljė atidarė Chaimas Izraelis Zaksas, deja, apie 1900 m. jis išsikėlė į Šiaulius, pardavęs savo fotoateljė su visomis dekoracijomis. Tuo metu Raseiniuose veikė 4 fotoateljė. Konkuruodami fotografai savo ateljė ir nuotraukų nugarėles puošdavo įsimintina reklama.

Fotografo Ch. I. Zakso šeima, Raseiniai, 1900 m.

PHOTOGRAPHERS OF RASEINIAI

Romantiškas vakaras žydų šeimoje. Raseiniai. XX a. 4 dešimtmetis. Nuotrauką išsaugojo V. Žilienė

Romantic evening in a Jewish family. Raseiniai. 1930. Photograph preserved by V. Žilienė

Old photographs are one of the most interesting historical sources. We extend our sincere gratitude to all photographers who captured in their photographs various historical events and the people who used to live there, and thus preserved images of Raseiniai Region.

The first known photographer of Raseiniai was Leiba Mejeris Lebenšteinas, a Jew from Kuršas. In spring 1866, he came to Raseiniai from Telšiai, where there was not enough work for two photographers. Photographer Chaimas Arensonas stayed in Telšiai. At the end of the 19th century small towns would usually have at least one photographer. Therefore, when at the beginning of 1868 Lebenšteinas left Raseiniai, photographer Faifušas Luncas came to work in Raseiniai instead. In autumn of that same year Luncas left and was replaced by M. K. Kušeliukas. Their photo studios stayed open for a very short time and we do not know of any surviving photographs that were made there.

In 1869, Adolfas Smilgevičius, a son of photographer Eduardas Smilgevičius, came from Telšiai and opened a photo studio in Raseiniai. After he went back to Telšiai, Adolfas Bohlenas, a photographer from Prussia, came to Raseiniai and worked there for three years. He was then replaced by Benjamin Mann. In 1875, photographer Smilgevičius returned to Raseiniai and continued to work there as a photographer for 20 more years.

At the end of 1896, Chaimas Izraelis Zaksas opened a photo studio in Raseiniai. However, around 1900 he sold his photo studio with all the decorations and left for Šiauliai. At that time there were four photo studios in Raseiniai. They competed among themselves and used memorable advertising in their photo studios and on the back of their photographs to attract customers.

Ch. I. Zaksas

РОССИИ

Foto Ch. I. Zaksas, Raseiniai, 1900 m.

žių kaime įrengtame bunkeryje. Po karo Nachumas Zolinas dirbo *Eltos* fotokorespondentu, 1950 m. išvyko į Izraelį, vėliau į Pietų Afrikos Respubliką.⁷⁸

M. Liudgino fotoateljė veikė Maironio g. 6. Apie šią fotoateljė 1936 m. laikraštis „Die-na“ straipsnyje „Iš senosios Žemaičių sostinės – Raseinių“ rašė: „M. Liudgino fotoateljė darbai atliekami meniškai, todėl daugelis raseiniškių eina čia fotografuotis, prie fotografijos veikia moderniška fotomėgėjų laboratorija, kurioje išaiškinami negatyvai, daromi padidinimai ir visa kita. Ponas M. Liudginas tame pačiame name laiko gastronomijos vaisių ir vyno krautuve, o taip pat fotoaparatus ir foto reikmenis.“⁷⁹

XX a. pradžioje Raseiniuose fotografavo: J. Kacevas, Mauša Liudginas, Stanislas Marmakevičius, Maksas Rubiņšteinas, Ch. O. Tellemas, Dovydas Zolinas, (g. 1880 m. Raseiniuose). Mokytojas, kraštotyrininkas, fotomėgėjas Pranas Lazdauskas atsiminimuose rašė: „D. Zolinas labai stengėsi išlaikyti savo reputaciją – nefotografuodavo esant dirbtiniam apšvietimui. Turėjo stiklinį paviljoną, net stogas buvo stiklinis, kad patektų natūrali šviesa. Pastatydavo dekoracijas – pasakiškai gražų gamtos vaizdą. Atsistojęs šalia tarsi „įaugdavai“ į jį. Fotoaparatas būdavo ant stovo, fotografas palisdavo po tamsiu audeklu, liepdavo šypsotis, tik jokių būdu nejudėti. Ant nuotraukos kampo arba nugarinėje fotografijos pusėje „įmušdavo“ antspaudą: „D. Zolino fotografija. Raseiniai.“

D. Zolinas dirbo iki pat vokiečių okupacijos, Raseinių muziejuje yra nuotraukų, pažymėtų raudonu antspaudėliu: „1941 birž. 7. Foto D. Zolinas Raseiniai Vyt. Didž. g.“. D. Zolinas žuvo 1941 m. holokausto metu. Jo sūnus Nachumas buvo patekęs į Kauno getą, pabėgo, slapstėsi pas Juozą ir Juzefą Ramanauskus Bralinskių kaime, vėliau pas Anelę Tarapinienę Ber-

⁷⁸ Bekeris Levas. Nochumo Zolino prisiminimai. Raseinių krašto žydai. Vilnius, 2004., p. 103.

⁷⁹ Vapševičienė Lina. Raseinių fotografai. Ten pat, p. 54-56.

At the beginning of the 20th century the following photographers had studios in Raseiniai: J. Kacew, Mauša Liudginas, Stanislas Marmakevičius, Maksas Rubinšteinas, Ch. O. Tellemas, Dovydas Zolinas, (born in 1880 in Raseiniai). This is what Pranas Lazdauskas, a teacher, regional researcher and amateur photographer himself, wrote in his memoirs: 'D. Zolinas did his utmost to keep his reputation: he would never take pictures under artificial lighting. He had a glass pavilion and even its roof was made of glass to let enough natural light in. He used decorations – a fabulous image of nature. Standing against such a background would make you feel like you became an inseparable part of it. His photo camera was mounted on a stand. The photographer would crouch down under a dark cloth and instruct his clients to smile and stand absolutely still no matter what. He would affix a stamp on a corner or the back of his photographs saying 'D. Zolinas' Photography. Raseiniai'. Zolinas continued to work in Raseiniai until the German occupation. The Museum of Raseiniai has several photographs with a stamp in red saying: '7 June 1941. Photo D. Zolinas. Raseiniai. Vyt. Didž. Street'. Dovydas Zolinas was killed in 1941 – a victim of the Holocaust. His son Nachumas was taken to the Kaunas Ghetto, but escaped and hid with Juozas and Juzefa Ramanauskas in Bralinskiai village and later with Anelė Tarapinienė in a bunker in Beržai village. After the war Nachumas Zolinas worked as a photographer for *Elta* news service. In 1950, he left for Israel and later for the Republic of South Africa.⁸⁰

The photo studio of Mauša Liudginas was located on Maironio Street 6. In 1936, the daily *Diena* [Day] referred to his photo studio in the article 'From the old Samogitian capital of Raseiniai': 'M. Liudginas' photo studio produces artistic photographs, this is why many inhabitants of Raseiniai have their pictures taken there. At the photo studio there is a modern photo laboratory for amateur photographers, where photo films are developed, photographs are enlarged, etc. Mr Liudginas has a grocery shop in the same building where he sells fruit and wine, including photo cameras and photo paraphernalia.'⁸¹

Foto J. KACEVO
Raseiniai, Mairono g.

M. LIUDGINAS
FOTO LABORATORIJA
Priimami portretų padidinimai
Raseiniai.

⁸⁰ Bekeris Levas. *Nochumo Zolino prisiminimai. Raseinių krašto žydai*. [Memoirs of Nochumas Zolinas. Jews of Raseiniai Region] Vilnius, 2004, p.103.

⁸¹ Vapševičienė Lina. *Raseinių fotografai*. [Photographers of Raseiniai] *Idem*, p. 54–56.

XX a. ketvirtame dešimtmetyje fotografija pasidarė labai populiari. 1934 m. Raseinių skautų draugovė įkūrė fotografų būrelį⁸². Atsirado fotografuojančių mėgėjų, fotoaparatus parsiveždavo grįždami iš emigracijos. Mėgėjai fotografuodavo ir atiduodavo fotojuosteles į laboratorijas. Profesionalai fotografai darėsi lankstesni, vykdavo pagal iškvietimus į namus, įstaigas, šventes gamtoje, kartu keliaudavo po Lietuvą, ryškindavo mėgėjų fotojuosteles, darė nuotraukas. Fotopaslaugos atsispindėjo reklamose: „M. Liudginas Foto Laboratorija ir priima portretų padidinių Raseiniai“⁸³.

Muziejuje ir šeimos saugomos Raseiniuose dirbusių fotografų nuotraukos. Gaila, bet turime tik fotografo Ch. Zakso šeimos portretą, jį mums atsiuntė jo giminaitis. Daugelio fotografų likimai nežinomi, liko tik jų darytos nuotraukos. Fotografas Jakobas Kacevas (g. 1910 m.) gyveno ir dirbo Raseiniuose. Jo žmona Braina (g. 1911) buvo namų šeimininkė ir augino 3 metų sūnų Zeligą. Jie nužudyti 1941 m. Raseiniuose, holokausto laikotarpiu.⁸⁴

D. Zolino fotografijos antroji – reklaminė pusė, rusų k. XX a. pradžia. RKIM

⁸² Brigys Jonas. Pasistačius bendrą darbo tikslą. Raseiniai, 2017, p. 141.

⁸³ RKIM fondai.

⁸⁴ http://yvng.yadvashem.org/index.html?language=ru&_lastName=Kacew&_firstName=

Ch. I. Zakso fotografijos antroji – reklaminė pusė, rusų k. XX a. pradžia. RKIM

In the 1930s, photography became extremely popular. In 1934, the Society of Scouts in Raseiniai established the Circle of Photographers.⁸⁵ Many became amateur photographers and would bring photo cameras home upon return from emigration. Amateurs would take pictures and would then bring photo films over to photo laboratories to have them developed. Professional photographers became more and more flexible and would agree to take pictures in their clients' home settings, offices, at picnics, and even travelled together with their clients around Lithuania, developed amateur photo films and produced pictures. Various types of photo services provided by professional photographers would be listed in their advertising: 'M. Liudginas. Photo Laboratory and portrait pictures accepted for enlargement. Raseiniai.'⁸⁶

The museum and family members have preserved several photographs made by the photographers who used to work in Raseiniai. It is a pity that the only portrait of the photographer himself that we have remaining is a family photograph of Zaksas which was kindly provided by a relative of the photographer. The fate of most of the photographers is unknown and only photographs made by them have survived until today. Photographer Jakow Kacew (b. 1910), used to live and work in Raseiniai. His wife Breina (b. 1911) was a housewife and was raising their 3-year-old son Zelig. The Kacew family was killed in 1941 in Raseiniai during the Holocaust.⁸⁷

⁸⁵ Brigys Jonas. *Pasistačius bendrą darbo tikslą*. [With a Common Goal in Mind] Raseiniai, 2017, p. 141.

⁸⁶ RKIM funds.

⁸⁷ http://yvng.yadvashem.org/index.html?language=ru&s_lastName=Kacew&s_firstNam.

SPAUSTUVĖS IR SPAUSTUVININKAI

XIX a. antroje pusėje Raseiniai išaugo. 10 000 gyventojų pageidavo vis daugiau prekių ir paslaugų. Paklausa skatino naujų įmonių kūrimąsi. 1880 m. Raseiniuose pradėjo darbą pirmoji spaustuvė, ją įkūrė vilniečio spaustuvininco Abramo Dvoržeco sūnus Michailas (Mauša) Dvoržecas. 1883 m. spaustuvė atiteko giminaičiui Šenderiui Dvoržecui, o 1895 m. – Abramui Aguševičiui.

Antroji spaustuvė pradėjo darbą tik 1910 m., Prekyvietės gatvėje 11–11a. Ją atidarė Šlioma Kadušinas⁸⁸. Raseinių spaustuvėse iki Pirmojo pasaulinio karo buvo spausdinami įvairūs raštinės blankai ir brošiūros rusų kalba, o atgavus lietuvišką spaudą – išleisti keli lietuviški leidiniai. 1911 m. A. Aguševičius pardavė spaustuvę Baruchui Šumskiui (Šumkauskui) ir Šolomui Savičiui, o pats išsikėlė gyventi į Marijampolę, kur turėjo kitą poligrafijos įmonę.⁸⁹ 1915 m., artėjant Vokietijos kariuomenei, B. Šumskis ir Š. Savičius pasitraukė į Rusijos gilumą, Š. Kadušinas liko Raseiniuose. Vokiečių okupacijos metais spaustuvė gavo nemažai užsakymų: „Tada vadintoje „Energijos“ spaustuvėje išspausdinta apie 50 vadinamųjų „apgarsinimų“ – okupacinės valdžios atstovų (kreishauptmanų) skelbimų, nurodymų gyventojams.“⁹⁰

Po Pirmojo pasaulinio karo, pirmaisiais Lietuvos Respublikos metais, Raseiniuose veikė dvi spaustuvės: minėtoji Kadušino bei atsikūrusi Šumskio ir Savičiaus. Šioje spaustuvėje 1919 m. buvo išspausdinti keli komunistinių laikraščių „Darbo žodis“ ir „Tiesa“ numeriai. Kovo–balandžio mėnesiais čia spausdintas laikraštis „Žemaitija“⁹¹. Gegužės mėnesį „Žemaitiją“ jau spausdino konkuruojanti Kadušino spaustuvė, deja, praradusi dvisavaitinio žurnalo „Sietynas“ užsakymą. 1920 m., ar dėl konkurencijos, ar numatę didesnes perspektyvas, B. Šumskis (Šumkauskas) ir Š. Savičius perkėlė spaustuvę į Šiaulius.⁹²

⁸⁸ Paskesni adresai: Senatorių g. Nr. 45 ir Spaudos g. 5.

⁸⁹ Užtupas, V. *Lietuvos spaustuvės*. Vilnius: Viliaus Užtupo leidykla, 1998, p. 286–288, 303, 369

⁹⁰ Brigys, J. Š. Kadušino spaustuvė: trisdešimt veiklos metų. *Raseinių krašto žydai*. Vilnius: Kronta, 2004, p. 27

⁹¹ Laikraštis, leistas 1919 m., spausdino „Raseinių respublikos“ komiteto potvarkius, vietos kroniką. Red. Lazaris, Sudakas, korektorius Skamarakas.

⁹² https://lt.wikipedia.org/wiki/Šiaulių_spaustuvės

1920 m. įkurta Š. Savičiaus ir B. Šumkausko spaustuvė ir litografija, pavadinta „Grafika“. Spausdino periodinius leidinius: žurnalą „Kultūra“, Šiaulių miesto laikraštį „Mūsų momentas“, kalendorius, brošiūras, sapnininkus.

PRINTING HOUSES AND THEIR OWNERS

In the second half of the 19th century Raseiniai grew into a bigger town. Its 10,000 inhabitants needed more and more goods and services. The demand resulted in the establishment of new companies. In 1880, the first printing house opened in Raseiniai. It was established by Michailas (Mauša) Dvoržecas, son of a Vilnius printing house owner, Abramus Dvoržecas. In 1883, the printing house was handed over to one of their relatives, Šenderis Dvoržecas, and in 1895 Abramus Aguševičius became the owner.

It was only in 1910 that a second printing house opened in Raseiniai. It was located on Prekyvietės Street 11-11a and was owned by Šliomas Kadušinas.⁹³ Before World War I, the printing houses of Raseiniai printed various letterheads, compliment slips and brochures in Russian. After Lithuania regained independence, the printing houses published various publications in Lithuanian. In 1911, Aguševičius sold the printing house to Baruchas Šumskis (Šumkauskas) and Šoloma Savičius and moved to Marijampolė where he had another typographic company.⁹⁴ In 1915, with the imminent approach of the Germans, Šumskis and Savičius retreated into the depths of Russia, whereas Kadušinas stayed in Raseiniai. During the years of the German occupation his printing house had quite a bit of work to do: “The printing house, which at that time operated under the name “Energija”, printed around 50 different types of notices, announcements and instructions of the occupational government representatives – *Kreishauptmann* – addressed to local inhabitants.”⁹⁵

After the war and during the first years of the independent Republic of Lithuania, there were two printing houses in Raseiniai: the same printing house of Kadušinas and the re-opened printing house of Šumskis and Savičius. In 1919, the latter printed several issues of the communist newspapers *Darbo Žodis* [Worker’s Word] and *Tiesa* [Truth]. In March and April, it printed the newspaper *Žemaitija* [Samogitia].⁹⁶ However, in May *Žemaitija* newspaper was being printed by the competitor printing house of Kadušinas. Kadušinas however, lost the client who used to order print runs of the bi-weekly magazine *Sietynas*. In 1920, presumably because of competition or better prospects elsewhere, Šumskis (Šumkauskas) and Savičius moved their printing house to Šiauliai.⁹⁷

⁹³ Later addresses: Senatorių Street No. 45 and Spaudos Street 5.

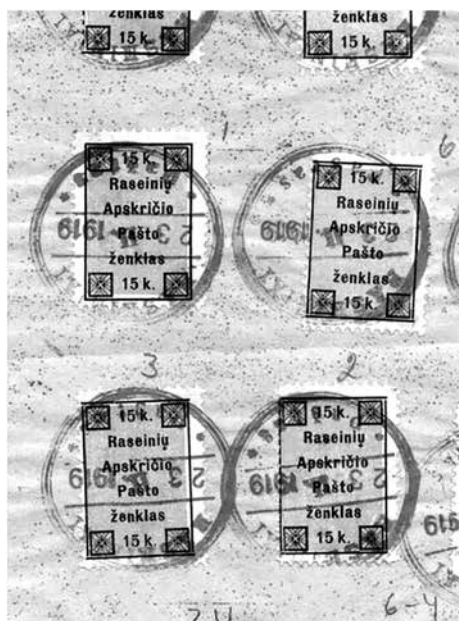
⁹⁴ Užtupas, V. *Lietuvos spaustuvių* [Printing Houses of Lithuania]. Vilnius: Viliaus Užtupo leidykla, 1998, pp. 286–288, 303, 369.

⁹⁵ Brigys, J. Š.Kadušino spaustuvių: trisdešimt veiklos metų. *Raseinių krašto žydai* [Š. Kadušinas’ Printing House: 30 Years in Business. *Jews of Raseiniai Region*]. Vilnius: Kronta, 2004, p. 27.

⁹⁶ The newspaper was published in 1919. It used to publish decrees of the Committee of the ‘Republic of Raseiniai’ and local chronicle. Editors: Lazaris, Sudakas. Corrector: Skamarakas.

⁹⁷ https://lt.wikipedia.org/wiki/Šiaulių_spaustuvių

In 1920, Savičius and Šumkauskas opened a printing house and lithography and named it *Grafika*. It printed periodicals: magazine *Kultūra* [Culture], newspaper of the town of Šiauliai *Mūsų Momentas* [Our Moment], calendars, brochures and dream-readers.

Spausdinta Š. Kadušino spaustuvėje. 1928 m., 1919 m.
RKIM

Printed by Š. Kadušinas' printing house. 1928, 1919

1923 m. „Visos Lietuvos“ knygoje buvo atspausdinta Joselio Dovidavičiaus spaustu-
vės Raseiniuose reklama.⁹⁸ Tų metų lapkričio mėn. spaustuvininko darbų apyskaitoje mi-
nimos trys Raseinių moterų žydų draugijai išspausdintos kvitų knygutės.⁹⁹ Nauja, maža
įmonė, matyt, neatlaikė konkurencijos provincijos mieste, turinčiame 5 270 gyventojų. O
Kadušino spaustuvei, nors pasitaikydavo nusiskundimų dėl kokybės, užsakymų netrūko.
Čia spausdinti įvairūs blankai, laikraščiai „Raseinių Magdė“, „Raseiniškių talka“, rinkimi-
niai-agitaciniai plakatai ir atsišaukimai, vadovėliai, pažymių knygelės Raseinių lietuvių
gimnazijai, lietuvių grožinė literatūra. Archyvuose rasta Kadušino spaustu-
vės spaudinių hebrajiškais rašmenimis.¹⁰⁰

1938 m., mirus Šliomui Chaimei Kadušinui, spaustu-
vė atiteko jo įpėdiniams ir ofi-
cialiai buvo pavadinta „Š. Kadušino įpėdinių spaustu-
vė“. Po metų spaustu-
vė perrašyta
Kadušino našlei, o 1940 m. rugpjūtį, nacionalizavus įmonę, savininke nurodyta G. Olks-
nianskienė–Kadušinaitė.¹⁰¹ 1941 m., prasidėjus karui, spaustu-
vės įrengimai buvo sukrau-
ti į Raudonosios armijos karinius sunkvežimius ir išvežti šiaurės rytų kryptimi.¹⁰² Tris
dešimtmečius dirbusi spaustu-
vė baigė savo istoriją. Raseinių krašto istorijos muziejuje
saugomi ir eksponuojami originalūs minėtų spaustu-
vių leidiniai.

⁹⁸ Užtupas, V, p. 286.

⁹⁹ Brigys J. Pasistačius bendrą darbo tikslą. Raseiniai, 2017, p. 212.

¹⁰⁰ LCVA 394-2-1478 (1923m.)_IMG_1447.

¹⁰¹ Aut. pastaba: Gita Aleksnianskienė-Kadušinaitė.

¹⁰² Brigys, J., Š. Kadušino spaustu-
vė: trisdešimt veiklos metų. p. 29.

In 1923, the publication *Visa Lietuva* [Who is Who in Lithuania] published an advertisement for Joselis Dovidavičius' printing house in Raseiniai.¹⁰³ In November of that same year, the printing house reported in its accounts that it had printed three cheque books for the Society of Jewish Women in Raseiniai.¹⁰⁴ The new, small company must have lost out to its competitors in a provincial town of 5,270 inhabitants. Meanwhile, Kadušinas' printing house was always busy with client orders even though it would regularly receive complaints regarding the quality of their work. Kadušinas used to print letterheads, compliment slips, newspapers *Raseinių Magdė* [Magdė of Raseiniai], *Raseiniškių talka* [Working Bee of Raseiniai], election posters and notices, textbooks, grade books for the Lithuanian gymnasium in Raseiniai, and Lithuanian fiction. Publications in Hebrew by the Kadušinas printing house were discovered in the archives.

In 1938, Šliomas Chaimas Kadušinas died and his successors inherited his printing house, which was officially renamed the Printing House of Š. Kadušinas' Successors. A year later the printing house was officially handed over to Kadušinas' widow. When the printing house was nationalised in August 1940, G. Olksnianskienė-Kadušinaitė was said to be its owner.¹⁰⁵ In 1941, after the war broke out, the printing machines from the printing house were loaded onto Red Army military trucks and driven away in the direction of the North-East.¹⁰⁶ This was the end of a printing house that had existed for 30 years. Raseiniai Regional History Museum exhibits original publications printed by the said printing houses.

1919 m. „Žemaitija“. Savičiaus ir Šumkauskos spaustuvė Žemaitija. 1919. Savičius and Šumkauskas' printing house

¹⁰³ Užtupas, V., p. 286.

¹⁰⁴ Briggs J. *Pasistačius bendrą darbo tikslą* [With a Common Goal in Mind]. Raseiniai, 2017, p. 212.

¹⁰⁵ Author's comment: Gita Aleksnianskienė-Kadušinaitė.

¹⁰⁶ Briggs, J., *Š. Kadušino spaustuvė: trisdešimt veiklos metų* [Š. Kadušinas' Printing House: 30 Years in Business]. p. 29.

SPAUSTUVĖS SAVININKO, VISUOMENININKO ŠLIOMOS SALOMONO KADUŠINO ŠEIMA

Spaustuvės savininko, visuomenininko Šliomos Salomono Kadušino (1872–1938) šeima. Raseiniai 1938 m.

1 eilė – viršuje, iš dešinės į kairę stovi: Natanas Levy, Chaimas Aleksnianskis, Girša (Hirša) Kadušinas, Chaimas Segalis, Zelta Polonskytė-Kadušinienė, Abraomas Kadušinas – jos vyras.

2 eilė – viduryje, iš dešinės į kairę: Reveka Levytė (Levy), greta jos mama – Sonia Kadušinaitė-Levienė, Gita Kadušinaitė-Aleksnianskienė, Salomonas Kadušinas, jo žmona Chana Kadušinienė, Zlata Kadušinaitė-Segalienė, Šeina Aleksnianskytė – Gitos dukra.

3 eilė – vaikai: Jankalis Aleksnianskis, Sara Segalytė, Elinka Levy. Fotografija iš S. Segalytės albumo

First row above (standing from right to left): Natanas Levy, Chaimas Aleksnianskis, Girša (Hirša) Kadušinas, Chaimas Segalis, Zelta Polonskytė-Kadušinienė and her husband Abraomas Kadušinas.

Second row (from right to left): Reveka Levytė (Levy) standing next to her mother Sonia Kadušinaitė-Levienė, Gita Kadušinaitė-Aleksnianskienė, Šliomas Salomonas Kadušinas and his wife Chana Kadušinienė, Zlata Kadušinaitė Segalienė, and Gita's daughter Šeina Aleksnianskytė.

Third row – children: Jankalis Aleksnianskis, Sara Segalytė, Elinka Levy. Photograph preserved by S. Segalytė

FAMILY PHOTOGRAPH OF ŠLIOMAS SALOMONAS KADUŠINAS

Family photograph of Šliomas Salomonas Kadušinas (1872–1938), public activist and owner of a printing house. Raseiniai, 1934.

Spaustuves savininko, visuomenininko Šliomos Salomono Kadušino (1872–1938) šeima. Raseiniai, 1934 m. Fotografija iš S. Segalytės albumo

Family photograph of Šliomas Salomonas Kadušinas (1872–1938), public activist and owner of a printing house. Raseiniai, 1934. Photograph preserved by S. Segalytė

Jauniausias sūnus Girša (Zvi arba Hirša) Kadušinas (George Kadish) gimė Raseiniuose 1910 m., mirė 1997 m. Holivude, JAV.

Raseiniuose mokėsi Žydų gimnazijoje. Kauno universitete studijavo elektros inžineriją, vėliau vienoje Kauno žydų mokykloje dėstė matematiką ir elektroniką. Buvo aistringas fotografas mėgėjas. Patekęs į getą, 1941–1944 m., mažu kišeniniu fotoaparatu slapta fiksavo įvykius Kauno gete. Jis sakęs: „Aš neturiu ginklo... Mano kerštas bus mano nuotraukos“.

Ligoninėse remontuodamas rentgeno aparatus gaudavo fotofiksažo juostoms ryškinti. Negatyvus paslėpti padėdavo geto policininkas, žydų pagrindžio kovotojas, Juda Šeftelis Zupovičius (1944 m. nukankintas IX forte).

1944 m. kovo mėnesį paslėpęs nuotraukas Kadušinas pabėgo iš geto. Po karo pasitraukė į Vokietiją, vėliau išvyko į JAV. Kadušinas yra vienas iš dviejų holokausto fotografų, kurio nuotraukos išliko ir yra svarbūs nacių nusikaltimų įrodymai. Nuotraukos saugomos ir eksponuojamos Yad Vašemo (Izraelyje) ir Holokausto (JAV) muziejuose.

Duona geto gyventojams (1941–1944)
Kaunas. G. Kadušino nuotr.

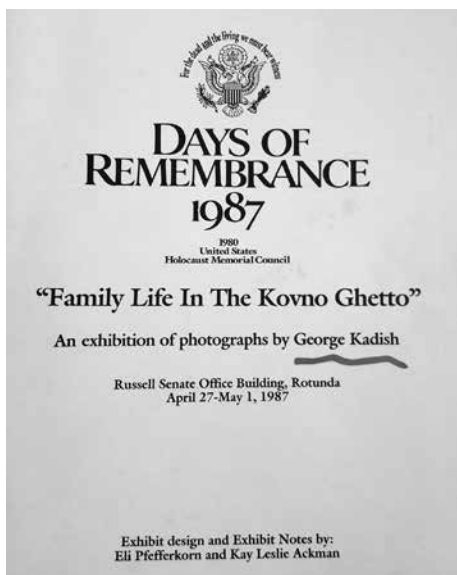
Bread for ghetto inmates. Kaunas.
Photograph by G. Kadušinas

The youngest son Girša/Zvi/Hirša Kadušinas (George Kadish) was born in 1910 in Raseiniai and died in 1997 in Hollywood, USA.

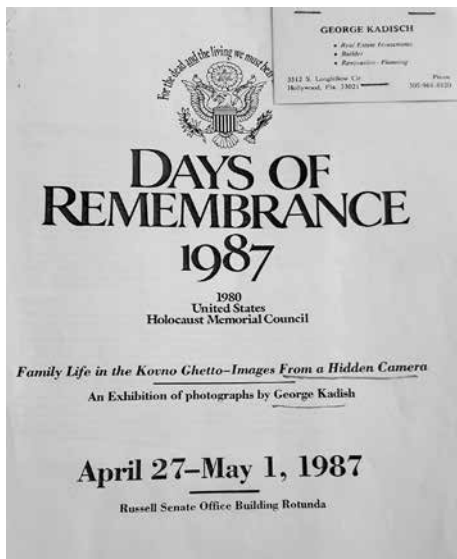
In Raseiniai, he attended the Jewish (Hebrew) Gymnasium. He later studied electrical engineering at Kaunas University and then taught mathematics and electronics at one of the Jewish schools in Kaunas. He was a passionate amateur photographer. From 1941 to 1944 he was imprisoned in the Kaunas Ghetto where he secretly took pictures thus capturing the events in the ghetto with his small pocket-size photo camera. He once said: 'I have no gun... My photographs will be my revenge.'

He used to repair X-ray machines in hospitals where he would get some photographic fixer to develop his photo films. Ghetto policemen and fighter of the Jewish underground movement Juda Šeftelis Zupovičius (tortured to death in 1944 in the 9th Fort) helped him to hide the negative films.

In March 1944, Kadušinas hid the photographs and escaped from the ghetto. After the war he retreated to Germany and later left for the USA. Kadušinas is one of the two photographers of the Holocaust whose photographs survived and became a significant proof of the Nazi crimes. The photographs are kept and exhibited at Yad Vashem (Israel) and the Holocaust (USA) museums.

Holokausto memorialinės tarybos skelbimas apie renginį „Atminimo dienos 1987“. George Kadišino fotografijų paroda „Šeimos gyvenimas Kauno gete – slaptos kameros nuotraukos“

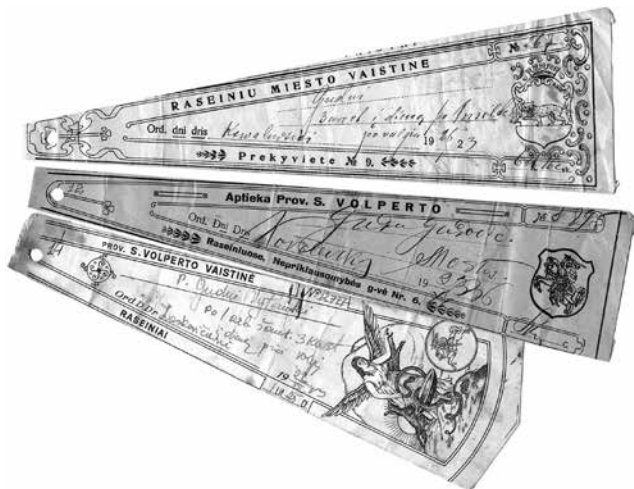

VAISTINĖS IR VAISTININKAI

1800 m. vaistininkas Jakobas Canderis Raseiniuose įkūrė pirmąją vaistinę. Vaistinė sudegė ir buvo atiduota Edelių šeimai, kuri greitai ją atstatė. Net keturios Edelių šeimos kartos vadovavo Raseinių vaistinei. Vaistinėje darbas buvo tinkamai organizuotas, vaistai gaminami laikantis visų farmacijos mokslo taisyklių, apie tai rašoma vaistinės patikrinimo aktuose. Paskutinis vaistinei vadovavo Romualdas Edelis, vaistinė dirbo iki nacionalizavimo 1940 m.

1858 m. Nikolajus Geldneris įsteigė antrą vaistinę Raseiniuose. Abi vaistinės buvo įsikūrusios Senatorių gatvėje. Netrukus vaistinės pradėjo steigtis ne tik Raseiniuose, bet ir mažesniuose miesteliuose: 1864 m. provizorius V. Bodendorfas įkūrė vaistinę Ariogaloje¹⁰⁷, vaistininkas Šeferis 1835 m. įsikūrė Šiluvoje, 1913 m. provizorius D. Rozenbliumas atidarė vaistinę Viduklėje.¹⁰⁸ Betygalos miestelyje gyveno vaistininkai Kaganai, baigę mokslus Anglijoje. Buvo aukščiausios klasės provizoriai. Turėjo daug vaistų. Kaganai buvo paslaugūs, duodavo vaistus skolon, patys ruošdavo įvairias tinktūras, receptus. Žmonėse išlikę šviesūs prisiminimai apie šiuos Betygaloje gyvenusius žydus.¹⁰⁹ 45 metų vaistininkas Samuil Kagan ir 40 metų Fania Kaganienė sušaudyti 1941 m. vasarą.¹¹⁰

Šmuelio–Leibos Volperto Raseinių vaistinių signatūros

Medicine signatures issued by pharmacies of Raseiniai

¹⁰⁷ Globienė A. Apie Ariogalos žydus. Raseinių krašto žydai.-Vilnius, 2004, p. 137.

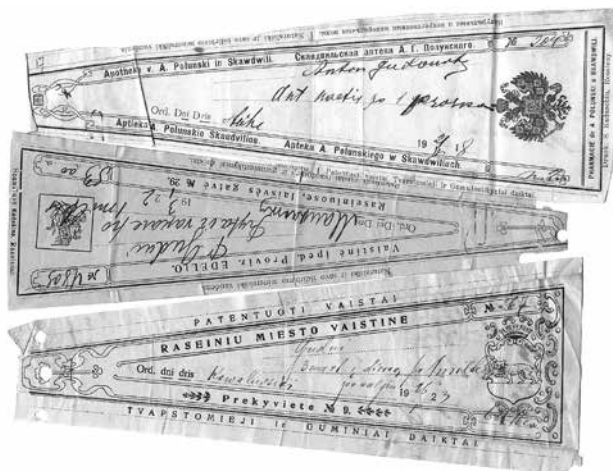
¹⁰⁸ Sedelskis V., Žukienė R. Prieš 200 metų Raseiniuose buvo įkurta vaistinė. Žemaičių saulutė., 2000 11 27, Nr. 42, p. 5.

¹⁰⁹ Navakauskienė M.B. Betygalos žydai. Raseinių krašto žydai.-Vilnius, 2004,p. 142.

¹¹⁰ <http://www.yadvashem.org> The Cenrtal Database of Shoah Victims' Names.

PHARMACIES AND PHARMACISTS

Raseinių vaistinių signatūros

Medicine signatures issued by pharmacies of Raseiniai

In 1800 pharmacist Jakobas Canderis opened the first pharmacy in Raseiniai. The pharmacy was destroyed by fire and was given to the Edelis family which restored it soon after. Four successive generations of the Edelis family ran the pharmacy. Work was well organised in the shop. As is witnessed by inspection certificates, medicines were produced in line with all rules of science. The last manager was Romualdas Edelis, the pharmacy continued till 1940.¹¹¹

In 1858 Nikolajus Geldneris opened another pharmacy in Raseiniai. Both shops were located in Senatorių Street. Pharmacies were also opened in smaller towns in the area: in 1866 Bodendorfas established a pharmacy in Ariogala, in 1835 pharmacist Šeferis opened one in Šiluva, and in 1913 certified chemist D. Rozenbliumas set up a shop in Viduklė.¹¹² The Kaganas family of pharmacists who were educated in England lived in Betygala town. They were top-class certified chemists and had many drugs on offer. The Kaganas were accommodating, produced medicines themselves and if asked sold them on credit. People retain fond memories of this Jewish family who lived in Betygala.¹¹³ Pharmacists Samuilas Kaganas (45-years old) and Fania Kaganienė (40)¹¹⁴ were shot in the summer of 1941.

¹¹¹ Sedelskis V., Žukienė R. Some 200 years ago a pharmacy opened in Raseiniai. *Žemaičių saulutė*, 2000 11 27. No. 42., p. 5.

¹¹² *Idem*.

¹¹³ Navakauskienė M.B. *Betygalos žydai. Raseinių krašto žydai* [Jews of Betygala. Jews of Raseiniai Area] – Vilnius, 2004, p. 142.

¹¹⁴ <http://www.yadvashem.org> The Central Database of Shoah Victims' Names.

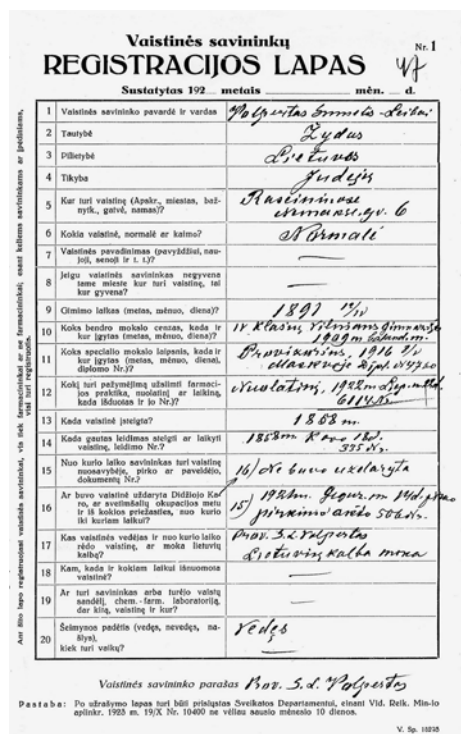
Tarpukariu Raseiniuose veikė trys vaistinės: R. Edelio, Raseinių savivaldybės ir provizoriaus Šmuelio–Leibos Volperto vaistinė. Volpertas turėjo asistentą E. Rubinšteiną.

Raseinių apskrities vaistinininkai, siekdami kokybiškesnio darbo ir kolegiško bendradarbiavimo, 1931 m. įsteigė **Raseinių miesto ir apskrities vaistinių savininkų draugiją**. Draugijos statute nurodyta, kad jos tikslas – „rūpintis savo narių kultūriniais ir ekonominiais reikalais“. Siekdami pažangos draugijos nariai nutarė daryti susirinkimus-pasitarimus, konsultuotis tarpusavyje dėl vaistų gaminimo ir kainų; reikalui esant leisti periodinius ir neperiodinius raštus; steigti laboratorijas ir sandėlius. Draugijos nariais galėjo būti Raseinių miesto ir apskrities vaistinių savininkai. Steigėjai: Hiliaras Šalkauskis (Girkalnis), Adomas Ročys (Raseiniai), Petras Matusevičius (Šimkaičiai), Samuilas Volpertas (Raseiniai), Nikolajus Bregauskas (Jurbarkas) ir Romualdas Edelis (Raseiniai). Numatyta, kad, likvidavus draugiją, jos turtas turėjo atitekti Lietuvos vaistinininkų draugijai.¹¹⁵

J. Vigodskio vaistinės Raseiniuose reklaminis mokėjimų blankas, 1908 m.

Promotional payment receipt issued by J. Vigodskis' pharmacy in Raseiniai. 1908 m.

Vaistinės registravimo lapas, steigimo metai – 1858 m. Šmuelis-Leiba Volpertas' pharmacy registration certificate. Established in 1858

¹¹⁵ Brigys J. p. 208.

There were three pharmacies in Raseiniai in the interwar period: the Edelis' pharmacy discussed above, that of Šmuelis-Leiba Volpertas, who was a certified chemist, and one owned by the municipality of Raseiniai. Volpertas had an assistant E. Rubinšteinas.

In 1931, the pharmacists of Raseiniai County established the Society of Pharmacists of Raseiniai Town and County in order to ensure proper quality of the pharmaceutical sector and collegiate cooperation. The Statutes of the society said that the society aimed at 'taking care of cultural and economic matters of its members'. In order to ensure progress, members of the society agreed to hold advisory meetings and consult each other on matters related to the production and pricing of medication; also, if need be, to publish periodical and non-periodical letters, establish laboratories and warehouses. Pharmacy owners from Raseiniai town and county were entitled to become members of the society. The list of the society's founding members looked as follows: Hiliaras Šalkauskis (Girkalnis), Adomas Ročys (Raseiniai), Petras Matusevičius (Šimkaičiai), Samuilas Volpertas (Raseiniai), Nikolajus Bregauskas (Jurbarkas) and Romualdas Edelis (Raseiniai). It was also indicted that if the society was to be liquidated, its property was to be handed over to the Lithuanian Society of Pharmacists.

LABDAROS IR POLITINĖS ORGANIZACIJOS BEI DRAUGIJOS

1926 m. susibūrė **Raseinių žydų labdarybės, socialinės pagalbos ir kultūros draugija „Ezro“** (liet. „pagalba“). Draugija tvarkė žydų labdarybės, socialinės pagalbos, mokyklų ir apskritai dvasinės kultūros reikalus. Buvo steigiamos ligoninės, ambulatorijos, vaistinės, našlaičių namai, prieglaudos, liaudies valgyklos. Neturtingiesiems teikiamos vienkartinės ir periodinės pašalpos, drabužiai ir maistas, nemokami ar pigūs butai ir malkos. Suteikiama nemokama ar pigi medicinos pagalba. Socialinės pagalbos reikalams tenkinti draugija išduodavo trumpalaikį benuošimtį kreditą, steigė darbo namus ir vartotojų krautuves. Rūpindamasi dvasine kultūra draugija steigė mokyklas ir vaikų darželius. Suaugusiems buvo organizuojami kursai ir specialios amatų mokyklos, knygynai ir skaityklos. Draugija rengė kultūrinius vakarus ir parodas, šelpė mokinius ir apskritai rūpinosi žydų kultūros įstaigų plėtra ir materialine baze. Draugijos nariais galėjo būti abiejų lyčių žydų tautybės Lietuvos piliečiai nuo 18 metų.

Draugijos steigėjai buvo turtingi ir garbingi žydai: advokatas Maksas Levy, Raseinių žydų banko direktorius Izraelis Šuganas, pirklys Rafailas Kaplanas, krautuvinininkas Leizeris Levinas, Leiba Kaplanas. Valdybos pirmininku išrinktas Cemachas Volpė, nariais **Volpertas, Blochas, Lurje**. 1936 m. perregistruojant draugijos įstatus steigėjų vardu pasirašė Rafailas Kaplanas, Hiršas Tubilisas, Notelis Karnauskas, Heselis Mogiliauskas, Jankelis Blochas, Elijašas Oleinikas ir kt. 1939 m. draugijai Raseiniuose priklausė šeši namai, Žydų ligoninė ir senelių prieglauda. Ligoninės metinė apyvarta siekė 10 327 Lt, o prieglaudos – 8 000 Lt. 1938 m. organizacija turėjo 19 044 Lt pajamų (iš jų 2 444 Lt surinkdavo nario mokesčio). Draugijos narių skaičius nuolat augo. 1926 m. buvo 115 narių, 1936 m. – 130, 1938 m. – 156 nariai (visi vyrai). 1939 m. buvo išrinkta nauja valdyba: pirmininkas Gdalija Galperinas, vicepirmininkas Izraelis Šuganas, išdininkas Albertas Lurje, sekretorė Chaja Brinbergienė, nariai – Leiba Kaplanas, Izraelis Kaplanas, Izraelis Zacharje, Jankelis Vainšteinas, Pinchusas Blochas ir Leiba Perlovas.

1940 m. rugpjūčio 7 d. Raseinių „Ezro“ draugijos skyrius uždarytas, draugijos turtas su visomis teisėmis ir prievolėmis perduotas Lietuvos komunistų partijai.

1939 m. LCVA 1367-I-1307 l.35

CHARITABLE AND POLITICAL ORGANISATIONS AND SOCIETIES

The Jewish Charity, Social Support and Culture Organisation in Raseiniai EZRO (Help) was established in 1926. The society took care of Jewish charity, social support, school matters and issues of spiritual culture. It established hospitals, outpatient care centres, pharmacies, orphanages, shelters and public canteens. The society would provide the poor with once-off and periodic benefits, clothing and food, free or cheap accommodation and firewood, including free or cheap medical care. In terms of social support, the society would issue short-term interest-free credits and established employment homes and consumer shops. With the aim to take care of spiritual culture, the society established schools and kindergartens. Adults were offered training courses and special craft schools, bookshops and reading rooms. The society organised cultural evenings and exhibitions, supported students and took care of the development of Jewish cultural establishments, including their material basis. Lithuanian Jews of either gender could become members of the society starting at the age of 18.

The society was founded by wealthy and honourable Jews: lawyer Maksas Levy, director of the Jewish Bank in Raseiniai and merchant Rafailas Kaplanas, shopkeeper Leizeris Levinas, and Leiba Kaplanas. Cemachas Volpè was elected chairman of the board, and Volpertas, Blochas and Lurje were elected members of the board. In 1936, the Articles of Association of the society were again registered and signed by the following founding members: Rafailas Kaplanas, Hiršas Tubilisas, Notelis Karnauskas, Heselis Mogiliauskas, Jankelis Blochas, Elijašas Oleinikas and others. In 1939, the society owned six houses, the Jewish Hospital and an old people's home all located in Raseiniai. The annual turnover of the hospital was LTL 10,327 and that of the old people's home was LTL 8,000. In 1938, the organisation received LTL 19,044 in income (of which LTL 2,444 was their membership fee). The society's membership grew in number every year. In 1926, it had 115 members, in 1936 – 130 members, and in 1938 – 156 members (all men). In 1939, a new board was elected: Gdalija Galperinas (chairman), Izraelis Šuganas (vice-chairman), Albertas Lurje (treasurer), Chaja Brinbergienė (secretary). Leiba Kaplanas, Izraelis Kaplanas, Izraelis Zacharje, Jankelis Vainšteinas, Pinchusas Blochas and Leiba Perlovas were elected members of the board.

On 7 August 1940, the Raseiniai branch of EZRO was closed down and all the property of the society together with all of its rights and duties were handed over to the Communist Party of Lithuania.

Girkalnio labdaringa draugija „Gmilus-Chesed“ išdavimui paskolų be nuošimčių įsikūrė 1934 m. Draugijos įstatus pasirašė jos steigėjai: Srolis Zilberman, Z. Judelevskis, M. Binas, I. Šeras, Aronas Orimianas. Valdyba: Simonas Goldbergas (pirm.), Šajus Kaplanas, Srolis Šeras, S. Zilbermanas (iždin.). Draugijos tikslas – Girkalnyje gyvenančių judėjų tikybos gyventojų rėmimas. Šiuo tikslu neturtingiems asmenims draugija išduodavo nedideles paskolas be nuošimčių. Organizacijos nariais galėjo būti visi pilnamečiai abiejų lyčių žydų tautybės asmenys, gyvenantys Girkalnyje. Būtina sąlyga – draugijos narių skaičius negalėjo būti mažesnis kaip 25. Metinis nario mokestis – 10 Lt. Paaukoję 500 Lt tapdavo garbės nariais. Valdyba posėdžiaudavo ne rečiau kaip kartą per savaitę, svarstydavo prašymus paramai gauti, tirdavo prašančiųjų ir už juos laiduojančių asmenų galimybes paskolą gražinti bei nustatydavo paskolos dydį.

XX a. pradžioje vis daugiau moterų mokėsi mokyklose, įgijo išsilavinimą, dirbo, ėmėsi verslo ar visuomeninės veiklos, rėmė ar būrėsi ir steigė labdaringas draugijas.

Raseinių žydų moterų draugija neturtingoms gimdytojoms ir ligoniams šelpti įregistruota 1933 m. Draugijos narės rūpinosi neturtingomis gimdytojomis, našlėmis ir neturtingais ligoniais, teikė jiems pašalpas. Valdybos narės: Blochienė Šeinė-Feigė, Mirvisienė Chanė, Perlovienė Roza, Volpertienė Esfira, Rocienė Hena, visos gyveno Raseiniuose. Draugijos įstatuose numatyta teisė steigti taupomąsias kasas, elgetynus, našlaičių namus, darželius, skaityklas ir knygynus. Nariais galėjo būti 18 metų sulaukę abiejų lyčių žydų tautybės Lietuvos piliečiai, išskyrus nuteistuosius ir kaltinamuosius.¹¹⁶

Nemakščiai, 1937 m. LCVA 391-4-604

Raseiniai, 1936 m. LCVA 1367-1-1307

¹¹⁶ LCVA F. 1367 Ap.1 B. 1308.

Girkalnis Charitable Society *Gmilus-Chesed* for Interest-Free Loans was established in 1934. The society's Articles of Association were signed by the following founding members: Srolis Zilberman, Z. Judelevskis, M. Binas, I. Šeras, and Aronas Orimianas. The board consisted of Simonas Goldbergas (chairman), Šajus Kaplanas, Srolis Šeras, S. Zilbermanas (treasurer). The aim of the society was to support the inhabitants of Girkalnis of Jewish confession. The society would issue small interest-free loans to poor people. All residents of Girkalnis of either gender and of Jewish origin could become members of the organisation from the age of 18. The requirement was to have at least 25 members in the society. The annual membership fee was LTL 10. Those who donated LTL 500 would become honourable members. The board would hold meetings at least once per week and discussed applications for support, analyse the potential of the loan taker and that of the guarantor to repay the loan and decide on the amount of the loan.

At the beginning of the 20th century, more and more women began to attend schools, attain an education, work, engage in business or public activities, extend support or come together and establish charitable organisations.

The Society of Jewish Women to Support Poor Childbearing Women and the Sick of Raseiniai was registered in 1933. Its members took care of poor childbearing women and poor ill people and provided them with benefits. Members of the board included: Blochienė Šeinė-Feigė, Mirvisienė Chanė, Perlovienė Roza, Volpertienė Esfira, and Rocienė Hena, all residents of Raseiniai. The Articles of Association of the society provided for a possibility to establish penny-banks, shelters for the poor, orphanages, kindergartens, reading rooms and bookshops. All citizens of Lithuania of either gender and of Jewish origin could become members of the society from the age of 18, except convicts and suspects.¹¹⁷

The Raseiniai Jewish Zionist Organisation was registered with Raseiniai Town and County Governor's Administration in 1920 and had 62 members. In 1921, its board consisted of the following members: S. Icikovičius, E. Beras, E. Vaichmanas, J. Šuganas, M. Galperinas, and L. Grinbergas. The organisation followed the programme adopted at the first Zionist conference that took place in Basel in 1897 and was aimed at colonising Palestine by transferring craftsmen and farmers there, unifying the Jewish nation, strengthening national feelings, self-awareness and unity. The aim was to be achieved by diplomatic means. The Zionist organisation of Raseiniai planned to establish an organisational committee of 7 members, organise evening courses of the Jewish language for adults, establish a library and a reading room, educational clubs, literary club *Ivrija*, National Penny Bank, *Hechnoluc* (Pioneer) Penny Bank, and *Hamakabi* scouts group. Its organisational committee consisted of the following members: Izraelis Šufanas (chairman), Elchananas Vachmanas (vice-chairman), Levinas Giršas (secretary), Alferis Lurije, Rachelė Dorfmanytė, Gadalija Holperinas, and Davydas Leiba Gecas. It had 3 branches in Raseiniai County. The Nemaškėčiai Branch was established in 1921. Girša Gudanskis was chairman of the board. According to the data of Raseiniai County Governor's Administration, in 1928, the Raseiniai Branch had 32 members from among the Jewish intelligentsia.

¹¹⁷ LCVA.F. 1367 Ap.1 B. 1308.

Po Pirmojo pasaulinio karo kilusi emigracijos banga dalį žydų emigrantų nukreipė į Palestiną. Raginant sionistams tikėtasi Palestinoje įkurti žydų centrą, sujungti visus žydus ir įkurti Izraelio valstybę. Taip susikūrė **Palestinos žydų darbininkams bei jų įstaigoms remti draugija „Kapaj“**, veikusi 1928–1940 m. Organizacija rėmė Palestinos žydų darbininkų veiklą ir jų ekonomines bei juridines įstaigas. Vėliau veiklos kryptis patikslinta – remti žydų valstybę Palestiną, ypač joje gyvenančius neturtingus žydus. 1937 m. Lietuvoje veikė 17 šios draugijos skyrių. Nemakščių ir Raseinių „Kapaj“ draugijos nariai nuoširdžiai teikė pagalbą emigravusiems, tarp kurių buvo savi vaikai ir giminaičiai.

Moterų aktyvumą ir norą dalyvauti politiniame gyvenime rodo **Lietuvos sionistų moterų draugijos** Raseinių skyriaus įkūrimas. 1937 m. apskrityje buvo įregistruoti 3 skyriai: Raseinių, Jurbarko ir Kelmės. Visoje Lietuvoje veikė 35 Lietuvos sionistų moterų draugijos skyriai.

Nepriklausomųjų sioninkų-revizioninkų Vladimiro Žabotinskio vardo sąjunga užregistruota 1933 m. Lietuvoje propagavo sionizmo revizionizmo idėjas. Sąjungą valdė skyrių atstovų suvažiavimas, centro valdyba, revizijos komisija. 1937 m. sąjunga pavadinta Nepriklausomųjų sioninkų revizioninkų Vladimiro Žabotinskio vardo draugija. Organizacijos nariais galėjo būti visi pilnamėčiai Lietuvos piliečiai žydai. Draugijos tikslas – atkurti žydų valstybę Palestinoje, ugdyti žydų tautinę sąmonę, skleisti tautinę kultūrą, propaguoti sportą. Tuo tikslu buvo leidžiami leidiniai, organizuojami vakariniai kursai, chorai, orkestrai, dramos sekcijos, sporto rateliai, steigiami knygynai ir bibliotekos. Draugijos skyriai veikė Ariogaloje, Betygaloje, Girkalnyje ir Raseiniuose.

1937 m. Lietuvos draugijų registre buvo užregistruotas ir **Lietuvos žydų sioninkų-valsytininkų draugijos Raseinių skyrius**.

Raseinių žydų sionistų organizacija Raseinių miesto ir apskrities viršininko įstaigoje įregistruota 1920 m., turėjo 62 narius. 1921 m. valdybą sudarė S. Ickovičius, E. Beras, E. Vaichmanas, J. Šuganas, M. Galperinas, L. Grinbergas. Organizacija vadovavosi 1897 m. Bazelyje, pirmojoje sionistų konferencijoje, priimta programa: kolonizuoti Palestiną, ten perkelti amatininkus ir žemdirbius, pasitelkus organizacijas suvienyti žydų tautą, stiprinti nacionalinį jausmą ir savipažinimą bei vienybę. Tikslu siekti diplomatiniais keliais. Raseinių sionistų organizacija numatė įsteigti 7 asmenų organizacinį komitetą, rengti suaugusiems žydų kalbos vakarinius kursus, įsteigti biblioteką ir skaityklą, lavinimosi ratelius, literatūros ratelį „Ivrija“, Nacionalinio fondo kasą, „Hechnoluc“ (liet. „pionierius“) kasą, skautų būrį „Hamakabi“. Organizacijos komitetą sudarė: Izraelis Šufanas (pirm.), Elchananas Vachmanas (vicepirm.), Levinas Giršas (sekr.), Alferis Lurije, Rachelė Dorfmanytė, Gadaliya Holperinas, Davydas Leiba Gecas. Raseinių apskrityje veikė 3 skyriai. Nemakščių skyrius įkurtas 1921 m. Valdybos pirmininkas Girša Gudanskis. Raseinių apskrities viršininko duomenimis, 1928 m. Raseinių skyrius turėjo 32 narius – žydų inteligentus.

Prie sionistų organizacijos Raseinių skyriaus veikė **Lietuvos žydų tautinio fondo skyrius**. Organizacija minima 1923 m. Raseiniuose Š. Kadušino spaustuveje išspausdintoje afišoje, kurioje žydai raginami aukoti „Purim“ šventės proga Žydų tautinio fondo naudai.¹¹⁸

Pirmosios sovietinės okupacijos metu, 1940 m. rugpjūčio mėnesį, politinės organizacijos ir draugijos buvo uždarytos, jų turtas nacionalizuotas.

¹¹⁸ Brigys J. Pasistačius bendrą darbo tikslą., pp. 46, 137, 175, 176,182

A branch of the **Lithuanian Jewish National Foundation** functioned under the Raseiniai Branch of the Zionist Organisation. The organisation was already mentioned in 1923 in one of the posters printed in Š. Kadušinas' printing house in Raseiniai, where Jews were invited to celebrate Purim and donate to the Jewish National Foundation.

In August 1940, during the first Soviet occupation, the political organisations and societies were closed down and their property was nationalised.

The wave of emigration that followed World War I resulted in some Jewish emigrants leaving for Palestine. With all the Zionist encouragement, it was expected to establish a Jewish centre in Palestine, to unite all Jews and to establish the State of Israel. This was how the **Society to Support the Jewish Workers and Their Establishments in Palestine KAPAJ** came into being. The society operated from 1928 to 1940 and supported the activities of Jewish workers in Palestine, including their economic and legal establishments. With time, the purpose of the organisation was corrected to focus on the support for the Jewish State Palestine with a specific focus on the poor Jews residing there. In 1937, as many as 17 branches of the society were active in Lithuania. Members of the branches of KAPAJ in Nemakščiai and Raseiniai strongly supported those who emigrated to Palestine, among which there were their own children and relatives.

The establishment of the Raseiniai Branch of the **Lithuanian Zionist Women Society** shows that women were active and willing to take part in political life, too. In 1937, as many as 3 branches of the society were registered in the county, that is, those of Raseiniai, Jurbarkas and Kelmė. All in all, 35 branches of the Lithuanian Zionist Women Society were established throughout Lithuania.

The Independent Zionist-Revisionist Vladimir Zhabotinsky Union was registered in 1933. It promoted Zionist revisionist ideas in Lithuania. The supreme bodies of the union were the general meeting of the representatives of all branches, the central board and the revision commission. In 1937, the union was renamed the Independent Zionist Revisionist Vladimir Zhabotinsky Society. All Lithuanian citizens of Jewish origin who were of age could become members of the organisation. The aim of the union was to restore the Jewish state in Palestine, develop Jewish national consciousness, disseminate national culture and promote sports. With this aim in mind, the society published publications, organised evening courses, choirs, orchestras, drama sections, sports clubs, established bookstores and libraries. The society had branches in Ariogala, Betygala, Girkalnis and Raseiniai.

The Raseiniai Branch of the **Lithuanian Jewish Zionist-Statesmen Society** was registered in the Lithuanian Register of Societies in 1937.

ŽYDŲ KARIAI

ŽKS Raseinių skyriaus nariai Nepriklausomybės paminklo atidengimo šventėje, 1934 m. LLMA

Members of the Raseiniai Branch of the Union of Jewish Soldiers at the unveiling ceremony of the Independence Monument. 1934

Žydų karių, dalyvavusių Lietuvos nepriklausomybės atkovojuje, sąjunga (ŽKS) įsikūrė 1933 m. Sąjunga vienijo asmenis, buvusius Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoriais, arba 1918–1923 m. atlikusius karinę tarnybą šauktinius. Sąjungos tikslai – gilinti Lietuvos žydų valstybingumo sąmonę, kovoti dėl visiškos žydų piliečių teisių lygybės visose gyvenimo srityse, plėtoti kultūrinius ryšius tarp žydų ir lietuvių. Tam labai pasitarnavo „Apžvalgos“ laikraštis, ejęs lietuvių kalba ir taip sugriovęs tautas skyrusią sieną dėl kalbos barjero.

Tuo metu kaimyninėje Vokietijoje išgalėjo nacizmas, imtos deginti priešiškos naciams ir žydų parašytos knygos. Pradėjo pildytis H. Heine'ės pranašystė, kad ten, kur deginamos knygos, bus deginami žmonės.

1934 m. birželio 10 d. įvyko Žydų karių sąjungos Raseinių skyriaus steigiamasis susirinkimas. Ji Lietuvos draugijų registran įrašyta Nr. 2793. Didžiojoje sinagogoje vyko pamaldos už žuvusiuosius, buvo nuneštas vainikas ant žuvusiųjų karių kapų. Iškilmingas posėdis vyko kino teatro „Romuva“ salėje. Raseinių skyriui priklausė ne mažiau 20 vyrų, dalyvavusių Nepriklausomybės kovose. Po kelių savaičių, birželio 24 d. Nepriklausomybės paminklo atidarymo šventėje dalyvavo ir ŽKS Raseinių skyriaus nariai. Jie šventinėje rikiuotėje sutiko Lietuvos Respublikos Prezidentą A. Smetoną.

1937 m. ŽKS Centro valdyba pranešė Vidaus reikalų ministerijai (VRM) apie išrinktą Raseinių skyriaus valdybą: pirmininkas – Michelis Lurje, automobilių savininkas, g. 1903 m., vicepirmininkas – Šajė Gardinskis, pramonininkas, g. 1897 m., sekretorius – Morisas Čekinskis, buhalteris, g. 1895 m. Revizijos komisiją sudarė šie nariai: Hileris Bekeris, Šimelis Jankelis Kampinskis ir Zorachas Koželiauskas. Garbės teismo atstovai: Jankelis Bermanas, Joselis Abelis Leščas, Šajė Komai. Visi išrinktieji buvo Lietuvos piliečiai, žydų tautybės, gyveno Raseiniuose ir atitiko draugijų įstatų reikalavimus.¹¹⁹ ŽKS uždaryta 1940 m. rugpjūčio 20 d. VRM sprendimu.

¹¹⁹ LCVA F.1367. Ap.1. B. 1960. L. 65,66,145,147.

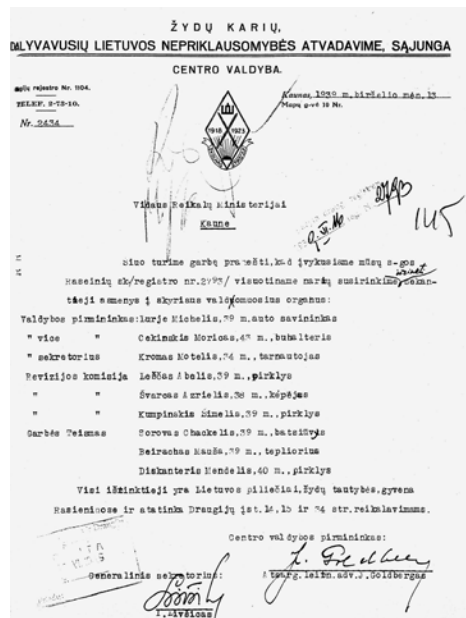
UNION OF JEWISH SOLDIERS

The Union of Jewish Soldiers, which took part in the fights for Lithuania's independence (UJS), was established in 1933. Members of the union were volunteer fighters for Lithuania's independence or conscripts who served in the Lithuanian army from 1918 to 1923. The goals of the union were to improve the perception of statehood among Lithuanian Jews, to fight for absolutely equal rights for Jewish citizens in all areas of life, and to develop cultural relations between Jews and Lithuanians. The Lithuanian language newspaper, *Apžvalga* [Review], which was published by the UJS, helped a lot in that respect and pulled down the wall that divided the two nations because of the language barrier.

In the meantime, Nazism gained strong ground in neighbouring Germany and the burning of books that were adversarial to Nazis and written by Jews began. The prediction of Heinrich Heine who said that 'Where they burn books, they will too burn people in the end' began to unfold.

The founding meeting of the Raseiniai Branch of the Union of Jewish Soldiers was held on 10 June 1934. The established entity was entered in the Lithuanian Register of Unions under No. 2793. A service was held in the Great Synagogue to commemorate those who perished and a wreath was laid at the soldiers' cemetery. A solemn meeting took place in the hall of the *Romuva* cinema. Among the members of the Raseiniai Branch there were at least 20 men who took part in the fights for Lithuania's independence. Several weeks later, on 24 June, the unveiling ceremony of the Independence Monument was held. It was attended by members of the Raseiniai Branch of the Union of Jewish Soldiers who greeted President Antanas Smetona as part of the celebratory military formation.

In 1938, the daily *Apžvalga* [Review] wrote that in Raseiniai both nations held a joint solemn celebration of the 16th February and a solemn service was held at the synagogue where the vice-chairman of UJS M. Cekinskis, lawyer M. Levy, and medical doctor and member of UJS Chazanovičius gave speeches. Later lawyer M. Levy was invited onto the podium. The general meeting was addressed by Lieutenant-Colonel Juozas Giedraitis, head of the county, headmaster of the gymnasium among others.¹²⁰

¹²⁰ *Apžvalga* [Review]. 1938. No. 10.

Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių kapai Raseiniuose, 1928 m. Lietuvos nepriklausomybės sukaktuvių rengimo komitetas ir Karių kapų tvarkymo komitetas. Iš kairės dr. A. Petraitis, miesto burmistras A. Juodka, plk. J. Statkevičius, kun. Pacevičius, D. Januškevičius, advokatas M. Levy, J. Vrubliauskas, P. Paškevičius, mokytojas M. Žiūraitis. RKIM

1938 m. LŽK sąjungos leidžiamas dienraštis lietuvių kalba „Apžvalga“ rašė, kad Raseiniuose abi tautos iškilmingai minėjo Vasario 16-ąją, sinagogoje vyko iškilmingos pamaldos, kalbėjo ŽKS vicepirmininkas – M. Čekinskis, advokatas M. Levy, ŽKS narys daktaras Chazanovičius. Vėliau advokatas M. Levy buvo pakviestas į prezidiumą. Bendram susirinkime kalbėjo apskrities viršininkas pulkininkas leitenantas Juozas Giedraitis, gimnazijos direktorius ir kt.¹²¹

Nedaug išliko tarpukario fotografijų, kuriose užfiksuoti žydai. Po 1941 m. holokausto, po gaisrų ir sprogimų fronto metu nebuvo kam jų saugoti. Išlikusiose miesto nuotraukose matyti, kad žydai, dalyvaudami valstybinėse šventėse, minėjimuose ir eitynėse, nešdavo baltas vėliavas su Dovydo žvaigžde (1928 m.) arba menora (1934 m.)¹²²

¹²¹ Apžvalga. 1938, Nr. 10.

¹²² LCVA P-11178, LLMA F.395.Ap.1. B. 94. L,7.

In 1937, the Central Board of the UJS reported to the Ministry of Interior (MoI) the results of the election to the board of the Raseiniai Branch: chairman – Michelis Lurje, car owner, born in 1903; vice-chairman – Šajė Gardinskis, industrialist, born in 1897; secretary – Morisas Čekinskis, accountant, born in 1895. The supervisory board consisted of the following members: Hileris Bekeris, Šimelis Jankelis Kampinskis and Zorachas Koželiauskas. Representatives of the court of honour: Jankelis Bermanas, Joselis Abelis Leščas and Šajė Komasa. All those elected were citizens of Lithuania of Jewish origin residing in Raseiniai and met all the requirements provided for in the Law on Societies.¹²³ UJS was dismissed on 20 August 1940 by a decision of the MoI.

Only very few photographs from the interwar period depicting Jews have survived till now. After the Holocaust of 1941, including the fires and explosions at the time when the front line was here, there was nobody left to save them. The surviving photographs of the town depict Jews participating in national celebrations, jubilees and marches and carrying white flags with the Star of David (1928) or menorahs (1934).¹²⁴

Paminklinė lenta dviejų Vyčio Kryžiaus ordino kavaleriui Volfui Kačanui. Nuotraukoje: Kauno žydų bendruomenės atstovai ir 4 iš kairės – V. Kavaliauskas, 5 – Seimo narys Emanuelis Zingeris, 6 – Kauno žydų bendruomenės pirmininkas Gercas Žakas, 7 – Prienų r. savivaldybės meras Alvydas Vaicekauskas ir vicemeras Algis Marcinkevičius. 2017 m. Balbieriškio pagrindinės mokyklos nuotr.

In the picture: representatives of Kaunas Jewish Community and (4) (from left to right) Vilius Kavaliauskas; (5) Emanuelis Zingeris, member of parliament; (6) Gercas Žakas, chairman of Kaunas Jewish Community, (7) Alvydas Vaicekauskas, mayor of Prienai Region Municipality, and Algis Marcinkevičius, vice-mayor of Prienai Region Municipality

¹²³ LCVA F.1367. Ap.1. B. 1960. L.65,66,145,147.

¹²⁴ LCVA P-11178, LLMA F.395. Ap.1. B.94. L.7.

VOLFAS KAGANAS

Dviejų Vytčio Kryžių kavaliereus Volfas Kaganas – už ypatingą narsą apdovanotas žydų kilmės karys. Knygoje „Lietuvos karžygiai. Vyčio Kryžiaus kavalieriai (1918–1940)“ rašoma – Volfas Kaganas, Michelio sūnus, gimė 1900 m. Balbieriškyje, Marijampolės apskrityje. Baigęs dvi pradinės mokyklos klases, berniukas mokėsi batsiuvio amato.

1919 m. pradžioje mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę V. Kaganas tarnavo 1-ajame pėstininkų Gedimino pulke skyrininku. Jis dalyvavo kovose su visais Lietuvos nepriklausomybės priešais. Rugsėjo mėnesį Zarasų apylinkėse, žvalgydami bolševikų pozicijas, Kaganas drauge su kitais žvalgiais netikėtai užklupo priešus ir privertė juos bėgti. Priešas paliko visą amuniciją, net lauko virtuvę. Karys buvo pristatytas apdovanojimui, rašoma, kad: „Devintos kuopos eilinis Volfas Kaganas 1919 metų rugpjūčio 25 dieną kautynėse su rusais bolševikais ties Asavitų kaimu, Zarasų apskrityje, nepaisydamas smarkios priešų ugnies, pirmas puolė atakon, tuo padrąsindamas kitus kuopos kareivius“. Už parodytą narsą fronte su bolševikais karys apdovanotas 1-ojo laipsnio Kryžiumi „Už Tėvynę“ Nr. 505.

Lapkričio mėnesį, kaip jaunesnysis puskarininkis, V. Kaganas dalyvavo kautynėse su vokiečių bermontininkais prie Radviliškio. Pulko vadas majoras Petras Genys, įvertindamas kario drąsą ir pasiaukojimą Tėvynės labui, pristatė jį antram apdovanojimui.

1920 metų rugsėjį už drąsą ir pasižymėjimą kautynėse prieš lenkus V. Kaganas buvo apdovanotas 2-ojo laipsnio Vyties Kryžiumi Nr. 56.

Baigęs karo tarnybą ir paleistas į atsargą V. Kaganas grįžo į gimtinę. Vėliau, pagal žemės reformos įstatymą gavęs 8 ha sklypą prie Girkalnio, ten įsikūrė ir ūkininkavo. 1941 m. vasarą naciai ir jų bendrai suėmė Kaganą šeimą. Lietuviams patriotams buvo gėda, kad dviejų Vyties Kryžių kavaliereus Volfas Kaganas, kovojęs už Nepriklausomybę, buvo apšauktas tautos priešu ir sušaudytas kartu su kitais nekaltais Lietuvos piliečiais.¹²⁵

Žurnalisto, Lietuvos istorijos tyrinėtojo Viliaus Kavaliausko iniciatyva 2017 m. Balbieriškyje buvo atidengta paminklinė lenta dviejų Vyties Kryžių kavaliereui Volfui Kaganui.¹²⁶

¹²⁵ Kavaliauskas V. Lietuvos karžygiai. Vyties Kryžiaus kavalieriai (1918–1940), III t. K-L, V., Daigai, 2011, p. 59.

¹²⁶ Projektą finansavo Prienų r. savivaldybė.

VOLFAS KAGANAS

The title Heroes of Lithuania. *Cavaliers of the Cross of Vytis* (1918–1940) [Lietuvos karžygiai. Vyties Kryžiaus kavalieriai (1918-1940)] writes about Volfas Kaganas, son of Michelis, born in 1900 in Balbieriškis, Marijampolė County. After graduation from grade two of primary school he took to learning the craft of shoemaking.

At the beginning of 1919, Kaganas was mobilised for military service in the Lithuanian Army. He was leader of the 1st infantry section in Gediminas Regiment and took part in fights with all enemies of independent Lithuania. In September, Kaganas together with other scouts was exploring the positions of the Bolsheviks in Zarasai Region, when they suddenly came upon the enemy and drove them off. The enemy fled and, in their haste, left all their ammunition behind, including their open kitchen. Kaganas was nominated for an award and the nomination read as follows: ‘On 25 August 1919, despite heavy enemy fire, Private Volfas Kaganas of the 9th Company was the first to launch the attack and thus served as an encouragement for other soldiers in the battle with Russian Bolsheviks at Asavitai village in Zarasai County’. For bravery in the battle with the Bolsheviks the soldier was awarded the 1st Degree Cross (No. 505) ‘For the Fatherland’.

In November, being a junior warrant-officer, Kaganas took part in numerous battles with the German Bermont forces in the vicinity of Radviliškis. Regiment commander Major Petras Genys nominated Kaganas for his second award for bravery and sacrifice for the sake of the Fatherland.

In September 1920, Kaganas was awarded the 2nd Degree Cross of Vytis (No. 56) for bravery and distinction in the battle against the Poles.

After completing his military service, Kaganas was transferred to the military reserve and returned to his native home. Later, as prescribed in the Law on Land Reform, he was allotted 8 ha of land in the vicinity of Girkalnis, where he settled down and engaged in farming. In summer 1941, the Nazis with their collaborators arrested the Kaganas family. Lithuanian patriots felt greatly ashamed that Volfas Kaganas, two-times cavalier of the Cross of Vytis, who bravely fought for Lithuania’s independence, was declared to be an enemy of the Lithuanian nation and that he was shot to death together with other innocent citizens of Lithuania.¹²⁷

In 2017, on the initiative of Vilius Kavaliauskas, journalist and researcher of Lithuanian history, a commemorative plaque in memory of Volfas Kaganas, two-times cavalier of the Cross of Vytis, was unveiled in Balbieriškis.¹²⁸

¹²⁷ Kavaliauskas V. *Lietuvos karžygiai. Vyties Kryžiaus kavalieriai (1918-1940)* [Heroes of Lithuania. Cavaliers of the Cross of Vytis (1918-1940)], III t. K-L, V., Daigai, 2011, p. 59.

¹²⁸ Project financed by Prienai Region Municipality.

UGNIAGESIŲ DRAUGIJŲ ISTORIJA IR VEIKLA

Skyriuje „Trumpa žydų istorija Raseinių krašte“ pateikti duomenys apie 1780 m. liepos 5 d. Raseinius nusiaubusį gaisrą, kur paskaičiuoti žydų nuostoliai už smukles, prekes ir gėrimus siekė apie 444 000 lenkiškų auksinių.¹²⁹ 1807 m. birželio 22 d. kilęs gaisras sudegino 65 namus ir 52 parduotuves¹³⁰. Dažni gaisrai miestuose skatino imtis veiksmų. 1801 m. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos Bendrasis skyrius pradėjo rinkti duomenis apie gaisrus. 1802 m. kovai su gaisrais Vilniuje buvo suburta pirmoji Lietuvoje profesionalių gaisrininkų komanda. Profesionalams padėdavo eiliniai gyventojai, kai kur jie susiburdavo į draugijas. 1815 m. vilniečių pavyzdžiu pasekė Kaunas. Apskričių miestuose gaisrininkų komandos pradėjo burtis tik XIX a. pabaigoje.

1897 m. Kauno gubernatorius patvirtino Raseinių ugniagesių draugijos veiklą. Tikraisiais draugijos nariais užsirašė 34 vyrai, rėmėjais 26, iš viso 60 įvairių tautybių miestiečių. 1898 m. draugijos veiklos ataskaitoje nurodytos pajamos – 83 Rb ir išlaidos. Pirkti kirviai, kopėčios, kibirai, fakelai, iš Peterburgo gaisrininkų dirbtuvių įsigijo 2 sudedamas kopėčias po 7,50 Rb, 2 fakelus po 5 Rb, 15 kirvukų su kirtikliais po 2,20 Rb ir kt. Ataskaitą pasirašė miesto valdybos pirmininkas D. Edelis ir valdybos nariai: F. Chanišas, N. Čiūnichinas. Sekretorius O. M. Šapiro.¹³¹

1901 m. Raseinių miesto ugniagesių draugijos visuotiniame susirinkime draugijos pirmininku vienbalsiai buvo išrinktas Raseinių apskrities policijos viršininkas M. V. Monževskis. Jam pavesta rūpintis Ugniagesių draugijai priklausančiu turtu. Susirinkimo protokolą pasirašė valdybos pirmininkas Veteras ir draugijos nariai: Tubenskis, F. Honoksas, Tellemas, D. M. Rozenbliumas, G. Bušackis, M. Muzikantskis, B. Jackievičius ir I. M. Agutievičius.

Ugniagesių daliniai buvo pavaldūs policijai. Todėl apie draugijos narius Raseinių apskrities policijos viršininkas parašė raportą Kauno gubernatoriui: „*Turiu garbės pranešti, kad teisininkas p. F. S. Honoksas, provizorius D. Rozenbliumas, privatus advokatas A. L. Tubenskis, gydytojas I. S. Honoksas ir L.G. Bušackis yra nepriekaištingo elgesio ir nusipelnė pasitikėjimo tarnauti Raseinių miesto ugniagesių draugijai. Apskrities viršininkas Monževskis. 1901 07 27*“.

¹²⁹ LIA F. SA. Ap.14784 L. 825.

¹³⁰ Lietuvos archyvai. Nr. 3. Vilnius 1992, p. 158.

¹³¹ KAA F.49. Ap.1. B.21012. L.8.

HISTORY AND ACTIVITIES OF FIREFIGHTER SOCIETIES

The article 'Brief History of Jews in Raseiniai Region' includes data about the fire of 5 July 1780 that ravaged Raseiniai and resulted in damage to taverns, goods and drinks that amounted to a total of 444,000 Polish gold coins as incurred by local Jews.¹³² The fire of 22 June 1807 destroyed 65 houses and 52 shops.¹³³ Frequent fires in towns served as an encouragement to act. In 1801, the General Office of the Governor-General's Chancellery of Vilnius started collecting data about fires. In 1802, a professional team of firefighters was formed in Vilnius, the first of its kind in Lithuania. The professional team was assisted by laymen who would form firefighter societies. In 1815, Kaunas followed the example of Vilnius, too. In other towns firefighter teams were formed only at the end of the 19th century.

In 1897, the governor of Kaunas approved of the operations of Raseiniai Firefighter Society. Some 34 men signed up as full members and 26 more as supporters. All in all, the society had 60 members of various nationalities. In 1898, the society reported income of 83 roubles and some expenditure. The money was spent on purchasing axes, ladders, buckets and torches. Their purchases from the firefighters' workshop in Saint Petersburg included 2 foldable ladders – 7.50 roubles each, 2 torches – 5 roubles each, 15 axes with picks – 2.20 roubles each, etc. The report was signed by the chairman of the town's management board D. Edelis and members of the board F. Chanišas and N. Čiūnichinas, including secretary O. M. Šapiro.¹³⁴

In 1901, the general meeting of Raseiniai Firefighter Society unanimously elected M. V. Monževskis, chief of the police of Raseiniai County, to act as their chairman. He was entrusted with taking care of the assets of the firefighter society. The minutes of the general meeting were signed by chairman of the board Veteras and the following members of the firefighter society: Tubenskis, F. Honoksas, Tellemas, D.M. Rozenbliumas, G. Bušackis, M. Muzikantskis, B. Jackievičius and I.M. Agutievičius.

Firefighter teams were subordinate to the police, therefore, the chief of the police of Raseiniai County reported the following to the governor of Kaunas about members of the firefighter society: *I am extremely honoured to report that lawyer F. S. Honoksas, pharmacist D. Rozenbliumas, private advocate A. L. Tubenskis, doctor I. S. Honoksas and L.G. Bušackis are well-known for their impeccable behaviour and thus deserve to be of trusted service for Raseiniai Firefighter Society. Chief of the police of the County Monževskis. 27 07 1901.*

¹³² LIA F. SA. Ap.14784 L. 825.

¹³³ Lietuvos archyvai. Nr.3. Vilnius, 1992, p. 158.

¹³⁴ KAA F.49. Ap.1. B.21012. L.8.

Raseinių miesto ugniagesiai turėjo dvipusę vėliavą: vienoje pusėje – draugijos pavadinimas rusų kalba: „Raseinių miesto ugniagesių draugija“ ir du gausybės ragai (miesto herbas 1848–1915 m.) perkryžiuoti rusų nacionalinių spalvų juostomis. Kitoje vėliavos pusėje: dvi rankos – tarpusavio pagalbos ženklas; Dievo akis; du kirtikliai, gaisrininkų draugijos ženklas ir valstybinis herbas – erelis. Užrašas rusų kalba: „Garbė Dievui – pagalba artimui“.¹³⁵

Paskelbus Lietuvos Nepriklausomybę, 1918 m. pabaigoje susikūrė pirmosios vietos savivaldos institucijos. Raseinių miesto gyventojų komitetas, perėmęs iš vokiečių valdžią, rūpinosi miesto gyventojų asmens ir turto apsauga, sprendė maisto klausimus, kūrė miliciją, atgaivino ugniagesių komandos veiklą. 1919 m. pavasarį ugniagesiai surengė pirmąjį viešą renginį – gegužinę dominikonų sodelyje. Paskelbus Draugijų įstatymą, Raseinių ugniagesiai, vienijantys visų tautų miestiečius, užregistruoti vieni iš pirmųjų (Draugijų registras, Nr. 7).¹³⁶

Ariogalos savanorių ugniagesių draugija užregistruota Kėdainių apskrities viršininko įstaigoje 1924 m. Įstatuose deklaruota, kad organizacijos tikslas – *organizuoti Ariogaloje savanorių gaisrininkų draugiją kovai su gaisrais miestelio ribose ir jo apylinkėse ne toliau 5 varstų*. Be to, numatyta, kad draugija turi teisę laikyti orkestrą ir chorą, rengti vakarus bei koncertus ir šokius. Numatyta draugijos vėliava su pavadinimu ir gaisrininkų ženklais. Aptarta narių apranga: *kepurė su raudonu prisiuvimu ir gaisrininko ženklu, mundyras tamsiai mėlynos spalvos su raudonais apvadais, platus gaisrininko diržas ir kaspinas ant kairios rankos*. Ugniagesių komandą sudarė: garnistai [trimitininkai-signalininkai?], kirkininkai [degančius pastatus ardę kirtikliais], landytojai [tiesiogiai gesinę gaisrą], aptarnaujantieji [gaisrines] mašinas, vandens gabentojai ir sargybiniai. Nutarta, kad draugijos narys, kurio namui tiesiogiai grėsė ugnis, turi teisę pirmiausia rūpintis savo turtu ir nuo tarnybinių pareigų atleidžiamas. Draugiją įsteigė Ariogalos gyventojai: pirkliai Chanė Bekeris, žydų bendruomenės raštininkas J. M. Kaganovičius, krautuvininkas Z. Zivas ir dailidė Jonas Tamošaitis. Valdybą sudarė Povilas Figurinas (pirm.), jo padėjėjas Ch. Bekeris, Ruvinas Karabelnikas (komandos vedėjas), jo padėjėjas Joselis Gilvičius, Michelis Kaganovičius (kasininkas), Antanas Tiškus (ūkio dalies vedėjas), Antanas Tamošaitis (sekr.). 1929 m. draugija turėjo 44 narius. 1931 m. pabaigoje – 56 narius (22 lietuvius ir 34 žydus). 1936 m. draugijai priklausė 76 nariai. Draugijai priklausė Giršas Zivas, Bronislovas Girštautas (atsargos leitenantas, 1920–1929 m. tarnavęs Geležinkelių batalione; apdovanotas 10 metų Lietuvos Nepriklausomybės medaliu, Estijos ugniagesių sąjungos garbės ženklu – III laipsnio kryžiumi), Michelis Kaganovičius (apdovanotas Artimui pagalbos medaliu), Pericas Bekeris, Juozas Zabiela, Ignas Rapkevičius, Jonas Žukaitis, Kazys Šegžda, Tamošaitis (apdovanotas Gedimino ordino III laipsnio medaliu; Verslininkų sąjungos narys), Maušas Kaganovičius ir kt. 1939 m. duomenimis, draugija turėjo 63 narius vyrus: 34 lietuvius ir 29 žydus; 28 draugijos narės moterys minimos tik 1929 m.

¹³⁵ KAA F.49. Ap.1. B.19413. L.44-53.

¹³⁶ LCVA F. 1367. Ap.1. B. 1309 L.7.

The firefighters of **Raseiniai** had a two-sided flag: on one side it displayed the name of the society in Russian saying 'Raseiniai Firefighter Society' and two horns of plenty (coat of arms of the town from 1848 to 1915) crossed with a ribbon in the colours of the Russian national flag. *The other side of the flag depicted two hands* – a symbol of mutual help; God's eye; two picks and an eagle – a symbol of the firefighter's union and a national coat of arms – together with an inscription in Russian saying: 'To the glory of God – in assistance to those close to you'.¹³⁷

After the proclamation of Lithuania's independence, the first local government institutions appeared. This happened at the end of 1918. The Committee of Raseiniai Residents took over the power which used to be in the hands of Germans and took care of the protection of town dwellers and their belongings, decided on food-related issues, established militia forces and revived the local firefighter team. In spring 1919, the firefighters held their first public event – an outing at the Dominican garden. After the Law on Societies was passed, the firefighters of Raseiniai were among the first ones to register their society, which included town dwellers of all nationalities (Register of Societies, entry No. 7).¹³⁸

The **Ariogala** Society of Volunteer Firefighters was registered with the Head's Office of Kėdainiai County back in 1924. Their Articles of Association read that the goal of the organisation is *to organise the activities of volunteer firefighters in Ariogala and to fight fires in the town and around its suburbs within a distance no greater than 5 kilometres*. In addition, it said that the society *has the right to have an orchestra and a choir and to organise evenings, concerts and dances*. It also specified what the society's flag was to look like, including the inscription on it and the 'firefighters' badge'. Protection of the society's members was also foreseen. They had to wear *a cap with a red inset and a firefighter's badge, a dark blue tunic with red rims, a wide firefighter's belt and a band on their left hand*. The firefighter team consisted of trumpeters – signallers, unpickers [who fragmented the buildings on fire with their picks], operators [who were actually putting out fire], servicemen, who served [firefighter] machines, water carriers and guards. It was decided that in cases where the house of a member of the society was under direct threat of fire, that member was allowed to first take care of his own property and was released from his duties as firefighter. The society was established by the following inhabitants of Ariogala: Chanė Bekeris, tradesman; J. M. Kaganovičius, Jewish Community clerk; Z. Zivas, shopkeeper; and Jonas Tamošaitis (carpenter). The board consisted of the following members: Povilas Figurinas (chairman), his assistant Ch. Bekeris, Ruvinas Karabelnikas (team leader), his assistant Joselis Gilvičius, Michelis Kaganovičius (cashier), Antanas Tiškus (responsible for housekeeping matters), and Antanas Tamošaitis (secretary). In 1929, the society had 44 members. At the end of 1931, there were as many as 56 members (22 Lithuanians and 34 Jews). In 1936, the society already boasted 76 members: Giršas Zivas, Bronislovas Girštautas (lieutenant of the reserve, who in 1920–1929 served in the Railway Battalion and was awarded the Medal of the 10th Anniversary of Independent Lithuania and received an honorary award from the Estonian Firefighter Union (Third Degree Cross), Michelis Kaganovičius (awarded Medal for Extending a Helping Hand), Pericas Bekeris, Juozas Zabiela, Ignas Rapkevičius, Jonas Žukaitis, Kazys Šegžda, Tamošaitis (was awarded the Third Degree Medal of the Order of Lithuanian Grand Duke Gediminas; member of the Businessmen Union), Maušas Kaganovičius, etc. According to the data of 1939, the society had 63 male members (34 Lithuanians and 29 Jews). Its 28 female members were mentioned only in 1929.

¹³⁷ KAA F.49. Ap.1. B.19413. L.44-53.

¹³⁸ LCVA F. 1367. Ap.1. B. 1309 L.7.

Betygalos (Draugijų registro Nr. 8811) ir **Girkalnio** savanorių ugniagesių draugijos (Nr. 8637) pradėjo veikti 1938 m. Draugijų steigėjai ir nariai buvo miestelių gyventojai. Girkalnyje draugiją įsteigė Mauša Binas, Libe Bliacherienė, Gilelis Bregmanas, Jonas Gragliauskas, Dzidas Jocius, Gerčas ir Jonas Laurinavičiai, Jonas Neverdauskas, Petras Osteika, Kazys Savickas, Petras Skinderis ir Chaimas Telzakas. Valdybos pirmininku išrinktas J. Ragaliauskas, sekretoriumi P. Skinderis. Organizacijos veikimo plotas – Girkalnio miestelis ir apylinkė 3 km atstumu. Draugijos turtas – 36 metams išnuomotas 600 m² žemės sklypas, taip pat 1800 Lt vertės įrankiai. 1939 m. organizacijoje buvo 63 nariai (iš jų 14 moterų). Be ugniagesybos, draugija rengė kultūrinius renginius. Žinoma, kad 1938 m. trijose ugniagesių suorganizuotose gegužinėse dalyvavo 600 dalyvių.

Nemakščių savanorių ugniagesių draugija pradėjo veikti 1929 m. Draugijoje buvo ugniagesių komanda ir kaminkrėčių būrys, už atlygį valęs kaminus ir dūmtraukius. Valdyboje buvo krautuvininkas Rimkevičius, pirkliai Šloma Zyvas ir Motelis Zalcbergas, vaistininkas Nikodimas Rimdžiulis, kalvis Leiba Abramavičius, Mauša Šmuliovičius, Dzidorius Jankauskas. 1931 m. draugijoje buvo 8 lietuviai ir 18 žydų. 1939 m. ugniagesių inventorių buvo įvertintas apie 2 500 Lt.¹³⁹

1940 m. sovietinė valdžia uždarė beveik visas Lietuvoje veikusias visuomenines organizacijas. Ugniagesių draugijų neuždraudė, o jų veiklą patvirtino leidimais.

Raseiniškių savanorių ugniagesių komanda, 1930 m.

Team of volunteer firefighters of Raseiniai, 1930

¹³⁹ Brigys J. P.14,26,43,181,

Raseiškių savanorių ugniagesių komanda, 1928 m. RKIM

Betygala (Register of Societies, entry No. 8811) and **Girkalnis** (No. 8637) societies of volunteer firefighters started operating in 1938. Founders and members of these societies were inhabitants of the two towns. The society in Girkalnis was established by Mauša Binas, Libe Bliacherienė, Gilelis Bregmanas, Jonas Gragaliauskas, Dzidas Jocius, Gerčas and Jonas Laurinavičius, Jonas Neverdauskas, Petras Osteika, Kazys Savickas, Petras Skinderis and Chaimas Telzakas. J. Ragaliauskas was elected chairman of the board, and P. Skinderis was elected secretary. The organisation operated in the town of Girkalnis and its suburbs up to a distance of 3 kilometres. The assets of the society included 600 m² of land leased for a period of 36 years, including firefighter equipment estimated to be worth around LTL 1,800. In 1939, the organisation had 63 members (14 of which were women). In addition to firefighting, the society also organised cultural events. It is known that in 1938 the firefighter society held three outings which were attended by 600 people.

The **Nemakščiai** Society of Volunteer Firefighters started operating in 1929. The society had a team of firefighters and a group of chimney-sweepers who would clean chimneys and funnels for a fee. Among the board members there were Rimkevičius (shopkeeper); Šloma Zyvas and Motelis Zalcbargas (tradesmen), Nikodimas Rimdžiulis (pharmacist), Leiba Abramavičius (blacksmith), Mauša Šmuilovičius and Dzidorius Jankauskas. In 1931, there were 8 Lithuanians and 18 Jews among the members of the society. In 1939, their firefighting equipment was estimated to be worth around LTL 2,500.¹⁴⁰

In 1940, the Soviet government abolished almost all kinds of public organisations that were active in Lithuania. However, the firefighter societies were not abolished, but received permission to continue with their operations instead.

¹⁴⁰ Brigys J. Pasistačius bendrą darbo tikslą. [With a Common Goal in Mind], 14, 26, 43, 180. Aštuonračio Muziejukas, Nemakščiai.

PIRMOJI SOVIETINĖ OKUPACIJA

1940 m. birželio 15 d., sulaužę tarptautines sutartis, Lietuvoje pradėjo šeiminkauti Sovietų Sąjungos pareigūnai. Iš Raseinių arešto namų paleisti kairiųjų pažiūrų politiniai kaliniai – komunistai ir komjaunuoliai – prisidėjo prie skubotų pertvarkų. Arešto namai buvo perorganizuoti į NKVD-MVD kalėjimą Nr. 9, prasidėjo suėmimai. Šiame kalėjime kalintas Kušeliauskas Chackielis, Nochemo, g. 1889, gyvenęs Kelmėje, suimtas 1940 m. liepos 15 d. Po dviejų savaičių suimtas jo brolis Kušeliauskas Zorachas, Nochemo, g. 1901. Kartu su kitais antisovietiškaai mąstančiais žmonėmis čia pateko M. Adleris.

Prasidėjęs sovietizacijos procesas skaudžiai palietė visus gyventojus. Ekonominėje, religinėje, kultūrinėje ir švietimo srityse prasidėjo permainos. Miestų ir miestelių gyventojus, iš jų didesnę dalį žydų, ekonominiu–socialiniu požiūriu palietė bankų, pramonės įmonių, prekybos, geresnių privačių namų nacionalizavimas ir nauji mokesčiai. Švietimo reformos metu Raseiniuose uždaryta Žydų gimnazija. Nacionalizuota Kadušino spaustuvė nebespausdino žydiškų laikraščių, hebrajų kalba buvo uždrausta, o knygos ir spaudiniai jidiš kalba cenzūruojami. Tai buvo didelis smūgis žydų tautinėms bei religinėms tradicijoms.

Raseinių kalėjimo politiniai kaliniai – kovotojai dėl laisvės ir darbo žmonių gerovės, išleisti į laisvę 1940 m. birželio 20 d. Arešto namų kiemas. RKIM

Political prisoners kept in Raseiniai prison – fighters for independence and wellbeing of the working people – were set free on 20 June 1940. Prison courtyard

FIRST SOVIET OCCUPATION

On 15 June 1940, Soviet officers entered the territory of Lithuania and took charge there in breach of all international agreements. Left wing political prisoners – communists and young communists – were released from Raseiniai prison and joined the hasty shake-up. The prison in Raseiniai was reconstituted as NKVD-MVD Prison No. 9 and arrests began. It was there that Kušeliauskas Chackielis (b. 1889), son of Nochemas, and a resident of Kelmė who was arrested on 15 July 1940, was kept prisoner. Two weeks later his brother Kušeliauskas Zorachas (b. 1901), another son of Nochemas, was also arrested. Adleris Motelis also ended up in this prison together with others who held anti-Soviet views.

The start of the Sovietisation process painfully affected all local residents. Major changes began in economic, religious, cultural and educational fields. City and town dwellers, many of whom were Jews, were economically and socially affected by the nationalisation of banks, industrial and trade companies, including better private houses, and the introduction of new taxes. The Jewish Gymnasium of Raseiniai was closed as a result of the education reform that followed. Kadušinas' printing house was nationalised and stopped printing Jewish newspapers. The Hebrew language was banned, and books and press in Yiddish were censored. It was a major blow to Jewish national and religious traditions.

СВИДЕТЕЛЬСТВО О СМЕРТИ

Гражданин (ка) *Адлерисе*
 Мотелис (ка) *Адлерисе*
 умер (ла) *19 декабря 1941г*
Мотелис *Адлерисе*
с. Маушос-Юдेलю *года*
 в возрасте *22* лет, о чем в книге регистраций актов о смерти
 19 *91* года *декабрь* месяца *19* числа
 произведена запись на № *2506*
 Причина смерти *расстрел*
 Место смерти: город, селение *Оренбург*
 район *Оренбургский*
 область, край *РСФСР*
 республика
 Место рождения: Гор. отака *Маушос-Юделио*
 ЗАГС *Расейниай* *Литва*
 г. Оригинал: *Маушос-Юделио*
 Дата выдачи *21 декабря 1941*
 Заключительный отделе (подп.)
 Исполн. отделе (подп.)
 III-РЖ № 271061

Mirties liudijimas. Adleris Motelis, s. Maušos-Judelio, gimė 1919 m. Raseiniuose, 1940-08-22 suimtas ir kalintas Raseinių kalėjime. Prasidėjus karui, kartu su septyniasdešimt kitų kalinių, išvežtas į SSRS, 1941 m. gruodžio 19 d. Adleris sušaudytas Orenburge, Rusija. LYA

1941 m. birželio trėmimai neaplenkė Lietuvos žydų. Lietuvių tremtiniai – buvę politikai ir vyriausybės tarnautojai, kariūnai ir policijos pareigūnai, organizacijų vadovai, mokytojai, buvusios valdžios šalininkai iš miestų ir kaimų. O į žydų tautybės tremtinių sąrašus papuolė fabrikantai, stambieji prekybininkai, namų ir žemės savininkai, žurnalistai, partijų ir organizacijų vadovai su šeimomis. Kadangi šie žmonės telkėsi didžiuosiuose miestuose, tai daugiau nei pusė tremtinių buvo iš Kauno, Šiaulių, Panevėžio, Ukmergės ir Raseinių. 1941 m. iš Raseinių apskrities ištremtas 521 žmogus. Iš Raseinių ištremta 15 žydų šeimų (53 žmonės) ir 15–20 jašivos auklėtinių-pabėgėlių iš okupuotos Lenkijos.

1941 m. iš Raseinių ištremti žydų tautybės gyventojai¹⁴¹

Adlieris (Adleris) Motelis, Maušo Judelio, g. 1919, Raseiniuose, darbininkas. Sumintas 1940 08 22, kalintas Raseiniuose; prasidėjus karui išvežtas į kalėjimą Sol Ilecke, Čkalovo sr.; nuteistas mirti, sušaudytas 1941 12 19.

Chajetas Benjaminas, Faivušo, g. 1881, gyv. Raseiniuose, siuvėjas-prekybininkas. Žmona **Chajetienė Marė Lyba**, Simono, g. 1895. Sūnūs **Davidas**, g. 1925, ir **Simonas**, g. 1931, dukra **Chana**, g. 1926, ištremti 1941 m. į Davponą, Syktyvdinsko r. Komija. Paleisti 1956 m., į Lietuvą negrįžo, gyveno Latvijoje, Baltarusijoje, vėliau emigravo į Izraelį.

Chveidas Joselis, Ziselio, g. 1908, gyv. Raseiniuose, prekybininkas. Žmona **Chveidaniė Chana**, Izraelio, g. 1907, sūnus **Ziselis**, ištremti 1941 m. į Syktyvkarą, Komija. Tėvai mirė tremtyje, sūnus į Lietuvą negrįžo.

Brolis **Chveidas Motelis Berelis**, Ziselio, g. 1896, gyv. Raseiniuose, prekybininkas, turėjo kolonijinių prekių parduotuvę. Žmona **Chveidan Margarita**, Boriso, g. 1886. Sūnus **Michailas** ir duktė **Brocha**, ištremti 1941 m. į Syktyvkarą, Komija; Chveidas Motelis mirė tremtyje, kiti paleisti 1956 m., emigravo į Izraelį.

Brolis **Chveidas Hiršas**, Ziselio, g. 1904, gyv. Raseiniuose, ištremtas 1941 m. į Syktyvkarą, Komija; ten mirė.

Jofė Motelis, Izraelio, g. 1892, gyv. Raseiniuose, prekybininkas. Žmona **Jofienė Eida**, Abelio, g. 1903. Sūnūs **Ruvimas**, g. 1927, ir **Šolomas**, g. 1922, duktė **Lėja**, gimusi apie 1920 m., ištremti 1941 m. į Slabodskoi Reidą, Syktyvdinsko r., Komija. Paleisti 1955–1958 m. grįžo į Lietuvą, vėliau išvyko į Izraelį.

Kaplanas Rafaelis, Simo, g. 1891, gyv. Raseiniuose, javų pirklys, turėjęs linų valaknos ir miltų, mielių urmo sandėlius. Žmona **Chaja Rašelė**, Benjamino, g. 1903 m., namų šeiminkė su dukra **Kaplanaite-Kulmaniene Sima**, ištremti 1941 m. į Syktyvkarą, Komija; paleisti 1956 m., grįžo į Lietuvą, Kaplanas mirė 1971 m. Žmona ir dukra emigravo į Izraelį.

¹⁴¹ Lietuvos gyventojų genocidas I T. A-Ž. 1939–1941, p. 80, 195, 199, 363, 395, 490, 600, 633, 658, 691, 934.

The deportations of June 1941 affected Lithuanian Jews, too. Among Lithuanian deportees there were former politicians and government officials, military and police officers, heads of various organisations, teachers, and supporters of the former government from towns and villages. In the meantime, Jewish deportees included factory owners, major merchants, house and land owners, journalists, and heads of parties and organisations with their families. Since these people mainly lived in cities, more than half of the deportees came from Kaunas, Šiauliai, Panevėžys, Ukmergė and Raseiniai. In 1941, as many as 521 people were deported from Raseiniai County. Some 15 Jewish families (53 people) and 15 to 20 yeshiva student-refugees from occupied Poland were deported from Raseiniai.

Jewish residents deported from Raseiniai in 1941

Adlieris (Adleris) Motelis, son of Mauša Judelis, born in 1919 in Raseiniai, a worker. Arrested on 22 August 1940, imprisoned in Raseiniai; when the war broke out, he was taken to a prison in Sol Iletsk, Chkalosvkaya Oblast; sentenced to death and shot on 19 December 1941.

Chajetas Benjaminas, son of Faivušas, b. 1881, lived in Raseiniai, a tailor-tradesman. Wife **Chajetienė Marė Lyba**, daughter of Simonas, b. 1895. Sons **Davidas**, b. 1925 and **Simonas**, b. 1931, daughter **Chana**, b. 1926, deported in 1941 to Davpon, Syktyvdinsky District, Koma. Released in 1956, never returned to Lithuania, lived in Latvia, Belarus, and later emigrated to Israel.

In exile.

Chveidas Joselis, son of Ziselis, b. 1908, lived in Raseiniai, a merchant. Wife **Chveidanienė Chana**, daughter of Izraelis, b. 1907, son **Ziselis**, deported in 1941 to Syktyvkar, Koma. Parents died in exile, the son never returned to Lithuania.

Brother **Chveidas Motelis Berelis**, son of Ziselis, b. 1896, lived in Raseiniai, a merchant, kept a shop of colonial goods. Wife **Chveidan Margarita**, daughter of Borisas, b. 1886. Son **Michailas** and daughter **Brocha** deported in 1941 to Syktyvkar, Koma; Chveidas Motelis died in exile, others were released in 1956 and emigrated to Israel.

Brother **Chveidas Hiršas**, son of Ziselis, b. 1904, lived in Raseiniai, deported in 1941 to Syktyvkar, Koma, where he died.

Jofė Motelis, son of Izrael, b. 1892, lived in Raseiniai, a merchant. Wife **Jofienė Eida**, daughter of Abelis, b. 1903. Sons **Ruvimas**, b. 1927 and **Šolomas**, b. 1922, daughter **Lėja**, born at around 1920, deported in 1941 to Slobodskoy Reid, Syktyvdinsky District, Koma. Released in 1955-1958, returned to Lithuania and later emigrated to Israel.

Kaplanas Rafaelis, son of Simas, b. 1891, lived in Raseiniai, a grain merchant, owner of flex, flour and yeast warehouses. Wife **Chaja Rašelė**, daughter of Benjaminas, b. 1903, a housewife, and their daughter **Kaplanaitė-Kulmanienė Sima**, deported in 1941 to Syktyvkar, Koma; released in 1956, returned to Lithuania. Kaplanas died in 1971. His wife and daughter emigrated to Israel.

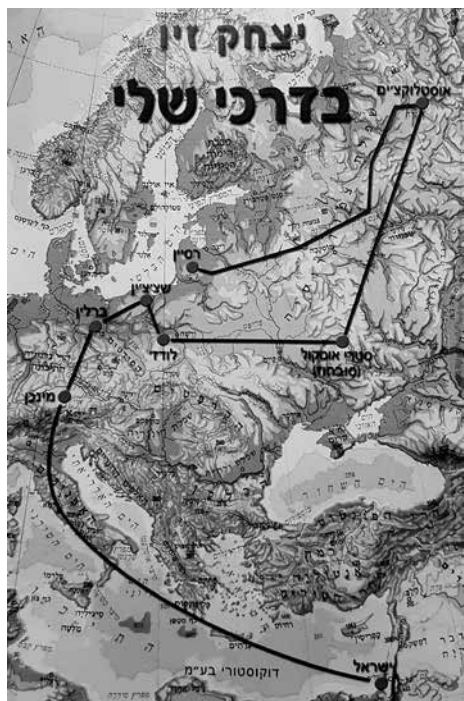
Leiščas (Lešč) Chaimas, Eljašo, g. 1894, gyv. Raseiniuose, prekiaavo javais ir miltais. Ištremtas 1941 m. į Ust Lokčimą, Kortkeroso r., Komija; ten mirė 1943 m. Žmona **Chana**, Samuilo, g. 1904, iš tremties paleista 1958 m., grįžo į Lietuvą, mirė 1968 m. Sūnus **Abramas**, g. 1932, 1946 m. iš tremties pabėgo į Lietuvą. Dukros **Glika**, g. 1936, ir **Sulamita**, g. 1940. Iš tremties paleistos 1958 m. grįžo į Lietuvą.

Nesanelis Ruvimas, Grigorijaus, g. 1890, su sūnumi **Aleksandru**, g. 1923, gyv. Raseiniuose, ištremti 1941 m. į Syktyvdinsko r., Komija, ten mirė.

Perlovas su žmona (vardai nežinomi), gyv. Raseiniuose, sūnumis **Abraomu** ir **Jankeliu**, dukromis **Berta**, g. 1929, **Glike** ir **Motke**, ištremti 1941 m. į Ust Lokčimą, Kortkeroso r., Komija. Tėvai mirė 1942 m. tremtyje, vaikai į Lietuvą negrįžo, emigravo į Izraelį.

Perlovas Leizeris, Motelio, g. 1878, gyv. Raseiniuose. Žmona **Perlova Roza**, Abraomo, g. 1885, Raseiniuose. 1941 m. ištremti į Ust Lokčimą, Kortkeroso r., Komija; abu ten mirė 1942 m. Ištremti su vaikais.

Poselis Abramsas, Chaimo, g. 1900, gyv. Raseiniuose. Ištremtas 1941 m. į Ust Lokčimą, Pezmoگا, Kortkeroso r., Komija; ten mirė 1944 m. **Posel Glina**, Leizerio, g. 1900, gyv. Raseiniuose, ištremta 1941 m. į Ust Lokčimą, Pezmoگا, Kortkeroso r., Komija; ten mirė 1944 m.

Icikas Zyvas „Mano kelias“, 2004 m. RKIM
Icikas Zivas published his memoirs My Way

Tremtyje. D. M. Chajeto asmeninis archyvas
From the personal archive of D. M. Chajetas

Tremtyje. D. M. Chajeto asmeninis archyvas

From the personal archive of D. M. Chajetas

Leiščas (Lešč) Chaimas, son of Eljašas, b. 1894, lived in Raseiniai, traded in grain and flour. Deported in 1941 to Ust Lokchym, Kortkerosky District, Komia, where he died in 1943. Wife **Chana**, daughter of Samuilas, b. 1904, released from exile in 1958, returned to Lithuania, and died in 1968. Son **Abramas**, b. 1932, in 1946 escaped from exile and returned to Lithuania. Daughters **Glika**, b. 1936, and **Sulamita**, b. 1940. Released from exile in 1958, returned to Lithuania.

Nesanelis Ruvimas, son of Grigorijus, b. 1890, and his son **Aleksandras**, b. 1923, lived in Raseiniai, deported in 1941 to Syktyvdinsky District, Komia, where they died.

Perlovas with his wife (names not known), lived in Raseiniai, sons **Abraomas** and **Jankelis**, daughters **Berta**, b. 1929, **Glikè** and **Motkè**, deported in 1941 to Ust Lokchym, Kortkerosky District, Komia; the parents died in 1942 in exile, the children never returned to Lithuania and emigrated to Israel.

Perlovas Leizeris, son of Motelis, b. 1878, lived in Raseiniai. Wife **Perlova Roza**, daughter of Abram, b. 1885 in Raseiniai. In 1941 deported to Ust Lokchym, Kortkerosky District, Komia; both died there in 1942. Deported together with children.

Poselis Abram, son of Chaimas, b. 1900, lived in Raseiniai. Deported in 1941 to Ust Lokchym, Pezmog, Kortkerosky District, Komia; died there in 1944. **Posel Glina**, daughter of Leizeris, b. 1900, lived in Raseiniai, deported in 1941 to Ust Lokchym, Pezmog, Kortkerosky District, Komia; died there in 1944.

Poselis Leizeris, Abramo, g. 1905, gyv. Raseiniuose, tarnautojas. Išstremtas 1941 m. į Ust Lokčimą, Pezmogą, Kortkeroso r., Komija; 1946 m. tremtyje suimtas ir nuteistas aštuoneriems metams kalėti. Mirė 1948 m. lageryje Verchnij Čiovas, Syvtyvkaro r., Komija. Jo žmona **Posel Irina**, Arono, g. 1910, tarnautoja. Paleista 1958 m. 1974 m. emigravo į Izraelį. Kartu tremtyje buvusi duktė **Posel Etelė**, Lozorius, g. 1936, 1947 m. buvo parvežta į Lietuvą. 1972 m. emigravo į Izraelį.

Ratmanas Mišelis, Zeliko, g. 1890, su žmona **Cile**, Maušos, g. 1892, gyv. Raseiniuose, buvo išstremti 1941 m. į Kortkeroso r., Komija; ten mirė.

Zivas Joselis, Iciko, g. 1898, su žmona **Ziviene Basia**, g. 1901, gyv. Raseiniuose, išstremti 1941 m. į Ust Lokčimą, Kortkeroso r., Komija; ten mirė. Sūnus **Icikas**, g. 1927, paleistas 1944 m. **Nojus**, g. 1933, paleistas 1945 m. Emigravo į Izraelį.

Icikas Zivas išleido memuarų knygėlę „Mano kelias“.

Zyvas Mauša, Icchako, g. 1896, gyv. Raseiniuose. Išstremtas 1941 m. į Ust Lokčimą, Kortkeroso r., Komija; ten mirė 1943 m. Žmona **Roza**, g. 1894, iš tremties paleista 1956 m., grįžo į Lietuvą, 1958 m. mirė. Duktė **Zyvaitė Kurenkova Aviva**, g. 1927, paleista 1956 m. grįžo į Lietuvą. Brolis **Zyvas Davidas**, Icchako, gyv. Raseiniuose, dingo be žinios 1941 m.

Roza Zyvienė buvo Lietuvos sionistų moterų draugijos Raseinių skyriaus pirmininkė.

Rafaelis Kaplanas ir Benjaminas Chajetas tremtyje. Komija, SSRS, 1943 m.

From the personal archive of D. M. Chajetas

Poselis Leizeris, son of Abramias, b.1905, lived in Raseiniai, a civil servant. Deported in 1941 to Ust Lokchym, Pezmog, Kortkerosky District, Komia; in 1946 arrested in exile and sentenced to eight years in prison. Died in 1948 in Verchny Chev Labour Camp, Syktyvdinsky District, Komia. His wife **Posel Irina**, daughter of Aronas, b. 1910, a civil servant. Released in 1958. In 1974 emigrated to Israel. Their daughter **Posel Etelė**, daughter of Lozorius, b. 1936, was exiled together with parents and in 1947 was taken back to Lithuania. In 1972 she emigrated to Israel.

Ratmanas Mišelis, son of Zelikas, b. 1890, and his wife **Cilė**, daughter of Mauša, b. 1892, lived in Raseiniai, deported in 1941 to Kortkerosky District, Komia, and died there.

Zivas Joselis, son of Icikas, b. 1898, and his wife **Zivienė Basia**, b. 1901, lived in Raseiniai, deported in 1941 to Ust Lokchym, Kortkerosky District, Komia, and died there. Sons **Icikas**, b. 1927, released in 1944, and **Nojus**, b. 1933, released in 1945. Emigrated to Israel.

Zyvas Mauša, son of Icchakas, b. 1896, lived in Raseiniai. Deported in 1941 to Ust Lokchym, Kortkerosky District, Komia, and died there in 1943. His wife **Roza**, b. 1894, was released from exile in 1956 and returned to Lithuania where she died in 1958. Their daughter **Zyvaitė Kurenkova Aviva**, b. 1927, was released in 1956 and returned to Lithuania. Brother **Zyvas Davidas**, son of Icchakas, lived in Raseiniai and went missing in 1941.

Roza Zyvienė was chairwoman of the Raseiniai Branch of the Lithuanian Zionist Women's Society.

The road of the Jews of Raseiniai to exile, their living conditions in Komia, their unusual and extremely hard labour, including the interpersonal relationships of the deportees, were described in the memoirs of D. M. Chajetas (*Духом не навшие*); Icchakas Zivas *My Way (Bedarchi šeli)*; and M. Skipitytė-Garbačiauskienė *If Not for the Luck (Jei laimė nebūtų lydėjusi)*.

Icikas Zivas published his memoirs *My Way*.

POKALBIS APIE HOLOKAUSTĄ

M. Martinaitis: „Būtent tamsiausiu laikotarpiu išryškėja tikra gyvenimo vertė“¹⁴²

Ištrauka iš žurnalisto Virginijaus Savukyno pokalbio su poetu, eseistu, vertėju, Raseinių garbės piliečiu Marceliju Teodoru Martinaičiu (1936–2013).

Atsakymai į žurnalisto Virginijaus Savukyno klausimus:

Prieš pokarį sekė ir nacių okupacija. Kaip jūs ją pajutote?

Labai keistai. Pajutome tos pačios dienos rytą, kai bombardavo Raseinius, pirmiausia, aerodromą. Kaip minėjau, jis buvo šalia mūsų namų. Praktiškai nė vienas lėktuvas nespėjo pakilti, o kas spėjo – buvo „sutvarkyti“. Tą dieną, regis, po pietų mūsų sodyboje pasirodė vokiečiai. Jų buvo labai daug, visas dalinys, gal šimtas žmonių. Vokiečiai buvo labai smagūs, malonūs – dainavo, juokavo, kalbino ir mane, vaišino šokoladu. Matyt, jiems atrodė, kad viskas labai lengvai klostysis, nes rusai jau buvo pabėgę iš Raseinių. Žmonės pradėjo galvoti, kad vėl grįš tvarka, bus galima gyventi taip, kaip nori. Tačiau kai pradėjo šaudyti žydus, buvo šokas... Šaudė netoli mūsų, pilkalnyje. Raseiniuose ir aplinkui buvo sušaudyta gal apie tris tūkstančius žydų, todėl žmonėms tai buvo didelis smūgis. Taip ir prasidėjo – rekvizicijos, spaudimas. Paaiškėjo, kaip iš tiesų viskas yra.

Ar žydų žudynių tragedija nėra platesnė ir iš esmės neapmąstyta? Juk buvo ne tik tie lietuviai, kurie dalyvavo juo šaudant, tačiau ir tie, kurie juos saugojo. Miestelių bendruomenės neturėjo galimybių labai daug padėti, nes visi vieni kitus pažinojo. Tačiau žmonės matė nežmonišką šėtonišką darbą ir jautė tam tikrą kaltę. Pusė miestelio gyventojų dingdavo per vieną dieną ir niekas apie tai nekalbėdavo.

Santykiai su žydais buvo labai artimi. Mano tėvai taip pat bendravo su keliomis šeimomis. Sakydavo, kad jei kas nors negerai, reikia pagalbos – kreipkis į žydą. Jie tikrai visuomet padėdavo ir nebūdavo kažkokių konfliktų, bent jau su kaimo žmonėmis. Tiesiog žydai būdavo tas šaltinis, iš kurio galėdavai visko gauti, pavyzdžiui, apyvokos daiktų, medžiagos, net vinių. Todėl tie ryšiai buvo labai vertinami. Žinoma, būdavo kad pasišaipydavo iš žydų. Pamenu, buvo toks nusigyvenęs žydas, kuris rinkdavo visokius skudurus, kaulus, atliekas. Jį visi vadindavo Maušu. Pamenu, kad kai pasikinę arklius žmonės atvažiuodavo į Raseinių turgų, apsistodavo pas žydus kiemuose. Taigi žydų šaudymai žmones šokiravo, tačiau jie niekuo negalėjo padėti, ypač kaimiečiai. Buvo brutali neįveikiama jėga. Tiesa, jei žydams pavykdavo pabėgti, žmonės kartais juos paslėpdavo. Pas mus irgi buvo atvejais, kai sužeistas žydas naktį išsikapstė iš po žemių ir pabėgo.

¹⁴² www.DELFI.lt 2012 m. sausio 14. Martinaitis, Marcelijus, Gyvenimas į praeitį. Prisiminimų atšvaistai, Margi raštai, 2018., pp. 220–222.

THE HOLOCAUST IN RASEINIAI REGION

Marcelijus Teodoras Martinaitis: ‘It is in the darkest moments that the real value of life shows through’¹⁴³

Extract from an interview of journalist Virginijus Savukynas with poet, essayist, translator and honorary citizen of Raseiniai Marcelijus Teodoras Martinaitis (1936 – 2013).

Answers to the questions raised by journalist Virginijus Savukynas:

Before the pre-war period there was also the Nazi occupation. How did it affect you?

In a very strange way. It told on us in the morning of that same day when Raseiniai and first and foremost the airport in Raseiniai was bombarded. As I said, it was located close to our home. Actually not a single plane took off, and the ones that took off were ‘taken care of’. It seems that the Germans arrived at our homestead in the afternoon of that same day. There were a lot of them, the whole unit, around a hundred people. The Germans were great fun and really pleasant. They sang, made jokes, tended to talk to me and even treated me to some chocolate. They must have thought that they were in for an easy victory, because the Russians had already abandoned Raseiniai. People were thinking that there was a chance that everything would return to normal and their preferred way of life. However, when the shootings of the Jews began, everybody was so shocked... The shootings were taking place not that far away from us, at the mound. Some 3,000 Jews were shot to death in Raseiniai and in the neighbouring areas and this was an enormous shock to people. This is how all the requisitions and pressure began. It became clear how things actually were.

Don’t you think that the tragedy of the mass killings of Jews is much more far-fetched and that is has not been given much thought? Among Lithuanians there were not only those who took part in the killings, but also those who saved Jews. Small town communities did not have many chances to help them, because there everybody knew each other well. Nonetheless, people saw the outrageous devilish deeds and in a way felt guilty. Half of a town’s inhabitants would disappear overnight and nobody would dare to talk about it.

Relations with Jews were really close. My parents also knew a couple of Jewish families. They used to say that if something goes wrong or if you need help the first person you should go to was a Jew. They would always help and there were no conflicts between Lithuanians and Jews, at least not in the rural areas. Jews simply were a source for everything they needed, for example, household utensils, fabric and even nails. This is why the relationship was highly valued. Certainly there were cases when Jews were mocked at. I remember one poor Jew who used to collect all kinds of rags, bones and waste. People called him Maušas. I remember the times when people would arrive to Raseiniai on market day with their horses and would keep those horses in the yards of Jewish homes. Thus, the shootings of Jews shocked people, but they were unable to help, especially the rural inhabitants. This was a brutal and overpowering force. To tell the truth, if a Jew managed to escape, people tended to hide them. We also had a case when a wounded Jew managed to get out from under the ground and escaped.

¹⁴³ www.DELFL.lt 14 January 2012.

Martinaitis, Marcelijus, *Gyvenimas į praeitį. Prisiminimų atšvaistai* [Living into the Past. Reflected Memories], Margi raštai, 2018, pp. 220–222.

Kaip mes dabar galėtume šią tragediją įvertinti?

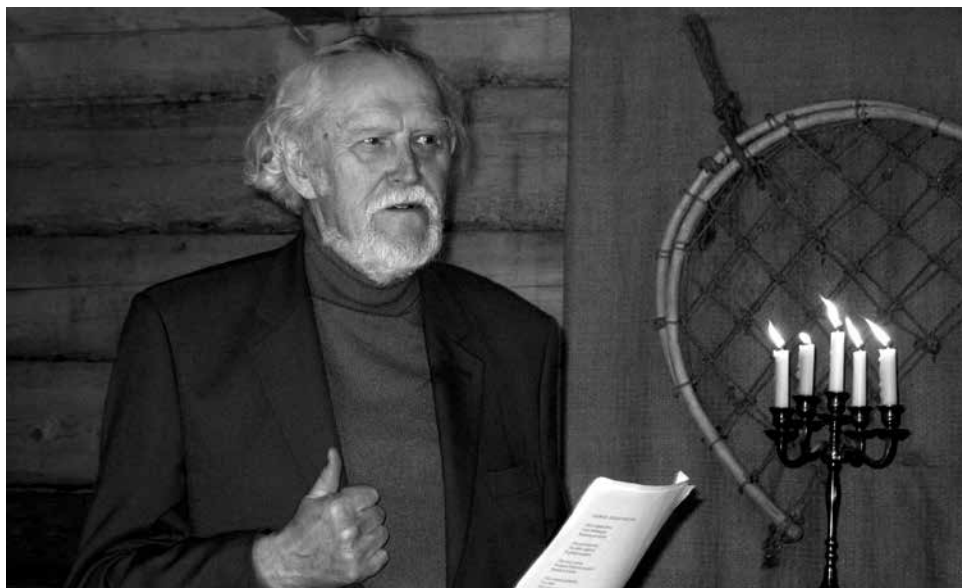
Dabar jau neprikelsi tų tūkstančių žydų. Nematau kažkokių piktumų, nebent atsiranda pavienių atvejų, antisemitinių provokacijų. Antisemitizmas Lietuvoje niekada nebuvo gilus. Kartais būdavo pasišaipoma buitiniu lygmeniu, tačiau nieko daugiau. Dabar nebelabai ką galime atstatyti, likę mažai tos kultūros paveldėtojų...

Bet galbūt tai ir yra mūsų užduotis? Štai pacituosiu vieną eilutę iš jūsų eilėraščio: „Laisvę jų pavardėms grauzia mums laiko erozijos.“ Gal bent jau tų miesteliuose sušaudytų žydų pavardes reikėtų prikelti iš užmaršties?

Be abejo. Pasakysiu vieną labai įdomų dalyką. Teko dirbti sovietinėje spaudoje, Raseinių laikraštyje. Tada rinkau medžiagą, kiek žydų buvo sušaudyta mūsų krašte. Turėjau surinkęs labai daug medžiagos, net ir su pavardėmis. Buvau labai naivus, galvojau, kad bus labai paprasta tą medžiagą viešai paskelbti. Juk sovietai buvo nusistatę prieš vokiečius. Tačiau pasirodė priešingai... Mano surinkta medžiaga niekam nebuvo reikalinga. Tie režimai labai keistai bendradarbiauja, dengia vienas kito nusikaltimus. Sovietmečiu žmonės užmiršo žudynių vietas, kasdavo pilkalnyje žvyrą, paskui viskas apaugo žole. Tiesa, kai kurių žmonių atmintyje kažkas liko, buvo pastatytas atminimo akmuo, tačiau nieko daugiau. Kai šalia senojo žemaičių plento tiesė autostradą, ji buvo nukreipta tiesiai per pilkalnį, žydų kapus... Buvo išversti kaulai, kaukolės, ten žaidė vaikai... Taigi atmintis buvo nutraukta būtent sovietmečiu. Kelis dešimtmečius apie tai nebuvo galima rašyti, todėl žmonių prisiminimuose atsirado spraga. Atėjo nauja karta, o jauni žmonės viso to neišgyveno. Nebėra emocinio ryšio. Neįsivaizduoju, kaip viskas dabar turėtų būti...

Tikriausiai reikia atvirai apie tai kalbėti...

Matyti, kad taip. Reikia kalbėti, rašyti apie tai, kas buvo padaryta. Juk tai vienas didžiausių nusikaltimų istorijoje.

Marcelijus Martinaitis, 2012 m., D. Sutkevičienės nuotr.

What kind of other assessment could we give of this tragedy?

It is not possible to resurrect the thousands of Jews who perished. I do not see any anger, except for individual cases, single-case anti-Semitic provocations. In Lithuania anti-Semitism has never been deeply rooted. There were occasional cases of mockery on a local level, but not more than that. There is not much left to restore, because very few successors of this culture are left...

But maybe this actually is our task? I will now quote a line from your poem: ‘The freedom of their names is eroded by time.’ Maybe at least the names of the Jews shot to death in these towns should be brought back from oblivion?

Certainly. I will tell you one interesting thing. I used to work for the Soviet press, a newspaper of Raseiniai. At that time I was collecting material about the number of Jews shot in our area. I collected a lot of material and even with names. I was very naïve in expecting that it would be very easy to publicise this material, especially knowing that the Soviets were against the Germans. However, it appeared to be quite the contrary... The material that I collected appeared to be of no interest to anybody. These regimes have a very strange way of cooperating and hiding each other’s crimes. In the Soviet times people forgot about the places of the mass killings of Jews. They would dig gravel from the mound. With time grass grew all over it. To tell the truth, some people still remembered something, and a commemorative stone was erected there, but not more than that. When a highway was being built next to the old Samogitian road, it was built directly over the mound, on the Jewish graves... Bones and skulls lay scattered all over the site, children were playing there... Thus, this particular memory was lost in the Soviet times. For several decades it was prohibited to write about it and a gap appeared in people’s memory. A new generation arrived and the young people did not experience anything like it. There was no emotional connection. I cannot imagine the way it should be now...

Most probably we must talk about this openly...

Most probably we must. We must talk and write about what had been done as this is one of the greatest crimes in history.

HOLOKAUSTAS

Įsakymas Nr. 743

1. Žydų tautybės gyventojams draudžiama vaikščioti šaligatviais. Žydai privalo eiti tik važiuojamojo kelio dešiniuoju kraštu vienas po kito.

2. Žydų tautybės gyventojams draudžiamas pasivaikščiojimas visuose visuomeniniuose parkuose ir skveruose. Taip pat žydų tautybės gyventojams draudžiama sėdėti ant suolų šiose vietose.

3. Žydų tautybės gyventojams draudžiama naudotis visomis visuomeninėmis susisiekimo priemonėmis kaip autotaksi, vežikais ir autobusais, garlaiviais ir kitomis transporto priemonėmis. Savininkai privalo visose transporto priemonėse, matomoje vietoje pakabinti plakatą su užrašu: „Žydams draudžiama“.

4. Įsakymo pažeidėjai bus griežtai baudžiami.

5. Šis įsakymas įsigalioja nuo šios dienos.

Raseiniai 1941 m. liepos 29.

A. Sabaliauskas Raseinių apskrities Taryba

LCVA F.1153-3-A. L97^{OP}

Verordnung Nr. 743

1. Der jüdischen Bevölkerung wird das Betreten der Gehsteige untersagt. Die Juden haben den rechtsseitigen Rand der Fahrstrasse einzuhalten und hintereinander zu gehen.

2. Der jüdischen Bevölkerung wird der Aufenthalt auf Promenaden wegen und in allen öffentlichen Grünanlagen verboten. Desgleichen wird der jüdischen Bevölkerung die Benutzung der aufgestellten Ruhebänke untersagt.

3. Der jüdischen Bevölkerung wird die Benutzung aller öffentlichen Verkehrsmittel wie Autotaxen, Pferdroschen und Autobusse, Personendampfer und ähnlicher Fahrzeuge untersagt. Die Eigentümer bzw. Halter aller öffentlichen Fahrzeuge sind verpflichtet, an sichtbarer Stelle der Fahrzeuge ein Plakat zu befestigen mit der Aufschrift: „Für Juden verboten“.

4. Zuwiderhandelnde gegen diese Verordnung werden schärfstens bestraft.

5. Diese Verordnung tritt mit dem hentigen Tage in Kraft.

Rossienen den 29. Juli 1941.

A. Sabaliauskas
Der Landrat des Kreises
Rossienen.

THE HOLOCAUST IN RASEINIAI REGION

Documents and witness testimonies

Decree No. 743

1. Jewish nationals are prohibited from walking on pavements. Jews must only walk on the right side of the roadway one after the other.

2. Jewish nationals are prohibited from going for walks in any public park or square. In addition, Jewish nationals are prohibited from sitting on benches in the said public places.

3. Jewish nationals are prohibited from using any public transportation, such as, auto taxi, coaches or buses, steamboats or any other means of transportation. In all means of transportation owners must hang posters in visible places saying 'Forbidden for Jews'.

4. Any breaches of the decree shall be severely punishable.

5. The decree comes into forces as of this day.

29 July 1941, Raseiniai

A. Sabaliauskas, Raseiniai County Council

Mergaitės nuotrauką atsiuntė Chuck Volpė iš Australijos. Tai jo tetos Chanos dukra, gimusi apie 1930 m. Pasakojama, kad šaudant žmones, mama mergaitę paslėpė po savimi. Ji išlipo iš duobės ir nuėjo ieškoti prieglobsčio pas kaimynus. Deja, niekas jos nepriglaudė. Ji buvo nužudyta kartu su kitais žydų vaikais

In the 1950s, my uncle Hillel attended a Holocaust remembrance ceremony in Israel. He came across a childhood friend who had information about the shootings in the forest outside Rassein in 1941. When the family were shot, the little girl fell into the pit unharmed with her mother on top of her. She remained there until the shooters left and then made her way to the house of neighbours known to the family. They handed her over to the murderers. Photograph preserved by Ch. Volpe

Geto viršininkas, arba kas dėjosi Raseiniuose 1941 m. birželio–rugsėjo mėnesiais (pagal kaltinamojo Grigaravičiaus Alekso apklausos protokolą)

Kaltinamasis Grigaravičius Aleksas, Antano, g. 1904 m. Dūdų k., Slavkų valsčiuje, Šakių apskrityje.

Raseiniai

1947 m. spalio 3 d.

1941 m. birželį, kai tik vokiečiai okupavo Lietuvą, buvo išleistas įsakymas, kad asmenys, kurie prie Smetonos tarnavo policijoje, privalo prisistatyti policijoje ir imtis darbo. A. Grigaravičius pasirodė policijoje ir buvo paskirtas kriminalinės policijos vachmistru (puskarininkiu). Karo metais Grigaravičius gyveno Raseiniuose, Kauno g. Nr. 9, žydo Golbergo name.

Iš pradžių jis buvo konvojininkų (belaisvių ginkluotos palydos) viršininkas, iš policijos viršininko Pilionio gaudavo įsakymus dėl žydų, esančių stovykloje (gete), pasiuntimo į darbą, dėl jų lydėjimo ir saugojimo. Sudarydavo konvojų iš 3 ar 4 policininkų ir atrinkęs iš geto žydus siųsdavo į darbus. Beveik kasdien tekdavo siųsti į darbą, vidutiniškai po 20–30 žmonių, bet buvo dienų, kai į darbą visai nesiųsdavo. Siųsdavo sušaudyti.

Už pasižymėjimą vykdant užduotis Grigaravičius buvo paskirtas geto viršininku. Tada rytais išrikiuodavo visus vyrus ir liepdavo bėgti aplink stovyklą iki sąmonės netekimo, asmenis, kurie nevykdydavo Grigaravičiaus įsakymų, primušdavo. Tyčiodavosi iš suimtųjų, atimdavo vertingus daiktus ir juos pasisavindavo.

Žydų šaudymas prasidėjo maždaug 6 ar 8 liepos 1941 m. Iš kalėjimo, lydimi 6–7 vokiečių ir kalėjimo prižiūrėtojų, į getą buvo atvaryta 150–180 žydų. Tuojau su vokiečiais atvyko policijos viršininkas Urbšaitis, tarnavęs vokiečių armijoje. Jo įsakymu, Grigaravičius surinko visus gete buvusius vyrus, išskyrus senukus, ir prijungė juos prie atvestų iš kalėjimo. Iš viso buvo surinkta 500 žmonių. Maskuodami numatomą šaudymą Grigaravičius ir Narbutas išdalino vyrams apie 40 kastuvų. Išdalinus kastuvus, visas 500 žydų vyrų būrys, lydimas vokiečių kareivių ir lietuvių policininkų, pasuko Žuveliškių kaimo kryptimi, kur visi 500 buvo sušaudyti. Grigaravičius sako nedalyvavęs šioje akcijoje ir apie šaudymą sužinojęs iš Narbuto.

Tą pačią dieną trimis vežimais buvo parvežti sušaudytųjų daiktai. Grigaravičius įsakė žydėms skalbti parvežtus sušaudytųjų vyrų drabužius, kas neklausė – mušė gumine lazda.

Jis taip primušė Z. Flaumieneį, kad ji buvo praradusi kalbą, nuo užmušimo ją išgelbėjo Narbutas, sustabdęs įsisisiautėjusį Grigaravičių. Netrukus po to, akivaizdoje kitų geto gyventojų, Grigaravičius nušovė dvi psichiškai nesveikas moteris, pristatytas į getą iš ligoninės. 1941 m. liepos 29 d. nušovė moterį, nes ji bandė užstoti savo vyrą, kurį už nepaklusnumą buvo pasodinęs į rūšį.

Chief of the ghetto on what was going on in Raseiniai in June–September 1941
(based on the interrogation protocol of defendant Aleksas Grigaravičius)

Defendant Aleksas Grigaravičius, son of Antanas, b. 1904 in Dūdos village, Slavkai Rural District, Šakiai County.

Raseiniai, 3 October 1947

In June 1941, when the Germans occupied Lithuania, a decree was passed that those who had served in the police under former President Smetona must report to their police units and resume their police work. Aleksas Grigaravičius reported to the police and was appointed *wachtmeister* of criminal police (warrant-officer). During the war, Grigaravičius lived in Raseiniai at Kauno St. No. 9, in the house of a Jew named Golbergas.

At first he was chief of convoy (armed officers escorting prisoners). He would receive orders from the chief of the police Pilonis regarding sending the Jews from the ‘ghetto’ camp to work, and forming a convoy to guard them. Grigaravičius would form a convoy of 3 or 4 policemen, select the Jews from the ghetto and send them to work. Some 20 to 30 people on average would be sent to work on a daily basis. Nonetheless, there were also days when nobody was sent to work, but to a shooting place instead.

For distinguished performance during various operations, Grigaravičius was appointed chief of the ghetto. In the mornings he would line up all the men and order them to run around the camp till they dropped. Those who dared to disobey his orders would be beaten up. He mocked the prisoners, ripped all their valuables off them and appropriated them.

The shooting of Jews started on around 6 or 8 July 1941. Some 150 to 180 Jews were herded from the prison to the ghetto accompanied by 6 or 7 Germans and prison wardens. Soon afterwards, Urbšaitis, the chief of the police, who served in the German army, arrived together with some Germans. On the order of Urbšaitis, Grigaravičius gathered all the men imprisoned in the ghetto, except for the old ones, and herded them to join the group from the prison. A group of some 500 people was formed. To hide the plans to shoot the men, Grigaravičius and Narbutas handed out to them around 40 spades. Then all 500 Jewish men accompanied by German soldiers and Lithuanian policemen headed in the direction of Žuveliškės village where they all were shot to death. Grigaravičius claimed that he did not participate in the action and that he only learned about the shootings from Narbutas.

That same day the belongings of the shot Jews were brought in with the help of three horse-driven wagons. Grigaravičius ordered the imprisoned Jewish women to wash the clothes of the dead men. Those who disobeyed were beaten with rubber bats.

Grigaravičius beat Zisla Flaumienė so furiously that she even lost her ability to speak. If not for Narbutas, who stopped Grigaravičius, the latter could have killed her. Soon afterwards, Grigaravičius shot two mentally disabled women, who were brought to the ghetto from a hospital, in front of other ghetto inmates. On 29 July 1941, he shot a woman who tried to intercede for her husband, whom he had previously locked in a cellar for disobedience.

Praėjus trims dienoms po vyrų sušaudymo, buvo duotas įsakymas sušaudyti likusias gete moteris. Vyresnio amžiaus moterys ir vaikai buvo atskirti ir išsiųsti į Biliūnų dvarą, o jaunos merginos ir bevaikės moterys paliktos iki vakaro stovykloj. Vakare lydimos 10–20 policininkų grupės, apie 50 merginų ir moterų nuvestos sušaudyti, visi policininkai buvo girti. „Atvedę į sušaudymo vietą, mes visą grupę sušaudėme, šaudėm iš skirtingų ginklų. Aš buvau labai girtas ir šaudymui nevadovavau, aš įsakiau Barauskui ir Narbutui vadovauti šaudymui, o pats gulėjau ir stebėjau, kaip vyksta šaudymo procesas“.

Rugpjūčio mėnesį Grigaravičius surinko paskutinius 185 geto žydus ir lydimus konvojinių policininkų išsiuntė juos į Žuveliškes, kur, jam vadovaujant, jie buvo sušaudyti. Jis prisipažįsta atrinkęs sušaudymui apie 700 žmonių, be jo šį darbą dar atlikdavo K. Narbutas.

Apklausoje metu Grigaravičius paminėjo savo bendrininkus, šaudžiusius žydų tautybės gyventojus. Šaudymo dalyviais buvo: 1. Žydų geto viršininkas pats Grigaravičius Aleksas, Antano; 2. Geto viršininko pavaduotojas Narbutas Kostas; 3. Jablonskis, eilinis policininkas; 4. Kaupas, eilinis policininkas; 5. Alemas Antanas, eilinis policininkas; 6. Stoikas Kazys, eilinis policininkas; 7. Zdanavičius, pareigos neįvardintos; 8. Barauskas Kazys, pareigos neįvardintos; 9. Baniai, du broliai – policininkai; 10. Gričius, pareigos neįvardintos; 11. Urbšaitis, policijos viršininkas; 12. Pilonis, miesto policijos viršininkas; 13. Raišys, „saugumo“ viršininkas; 14. Kovalčiukas, „saugumo“ darbuotojas; 15. Klimas Antanas; 16. Lukošius, kurį sušaudė vokiečiai. Be šių, buvo ir kitų, dalyvavusių žydų žudynėse, hitlerininkų pagalbininkų. Grigaravičius nenurodo jų pavardžių teigdamas, kad tai buvo policijos pagalbininkai, dalyvaudavę vienoje akcijoje ir vėliau nebeapsirodydavę, todėl jų pavardžių neatsimena.¹⁴⁴

Liudininkės Faumienės Zislos parodymai¹⁴⁵

Išrašas iš liudininkės Faumienės Zislos, tėvas Cifkas, 1900 m. gimimo, kilimo iš Bedančių, Raseinių apskrities ir valsčiaus. Kauno gyventojas, žydė, nepartinė, neteista. SSSR pilietė, vokiečių okupacijos metu gyveno Raseiniuose.

Raseiniai

1947 m. spalio 2 d.

Laikinos vokiečių okupacijos Lietuvos SSR metu Grigaravičius A. A. dirbo policijoje, tačiau kokios buvo jo pareigos, nežinau. Aš mačiau jį ginkluotą automatu ir pistoletu, vaikščiojo apsirengęs mėlyną policininko uniformą.

Maždaug 1941 m. liepos mėnesį vokiečių valdžia organizavo žydų getą Raseiniuose, buvo iškabinti skelbimai, kad visi žydų kilmės miesto gyventojai rinktųsi į tą stovyklą. Bet mes su vyru nėjome. Maždaug po dviejų savaičių pas mus į butą atėjo du policininkai – Kaupas, o kito policininko pavardės neatsimenu – suėmė mus ir nuvedė į getą, kuris buvo įkurtas prie kelio į Jurbarką.

Atėjus į lagerį aš pamačiau Grigaravičių A. A. su policininko uniformą, ginkluotą pistoletu ir gumine lazda. Priejęs jis paklausė, kodėl neatvykome į lagerį, kaip buvo reikalaujama. Mano vyras į klausimą nieko neatsakė. Grigaravičius užsimojo jam smogti gumine lazda, bet aš užstojau vyrą ir smūgis kliuvo man į dešinę ranką.

¹⁴⁴ LYA F.3377.Ap.55. B.119. L.57-67.

¹⁴⁵ LYA F.3377.Ap.55. B.119. L. 76-78.

Three days after the men were shot, it was ordered that the rest of the women in the ghetto be shot. Older women and children were separated from the rest and sent to Biliūnai Manor. Young childless women were kept in the ghetto till the evening. Then 10 to 20 policemen rounded up around 50 women for shooting. All of the policemen were drunk. 'We took them to the shooting place and shot all of them using different weapons. I was very drunk and did not command the shooting. I put Barauskas and Narbutas in charge of the shooting, I lay down and watched it all from a distance.'

In August, Grigaravičius gathered the last 185 Jews from the ghetto and with the help of the police convoy herded them to Žuveliškės where he oversaw the shootings. Grigaravičius admitted that he selected some 700 people to be shot. K. Narbutas also participated in the selection of those to be killed.

During the interrogation Grigaravičius mentioned his accomplices who took part in the shootings of Jews. The following took part in the shootings: 1. chief of the Jewish ghetto Aleksas Grigaravičius, son of Antanas; 2. deputy chief of the ghetto Kostas Narbutas; 3. private policeman Jablonskis; 4. private policeman Kaupas; 5. private policeman Antanas Alemas; 6. private policeman Kazys Stoikas; 7. Zdanavičius (position not indicated); 8. Kazys Barauskas (position not indicated); 9. The two Banyš brothers, policemen; 10. Gričius (position not indicated); 11. chief of the police Urbšaitis; 12. chief of the town police force Pilionis; 13. head of 'security' Raišys; 14. 'security' officer Kovalčiukas; 15. Antanas Klimas; 16. Lukošius, who was shot by Germans. In addition there were other assistants to the Nazi forces who took part in the killings of Jews. Grigaravičius did not mention their surnames and only said that they were police assistants, who would join one action and never come again, thus he could not remember their names.

Testimony of witness Zisla Faumienė

Extract from the interrogation protocol of witness Zisla Faumienė, daughter of Cifikas, b. 1900 in Bedančiai, Raseiniai County and Rural District. Resident of Kaunas, a Jew, non-party member, no previous convictions. Citizen of the USSR. During the German occupation lived in Raseiniai.

Raseiniai

2 October 1947

During the temporary occupation of the Lithuanian SSR by the Germans, Aleksas Grigaravičius worked in the police, but I do not know what his position was. I saw him walking in a blue police uniform armed with a machine gun and a pistol.

Around July 1941, the German government established a Jewish ghetto in Raseiniai. Posters were hung around the town saying that all the residents of the town of Jewish origin must show up at this camp, but my husband and I did not go there. Approximately two weeks later two policemen came to our flat. One of them was Kaupas and I do not remember the name of the other one. They took us to the ghetto which was located on the way to Jurbarkas.

Upon our arrival at the camp I saw Grigaravičius wearing a police uniform and armed with a pistol and a rubber bat. He approached us and asked why we had not reported to the camp as required. My husband did not answer. Grigaravičius swung at him with his rubber bat, but I stood up for my husband and he hit me on my right hand.

Antrą mūsų buvimo gete dieną (tikslios datos neatmenu, tik žinau, kad buvo liepos mėnuo) antrą valandą dienos Grigaravičius pagal sąrašą iškviėtė apie 500 vyrų žydų. Jiems asmeniškai jis pats išdalino apie 40 kastuvų ir pranešė, kad jie eisią dirbti. Pagal Grigaravičiaus komandą policininkai išsirikiavusius vyrus išvedė Žuveliškės kaimo kryptimi. Kartu buvo ir mano vyras. Grigaravičius liko stovykloje ir kreipėsi į mus: „Nebijokite, moterys, mes daugiau nešaudysime, tai pirmas ir paskutinis kartas. Po tokių jo žodžių aš sužinojau, kad tuos 500 žydų, taip pat ir mano vyrą, išvedė sušaudyti. Šis procesas buvo girdėti ir mieste ir truko nuo antros iki ketvirtos valandos.“ Po šaudymų policininkai parvežė sušaudytų žydų rūbus. Kitą rytą Grigaravičius įsakė moterims skalbti kruvinus rūbus. Tarp tų rūbų atradau ir savo vyro kruvinus drabužius. Kadangi aš negalėjau plauti savo vyro rūbų, tai Grigaravičius mušė mane gumine lazda tol, kol aš net ir kalbėti nebegalėjau, negalėjau net pasiversti. Mušdamas jis kalbėjo: „Išmušiu tavo lašinius, greitai pas mane pasveiksi“. Tuo metu priėjo policininkas Narbutas ir patarė nebemušti, nes aš sergu, bet Grigaravičius įsakė mušti. Tos pat dienos vakare aš pati mačiau, kaip Grigaravičius asmeniškai nušovė dvi moteris – Smulevskienę ir Berman – už tai, kad jos paklausė, už ką buvo nušauti vyrai. Sušaudytas moteris Grigaravičius liepė įmesti į tualetą.

Kitą dieną Grigaravičius moterims įsakė – turinčios mažų vaikų stoja į tą pusę, kur stovėjo policininkas Narbutas; neturinčios – į tą pusę, kurioje stovėjo Grigaravičius. Moteris su mažais vaikais išvedė iš geto į Raseinius, o mus bevaikes apie 200 moterų, paliko stovykloje. 11 valandą vakaro mus bevaikes ir jaunas žydaites vedė link Žuveliškių kaimo sušaudyti. Tarp mus saugojusių policininkų buvo ir pats Grigaravičius. Kai mus atvedė į sušaudymo vietą, mums liepė stovėti, o pats su kitais policininkais gėrė. Girti Grigaravičius ir policininkai pradėjo žvėriškai tyčiotis iš merginų, prievartavo jas. Pati girdėjau vieną mergaitę šaukiant Grigaravičiui: „Nedraskyk manęs“. Matyti nieko negalėjau, nes buvo naktis. Baigę tyčiotis liepė mums išsirikiuoti ir Grigaravičius pasakė: „Jūsų laimė, kad šiandien tamsu ir lyja lietus, todėl šiandien nešaudysim, tai padarysim rytoj vakare.“ Po tokio pareiškimo mus vėl vedė atgal į getą. Aš pasinaudojau tamsa ir pabėgau į Raseinius. Kitų moterų likimo aš nežinau.

Tą pačią naktį aš išėjau į Betygalos valsčių pas savo tikrą seserį Lichterytę Echą. Kitą dieną aš pamačiau, kad pilnas vežimas policininkų, tarp jų ir Grigaravičius, atvažiuoja prie ūkio, kur gyveno vien žydai. Pamačiusi Grigaravičių aš seseriai pasakiau, kad reikia bėgti, nes Grigaravičius mus sušaudys. Aš bėgau pirma, sesuo paskui mane. Tai pamatęs Grigaravičius puolė vyti ir mano seserį nušovė. Iš kokio ginklo jis šaudė, aš nemačiau. Man pavyko pabėgti. Pasislėpusi miške aš stebėjau, kas vyksta. Grigaravičius su kitais policininkais surinko visus žydus, nuvedė už daržinės ir sušaudė iš automato. Kaip aš pati mačiau, tai padarė Kaupas.

Po šio įvykio aš išėjau į kaimą ir slapsčiausi. Daugiau apie Grigaravičiaus nusikaltimus nieko nežinau.

Apklauso protokololas byloje 8092/3 pus. 44–47

Po išrašu pasirašo *Teisingai*: KGB darbuotojas prie Lietuvos SSSR Ministrų Tarybos
A. Sokolovas

1960 m. spalio 27 d.

The next day after our arrival in the ghetto (I do not remember the exact date, but it was July) at 2 pm Grigaravičius took a list of Jewish men and called 500 names from the list. He personally handed out around 40 spades to them and informed the men that they had to go to work. Ordered by Grigaravičius, the policemen herded the men in the direction of Žuveliškės village. My husband was among them, too. Grigaravičius stayed at the camp and addressed us by saying: 'Don't be afraid, ladies,, we will not shoot any more, this is the first and the last time. After these words I realised that these 500 Jews, including my husband, had been taken to be shot. The shootings were heard in the town. It lasted from 2 to 4 pm. After the shootings the policemen brought in the clothes of the shot Jews. The next morning Grigaravičius ordered the women to wash the blood-stained clothes. Among the clothes I found my husband's clothes that were stained with blood. Since I could not make myself wash my husband's blood-stained clothes, Grigaravičius battered me with his rubber bat until I lost my speech and could not even move. As he hit me he kept repeating: 'I will tenderize your fat and you will soon be fine'. Then, a policeman named Narbutas approached him and advised him to stop beating me, because I was sick, but Grigaravičius ordered to keep beating me. In the evening of that same day I personally saw him shoot two women – Smulevskienė and Berman – because they asked him why their husbands had been shot. Grigaravičius ordered that the bodies of the shot women be thrown into the latrine.

The next day Grigaravičius ordered the women to get into two groups depending on whether they had small children or not. Those who had small children had to stand on the side of police officer Narbutas; those who did not – on the side of Grigaravičius. The women with small children were herded out of the ghetto in the direction of Raseiniai, whereas those of us who were childless, around 200 women, stayed in the camp. At around 11 pm the childless and young Jewish women were herded in the direction of Žuveliškės village to be shot. Grigaravičius was among the policemen who guarded us. When we reached the place of the shootings we were ordered to stand still while Grigaravičius and the other policemen were drinking. When they were drunk, Grigaravičius and other policemen started brutally bullying the girls and raped them. I heard one girl screaming at Grigaravičius and pleading with him not to tear her to pieces. I could not see anything, because it was dark. When they had enough of bullying, they ordered us to line up and Grigaravičius said the following: 'You are lucky that it is dark and raining now, so we will not shoot you today, but do it tomorrow night instead.' After these words they herded us back to the ghetto. I took the chance and escaped to Raseiniai. I am not aware of the fate of other women.

That same night I headed to Betygala Rural District to my sister Echa Lichterytė. The next day I saw a truck full of policemen, with Grigaravičius among them, heading to the farm where Jews lived. When I saw Grigaravičius, I told my sister that we had to run, because Grigaravičius would shoot us all. I ran first and my sister was running behind me. Grigaravičius saw us running and started chasing us. He shot my sister. I did not see the gun that he used to shoot her. I managed to escape. I hid in the forest and saw all that was going on. Grigaravičius together with the other policemen gathered all the Jews and took them behind the barn where they shot them with machine guns. I saw Kaupas doing it.

After this event I left for a village and hid there. I do not know about any other crimes committed by Grigaravičius.

Interrogation protocol from File No. 8092/3 p. 44–47

Signature below the excerpt: Correct: KGB officer of the Council of Ministers of the Lithuanian SSR A. Sokolovas.

27 October 1960

Liudininko Vaičekausko Antano parodymai¹⁴⁶

Išrašas iš liudininko Vaičekausko Antano, Jono, g. 1899 m. Tytuvėnuose, apklausos protokolo. Lietuvis, nepartinis, išsilavinimas 4 pradinės mokyklos klasės. Dirba kooperatyve „Dubysa“ darbininku, gyvena Raseiniuose. LYA

Raseiniai

1947 m. rugsėjo 29 d.

Visą vokiečių okupacijos laikotarpį Grigaravičius gyveno Raseiniuose, Kauno gatvėje, žydo Golbergo name. Dirbo policijoje, tačiau negaliu pasakyti kokioje ir kuo.

Grigaravičius dėvėjo mėlynos spalvos uniformą su geltonais antpečiais, ant kurių buvo dvi žvaigždutės, turėjo pistoletą. Tai aš mačiau pats.

Apie Grigaravičiaus nusikalstamą veiklą aš žinau tai: 1941 m. liepos mėnesį (dienos tiksliai nepamenu) aš dirbau Perlovo malūne Raseiniuose, Vilniaus gatvėje. Pastebėjau, kaip grupė policininkų (8–10 žmonių), apsiginklavę šautuvais, vadovaujami Grigaravičiaus, kuris buvo ginkluotas pistoletu, varė 100 raseiniškių žydų grupę žydų geto, buvusio prie Jurbarko kelio, kryptimi. Grigaravičius šaukė ant žydų, visai juos išvadindamas. Tolešnis tų žydų likimas man nežinomas.

Kitas man žinomas faktas – 1941 metais liepos mėnesį į Perlovo malūną, kuriame aš dirbau, atėjo Grigaravičius, policininko uniforma apsivilkęs, ginkluotas pistoletu ir gumine lazda. Jis su sargybiniais atvijo žydus, kurių pavardžių aš nežinau. Įėjęs į pastatą Grigaravičius pamatė besiilsinčius žydus. Kreipdamasis į tuomet malūnui vadovavusį Tarosą, pradėjo ant jo šaukti, kodėl jis nepriverčia žydų dirbti, o leidžia jiems pailsėti. Gąsdino, jei nevers žydų dirbti, daugiau jų darbui malūne negaus. Po to keturiems atvarytiems žydams Grigaravičius įsakė imti ilgiausias kartis ir nunešti į nurodytą vietą. Aš asmeniškai pasiūliau jiems nešti po dvi kartis dviese. Tai pastebėjęs Grigaravičius uždraudė taip nešti. Jis privertė kiekvienam žydui nešti po kartį iki pat žydų geto.

Apklausos protokolas yra byloje Nr. 8092/3 pus. 41–43

Po išrašu pasirašo *Teisingai*: KGB darbuotojas prie Lietuvos SSSR Ministrų Tarybos A. Sokolovas

1960 m. spalio 27 d.

¹⁴⁶ F.3377. Ap.55. B.119. L. 70,71.

Testimony of witness Antanas Vaičekauskas

Extract from the interrogation protocol of witness Antanas Vaičekauskas, son of Jonas, b. 1899 in Tytuvėnai. Lithuanian, non-party member, finished 4 grades of primary school. Works at the cooperative Dubysa, lives in Raseiniai.

Raseiniai, 29 September 1947

Throughout the entire German occupation period Grigaravičius lived in Raseiniai, in the house of a Jew named Goldberg located on Kauno Street. He worked in the police, but I do not know in which police or in what position.

Grigaravičius wore a blue uniform with yellow epaulettes decorated with two stars and had a pistol. This I saw with my own eyes.

This is what I know about the criminal activities of Grigaravičius. In July 1941 (I do not remember the exact date) I worked in Perlovas' mill in Raseiniai located on Vilniaus Street. I noticed a group of 8 to 10 policemen with guns lead by Grigaravičius, who was armed with a pistol, herding 100 Jews from Raseiniai to the ghetto, which was on the way to Jurbarkas. Grigaravičius was shouting at the Jews and calling them names. I do not know about what happened to these Jews.

Yet another fact that is known to me is that in July 1941 Grigaravičius came to Perlovas' mill where I was working at that time. He was wearing a police uniform and was armed with a pistol and a rubber bat. Together with several guards, he brought in several Jews. I do not know their names. When he entered the building he noticed a couple of Jews resting. Right away Grigaravičius addressed Tarosas, the then manager of the mill, and shouted at him for not making the Jews work, and allowing them to have rest. He threatened not to send any more Jews to work at the mill if he did not make them work. Then he ordered the four Jews as well as the other Jews he had brought with him to each take one of the longest barlings and to carry it to where he said. I suggested that they carry the barlings in pairs. Grigaravičius however, forbade them from carrying the barlings the way I suggested and made them carry a barling each to the ghetto.

Interrogation protocol from File No. 8092/3 p. 41 - 43

Signature below the excerpt: Correct: KGB officer of the Council of Ministers of the Lithuanian SSR A. Sokolovas.

27 October 1960

Liudininko Abramo Lazarskio parodymai¹⁴⁷

Išrašas iš Abramo Lazarskio, Chaimo sūnaus, apklausos protokolo. Gimęs 1908 m. Raseiniuose, tautybė žydas, neparitinis, vienišas, neteistas, SSSR pilietis.

Raseiniai

1947 m. rugsėjo 30 d.

1941 m. liepos mėnesį vokiečiai Raseiniuose suorganizavo žydų getą. Viršinininku buvo paskirtas Grigaravičius Aleksas, Antano sūnus.

Aš asmeniškai gete buvau nuo pirmųjų dienų. Aš asmeniškai mačiau, kaip Grigaravičius 1941 m. rugpjūčio mėn. nušovė dvi žydes (Berman ir Smulevskienę) už tai, kad jos rėkė stovykloje. Nušovė jas prie mūsų daržinės apie 10 valandą vakare. Aš tuo metu buvau daržinėje.

Broliai Fainšteinai iš Šimkaičių slapstėsi miškuose iki karo pabaigos. RKIM

Iki žydų šaudymo pradžios Grigaravičius siuntė žydus dirbti, o kai prasidėjo šaudymai 1941 m. liepos mėn., tai Grigaravičius asmeniškai išstatydavo žydus ir siuntė juos į sušaudymą.

Taip 1941 m. liepos mėnesį Grigaravičius atrinko pirmą žydų partiją apie 250 žmonių, kurie buvo sušaudyti. Sušaudymui vadovavo Grigaravičius. Apie tai pasakojo žmonės, kurie kasė duobes. Jų pavardžių aš neatsimenu. Aš asmeniškai mačiau, kaip Grigaravičius atiminėjo iš žydų vertingus daiktus, juos pasisavindamas, taip pat vykdė kratas.

Gete vakarais Grigaravičius išrikiuodavo žydus ir įsakydavo bėgti ratu. Aš asmeniškai jo įsakymu tai dariau drauge su kitais vyrais.

Apklausos protokolas yra byloje Nr. 8092/3 pus. 44

Teisingai: KGB darbuotojas prie Lietuvos SSSR Ministrų Tarybos A. Sokolovas
1960 m. spalio 27 d.

¹⁴⁷ LYA F.3377.Ap.55. B.119. L. 72

Testimony of witness Abramaz Lazarskis (1908-1997)

Extract from the interrogation protocol of witness Abramaz Lazarskis, son of Chaimas, b. 1908 in Raseiniai, a Jew, non-party member, single, no previous convictions. Citizen of the USSR.

Raseiniai

30 September 1947

In July 1941, Germans established a Jewish ghetto in Raseiniai. Aleksas Grigaravičius, son of Antanas, was appointed chief of the ghetto.

I personally was in the ghetto from the very first day of its establishment and I personally saw Grigaravičius shoot two Jewish women – Berman and Smulevskienė – in August 1941 for yelling in the camp. He shot them close to our barn at around 10 pm. I was in the barn at that time.

Before the shootings of Jews began, Grigaravičius used to send Jews to work. In July 1941, the shootings started, and Grigaravičius would personally line up the Jews and send them to be shot.

Thus in July 1941, Grigaravičius selected the first batch of around 250 Jews to be shot. Grigaravičius himself was in charge of the shootings. The people who dug the pits told about it. I do not remember their names. I personally saw Grigaravičius take personal belongings away from Jews and appropriate them. And he would also perform searches.

In the evenings Grigaravičius would line up the Jews in the ghetto and order them to run in circles. I personally ran together with other men as ordered by him.

Interrogation protocol from File No. 8092/3 p. 44

Correct: KGB officer of the Council of Ministers of the Lithuanian SSR A. Sokolovas.

27 October 1960

*Abramaz Lazarskis, 1989 m.
P.Lazdausko nuotr.*

Liudininko Kompinsko Šimelio parodymai¹⁴⁸

Išrašas iš Kompinsko Šimelio, g. 1898 m. Raseiniuose, apklausos protokolo

Raseiniai

1947 m. rugsėjo 29 d.

1941 m. liepos 12 d. pagal vokiečių valdžios skelbimą aš prisistačiau į getą – žydų stovyklą, kuri buvo vienas kilometras už miesto, prie Jurbarko kelio. Čia mus, žydų tautybės vyrus ir moteris, kiekvieną dieną varydavo į darbą.

Grigaravičius Aleksas perduodavo sąrašą kitiems policininkams, kurie mus lydėdavo į darbus.

1941 m. liepos 27 d., apie penktą valandą dienos, Grigaravičius A. iškvietė pagal sąrašą 370 vyrų žydų, neva į darbą, paskelbęs sąrašą įsakė kitiems policininkams išdalinti apie 100 kastuvų, stovėjusiems rikiuotėje žydams. Tuo metu iš kalėjimo buvo atlydėti apie 80 įvairios tautybės vyrų, priklausiusių sovietų partiniam aktyvui. Visą 450 žmonių grupę policininkai, vadovaujami Grigaravičiaus, nuvedė Žuveliškių kaimo kryptimi, kaip aš vėliau girdėjau iš buvusių gete vyrų, visi 450 žmonių buvo sušaudyti, nes tie žmonės į stovyklą negrįžo ir šaudymui vadovavo Grigaravičius.

1941 m. liepos 29, būdamas gete, aš asmeniškai mačiau pro daržinės plyšį, kaip Grigaravičius A. iš savo pistoleto nušovė moterį, kas ji tokia aš nežinau.

1941 m. rugpjūčio 4 d. 11 val. dienos Grigaravičius pagal sąrašą iškvietė 185 žydus vyrus, tarp kurių buvau ir aš. Perskaitęs sąrašą Grigaravičius liepė mums išduoti kastuvus, bet kastuvų neišdalino. Tada Grigaravičius liepė mums nusirengti iki pusės ir juokdamasis pranešė, kad darysim mankštą ir liepė bėgti, pats jojo ant arklio. Likus 100 metrų iki sušaudymo vietos aš supratau, kad mus varo sušaudyti, tada aš ir dar trys vyrai, iš viso keturi, nutarėm bėgti. Kai mes bėgom, tai vieną nušovė vietoj, vieną sužeidė, o mums dviem pasisekė pasiekti mišką. Vyrų, bėgusių kartu su manimi, pavardžių aš dabar neatsimenu.

Pabėgęs aš slapsčiausi kaimuose ir daugiau apie Grigaravičiaus darbus nežinau.

Apklausos protokolas yra byloje Nr. 8092/3, p. 37–38

Pasirašo A. Sokolovas

¹⁴⁸ LYA F.3377.Ap.55. B.119. L. 68,69

Testimony of witness Šimelis Kompinskas

Extract from the interrogation protocol of witness Šimelis Kompinskas, b. 1898 in Raseiniai.

Raseiniai

29 September 1947

On 12 July 1941, I arrived at the ghetto – a Jewish camp – as ordered in the German posters. It was located one kilometre outside the town on the way to Jurbarkas. From there we, Jewish men and women, were herded to work.

Aleksas Grigaravičius would hand out lists of people to other policemen who would accompany us to our place of work.

On 27 July 1941, at around 5 pm, Grigaravičius gathered up a group of 370 Jewish men saying that he was taking them for work and ordered other policemen to hand out 100 spades to the Jews who stood lined up in the ghetto. Then a further group of 80 men of various nationalities, who were activists of the soviet party, were brought in from the prison. The policemen lead by Grigaravičius herded the entire group of 450 men in the direction of Žuveliškės village. Later other men in the ghetto said that all 450 men were shot, because they never returned to the camp and that Grigaravičius directed the shootings.

On 29 July 1941, I personally saw Grigaravičius shoot a woman in the ghetto with his pistol. I do not know who she was. I saw through a hole in the barn.

On 11 August 1941, at 11 am Grigaravičius came with a list of 185 Jewish men, I was one of them, and lined us up. Grigaravičius ordered that we be given spades, but the spades were not handed out. Then Grigaravičius ordered us to undress to the waist and jokingly announced that we would do some exercises. He ordered us to run and himself accompanied us riding on a horse. When around 100 m was left to run to the shooting place I understood that we were going to be shot. Then I and three more men, all in all four of us, decided to escape. We ran away and while we were running, one of us was fatally shot, another was wounded and two of us managed to reach the forest. I do not remember the names of the men who ran away with me.

Having escaped I kept hiding in villages and I am not aware of any other deeds committed by Grigaravičius.

Interrogation protocol from File No. 8092/3, p. 37-38

Signed by A. Sokolovas

Liudininko Nekrašiaus Stanislovo parodymai¹⁴⁹

Išrašas iš Nekrašiaus Stanislovo apklausos protokolo

Šiauliai

1950 m. spalio 14 d.

1941 m. rugpjūtį, tikslios datos neatsimenu, iš Raseinių apskrities policijos atėjo įsakymas areštuoti ir pristatyti į Raseinius apie 40 žydų. Policijos viršininkas Jurgaitis pasiūlytė žydų seniūną Gekę, vardą užmiršau, 28 metų, ir įsakė jam pranešti žydams, pagal Gekei įduotą sąrašą, kad jie pasirodytų su produktais išvykti darbams į Raseinius. Sąraše nurodyti žydai po kurio laiko pasirodė policijoje, vadovaujant policininkui Mockui Juozui, aš, Nekrašius, sukilėliai: Dabulskis Benediktas ir Valčiūnas Pranas, nulydėjome žydų grupę vežimais į Raseinius.

Raseiniuose tuos žydus mes atidavėm į žydų stovyklą (getą) ir tolimesnis jų likimas man nežinomas. Į Tytuvėnų miestelį niekas iš tos žydų grupės negrįžo, todėl aš galvoju, kad jie buvo sušaudyti, bet kur nežinau.

Raseinių žydų stovyklos komendantas Grigaravičius įsakė Mockui ir man kitą dieną pristatyti visus žydus iš Tytuvėnų, bet mes pareiškėme, kad nesant transporto per dieną to padaryti negalima, o ir nesugebėsime. Mums sugrįžus į Tytuvėnus, policijos viršininkas Jurgaitis gavo įsakymą, kad daugiau žydų į Raseinius nevežti, nes su jais „susitvarkys“ vietoje. Po 5–7 dienų po 40 žydų grupės išsiuntimo į Raseinius, dviem sunkvežimiais į Tytuvėnus atvažiavo minėtas Grigaravičius ir su juo apie 15 sukilėlių. Man išeinant į darbą, 7 valandą ryte, atvažiavę sukilėliai ir sukilėliai iš Tytuvėnų būrio areštavo visas žydų šeimas ir atvarė juos į sinagogą, greta kurių stovėjo du automobiliai. Policijos pastate buvę sukilėliai gėrė naminę.

Žydai greitai buvo susodinti į mašinas, iš jų ir vaikai, moterys, senukai, ir mašinos, vadovaujant Grigaravičiui nuvažiavo į mišką „Pušynas“. Apie 10 policininkų ir sukilėlių, taip pat ir aš, policijos viršininkas Jurgaitis, Valinskas Antanas, Ruseckas, Eigelis, Valčiukas Pranas, Valčiukas Juozas, Dabulskis Benediktas į sušaudymo vietą miške „Pušynas“ nuėjom pėsti <... >

¹⁴⁹ LYA F.3377.Ap.55. B.119. L. 228

Testimony of witness Stanislovas Nekrašius

Extract from the interrogation protocol of witness Stanislovas Nekrašius.

Šiauliai

14 October 1950

In August 1941, I do not remember the exact date, Raseiniai County Police sent in the order to arrest around 40 Jews and to bring them to Raseiniai. Chief of the police Jurgaitis invited Gekė, the headmen of Jews, I forgot his first name, a 28-year-old, and ordered him to respectively inform all the Jews who were on the list that Jurgaitis handed to Gekė, that tomorrow they were to report to the police and be ready to leave for Raseiniai for work and bring some food with them. Sometime later the Jews who were on the list showed up at the police lead by police officer Juozas Mockus. I – Nekrašius – and rebels Benediktas Dabulskis and Pranas Valčiūnas accompanied the group of Jews on horse-driven wagons to Raseiniai.

When we arrived in Raseiniai, we turned in the Jews to the Jewish camp (ghetto) and I do not know what happened to them later. Nobody from the group ever returned to the town of Tytuvėnai. This is why I think that they were shot to death, but I do not know where.

The Commandant of the Jewish camp in Raseiniai, Grigaravičius ordered Mockus and me to bring in all the Jews of Tytuvėnai the next day, but we explained that it was not possible to do that within a day due to the lack of transportation and that we would not be able to do it. When we returned to Tytuvėnai, chief of the police, Jurgaitis, received an order to stop bringing Jews to Raseiniai, because they ‘will be taken care of’ locally.

Some 5 to 7 days after the 40 Jews were sent to Raseiniai, Grigaravičius arrived in Tytuvėnai together with around 15 rebels. They came in two trucks. On my way to work, at around 7 am, the rebels who arrived, together with the rebels from the Tytuvėnai squad, arrested all the Jewish families and herded them to the synagogue next to which the two trucks were parked. The rebels who were in the police building were drinking booze.

The Jews, including children, women and the elderly, were quickly packed into the trucks and ordered by Grigaravičius to head towards Pušynas forest. Around 10 policemen and rebels, including me, chief of the police Jurgaitis, Antanas Valinskas, Ruseckas, Eigelis, Pranas Valčiukas, Juozas Valčiukas, and Benediktas Dabulskis walked to the shooting place on foot...

Liudininkės Furmanskytės-Gurvičienės Saros parodymai¹⁵⁰

Išrašas iš liudininkės Furmanskytės-Gurvičienės Saros, Berelio, g. 1922 m. Raseiniuose, apklausos protokolo

Raseiniai

1947 m. spalio 14 d.

Į Lietuvą įžengus fašistinės Vokietijos armijai aš su savo tėvais gyvenau Raseiniuose. Birželio 25 d. mane, mano tėvą Furmanskį (vokiečių nužudytas) ir tetą Bankaitę (nužudyta) baltaraiščių sukilėlis, kurio pavardės nežinau, atvarė į kino teatrą Raseiniuose, kur jau buvo surinkta keliolika žydų.

Tuo metu kino teatro patalpose aš pamačiau Grigaravičių. Jis buvo be uniformos, ginklo nemačiau, jis įsakinėjo susirinkusiems prie kino teatro lietuvių sukilėliams, kurie vedė iš kino teatro žydus ir rikiavo darbams.

Kada mes priėjom prie kino teatro, Grigaravičius atsisukęs į mano tėvą tarė: „A, tai tu, komuniste, kur tavo sūnus?“

1941 m. liepos 16 d. Raseinių mieste ir valsčiuje gyvenantys buvo žydai surinkti į žydų stovyklą, įkurtą Raseinių mieste. Ten buvau pristatyta ir aš. Mums, ten buvusiems, buvo aišku, kad žydų geto viršininkas – Grigaravičius. Taip jį vadino lietuvių sukilėliai. Apie 24–25 liepos kartu su kitais žydais dirbau tarybinės armijos paliktuose sandėliuose. Tuo laiku prie mūsų priėjo policininkas Klimas ir liepė grįžti į stovyklą. Kada mes grįžome, pamatėme išrikiuotą žydų grupę, tarp jų penkis tarybinės armijos karo belaisvius ir 15 tarybinių partinių aktyvistų, iš viso iki 300 žmonių.

Ten pat, prie žydų, pamačiau automatu ginkluotą Grigaravičių, kuris įsakinėjo lietuvių sukilėliams. Po kurio laiko mums įėjus į daržinę aš pamačiau, kad Grigaravičius įsakė baltaraiščiams lydėti koloną žydų, juos nuvedė apie 20 m nuo stovyklos ir sustatė ant pievos. Po to Grigaravičius kreipėsi į žydus ir pareiškė: „Aš tikras, kad Tarybų valdžia nenugalės, o jeigu nugalės Anglija ir Amerika, jūs tos pergalės vis tiek nesulauksit.“ Po tokių žodžių žydai buvo nuvesti apie 2 kilometrus nuo geto, paskui pasigirdo šūviai. Vakare Grigaravičius su sukilėliais grįžo į stovyklą, o 300 žydų, kuriuos jie išvedė, buvo sušaudyti prie Žuveliškių kaimo.

Ar 300 žydų sušaudyme dalyvavo pats Grigaravičius, aš nežinau, aš tik mačiau, kaip jis juos lydėjo ir girdėjau jo pasisakymą.

¹⁵⁰ LYA F.3377.Ap.55. B.119. L. 73-75

Testimony of witness Sara Furmanskytė-Gurvičienė

Extract from the interrogation protocol of witness Sara Furmanskytė – Gurvičienė, daughter of Berelis, b. 1922 in Raseiniai.

Raseiniai

14 October 1947

When the Fascist German army entered Lithuania, my parents and I lived in Raseiniai. On 25 June, a white armband, whose name I do not know, took my father Furmanskis (killed by Germans) and my aunt Bankaitė (killed) to the cinema building in Raseiniai where there were already a dozen Jews.

Then I saw Grigaravičius in the cinema building. He did not wear a uniform, I did not see any gun, and he was giving orders to the Lithuanian rebels who were gathered outside the cinema building. The latter were taking the Jews from the cinema and lining them up to go to work.

When we approached the cinema building, Grigaravičius turned to my father and said: 'Aha, it's you, communist, where are your sons?'

On 16 July 1941, the Jews who lived in the town and rural district of Raseiniai were all herded to the Jewish camp that was set up in the town of Raseiniai. I was also taken to the camp. For all of us who were there it was clear that Grigaravičius was chief of the Jewish ghetto. This was how Lithuanian rebels referred to him. Around 24-25 July, together with some other Jews I was working at the warehouses abandoned by the Soviet Army. It was then that police officer Klimas ordered us to go back to the camp. When we returned we saw a group of Jews lined up, including 5 Soviet prisoners of war and 15 Soviet party activists. All in all, a total of 300 people.

I saw Grigaravičius with a machinegun standing there with the Jews. He was giving orders to the Lithuanian rebels. Sometime later, when we entered the barn, I saw Grigaravičius ordering the white armbands to escort the group of Jews to the meadow some 20 metres from the camp. There Grigaravičius addressed the Jews by saying:

'I am certain that the Soviet Union will not win anyway, and if England and America win, you will not live to see the victory anyway.'

After these words, the Jews were taken around 2 km away from the camp and shots were heard. In the evening, Grigaravičius and the rebels returned to the camp, and the 300 Jews whom they herded off the camp were shot to death in the vicinity of Žuveliškės village.

I do not know whether Grigaravičius himself took part in the shootings of the 300 Jews, but I saw him herding them away and I heard his words.

Viduklė. XX a. 4 dešimtmetis. Icikovičių šeima: I eilė, iš kairės: Bierkis, nežinoma mergaitė, Estera. II eilė: sėdi Icikovičienė ir Mauša Icikovičiūs. III eilėje iš kairės: Brankė, Peškė, Mirkė, Abramas, Hana. Nėra dukros Goldos ir sūnaus Abramkės – jie abu išvykę į Palestiną. Išsigelbėjo Peškė Olia Icikovičiūtė, kiti buvo sušaudyti. Peškė Olia po karo ištekėjo už Arijio Dovidavičiaus ir išvyko į Ameriką

Liepos pabaigoje aš pati mačiau, kaip Grigaravičius Raseinių žydų stovyklos teritorijoje vakare sušaudė dvi žydų moteris dėl to, kad jos buvo psichiškai nesveikos. Moterų sušaudymo procesą aš mačiau iš buvusios stovykloje daržinės, per kurios skyles sienoje viskas puikiai matėsi. Vienos iš sušaudytų pavardė buvo Bermanaitė.

1941 m. rugpjūčio pradžioje, grįžus iš darbo, geto vyrams žydams Grigaravičius įsakė nusivilkti baltinius, išrikiavo juos, sėdo ant arklio ir liepė žydams bėgti link sušaudymo vietos. Vyresnius žydus, kurie negalėjo bėgti, Grigaravičius mušė bizūnu. Taip Grigaravičius mušė ir mano tėvą Berelį, kad šis nepabėgo. Taip tyčiodamasis iš žydų Grigaravičius priversdavo juos bėgti iki sąmonės netekimo.

Antroje rugpjūčio pusėje, kai didesnė dalis buvusių gete buvo sušaudyti, aš ir dar keturios žydų merginos iš stovyklos pabėgome, kai tik išėjome iš stovyklos, papuolėme į vietą, kur buvo daug iškastų duobių. Maždaug už 50 m pamatėme iki 200 žmonių grupę, kurie buvo išrengti ir pastatyti prie duobių. Juos pradėjo šaudyti lietuvių baltaraiščiai sukilėliai, tarp jų buvo ir Grigaravičius su automatu, jis kažką komandavo. Vienas iš žydų, pavarde Kaganas, sužeistas į petį, kreipėsi į šaudančius, prašydamas kitu šūviu jį pribaugti. Grigaravičius tarė: „Dėl tavęs gaila kulku, tu padvėsi pats.“

At the end of July I personally saw Grigaravičius shoot two Jewish women on the territory of the Jewish camp of Raseiniai because they were mentally disabled. I was watching through the holes in the walls of the barn in the camp and saw the women being shot. One of the victims was named Bermanaitė.

At the beginning of August 1941, when Jewish men returned to the ghetto from work, Grigaravičius ordered them to take their shirts off, lined them up, mounted his horse and ordered the Jews to run to the place of the shootings. He would whip the older Jews who were unable to run. Grigaravičius whipped my father Berelis because he was unable to run. Grigaravičius used to mock the Jews by forcing them to run till they dropped.

In the second half of August, when the majority of the Jews from the ghetto had already been annihilated, four Jewish girls and I ran away from the camp. When we left the camp, we ran to the place where there a lot of open pits. Some 50 m from the pits we saw a group of up to 200 people without their clothes lined up at the pits. Lithuanian white armbands started shooting them. Grigaravičius with a machine gun in his hands was among them, too. He was giving orders. One of the Jews named Kaganas was wounded on the shoulder and asked the shooters to kill him with the next shot. Grigaravičius replied: 'We'd better spare some bullets, because you will die on your own anyway.'

REVEKOS LEVY ŠEIMOS LIKIMAS

Reveka Levytė su pussesere ir pusbroliais, Raseiniai, XX a. 4 dešimtmetis

2016 metų rudenį. Tel Avivas. Kalbuosi su Reveka Levy. Garsiojo Raseinių advokato Makso Levy anūke. Reveka prisimena vaikystės metus Raseiniuose ir išvykimą į Kauną. Ji pasakoja apie artimuosius ir, nori nenori, atsimena karą. Šviesūs prisiminimai susimaišo su tamsiais. Karas it botagas sučižė gražiausius jos jaunystės metus. Reveka neverkia, jos širdis pilna meilės, o žodžiai – išminties.

Atverčia albumą. Stebuklas, kad Reveka jį rado, grįžusi į namus po karo. Senos nuotraukos traukia savo paslaptimis ir istorijomis. Tai neįkainuojama šeimos relikvija, iš kiekvienos nuotraukos žvelgia artimųjų akys. Žiūrinėdamos nuotraukas ir skaitydamos užrašus išauginame giminės medį.

Reveka gimė 1922 m. Raseiniuose, Natano Levy (1889–1941) ir Sonios Kadušinaitės (1890–1943) šeimoje. Graži jų meilės istorija: jaunas matematikos mokytojas įsimylėjo savo mokinę, slapta susitikinėjo, kol Sonia baigė mokyklą. Natanui teko atsisakyti mokytojo pareigų ir po vestuvių jis įsidarbino buhalteriu bendrovėje „Nauda“. 1924 m. gimė sūnus Elinka.

FATE OF REVEKA LEVY'S FAMILY

Autumn 2016. Tel Aviv. I am interviewing Reveka Levy, a granddaughter of the famous Raseiniai lawyer, Maksas Levy. Reveka remembers her childhood years in Raseiniai and her departure for Kaunas. She tells about her relatives and, willingly or unwillingly, remembers the war time. Bright memories intertwine with the dark ones. The war scarred her best years as a young girl. Reveka does not cry, her heart is full of love and her words are full of wisdom.

She opens a photo album. It is a miracle that Reveka found it upon her return home after all the atrocities of the war. The old photographs attract as if they were full of secrets or stories. They are a priceless family relict. The eyes of Reveka's relatives are looking at her from every single photograph. While looking through the photographs and reading the inscriptions written on the back of them we gradually examine the whole family tree.

Reveka was born in 1922 in Raseiniai into the family of Natanas Levy (1889–1941) and Sonia Kadušinaitė (1890–1943). It was a beautiful love story where a young teacher of mathematics fell in love with his student. They were secretly dating until Sonia graduated from the school. Natanas had to give up on his teaching career. After the wedding he got a job as an accountant at a company called *Nauda*. In 1924, Sonia gave birth to their son Elenka.

Elinka Levy 1924–1941 m.

Elijavu (Elinka) Levy g. 1924 m. Raseiniuose. 1941 m., karo pradžioje, jaunuolį iš namų Kaune išsivedė ginkluoti vyrai. Daugiau jo niekas nematė

Elijavu (Elinka) Levy (b. 1924 in Raseiniai). In 1941, at the beginning of the war, armed men came to his home in Kaunas and took the young man away. Nobody ever saw him again

Natano tėvas Maksas Levy (1860–1941) buvo garsus advokatas. Reveka nežino, kur jis gimęs, bet Pirmojo pasaulinio karo metais gyveno Raseiniuose. 1917 m. pabaigoje–1918 m. pradžioje jis dalyvavo steigiant Raseinių miesto komitetą kovai prieš plėšikaujančius rusų ir vokiečių kareivius dezertyrus. Kaip teisininkas ir nepriekaištingos reputacijos miestietis jis nuolat priklausė Raseinių apskrities ir miesto komitetams, o 1924 m. buvo išrinktas Raseinių miesto tarybos pirmininku. Štai nuotrauka su data: 1934 IX 9. Miesto aikštėje stovi didinga Žemaičio skulptūra, prezidiume – Raseinių miesto ir apskrities valdžia, kartu sėdi Maksas Levy, jis su balta barzda. Anūkė atsimena, kad senelis turėjo gražią baltą barzdą. Jis labai daug dirbo, be tiesioginių advokato pareigų priklausė kelioms visuomeninėms organizacijoms bei komitetams.¹⁵¹ Reveka prisimena, kad senelis ją labai mylėjo, leisdavo ateiti pas jį į darbo kambarį, sodindavosi ant kelių, kalbino.

Mamos tėvas, senelis Šlioma Kadušinas turėjo spaustuovę. Jis buvo labai užsiėmęs verslo reikalais ir Reveka jį matydavo tik per šventes, kai susirinkdavo visa gausi Kadušinų šeima.

Pradinę mokyklą Reveka lankė Raseiniuose. Bet bankrutavus bendrovei „Nauda“, kur dirbo tėvas, teko išvažiuoti į Kauną. Kaune jie turėjo namą su priebučiu, kuriame mama laikė kelias vištas.

Reveka lankė „Aušros“ gimnaziją, ją baigė labai gerais pažymiais – penketais, tik už lietuvių kalbą gavo 4, nors ją mokėjo puikiai. Tėvas nuėjo pasikalbėti su mokytoja, o ši paaiškino: „žydaitė negali turėti 5, kai lietuvaitės moka tik 4.“ Baigusi gimnaziją mergina įstojo į universitetą studijuoti architektūros.

Prasidėjo karas. Vieną dieną atėjo nepažįstami vyrai ir išsivedė tėvą. Jis negrįžo. Kitą dieną išsivedė 17-metį brolių. Reveka daugiau jų nebematė, jokių žinių, kur jie dingo, nesulaukė.

Netrukus jų namuose apsigyveno vokiečių karininkas, jis nebuvo nacis. Jis perspėjo Revėkos mamą apie steigiamus getus, patarė pasiruošti ir net padėjo įsigyti produktų atsargai.

Reveka Levy su pussesere Sara Segalyte ir jos dukromis Ela ir Ruta. Tel Avivas, 2017 m.

Reveka Levy with her cousin Sara Segalyte and her daughters Ela and Ruta. Tel Aviv, 2017

¹⁵¹ Raseinių žydų labdarybės, socialinės pagalbos ir kultūros draugijos „Ezro“ steigėjas; ilgą laiką buvo Raseinių žydų bendruomenės tarybos valdybos pirmininkas; Lietuvos nepriklausomybės sukaktuvių rengimo komiteto ir Karių kapų tvarkymo komiteto narys (1927–1928); Raseinių piliečių klubo (laisvalaikio praleidimo organizacija) valdybos narys; Vilniui vaduoti sąjungos valdybos išdininkas (1933–1937)

Natanas' father Maksas Levy (1860–1941) was a famous lawyer. Reveka does not know where he was born, but during World War I he lived in Raseiniai. At the end of 1917 and the beginning of 1918 he contributed to the establishment of the Raseiniai Town Committee to Fight Marauding Russian and German Deserters. As a lawyer and a resident of the town boasting impeccable reputation he was always a member of a Raseiniai county or town committee. In 1924, he was elected chairman of Raseiniai Town Council. This photograph bears a date: 9 September 1934. There is a podium erected in the town square near the majestic sculpture *The Samogitian* where the government of Raseiniai town and county are all neatly seated with Maksas Levy among them. He is the one with the white beard. His granddaughter remembers that her grandfather had a nice white beard. He was extremely hard working. In addition to his direct duties as a lawyer, he also belonged to a number of public organisations and committees.¹⁵² Reveka remembers that her grandfather loved her very much. He would allow her to come into his office, sit on his knees and talk to her.

Her other grandfather Šliomas Solomonas Kadušinas, her mother's father, had a printing house. He was extremely busy with his business and Reveka would only see him during various celebrations when all of the numerous Kadušinas family would get together.

Reveka attended a primary school in Raseiniai. However, after *Nauda*, where her father worked, went bankrupt, they had to leave for Kaunas. In Kaunas they had a house with a porch, where her mother kept several chickens.

Reveka attended Aušros gymnasium and graduated from it with extremely good marks. Almost all of them were top marks, which was 5, with the exception of her mark for the Lithuanian language, which was 4, even though she had mastered the language really well. Her father went to school to find out the reason for the bad mark and Reveka's teacher explained by saying that *a Jewish girl cannot have a 5 for Lithuanian when her fellow Lithuanian students have a 4*. Upon her graduation from the gymnasium Reveka started her architecture studies at the university.

Then the war broke out. One day strangers came to their home and took Reveka's father away. He never came back. The next day they took her 17-year-old brother away. Reveka never saw them again and received no news about their whereabouts ever after.

Soon afterwards a German officer moved into their home. He was not a Nazi. The officer warned Reveka's mother about the establishment of ghettos, advised them to get ready and even helped them to get some staple produce.

¹⁵² Founder of EZRO, the society of Jewish charity, social support and culture in Raseiniai; a long-standing chairman of the Board of the Jewish Community Council of Raseiniai; member of the Committee to Organise Celebration of Lithuanian Independence and the Committee for Taking Care of Soldiers' Graves (1927–1928); member of the Board of Raseiniai Citizens Club (leisure organisation); treasurer of the Union for the Liberation of Vilnius (1933–1937).

Gete Reveka sutiko daug pažįstamų, čia buvo ir mamos brolis – dėdė Georgas Kadušinas (Zvi Hirsh Kadushin). Jis turėjo fotoaparata ir padarė daug istorinių geto nuotraukų. Nuotraukas jam padėjo paslėpti ir išsaugoti geto policininkas, geto žydų pogrindžio veikėjas Juda (Jehuda) Zupavičius (Yehuda Zupowitz). Dėdė pateko į IX fortą, bet iš ten jam pavyko pabėgti. Kadušino nuotraukose užfiksuotas gyvenimas gete – fotokadrai, padėję atskleisti nacių nusikalstamą veiklą holokausto metu. Šiuo metu nuotraukos apie Kauno getą eksponuojamos Yad Vasheme Holokausto muziejuje. O tuo metu Reveka, jauna, mokanti vokiečių kalbą mergina, buvo paskirta darbo grupės vyresniąja, brigadininke. Būdama grupės vyresniąja Reveka dažniausiai išvengdavo patikrinimo prie geto vartų, todėl iš pogrindžio vyrų gaudavo įvairių užduočių.

1943 m. pabaigoje Reveka pabėgo iš geto. Sužinoję apie pabėgimą, vokiečiai nušovė jos mamą ir dvi geriausias drauges. Tuo metu ji slapstėsi ir maitinosi pas lietuvius ūkininkus. Pažino ir partizanus: rusus, ukrainiečius ir čigonus. Ji sužinojo, kad senelį Maksą 1941 metų vasarą nukankino lietuvių partizanai. Mamą ir drauges išdavė geto policininkai žydai. Ji pažinojo dorą vokiečių karininką ir matė daugybę vokiečių-nacių nusikaltimų. Kyla klausimų: kas geri, o kas blogi; ar galima pagal tautybę skirstyti žmones į blogus ir gerus?

Reveka sako: „visose tautose yra visokių žmonių, dažnai žmonių elgesį nulemia susiklosčiusios aplinkybės, o karas sudaro puikias sąlygas plisti blogiui, todėl ir mažas gėrio lašelis yra brangiausių perlų vertas.“

Su Reveka Levy kalbėjosi muziejininkė Lina Kantautienė

M. Levy šeima. Raseiniai, 1938 m. M. Liudgino nuotr.

Revekos Levytės tėtė Natanas, mama Sonia, brolis Elinka. Raseiniai, 1930 m.

Reveka Levytė (kairėje) Kauno gete 1942 m. G. Kadušino nuotr.

In the ghetto, Reveka made a lot of acquaintances. Her mother's brother, Georgas Kadušinas (Zvi Hirsh Kadushin), was there too. He had a photo camera and made a lot of historic photos of the ghetto. A ghetto policeman, an activist of the Jewish underground movement Juda (Jehuda) Zupavičius (Yehuda Zupowitz) helped him to hide and preserve the photographs. Reveka's uncle was taken to the 9th Fort but managed to escape from there. Kadušinas' photographs about life in the ghetto allowed Nazi crimes during the Holocaust to be revealed. Now the photographs from the Kaunas Ghetto are exhibited at the Holocaust Museum of Yad Vashem. At that time Reveka – a young girl who spoke German¹⁵³ – was appointed to act as chief of the work group. As a chief of a group Reveka would often escape the check-ups at the ghetto gate, thus she would often receive all kinds of tasks from the members of the underground movement.

At the end of 1943 Reveka escaped from the ghetto. When the Germans learned about her escape, they shot her mother and two of her best friends. At that time she was hiding with Lithuanian farmers. She also knew some partisans: Russians, Ukrainians and Gypsies. Reveka found out that in summer 1941 Lithuanian partisans tortured her grandfather Maksas to death. Jewish ghetto policemen betrayed her mother and friends. She knew one honest German officer and witnessed a lot of German Nazi crimes. The question is: who is good and who is bad? Can people be grouped into good and bad on the basis of their nationality?

Reveka says: 'All nations have all kinds of people. Very often human behaviour is determined by certain circumstances and war provides favourable conditions for evil to flourish. This is why even the smallest manifestation of good is worth all the precious pearls.'

¹⁵³ At the age of 95 Reveka Levy speaks perfect Lithuanian, Russian, English, German and Hebrew.

BETYGALOS ŽYDŲ LIKIMAI

Prieš Antrąjį pasaulinį karą Betygalos žydų bendruomenę sudarė 14–16 žydų šeimų. Tarp jų buvo vaistininkas, gydytojas, daug prekybininkų, kai kurie vertėsi žemės ūkiu. Nedidelė žydų bendruomenė gerai sugyveno su miestelio ir aplinkinių kaimų gyventojais, bet prasidėjus karui santykiai pasikeitė. Tris savaites Betygalą kontroliavo ir čia savavaliavo baltaraiščiai. Jie susibūrė į baudžiamąjį būrį, kuriam vadovavo mokytojas Astrauskas, vikaras Plankis Jonas¹⁵⁴ ir Betygalos valsčiaus policijos viršininkas Stragauskas¹⁵⁵. 1941 m. liepos pradžioje baltaraiščiai dalį Betygalos žydų nuvarė į Zacišių kaime esantį Berelio Viniko ūkį ir po kelių dienų be gailės sušaudė. Spėjusi pasislėpti miške ir likusi gyva Berelio sesuo Mina Vinikaitė liudija, kad žudynės vyko liepos 4 dieną. Pasakojama, kad viena mergina – Zivaitė, išsiropštė iš duobės ir nepastebėta pabėgo. Sužeistą žydaitę gydė ir slėpė broliai Mačianskai ir kiti pažįstami.

Išvartytos link Ariogalos Betygalos žydų šeimos pusiaukelėje buvo uždarytos Smolensko ūkyje, Antupyciuose, ir Jagučianskienės dvaro daržinėje, Pažvyrintyje. Tai 5 km nuo Betygalos. Visi buvo sušaudyti prie Upytės upelio ir Antupycių kaime. Ūkininkas Aronas Smolenskis pasislėpė pas kaimynus Marijoną ir Dominyką Viščius ir mirties išvengė. Po karo jis vedė gelbėtojų dukrą Janiną, šeima užaugino ketvertą vaikų. Marijona ir Dominykas Viščiai 2011 m. apdovanoti Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi, 2018 m. – Pasaulio tautų teisuolio medaliu.

Remdamiesi Jad Vašemo duomenų baze, Betygalos valsčiaus pirmininko J. Dovydaičio sudarytu sąrašu bei M. B. Navakauskienės užrašytais prisiminimais, atkursime Betygalos žydų bendruomenės narių likimus.

Blima Levienė (Lev), Šimonytė, gimusi 1886 m. Betygaloje. Karo pradžioje, tikriausiai, pasitraukė į Kauno getą. Žuvo 1944 m. Aušvice, Lenkijoje. Apie vyrą Mendelį žinių nerasta.

Goldienė Genė (Henia), gimusi Raseiniuose apie 1880 m., gyveno Betygaloje, sušaudyta 1941 m. Pagal vyrą Goldą Pereckį, mirusį prieš 1940 m., buvo vadinama Pereckiene. Šeima turėjo bakalėjos krautuvėlę, kepdavo labai skanias bandeles, darydavo „cukierkas“. 1941 m. sušaudyti ir jos vaikai: 35 metų mokytojas **Goldas Moše** (Moiša), 30 m. **Goldytė Rivka**, 28 m. **Goldytė Raja**, **Goldytė (Goldaitė) Kunia**. Gyva liko Bilcha, emigravusi iš Lietuvos prieš karą.

¹⁵⁴ Autorės pastaba: kai kur parašyta: Plankis, Planka, Blanka.

¹⁵⁵ Po karo, 1945 m., Betygalos valsčiaus pirmininkas Juozas Dovydaitis ir jo pavaduotojas Ipolitas Lukminas parašė Aktą, kuriame surašė baudžiamojo būrio 40 sušaudytų Betygalos žydų pavardes. Būriui vadovavo mokytojas Astrauskas, kunigas Blanka (Plankis) ir Betygalos valsčiaus policijos viršininkas Stragauskas.

FATE OF THE JEWS OF BETYGALA

Before World War II, the Jewish community of Betygala consisted of 14 to 16 Jewish families. Among them there was a pharmacist, a doctor, a number of merchants and several farmers. The small Jewish community had good relations with other inhabitants of the town and those of neighbouring villages. When the war broke out however, the relationship changed. The white armbands controlled Betygala for three weeks in a row and behaved as they pleased. They formed a Punishment Squad lead by teacher Astrauskas, vicar Plankis Jonas¹⁵⁶ and police chief of Betygala Rural District Stragauskas.¹⁵⁷ At the beginning of July 1941, the white armbands drove some of the Betygala Jews to the farm of Berelis Vinikas in Zacišiai village and several days later mercilessly shot them to death. Berelis' sister Mina Vinikaitė managed to escape, hid in the forest and thus survived. She testified that the killings took place on 4 July. The rumour had it that one girl – Zivaitė – managed to get out of the pit and escaped without being noticed. The Mačianskas brothers and other acquaintances hid her and helped her to recover.

Jewish families from Betygala were herded in the direction of Ariogala and half-way through were locked in Smolenskis' farm in Antupyčiai and in the barn of Jagučianskienė's manor in Pažvyrintis. This was 5 km from Betygala. Were there plans to herd them to Ariogala? All of the Jews were shot to death on the banks of the Upytė stream and in Antupyčiai village. Farmer Aronas Smolenskis went into hiding with his neighbours Marijona and Dominykas Viščius and thus avoided almost certain death. After the war he married the daughter of his saviours, Janina, and they went on to have four children. In 2011, Marijona and Dominykas Viščius were awarded the Life Saving Cross and in 2018 – the Righteous Among the Nations Medal.

Based on the data provided by Yad Vashem and the list drafted by the chairman of Betygala Rural District J. Dovydaitis, including the memoirs of M. B. Navakauskienė, we will reconstruct the fate of the members of the Jewish community of Betygala.

Blima Levienė (Lev), Šimonytė, b. 1886 in Betygala. When the war broke out she most probably retreated to the Kaunas Ghetto. Perished in 1944 in Auschwitz, Poland. No information was found about her husband Mendelis.

Genė (Henia) **Goldienė**, born around 1880 in Raseiniai. Lived in Betygala. Shot in 1941. Her married name was Pereckienė; her husband Goldas Pereckis died before 1940. The family had a grocery shop and used to bake extremely tasty buns and make sweets. Her children were also shot in 1941: **Moše** (Moiša), **Goldas** a 35-year-old teacher; **Rivka Goldytė** (30), **Raja Goldytė** (28), and **Kunia Goldytė (Goldaitė)**. Only Bilcha, who emigrated from Lithuania before the war, survived.

¹⁵⁶ Author's comment: in other places the name was written as Plankis, Planka, Blanka.

¹⁵⁷ After the war, in 1945, chairman of Betygala Rural District Juozas Dovydaitis and his deputy Ipolitas Lukminas drafted a document where they wrote all the names of all 40 Jews of Betygala that were shot by the Punishment Squad. The Punishment Squad was led by teacher Astrauskas, priest Blanka (Plankis) and police chief of Betygala Rural District Stragauskas.

Marijona ir Dominykas Vičiai. XX a. vidurys.
Birutės Šlapikienės archyvas

Jarauskienė Raja, d. Dovydo, buvo 28 metų, sušaudyta 1941 m. kartu su 6 metų dukryte Šule ir 4 metų berniuku Samuiliu. Vyras Abelis nušautas prie Betygalos piliakalnio.

Jaruskį Abelį, s. Samuilo, 35–40 metų, jo brolių ir seserį vadino Jurauskiais. Gyveno jie prie bankelio (dab. kultūros namų), miestelio centre. Broliai buvo gimę apie 1900 m. Vienas Jarauskis buvo rabinas – paskutinis Betygalos rabinas – sušaudytas Arklių dauboje. Jarauskytė mirė dėl ligos.

Vaistininkas **Kaganas (Koganas)**

Samuilas (45 m.) su žmona **Koganiene Fania** (40 m.) buvo aukščiausios klasės provizoriai. Turėjo daug vaistų, duodavo skolon. Smulkiai išaiškino, kaip naudoti vaistus. Šypsodavosi, išslydėdami pro duris dar vis aiškino, kaip ir kada gerti vaistus. Patys darydavo tinktūras. Kogano žmona mėgo šeiminkauti, prieš šventes kepti ir virti skanėstus. Jie gyveno netoli Betygalos bažnyčios, jų name ir po karo ilgai veikė vaistinė. Koganai sušaudyti vėliausiai. Naujai valdžiai vis reikėjo provizoriaus paslaugų. Sumažėjus vaistų atsargoms, juos sučiupo. Nepadėjo net kunigo Pranciškaus Janulaičio užtarimas. Nuvarė prie Arklių daubos tarp Betygalos piliakalnių ir susidorojo. Ten slėpėsi Betygalos rabinas **Jaruskis Abelis** ir jo brolis **Jaruskis**. Išsigandę jie išlindo iš slėptuvės ir tuoj pat buvo nušauti. Buvo 1941 m. liepa, Kaganus vedė sušaudyti Povilaitis, Gečas ir Veliuona.

Lichtaraitė Jofa, duktė Šajo, 26 metų, sušaudyta 1941 m.

Mejeris Abramskis (Abraomas) Betygaloje turėjo ūkiškų prekių parduotuvę, jo brolis Mejeris (?) važinėdavo po kaimus su ūkinėmis prekėmis. 1943 m. vasarą, po šienapjūtės, vieną pavakarę pas Stankūnus, gyvenusius Juodiškių kaime, ant Dubysos kranto, atėjo Abramkis ir prašėsi prieglobsčio. Vienas, be žmonos, gal jį buvo nužudyta. Jam buvo pasiūlyta lipti kopėčiomis ant šieno ir ten įsikasti, bet Abramkis sakėsi esąs silpnas ir neprimatantis, todėl gulsiąs žemai ant šieno. Išgyveno jis daržinėje 2 ar 4 paras.

Po kelių dienų pas Stankūnus užsuko siuvėjas Grabauskis nuo Milašaičių. Atėjęs užsikalbėjo, o sutemus, nieko šeiminkams nesakęs nuėjo miegoti ant šieno. Rytą žydėlis pasakęs: „Eisiu iš čia, nes kažkas naktį ant manęs užlipo, dar ims ir įskųs.“ Išėjo. Po kiek laiko pasigirdo, kad jis buvo nušautas Padubysio šlaite, einant į Maslauskisčių malūną. Sako, po karo ten buvo supiltas koks tai kauburėlis.

Betygaloje gyveno kelios Mejerių (Majarukų) šeimos, jų likimai nežinomi.

Raja Jarauskienė, daughter of Dovydas, was 28-years old when she was shot in 1941 together with her 6-year-old daughter Šulė and 4-year-old son Samuilas. Her husband Abelis was shot at Betygala mound.

Abelis Jarauskis (~35-40), son of Samuilas, together with his brother and sister were referred to as the Jarauskis. They lived in the centre of the town, close to the bank building (currently a cultural centre). The brothers were born in around 1900. One of the Jarauskis was a rabbi – the last rabbi of Betygala – who was shot in the Arkliai dip. Jarauskytė died of disease.

Pharmacist **Samuilas Kaganas (Koganas)** (45) with his wife **Fania Koganiėnė** (40) were top-class pharmacists. They had a lot of medication and would give it to their clients on credit after explaining in great detail how to take it. They would always smile and see their clients off at the door by continuing to explain how and when the medication was to be used. They used to make tinctures themselves. Koganas' wife liked cooking and baking and making all kinds of treats. They lived in the vicinity of the church in Betygala. They ran a pharmacy in their house for many years after the war was over. The Koganas were the last to be shot. The new government officials needed the pharmacist's services, too. When the stock of medication withered, the Koganas were arrested, too. Even the priest, Fr. Pranciškus Janulaitis was unable to help them. The Koganas were taken to the Arkliai dip between the Betygala mounds and annihilated there. It appeared to be the hiding place of Betygala rabbi **Jarauskis Abelis** and his brother **Jarauskis**. They became scared by the events and left their hideout and were shot to death right away. It was July 1941. The Kaganas were taken to be shot by Povilaitis, Gečas and Veliuona.

Jofa Lichtaraitė, daughter of Šajas, 26-years-old, shot in 1941.

Mejeris Abramskis (Abraomas) had a shop of household goods in Betygala. His brother Mejeris (?) would travel around villages selling household appliances. In summer 1943, after the haymaking, Abramskis came to the Stankūnas who lived in Juodiškiai village on the bank of the River Dubysa asking for help. He came alone without his wife, perhaps she had already been killed. It was suggested that he could go up the ladder to the attic where hay was stored. However, Abramskis said he felt faint and weak and chose to lie on the hay spread on the floor. He stayed there for 2 or 4 days more.

Several days later tailor Grabauskis from Milašaičiai came to visit the Stankūnas. By the time he decided to move on, darkness had set in and he went to sleep on the hay without telling his hosts. In the morning the Abramskis who was still hiding there said: 'I will go away, because at night somebody stepped on me. He might well report me.' Abramskis left. Sometime later rumours had it that he was shot on the bank of the River Dubysa on the way to the Maslauskiškės mill. The story had it that after the war a grave appeared there.

In Betygala there were several families named Mejeris (Majarukas), but their fate is not known.

Betygalos sinagoga, 1936 m. KPC

Betygala synagogue. 1936

Malamdavičius Abramas (60 m.) su žmona **Malamdavičienė Fania** (55 m.) sušaudyti 1941 m.

Malamdavičienė Malė, d. Dovydo (45 m.), sušaudyta kartu su 14 metų dukra Mera ir 10 metų sūnumi Mejeru.

Melochdovičius Josifas, s. Agento, g. 1896 m., gyvenęs Betygaloje, prasidėjus karui pasitraukė į Rusiją, Beloglazovsky raj.

Nachmanovičius Perecos, gyvenęs Betygaloje, dingo be žinios.

30 metų **Reznikas Josif**as, prieš karą gyvenęs Betygaloje, sušaudytas baudžiamojo būrio kartu su kitais žydais.

Sroliuvienė. Aukšta moteris, važiuodavo ilgu vežimu. Ji nuomojo Požėčių sodą, pro Liktnėnus važiuodama užsukdavo pas Štuikius, mainydavo obuolius į kiaušinius. Jos likimas nežinomas.

1941 m. vasarą sušaudyta 70 m. senoji **Šmolienė Rocha**, 50 m. **Šmolis Simon**as, Majerio, ir jauna 35 m. **Šmolio Meiš**os, Majerio, bei 34 m. **Šmolienės Id**os šeima su metų neturinčia **dukryte Šmolyte**.

Todrašovičiai Vulfas ir **Bacia** (abu – 45 m.) turėjo parduotuvę miestelyje. Vėliau Volfas įsigijo kuliąmąją mašiną ir keliaudavo iš vienos vietos į kitą kuldamas javus. Jie sušaudyti Šilininkų kaime.

Vinikai turėjo dukrą Miną Sivelevičienę, pravarde Minkė arba Šimelikė, ir sūnų Nikodemą, pravarde Nokimas arba Šimeliukas. Tėvas mirė prieš karą. Gyveno centre, prie Vytauto paminklo. Namas buvo ilgas, dabar pusiau sutrumpintas, ant kampo. Po juo – gausybė rūšių. Tėvas laikė parduotuvę. Žmona kepdavo labai skanias bandeles, ypač pacukruotas špygas. Vinikienė visad būdavo maloni, puošni. Vaišindavo arbata, kviesdavo į kitą namo galą pailsėti. Atnešdavo alaus.

Emilija Skudrienė-Štuikytė pasakojo, kad Nokimas ir Chainė Vinikai buvo iš Betygalos, bet prieš karą gyveno Kaune. Vinikienė buvo dantų gydytoja, jos vyras prie Kauno nuomojo žemę. Buvo bevaikiai. Tėvas Vinikas Šimelis Betygaloje turėjo ūkinių prekių parduotuvę. Vinikai slėpėsi pas Štuikius. Po karo, kartu su seserimi Mine Vinikaite, išvyko į Kauną, gyveno Vilijampolėje. Turėjo arklių, pirkto ir pardavinėjo veršelius, augino daržoves. Iš Betygalos išvykdami už pagalbą karo metais Štuikiui Petruui atidavė spintą, rašomąjį stalą, siuvimo mašiną „Zinger“. Mašiną „Zinger“ 1946 m. padovanojo Emilijai, baigusiai Kaune siuvimo mokslą. Mašina dar siuva. Geru žodžiu atsimena žydus. Vinikas Nokimas mirė apie 1967–1968 m., palaidotas Kaune. Po metų mirė sesuo Vinikaitė, gyvenusi Izraelyje. Ji ilgėjosi Lietuvos, kurioje buvo gimusi ir užaugusi. Vinikienė apie 1970 m. išvažiavo į Ameriką. Kaip ji ten gyveno ir kada mirė, nežino.

Abramas Malamdavičius (60) with his wife **Fania Malamdavičienė** (55) were shot in 1941.

Malė Malamdavičienė daughter of Dovydas (45), was shot together with her 14-year-old daughter Mera and 10-year-old son Meyjeris.

Josifas Melochdovičius, son of Agentas, b. 1896. He used to live in Betygala, but after the war broke out he retreated to Russia, Belograzovsky District.

Perecas Nachmanovičius lived in Betygala but went missing.

Josifas Reznikas (30), lived in Betygala before the war and was shot to death by the Punishment Squad together with other Jews.

Sroliuvienė, a tall woman who used to travel in a long horse-driven wagon. She rented the Požėčiai garden and would visit the Štuikis family on her way to Liktėnai to exchange apples for eggs. Her fate is not known.

70-year-old **Rocha Šmolienė**, 50-year-old **Simonas Šmolis**, son of Majeris, and the young family of **Meiša Šmolis** (35), son of Majeris, and **Ida Šmolienė** (34) with their baby **daughter**, who was under 1-year of age, were shot in summer 1941.

Vulfas and **Bacia Odrašovičius** (both 45-year-olds) had a shop in Betygala. Later, Vulfas bought a thresher and would travel from farm to farm threshing cereal. They were shot in Šilininkai village.

The Vinikas family had a daughter named Mina Sivelevičienė, whose nickname was Minkė or Šimelikė, and a son Nikodemas whose nickname was Nokimas or Šimeliukas. The father died before the war. The family lived in the centre of the town, close to the monument of Grand Duke Vytautas. Theirs was the long house on the corner of the street. The house is much shorter now. The house had a lot of cellars underneath. The father had a shop. The wife would bake very tasty buns, especially the fig-shaped ones topped with sugar. Mrs Vinikienė was always very kind and smartly dressed. She would treat visitors to a cup of tea and invite them to the other side of their house to have a rest, and even bring beer.

Emilija Skudrienė-Štuikytė said that Nokimas and Chainė Vinikas were from Betygala, but before the war they lived in Kaunas. Mrs Vinikienė was a dentist and her husband rented land close to Kaunas. They had no children. Vinikas Šimelis, the father, had a shop of household goods in Betygala. The Vinikas were hiding at the Štuikiai's. After the war, together with their sister Minė Vinikaitė, they left for Kaunas and lived in Vilijampolė. They had a horse, traded in calves and grew vegetables. After the war, they left Betygala and gave their wardrobe, writing desk and their *Zinger* sewing machine to Petras Štuikis as a token of gratitude for his help during the war. Emilija, who graduated from her sewing studies in Kaunas, received the *Zinger* as a present in 1946. The sewing machine still works. I always speak highly of the Jews. Nokimas Vinikas died around 1967–68 and was buried in Kaunas. A year later his sister who lived in Israel, died too. She longed for Lithuania where she was born and raised. In or around 1970, Mrs Vinikienė left for America. I do not know anything about her life there, nor when she died.

1941 m. liepos mėnesį buvo sušaudyti:

1. **Vinikas Samsonas**, sūnus Giršo, g. 1859 m.
2. **Vinikas Šaja**, s. Samsono, g. 1885 m.
3. **Vinikas Berelis** (Dov), s. Samsono, g. 1893 m.
4. **Vinikas Salamonas**, s. Samsono, g. 1900 m.
5. **Vinikas Girša**, s. Šajo, g. 1923 m.
6. **Vinikas Mykolas**, s. Šajo, g. 1925 m.
7. **Vinikienė Enta**, g. 1906 m.

Gydytojas **Zavelevičius Samuelis**, g. 1906 m. Balbieriškyje, buvo nevedęs, gyveno su motina. Ambulatorija buvo tame pat name, kur gyveno gydytojas. Gydytojas važinėjo motociklu ir priklausė komunistų partijai. Tarnavo 16-oje lietuviškoje divizijoje. Po karo, grįžęs namo, iš darželio išsikasė laikrodį ir dokumentus. Pasakojama, kad Zavelevičius išsikasęs papurtė laikrodį, pasiklausė, sako – eina. Visi miestelio žmonės tą įvykį yra girdėję iš tėvų ar senelių, ir dar mano, kad galėjo ne tik laikrodį, bet ir aukso išsikrapštyti.

Zivai. Broliai, Leibas ir Srolis Zivai, gyveno miestelio centre prieš Vytauto paminklą, namas sudegė tuoj po Antrojo pasaulinio karo, po namu buvo didžiuliai rūšiai. Kiemas didelis. Įrengta stoginė arkliams. Atvažiuavę kaimiečiai čia statydavosi vežimus, roges, pirkto užkąsti, išgerti, kalbėdavosi. Broliai Zivai vežiodavo prekes, jas parduodavo kaimiečiams, pristatydavo ir į krautuves. Pasiėkdavo Šiaulius, Panevėžį, Kauną, Raseinius, net Rygą. Ypač tuo garsėjo **Zivas Leibas**, kurį sušaudė 1941 m. vasarą Arklių dauboje tarp Betygalos pilkalnių. **Zivą Srolį** sučiupę laikė Pažvyrintyje, Jagučianskienės daržinėje kartu su kitais žydais. Sušaudė atvežę prie Upytės upelio, Antupyčių kaime.

Seserys **Zivaitės** pagal tėvą vadintos Teveliukėmis. Viena buvo neaukšta, storoka, o kita – aukšta ir plona. Gražiai mezgė, skaniai kepė. Visus viliodavo jų macai ir bandelės. Buvo labai tvarkingos. Mėgo juokus, išdaigas. Paklaustos, kodėl netekėjusios, atsakydavo: „Velnias, o gal angelas kažkur nunešė mūsų vyrus. Tai kur juos surasi?“ Seserys buvo sugautos ir išvežtos į Zacišius. Ten buvo ir daugiau žydų. Kai juos išstūmė lauk iš daržinės, sustatė ant duobės krašto. Vieną Zivaitę šūviai mirtinai pakirto, o kitą – tik sužeidė. Ši išlindo iš po lavonų krūvos ir sutemus pabėgo. Ją priglaudė broliai Vincentas ir Liudvikas Mačianskai. Po karo ji išvyko į Vilnių, šeimos neturėjo. Sakydavo: „Mano bulkutės buvo skanesnės negu Perečkienės. Tuo matyt velnią papirkau, nes jis mane visą kruviną ištempė iš duobės. Ui, o vyrą kažkur pradangino. Ką padarysi? Kas šaudė į mane? Ugi Bronius Kondratas iš Ilgižių. Tiesa, jis galėjo mane pribaugti, bet nepribaugė. Pasigailėjo. Žinau, jog jis stipriai gavo už tai, kad aš pabėgau. Jis pabėgo į mišką. Ten kariavo. Sučiupo. Teisė. Po bausmės dirbo Ariogaloje, tiesė kelius. Vėl kažkas jį įskundė. Sučiupo, išvežė į Kauną. Ten jį kankino ir pakorė.“

The following members of the family were shot in July 1941:

1. **Samsonas Vinikas**, son of Giršas, b. 1859
2. **Šaja Vinikas**, son of Samsonas, b. 1885
3. **Berelis (Dov) Vinikas**, son of Samsonas, b. 1893
4. **Salamonas Vinikas**, son of Samsonas, b. 1900
5. **Girša Vinikas**, son of Šaja, b. 1923
6. **Mykolas Vinikas**, son of Šaja, b. 1925
7. **Enta Vinikienė**, b. 1906

Medical doctor **Zavelevičius Samuelis**, was born in 1906 in Balbieriškis. He was single and lived with his mother. His outpatient clinic was located in the same house where he lived. He rode a motorcycle and was a member of the Communist Party. He also served in the 16th Lithuanian Rifle Division. After the war he returned home and dug out of the ground a clock and some documents. Rumour had it that he dug the clock out of the ground in his garden, shook it, put his ear to it and said that it still worked. Everybody in the town knew the story from their parents and grandparents. They also said that most probably it was not just a clock, but also some gold that he dug out of the ground then.

Zivai. Brothers Leibas and Srolis Zivas lived in the centre of the town in front of the monument to Grand Duke Vytautas. Their house burned down right after World War II. Beneath the house there were huge cellars. They had a large courtyard which hosted a shelter for horses. Villagers who would come to the town would keep their horse-driven wagons or sledges there, bought something to eat and drink and stayed for a talk. The Zivas brothers used to deliver various goods to shops and villages. They would even go as far as Šiauliai, Panevėžys, Kaunas, Raseiniai and even Riga. **Leibas Zivas** was especially well-known for that. He was shot in the summer of 1941 in the Arkliai dip that lay between the Betygala mounds. **Srolis Zivas** was arrested and kept in Pažvyrintis in the barn of Jagučianskienė's manor together with the other Jews. He was shot to death on the banks of the Upytė stream in Antupyčiai village.

The **Zivaitė** sisters were referred to as the Teveliukės after their father. One of them was rather short and rather bulky, whereas the other one was tall and skinny. They were really good at knitting and cooking. Everybody was attracted by their matzah and buns. They were very neat, loved jokes and pranks. When asked why they are not married, the sisters would answer: 'It must be the devil's or maybe the angel's work: they took our husbands. Where shall we look for them?' The sisters were taken prisoner and driven to Zacišiai where there were more Jews. They were all herded out of the barn and lined up at the edge of a shooting pit. One of the Zivaitė sisters was shot to death, and the other one was only wounded. When it got dark, the surviving sister got out from under the corpses and ran away. She was hidden by brothers Vincentas and Liudvikas Mačianskas. After the war she left for Vilnius but did not have any family. She used to say: 'My buns were far tastier than those of Perečkienė. This was my way to bribe the devil and this must be the reason why he got me out of the pit with blood all over me, but he left me husbandless in return. Nothing doing. Who shot at me? It was Bronius Kondratas from Ilgiziai. To tell the truth, he could have killed me, but he did not. He spared me. I know that he was punished severely because I escaped. He ran to the forest and fought there. He was caught and put on trial. After serving his sentence he worked in Ariogala in road building. Somebody reported him again. He was caught and taken to Kaunas where he was tortured and hanged.'

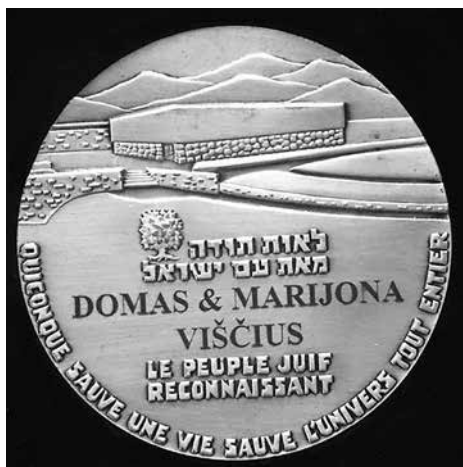
1941 m. sušaudyti Zivai: **Zivas Tevelis**, 60 m.; **Zivienė Chasia**, 60 m.; **Zivaitė Dora**, Tevelio, 28 m.; **Zivaitė Ida**, Tevelio, 34 m.; **Zivas Izraelis**, s. Izaoko, 65 m.; **Zivienė Maša**, d. Arono, 50 m.; **Zivas Leiba**, s. Tevelio 34 m., buvęs prekybininkas, sušaudytas Antupycių k. ant Upytės kranto. **Zivienė Chaja**, d. Samuelio, 32 m.; **Zivas Giršas**, s. Leibos, buvo tik 2 metų.

Zonaitė Chaja, Dovydo, žuvo 24 metų.

Tik keletas vietinių ir atbėgusių iš kitur žydų išsislapstė iki karo pabaigos pas ūkininkus, toli nuo apskrities centro, retai lankomuose vienkiemiuose. Išsigelbėjo Mina (Mona) Vinikaitė, kurią su giminaičiais Nokimu ir Chaïne Vinikais, slėpė Petro Štuikio šeima ir kiti pažįstami. Broliai Vincentas ir Liudvikas Mačianskai bei Lukauskai slapstė Zivaitę, išlindusią iš po sušaudytų giminaičių kūnų. Aronas Smolenskis liko gyvas dėka Marijonos ir Dominyko Viščių, bei kaimynių Jadvygos Ambraziūnienės ir Elenos Medziukienės gerumo. Ar žydus slėpę ir gelbėję žmonės jautėsi didvyriais? Tikriausiai ne, tai tiesiog buvo dori ir atsakingi žmonės.

Medinė Betygalos sinagoga 1936 m.

KPC F. 44, Nr. 405.

Pasaulio tautų teisuolio medalis, kuriame įrašyti žodžiai: „Išgelbėjęs vieną gyvybę – išgelbėja visą pasaulį“

The Righteous Among the Nations are non-Jewish individuals who have been honored by Yad Vashem, Israel's Holocaust memorial, for risking their lives to aid Jews during the Holocaust

The Zivas family shot to death in 1941: **Tevelis Zivas** (60); **Chasia Zivienė** (60); **Dora Zivaitė**, daughter of Tevelis (28); **Ida Zivaitė**, daughter of Tevelis (34); **Izraelis, Zivas** son of Izaokas (65); **Maša Zivienė**, daughter of Aronas (50); **Leiba Zivas**, son of Tevelis (34), former tradesman, shot to death on the banks of the Upytė stream in Antupyčiai village. **Chaja Zivienė**, daughter of Samuelis (32); **Giršas Zivas**, son of Leiba, was only 2-years old.

Chaja, **Zonaitė** daughter of Dovydas, perished at the age of 24.

Only a very small number of local and neighbouring Jews managed to hide with farmers, somewhere further from county centres and in homesteads located further from the main roads where they stayed till the end of the war. Among those who survived, were Mina (Mona) Vinikaitė, who, together with her relatives Nokimas and Chainė Vinikas, were hidden by the family and other acquaintances of Petras Štuikis. Brothers Vincentas and Liudvikas Mačianskas and the Lukauskas family helped to hide the Zivaitė sister who managed to get out from under the dead bodies of her relatives. Aronas Smolenskis survived thanks to Marijona and Dominykas Viščius and the kindness of their neighbours Jadvyga Ambraziūnienė and Elena Medziukienė. Did the people who hid Jews feel like heroes? Probably not, they simply were honest and responsible people.

Betygala, 1930 m. RKIM

ROKALA

Gimiau ir augau Raseiniuose, buvau žydaitė, nes tėvas – Šaferis Judelis. Mane vadino Rokala, o šaukdavo Rokolyte. Vėliau mane „padarė“ lietuve, tad dabar pase turiu Elenos Marijos vardą. Aš ir pati norėjau „tapti“ lietuve, nes buvo baisūs laikai.

Buvau 10–11 m., kai atėjo 1940-ieji. Prie Raseinių, visai šalia statė aerodromą. Daržines, virtuves, barakus... Užėjus vokiečiams, mus ten suvarė. Vokiečiai su raudonom mašinom, ant dalies jų drabužių – kaukolės. Tai žudikai.

Varė mus į Žuveliškes. Vyrai matė, kad bus blogai, tad dalis pabėgo. Likusieji buvo sušaudyti. Liko bobos su vaikais. O tie kaukoliniai ėmė cypinti, prievartauti gražias žydaites. Atmenu tokį Narbutą, kurį pavadino žydų karaliumi. Kelios mergiškos po tokių cypinimų pasikorė. Maži žydukai bijojo, rėkė. Garsiausi galą gavo. Čiupo už kojos ir lauke – į sieną, į sieną.

Rokala, Raseiniai, XX a. 4 dešimtmetis
E. M. Minelgienės archyvas

Po kiek laiko Narbutas, Kaupas, Jablonskis ir kiti mus varė lauk iš daržinių. Ėjome. Drebėjome. Kaupas, o ypač Jablonskis, sakė: „Bėkit! Bėkit, nes jus visus sušaudys“. Kai atsisėdo visi pailsėti, mama mane už rankos čiupt ir mes abi, dar kažkas, imam šliaužti į pagriovį. Bėgom į žemesnę vietą. Mama mane vis tempė už rankos. Baugu. Lėkėm kiek kojos nešė. Pradėjo lyti, purvas, žaibavo... Atsidūrėm pelkėtoje vietoje. Vanduo žliugsi. Mes be kvapo – į nedidelę kalvelę, atsidūrėm tarp gyvulių. Čia susėdom. Kur eiti? Po kojom molis. Tai iš jo aš balvonus lipdžiau ir dėjau krūvon. Mama ėjo pagalbos prašyti, negrįžo. Persigandus vėl rėkte rėkiau ant tos kalvelės, vos neplyšo iš skausmo širdis.

Padėjo Raseiniuose gyvenanti Vrubliauskienė ir Ona Gečaitė, kurias vadinau savo mamomis, o ypač Gečaitę. Jos abi slėpė ir mano tėvus, o jiems žuvus tapo mano globėjomis. Jos bijojo nešti mane į namus. Tad dieną laukuose tupėdavau.

Tėvą suėmė. Kur jis žuvo ir kada – nežinau.

ROKALA

I was born and grew up in Raseiniai. I was a Jew, my father was Judelis Šaferis. My name was Rokala, but I was tenderly referred to as Rokolytė. Later they ‘made’ a Lithuanian out of me, thus now my name is Elena Marija, as is written in my passport. I myself wanted to ‘become’ a Lithuanian, because these were horrible times.

In 1940, I was about 10 or 11. An airport was being built close to Raseiniai, including barns, kitchens and barracks... When the Germans came we were herded there. Germans came in red cars, some had skulls on their clothes. These were killers.

We were herded to Žuvelišķės. The men understood that that we were in for a sad end, thus some of them escaped. The rest were shot to death. Only women and children remained. The men with skulls on their clothes started raping beautiful Jewish girls. I remember someone called Narbutas. He had a nickname – King of the Jews. Several girls hanged themselves after such rapes. The small Jewish children were scared and screamed. The ones who screamed the most were annihilated. They were taken by their legs and hit against the wall until they were dead.

Sometime later, Narbutas, Kaupas, Jablonskis and others herded us out of the barns. We were walking and shivering. Kaupas and especially Jablonskis kept saying: ‘Run! Run, because you will be shot anyway’. When we all stopped to rest, my mother grabbed me by the hand and together with somebody else we started crawling to the ditch. We ran to a lower spot. My mother kept tugging me by the hand. It was scary. We ran as fast as we could. It started raining, there was mud all around and there was lightning... We ended up in swampy ground. We were squelching through water. We were breathless. Finally we went up a small hill and ended up surrounded by cattle. There we sat down. Where should we go? There was clay all around us. I made figures out of it and piled them up. My mother went to ask for help and did not come back. Left alone on that hill I was screaming so loudly out of fear that my heart was about to tear to pieces.

Residents of Raseiniai, Vrubliauskienė and Ona Gečaitė, whom I tenderly referred to as my moms, helped out, especially Gečaitė. They both hid my parents and when my parents perished, they became my carers. The women were afraid to take me home. This is why during the day I would stay out in the fields.

My father was arrested. I know nothing about where and when he perished.

Mane su mama pasiuntė į Žaiginių, pas pažįstamus. Vyko karas. Matau atvažiuoja plechavičiai motociklais į kiemą. Aš tyčia nekreipiau dėmesio į juos, tad ir toliau kapojau malkas. Tuo tarpu mama nuėjo į daržą. Pamačiusi svečius, puolė bėgti. Ją sučiupo. Kur dingio mano mama – nežinau. Aišku viena – nušovė. O plechavičiukai tada ieškojo „šnapso“.

Gečaitė Ona mane išsiuntė pas savo gimines. Slapsčiausi vienoj vietoj, tai kitoj. Likėnų kaime mane priglaudė Aleknos. Atmenu vardus – Algis, Vytautas. Ejom vėliau pas Česikę. O ji greit tarė: „Eik į Raseinius. Čia baugu, nesaugu“.

Einu patyliukais. Nežmoniškai pavargau. Pasėdžiu, vėl einu. Priėjau Raseinių kapines. Taku eiti negaliu, nes dar kas užmatys. Einu patvoriu, patvoriu. Priekyje smetoniškas didelis kryžius, ant jo – Kristus. Žiūriu – jis kruta. Pakelia ranką, nuleidžia, varto akis, juda. Kai šiaip taip parėjau pas savo naujas mamas, jos klausia: „Kur buvai?“ O aš kartojau: „Gyvą Kristų mačiau. Jis kapinėse judėjo“. Susimąstė abi – Gečaitė ir Vrubliauskienė. Išgirdau: „Sublūdo mergiotė“. Jos mane girdė arbata, šiltai apklojo. Po kiek laiko vėl klausia: „Ką matei?“ O aš: „Gyvą Kristų“.

Ona buvo vienuolė virėja. Pas ją valgydavo ir žudikai. Aš tupėdavau po lova ir girdėdavau jų šnekas, kaip šaudė žydus, kaip mažus vaikus užmušdavo į sieną. Mano motinėlė bijojo mane laikyti pas save, tad nuvedė pas kaimynus Gužauskus. Gyvenau rūsy. Mane pro langelį iškeldavo. Duoda valgyti – valgau. Galvoju, ar vaikščioti šaligatviu. Ir tuoj mintis – o jei kas pamatys? Gal pamatys, o gal ir ne?! Vaikščiojau. Nusprendžiau, kaip Dievas duos, taip bus gerai.

Rokala su tėte Judeliu Šaferiu. Raseiniai, XX a. 4 dešimtmėtis, E. M. Minelgienės archyvas

Rokala with her father Judelis Šaferis

Mano gyvybę gelbėjo geradarės – Vrubliauskienė ir Ona Gečaitė. 1944 m. jos mane vėl išsiuntė į Žaiginių pas Daujotą. Pas jį tupėjau. Paskui slapsčiausi Švilpiškių kaime pas Vladą Dapkų, Paturkšlio kaime pas Zakienę Giedrę, Betygaloje. Nuo 1945 m. gegužės 3 d. apsigyvenau Paliepiukų k. pas Demenčius. Jie man lyg antri tėvai buvo, aš jiems lyg dukra.

Vėliauėjau į kolūkius, ištekėjau. Šiame kaime ir dabar gyvenu. Turiu dukrą, gyvena Kaune.

Mano gyvenimas buvo pilnas pavojų. Gyvenu ir dar vis kažko bijau. O gal vėl kas nors užeis? Kur mano giminės? Pusbroliai, pusseserės? Tėvo brolis buvo garsus auksakalys. Dingio visi jo turtai, dingio ir jis. Kur? Nežinau. Esu viena iš giminės, viena kaip pirštas.

Pasakojo Rokala Šaferytė–Elena Marija Minelgienė, gyv. Paliepiukų k. Betygalos s.

Užrašė M. B. Navakauskienė.

My mother and I were sent to Žaiginys to some acquaintances. The war continued. I saw a motorcycle with the Plechavičius' squad members entering our yard. I intentionally did not pay any attention to them and continued chopping firewood. Whereas my mother was in the kitchen garden. When she saw them, she started running. They caught her. My mother disappeared, but I did not know where to! One thing was clear – they shot her. And the Plechavičius' squad members were looking for booze.

Ona Gečaitė sent me to her relatives. I changed my hiding places rather often. The Alekna family helped to hide me in Liktenai village. I remember their names – Algis, Vytautas. Later we went to Česikė. And she soon said: 'Go to Raseiniai. It is scary here and not safe.'

I walked in silence, completely exhausted. Stopped to rest for a while and went on. Then I approached the graveyard of Raseiniai. I could not walk on the road for fear of being noticed. Thus I had to walk by the fence of the graveyard. In front of me there was this big old cross with Christ on it. I suddenly saw him move. He would raise his hand and put it down again, move his eyes and body. When I returned to my new moms they asked me what took me so long, and I replied: 'I saw the Christ, he was alive. I saw him there in the graveyard and he was moving'. Gečaitė and Vrubliauskienė seemed to be puzzled. I heard them say: 'She must be raving'. They gave me plenty of tea and cuddled me lovingly. Sometime later they asked again: 'What did you see?' And I would reply again: 'A live Christ'.

Ona was a nun, a cook. The killers would eat at her place, too. I would hide underneath a bed and hear them talk about the way they shot Jews and the way they would kill children by hitting them against the wall. My new mother was afraid to keep me at her place and took me to her neighbours, the Gužauskas. I lived in the cellar. I would be let out of the cellar through a little window. They would give me food and I would eat. I would have thoughts about taking a walk along the pavement, but then would suddenly realise that somebody might see me walking. What if they did? But maybe they would not notice me? And I went for a walk. I said to myself that I will leave it to God to decide my fate.

My benefactors Vrubliauskienė and Ona Gečaitė saved my life. In 1944, they sent me to Daujota in Žaiginys again. I was hiding out at his place. Later I hid at Vladas Dapkus' in Švilpiškės village, then at Giedrė Zakienė's in Paturkšlis village and in Betygala. As of 3 May 1945, I lived at the Demenčius' in Paliepiukai village. They were like second parents to me, and I was like a daughter to them.

Later I went to the collective farms and got married. I live in this same village today. I have a daughter, she lives in Kaunas.

My life was full of dangers. I am alive, but still afraid of something. What if something like this happens again? Where are my relatives? Where are my cousins? My father's brother was a famous goldsmith. All his wealth perished, just like he himself. Where? I do not know. I am the only one left from the entire family, I am as lonely as a wolf.

Told by Rokala Šaferytė-Elena Marija Minelgienė, resident of Paliepiukai village, Betygala Headman's Office.

Recorded by M.B. Navakauskienė

CHUCKO VOLPĖS LAIŠKAS

Australija, 2018

Mano senelis Cemachas Volpė turėjo žemės ir gyveno kaime prie Dubysos, 8 kilometrai nuo Raseinių. Jis ir jo žmona Šifra (Leizerovičiūtė) turėjo devynis vaikus, šešis berniukus ir tris mergaites. Vienas berniukas mirė dar mažas, keturi emigravo iš Lietuvos, keturi buvo nužudyti nacių ir jų bendradarbių.

Mano tėvas Rubenas gimė 1905 m. Jis buvo geras mokinys ir kiekvieną rytą ėjo aštuonis kilometrus į mokyklą. Deja, 14 metų jam teko nutraukti mokslus, kad padėtų tėvui ūkyje.

Mano tėvas emigravo iš Lietuvos, sukūrė šeimą. Vakaraus jis man ir broliui pasakodavo istorijas apie nuostabią Lietuvos gamtą ir gyvenimą ūkyje. Istorijos būdavo linksmos su praktiniais ir moraliniais pamokymais.

Kartą, pasakojo tėvas, senelis Cemachas paprašė jaunesnio sūnaus Hillelio (mano dėdės) parvežti jo draugą iš geležinkelio stoties. Į geležinkelio stotį Hillelis išvažiavo vakare. Suradęs senelio draugą nuvežė jį į namus ir grįžo į ūkį. Išlipęs iš vežimo jis pastebėjo po krėslu nukritusią piniginę. Suprasdamas, kad žmogus labai sielosis neradęs pinigines, Hillelis neatidėliodamas išvažiavo atgal. Atidavė piniginę ir jau po vidurnakčio grįžo namo. Apie šį nutikimą jis niekam nepasakojo. Po kelių dienų Cemachas Volpė sinagogoje susitiko savo draugą ir šis papasakojo jam piniginės istoriją. Vakare grįžęs namo Cemachas priėjo prie Hillelio ir, netaręs nė žodžio, apkabino jį. Jo akyse blizgėjo ašaros.

Kitą kartą vaikščiodamas palei upę, tekėjusią per ūkį, tėvas sutiko būrelį miesto vaikų. Jie, nepasiprašę leidimo, maudėsi ir deginosi mums priklausančioje upės pakrantėje. Tėvas nusprendė pamokyti neklaužadas ir ėmė artėti prie vaikų plodamas rankomis. Vaikai šoko iš vandens ir įsiropštė į artimiausius medžius. Vienas mažas berniukas, lėtesnis nei kiti, atsiliko ir buvo sugautas.

- Nebausk manęs, Rubeli, – prašė jis, – aš tau parodysiu šeštą mažąjį pirštą. Jis pakėlė ranką ir parodė papildomą pirštuką, išaugusį prie nykščio. Rubenas paleido jį.

Tėvas buvo stiprus jaunas vyras, puikiai jodinėjo ir vadeliojo arklius. Jis didžiavosi, kad gali visą dieną dirbti kartu su valstiečiais sunkius ūkio darbus. Atsikėlęs pusę keturių ryto, grįždavo tik saulei leidžiantis, apie 10 val. vakare. Pasakodamas apie šienapjūtę jis susikaupdavo, ritmingai linguodamas į šonus rodydavo, kaip pjaudavo dalgiu žolę. Mūsų mažas miegamasis virsdavo plačiomis šienaujamosiomis pievomis ir atrodydavo, kad tėvas persikelia į tą nuostabų jaunystės pasaulį, kurį vėliau sunaikino Katastrofa.

TSEMACH VOLPE & SONS

My grandfather Cemachus (Tsemach) Volpe lived on a wheat farm a few kilometres from Raseiniai. He and his wife Shifra (nee Leizerowitz) had nine children, six boys and three girls. One died young from 'eating cherries', four emigrated and four were murdered by the Nazis and their collaborators.

My father Reuben was born on 12 September 1905. He was a keen scholar and would walk 7 km to get to school each morning. At the age of 14 his schooling came to an abrupt end when he left school to help his father on the farm.

He would regale my brother and I with bedtime stories about life on the farm amidst the beauty of the Lithuanian countryside. The stories invariably incorporated a humorous angle and many practical and moral lessons.

On one occasion Tsemach asked my father's younger brother Hillel to collect a friend of his from the railway station. Hillel set off in horse and cart that evening to do his father's bidding. After fetching the man and taking him home, he returned to the farm. But as he was getting down from the cart he noticed that the man's wallet had fallen under the seat. Realising that the man would be beside himself when he discovered the loss, Hillel immediately set off for the man's house. He delivered the wallet and arrived home well after midnight. The following morning he left home without saying anything. A few days later the man encountered Tsemach Volpe in the synagogue and told him the story. When Tsemach arrived home that evening, he walked up to Hillel and without saying a word hugged him. His eyes were filled with tears.

On another occasion my father was walking the river that flowed through the farm. He came across a group of town children cavorting naked in the water at the 'swimming-hole'. They had not asked for the required permission so my father decided to 'teach them a lesson'. As he approached them with whip in hand they scrambled naked from the water and ran towards the nearby trees. One small boy, slower than the rest, fell behind and was caught. "Don't hit me Rubelis" he pleaded, "I'll show you my little finger". Raising his hand, he showed my father an extra digit growing from his thumb. My father let him go.

My father was a powerful young man and prided himself on his ability to ride horses bareback and work all day alongside the peasant workers during the harvest. He would rise at 3:30 AM and return only when the sun set around 10 PM. He would demonstrate to us again and again in the confines of our small bedroom the sweeping action of the scythe. Deep in concentration and swaying from side to side in rhythmic action he seemed transported to a time when the beautiful world of his youth was still intact, before that later catastrophe consumed it.

1920 m. pirmoje pusėje Cemachas paliko ūkį sūnams, persikėlė į miestą ir atidarė nedidelę parduotuvę. Jis dalyvavo visuomeninėje veikloje¹⁵⁸, 1927 m. C. Volpė buvo išrinktas į chasidų organizacijos komitetą.

1928 m. mano tėvas Rubenas paliko ūkį broliui Šaveliui ir emigravo į Pietų Afriką. Jis dirbo keliose vietose, kol 1929 m. pradėjo savo verslą. Jo įmonė tapo žinoma ir sėkminga tekstilės gamintoja bei mažmenininkė. 1970 m. prie tėvo veiklos prisidėjo vyresnysis sūnus Chuckas, o 2009 m., kad pasirūpintų sėkmingu įmonės pardavimu, prisijungė anūkas Adomas.

2014 m. įmonė buvo parduota, iki to laiko Rubeno Volpės įkurta įmonė buvo tapusi nacionaliniu prekės ženklu.

Cemacho sūnūs – Hillelas ir Mošė bei dukra Pnina 1930-ųjų pradžioje emigravo į Izraelį. Hillelas buvo vietos kino teatro dalininkas, o Mošė prisijungė prie paramilitarinės grupės „Lehi“ ir ketverius metus praleido britų karo belaisvių stovykloje Kenijoje ir Eritrėjoje. Po 1948 m. Nepriklausomybės karo jis prisijungė prie Izraelio kariuomenės ir tapo šarvuotosios bazės „Julis“ vadu.

Nepaisant pusės Cemacho Volpės šeimos praradimo holokausto metu, jo palikuonys šiandien sudaro daugiau kaip penkiasdešimt žmonių, kurių dauguma gyvena Izraelyje.

Cemacho Volpės šeima: iš kairės stovi: sūnus Hileris ir žentas; sėdi: dukra Pnina, Cemachas, anūkė, dukra Chana, baigusi mokslus Paryžiuje – mokytoja

Back row from left: son Hillel Volpe, son-in-law; Front Row: daughter Pnina, Tsemach, daughter Chana & granddaughter (?). Chana studied in Paris to become a teacher

¹⁵⁸ 1921 m. buvo Raseinių žydų gimnazijos įkūrimo draugijos steigėjas ir komiteto narys. 1922 m. kartu su kitais pirkliais Raseiniuose įsteigė komercinę bendrovę savitarpio kreditui užsiimantiems prekyba, pramone ir žemės ūkiu. Bendrovę įsteigė pirkliai Leiba Blochas, Cemachas Volpė, Lazaris Perlovas, Natanas Zakgeimas, Geselis Mogilevskis, Vulfas Blochas, Juozas Nurokas ir Motelis Leibovičius.

During the early to mid 1920s Tsemach left the farm and moved into town where he set up a small shop. In 1927 he was elected to the management committee of the Chasidic Shul. At about the same time my father left home for Shavel where he worked for a short while before emigrating to South Africa in 1928. He took a few temporary jobs before starting his own business in 1929. The company he started grew to become a highly respected and successful manufacturer and retailer of household textiles. His eldest son Chuck joined the business in 1970 and in 2009 his grandson Adam joined the business in time to navigate its eventual sale in 2014. By then the company had become a national brand.

Two sons Hillel and Moshe and a daughter Pnina emigrated to Israel in the early 1930s. Hillel had a stake in a local cinema and Moshe joined the paramilitary group Lehi and spent four years in a British prisoner-of-war camp in Kenya and Eritrea. After the 1948 War of Independence he joined the Israeli army and became commander of the armoured-division base Julis.

Despite the loss of half his family in the Holocaust Tsemach's descendants today number over fifty most of whom live in Israel.

Chuck Volpe
Australia, 2018

Cemachas Volpė ir sūnūs. Priekyje sėdi Cemachas su jauniausiais sūnumis, jie žuvo holokausto metais. Vyresnieji sūnūs (iš kairės) Rubenas ir Hillelis emigravo iš Lietuvos apie 1930 m.

Tsemach Volpe & sons. Back row from left: Reuben Volpe (my father), Hillel Volpe; Front Row: Tsemach Volpe with his two young sons (names unknown)

GARDINSKIO IR BROZERIO ŠEIMOS IŠ RASEINIŲ

Janine Stein

Prosenelė Glick Brozer iš Raseinių su vaikais apie 1907–1908 m.

Prosenelis Abraomas buvo Izaoko Notelio Gardinskio (1860–1941), gimusio Raseiniuose, sūnus. 1911 m. mokesčių ir balso teisę turinčių asmenų registre Notelis Gordinskis registruotas Nemakščių gatvėje Raseiniuose. Jis įtrauktas kaip nekilnojamojo turto savininkas (KAA/I-17/1/8). Izaokas Notelis su žmona Riva turėjo aštuonis vaikus – tris sūnus (Abraomą, Mošę Jankelį ir Velvelį) ir penkias dukteris (Chaną, Dvorą, Sarą, Beilą ir Elką).

Čia mano prosenelė Glick (Brozer) iš Raseinių su vaikais apie 1907–1908 m. Du vyresnieji berniukai nuotraukoje yra iš pirmosios mano prosenelės santuokos su ponu Glicku. Mažoji mergaitė – Necha (Nety) Brozer gimė 1905 m. Raseiniuose, mirė 1993 m. Johanesburge, PAR. Berniukas kairėje – jos brolis Benas Brozeris (1902–1990). Benas emigravo į JAV. Nechos ir Beno tėvas Samuelis Brozeris, Nochumo sūnus, mirė 1936 m. Raseiniuose.

Mano senelė Necha emigravo į Pietų Afrikos Respubliką apie 1932 m. pas sužadėtinį Jankelį (Jackų) Gardinskį (1904 m. Raseiniuose – 1939 m. Johanesburge). Jankelis emigravo po 1920 m., jis penkerius metus siuntė Nechai pinigus, kad ši nusipirktų bilietą ir atplauktų pas jį. Necha ir Jankelis susituokė ir susilaukė trijų vaikų – Simono (apie 1935–1938), Silvijos (g. 1938) ir Mirjam (g. 1939).

Senelis Jankelis Gardinskis buvo vienas iš šešių Abraomo ir Dvoros Merės Gardinskių vaikų. Šaja Ruvelis (1898–1941), Jiena (1901–1967 mirė Meksikoje), Šmuelis (Mauša) (1911–1941) ir Jahuda.

GARDINSKIS AND BROZERIS FAMILY STORY

Janine Stein writes about the Gardinsky and Brozer families from Raseiniai

My great grandmother Glick-Brozer from Raseiniai is with her four children. The two older boys in the picture are from my great grandmother's first marriage to a man named Glick. The little girl in the middle is Necha (Netti) Brozer (b. 1905 Raseiniai, d. 1993, Johannesburg, S. Africa). The boy on the left is her brother, Ben Brozer (b. 1902, d. 1990). Ben emigrated to the US from Raseiniai. Nacha's and Ben's father was Samuelis Brozer who died in Raseiniai in 1936.

My grandmother, Necha Brozer, emigrated to South Africa (circa 1932), to join her fiancé, Jankel/Jack Gardinsky (b. 1904 Raseiniai, d. 1939 in Johannesburg). Jack emigrated to South Africa in the 1920s and sent Necha money for five years so that she could afford the ship fare. Necha and Jack got married and had three children – Simon (b. circa 1935, d. 1938), Sylvia (b. 1938) and Miriam (b. 1939).

Jankel Gardinsky (my grandfather) was the son of Abraham Gardinsky (b. 1880, d. ?) and Dveria Mera Gardinsky (b. 1881, d. 1941). They had six children – Shaja Ruvel (b. 1898, d. 1941 in Lithuania); Jiena (b. 1901, d. 1967 in Mexico); Shmuel Moshe (b. 1911, d. 1941 in Lithuania); Natan (b. 1914, d. 1941 in Lithuania); and one other brother (possibly Yehuda).

Jankelio ir Nechos Gardinskių iš Raseinių dukros Silvija ir Mirjam, 2018 m., Johannesburgas (PAR)

Sylvia and Miriam – the daughters of Jack (Jankel) and Nettie (Necha Brozer) Gardinsky of Raseiniai, live in Johannesburg 2018

Izaakas Notelis – mano proprosenelis – buvo vyriausias Šmuelio ir Rivkos Gardinskių sūnus. 1911 m. mokesčių ir balso teisę turinčių asmenų registre įrašyta, kad jis gyveno Šiluvos gatvėje Raseiniuose (KAA/I-17/1/8). Šmuelis ir Rivka turėjo tris sūnus – Chaimą Mošę (1866–1933), Ruvimą (1872–1834) ir Izaoką (1860–1941).

Gardinskių šeima išsibarsė prieš karą, jų palikuonys gyvena PAR, JAV, Izraelyje ir kitur. Tie, kurie liko Lietuvoje, žuvo per holokaustą 1941 m.

Nechos ir Jankelio Gardinskių dukros Silvija ir Mirjam gyvena Johanesburge. Silvija susituokė su Antonu Factor, taip pat emigrantų sūnumi, ir susilaukė keturių vaikų. Mano mama Mirjam susituokė su Maksu (Mordechai) Stein iš Pušaloto. Jų dukros Hetera ir Šeryl gyvena netoli tos vietos, kur anksčiau gyveno mama, – Johanesburge. Filipas gyvena Kalifornijoje. Aš – Janine – gyvenu Singapūre.¹⁵⁹

Janine Stein seneliai kilę iš Raseinių ir Pušaloto, prieš karą jie emigravo į PAR. Š. m. ji viešėjo Lietuvoje ir gavo Lietuvos Respublikos piliečio pasą. Janine – žurnalistė, nuo 2000-ųjų ji gyvena Singapūre. J. Stein dabar yra televizijos kompanijos „Content Asia“ redakcijos direktorė

¹⁵⁹ Iš anglų kalbos vertė Jurga Nekrošiuė

Abraham Gardinsky (my great grandfather) was the son of Aizik Notel Gardinski, born in Raseiniai before 1860 and he died in 1941 in Raseiniai. The Tax and Voters List of 1911 has a Notel Gordinsky living at Nemokšiu St. in Raseiniai. He is listed as a real estate owner. (Archive KRA/I-17/1/8). Aizik Notel and his wife, Riva had eight children – three sons (Abraham, Mote Yankel and Velvel) and five daughters (Хана, Двейра, Сора Бейле и Элька).

Aizik Notel (my great great grandfather) was the son of Shmuel and Rivka Gardinski. The 1911 Tax and Voters list has a Shmuel Gardinsky living in Šiluvos St., Raseiniai (KRA/I-17/1/8, p.33).

The Gardinsky family scattered before the war.

Those who stayed behind were killed in 1941.

Jankel Gardinsky went to South Africa. The family who emigrated to South Africa either stayed there or emigrated to the UK, the US and Israel. His sister Jiena went to Mexico, where she married Louis Nurko and they had four children, including a daughter Leah, who currently lives in Beverly Hills, US, with her husband, also called Luis. Yehuda Gardinsky's descendants live in Israel.

SENOSIOS ŽYDŲ KAPINĖS

Senosios žydų kapinės Raseinių rajone iki XX a. vidurio buvo septynerios: Ariogalos, Girkalnio, Nemakščių, Raseinių senosios ir naujosios, Šiluvos ir Viduklės. 1961 m. buvo panaikintos abejos žydų kapinės Raseinių mieste. Prie kitų minėtų miestelių kapinės išlikusios, nors karo ir pokario metais stipriai apardytos, išgriuvusiomis tvoromis. Senosios žydų kapinės – paveldo objektai, jas prižiūri seniūnijos.

2017 m. pradžioje Raseinių rajono savivaldybėje įvyko dalykinis susitikimas dėl Šiluvos senųjų žydų kapinių tvarkymo, buvo aptarti organizaciniai ir parengiamieji darbai. Susitikime dalyvavo Raseinių rajono savivaldybės meras Algirdas Gričius, JAV organizacijos „Rytų Europos žydų kapinių atkūrimo projektai“ direktorius dr. Michael Lozman, Vilniaus universiteto Jidiš tyrimų instituto direktoriaus pavaduotoja Rūta Puišytė, pavidosaugos specialistė Vaida Lastauskaitė, mero pavaduotoja Gitana Rašimienė, Šiluvos seniūnijos seniūnas Juozas Šlepas¹⁶⁰.

Gegužės mėnesį į Šiluvą atvyko Duke'o universiteto (JAV) Žydų studijų centro studentų ekspedicija, vadovaujama profesorės Lauros Lieber ir profesorės Beth Holmgren. Organizaciniais reikalais rūpinosi nevyriausybinė organizacija „Rytų Europos žydų kapinių atkūrimo projektai“ ir jos vadovas M. Lozman. Ekspediciją lydėjo Vilniaus universiteto Jidiš instituto direktoriaus pavaduotoja R. Puišytė. Duke'o universiteto skirtomis ir rėmėjų suaukotomis lėšomis senosios Šiluvos žydų kapinės buvo aptvertos Lietuvoje pagaminta metalo tvora. Ją bendrai pastatė ir kapines sutvarkė amerikiečiai studentai ir Šiluvos seniūnijos gyventojai, dirbantys visuomenei naudingus darbus.

Nemakščių žydų kapinės 1936 m. KPC

*Senosios Nemakščių žydų kapinės 2018 m.
L. Kantautienės nuotr.
Old Jewish cemetery in Nemakščiai*

¹⁶⁰ [http://manoraseiniai.lt/Amerikiečiai darbuosis Šiluvos žydų kapinėse](http://manoraseiniai.lt/Amerikiečiai_darbuosis_Šiluvos_žydų_kapinėse)

OLD JEWISH CEMETERIES

Up until the middle of the 20th century there were seven Jewish cemeteries in Raseiniai Region: in Ariogala, Girkalnis, Nemakščiai, Šiluva and Viduklė, and old and new Jewish cemeteries in Raseiniai. In 1961, both of the Jewish cemeteries in the town of Raseiniai were eliminated. The Jewish cemeteries in other towns listed above have survived till today, although they suffered greatly during the war and in the post-war period, and their fences almost fully collapsed. The old Jewish cemeteries are considered to be objects of heritage and local headman's offices are responsible for them.

At the beginning of 2017, Raseiniai Region Municipality held a meeting regarding the tidying up of the old Jewish cemetery in Šiluva to discuss related organisational and preparatory works. The meeting was attended by Algirdas Gričius, Mayor of Raseiniai Region Municipality, Dr Michael Lozman, director of Restoration of East European Jewish Cemeteries Project (USA), Rūta Puišytė, deputy director of the Vilnius Yiddish Institute at Vilnius University, Vaida Lastauskaitė, specialist in heritage protection, Gitana Rašimienė, deputy mayor, and Juozas Šlepas, headman of Šiluva Headman's Office.¹⁶¹

In May, students from the Jewish Studies Centre of Duke University (USA) led by professors Laura Lieber and Beth Holmgren came to Šiluva. All organisational matters were taken care of by the Restoration of East European Jewish Cemeteries Project and its head Michael Lozman. The group of students and professors from the US were accompanied by deputy director of Vilnius Yiddish Institute, Rūta Puišytė. A metal fence made in Lithuania and financed by Duke University and other sponsors was built around the Jewish cemetery in Šiluva. It was erected by the American students together with local inhabitants from Šiluva area who were doing community works.

*Sutvarkytos senosios Šiluvos žydų kapinės. 2017 m.
A. Zmitros nuotr.*

Old Jewish cemetery in Šiluva

*Senosios Girkalnio žydų kapinės. S. Feizos nuotr.
Old Jewish cemetery in Girkalnis*

¹⁶¹ [http://manoraseiniai.lt/Amerikiečiai darbuosis Šiluvos žydų kapinėse](http://manoraseiniai.lt/Amerikiečiai_darbuosis_Šiluvos_žydų_kapinėse)

Tvarkant kapines, ant vieno paminklinio akmens rastas įrašas apie 1809 metais palaidotą mirusįjį. Tai – svarbus faktas, rodantis, kaip seniai čia gyventa žydų bendruomenės. Prof. habil. dr. Alfonsas Vaišvila, remdamasis archyviniais dokumentais, rašė, kad žydai Šiluvoje pasirodė kaip kreditoriai XVIII a. pradžioje. Netrukus jie pradėjo nuomoti smukles, malūnus ir kitą nekilnojamąjį turtą. XIX a. viduryje Šiluvos žydų bendruomenės sąraše buvo 398 pavardės, išvardytos net 24 specialybės ir užsiėmimo rūšys. Šalia krautuvinių ir „šinkorių“ minimi plytininkai, duonkečiai, silkių pardavėjai, dervos varytojai, malūnininkai, stiklioriai, batsiuviai, odininkai, mokytojai, vynininkai ir salyklininkai, skalbėjos, puodžiai ir kt.¹⁶² Mažo miestelio žydai nebuvo turtingi. Pragyvenimo pagrindas buvo prekyba atlaidų metu ir sekmadieniais. Vaikstant po kapines matyti, kad paminklai kuklūs, daugiausiai iš lietuviško smiltainio ar granito. Šiluvos senosios žydų kapinės yra kultūros paveldo objektas, jas nuolat prižiūri ir tvarko Šiluvos seniūnija.

2017 metų pradžioje Raseinių rajono savivaldybėje įvyko dalykinis susitikimas dėl Šiluvos senųjų žydų kapinių tvarkymo, buvo aptarti organizaciniai ir parengiamieji darbai. Susitikime dalyvavo Raseinių rajono savivaldybės meras Algirdas Gričius, JAV organizacijos „Rytų Europos žydų kapinių atkūrimo projektai“ direktorius dr. Michael Lozman, Vilniaus universiteto Jidiš tyrimų instituto direktoriaus pavaduotoja Rūta Puišytė, paveldosaugos specialistė Vaida Lastakauskaitė, mero pavaduotoja Gitana Rašimienė, Šiluvos seniūnijos seniūnas Juozas Šlepas. K. Bendžiūtės nuotr.

At the beginning of 2017, Raseiniai Region Municipality held a meeting regarding the tidying up of the old Jewish cemetery in Šiluva to discuss related organisational and preparatory works. The meeting was attended by A. Gričius, Mayor of Raseiniai Region Municipality, Dr M. Lozman, director of Restoration of East European Jewish Cemeteries Project (USA), R. Puišytė, deputy director of the Vilnius Yiddish Institute at Vilnius University, V. Lastakauskaitė, specialist in heritage protection, G. Rašimienė, deputy mayor, and J. Šlepas, headman of Šiluva Headman's Office

¹⁶² Kai kurie Šiluvos žydų bendruomenės bruožai. Raseinių krašto žydai. 2004, pp. 178–184.

Autorė Lina (1 iš kairės) su Duke'o universiteto (JAV) ekspedicija prie sutvarkytų Šiluvos kapinių vartų. A. Zmitros nuotr.

The author Lina (1st from the left) with the expedition from Duke university (USA) next to the cemetery of the Jews in Šiluva. 2017

During the tidying up of the cemetery, a tombstone with an inscription about a deceased person buried there in 1809 was discovered. This is a very important fact as it showed that a Jewish community had lived there a long time ago. According to the research by Prof Dr Habil Alfonsas Vaišvila, archival documents show that Jews came to Šiluva at the beginning of the 18th century. At first they would issue credits. Soon after, Jews started leasing taverns, mills and other real estate. In the mid-19th century, the register of the Jewish community of Šiluva had 398 names with 24 different occupations mentioned there. In addition to shopkeepers and tavern keepers there were also brick makers, bread bakers, herring sellers, tar makers, millers, glassmakers, shoemakers, tanners, teachers, wine and beer makers, laundresses, potters, etc.¹⁶³ Jews of the small town were not rich. They mainly earned their living by selling their produce on Sundays and during feast days. The tombstones erected in the cemetery are rather modest and mainly made of local sandstone or granite. The old Jewish cemetery in Šiluva is an object of cultural heritage that is being maintained by Šiluva Headman's Office.

¹⁶³ *Kai kurie Šiluvos žydų bendruomenės bruožai. Raseinių krašto žydai.* [Characteristic Features of the Jewish Community of Šiluva. Jews of Raseiniai Area] 2004, pp.178-184.

ŽYDŲ LAIDOJIMO CHEVRA KADIŠA DRAUGIJA IR KITOS LABDARINGOS ORGANIZACIJOS RASEINIŲ KRAŠTO MIESTELIUOSE XIX A. I PUSĖJE

Jonas Brigys

Žydai, kaip ir kitos pasaulio tautos, turi senas laidojimo ir mirusiųjų pagerbimo tradicijas. Šios tradicijos ir ritualai susiformavo žydams gyvenant karšto klimato juostoje, todėl skiriasi nuo čionykščių laidojimo tradicijų. Visa, kas siejama su mirusiojo garbe, buvo stropiai saugoma. Tuo paaiškinamas paprotys mirusiuosius laidoti tuoj po mirties, laidotuvės buvo atidedamos tik norint labiau pagerbti velionį. Kita vertus, greitas laidojimas kėlė grėsmę palaidoti dar gyvą žmogų. Siekiant to išvengti tris dienas buvo lankomas ir saugomas kapas. Laidotuvių metu velionio karstą paprastai lydėdavo artimiausi giminaičiai, jiems tekdavo atlikti svarbiausias gedulo apeigas¹⁶⁴. Kad apeigos būtų tinkamai atliekamos susikūrė žydų laidojimo brolijos *Hevra* (*Havurah*) *Kaddisha* – chevra kadiša (aramėjų kalba)¹⁶⁵. Organizacijos suteikdavo dvasinę ir materialinę pagalbą mirusiojo šeimai, nes pagal Talmudo nuostatas, net laidojant pačius neturtingiausius, turėjo dalyvauti bent du fleitininkai ir viena raudotoja. Užkasus kapą buvo kalbama labai svarbi kadiš (*kaddisha*) malda, turinti apsaugoti mirusiojo sielą nuo pragaro kančių¹⁶⁶. Nuo šios maldos kilo laidotuvių draugijų pavadinimas, pirmą kartą paminėtas XVI a. Prahoje.

Visoje istorinės Lietuvos teritorijoje žydų laidotuves rengdavo viena svarbiausių bendruomenės institucijų – chevra kadiša. Priklausyti šiai draugijai – didelė garbė. Nariai turėjo būti garbingi, išmanantys religijos subtilybes žmonės. Pagalba gedintiems giminaičiams yra laikoma tikroju geraširdiškumu, tai ypač svarbu laidojant skurdžius bendruomenės narius ir našlaičius, kai velionio šeima negali atsilyginti geradariams¹⁶⁷.

¹⁶⁴ *Еврейская энциклопедия. Свод знаний о еврействе в прошлом и настоящем. Под общей редакцией А-ра Л. Канцельсона и барона Д. Г. Гинцбурга, Издание Общества для Научных Еврейских Изданий и Издательства Брокгауз-Ефрон, С.-Петербург, 1912, Т. 12, с.607.*

¹⁶⁵ *Encyclopaedia Judaica. Second edition, Detroit, New York, San Francisco, New Haven, Conn., Waterville, Maine, London, Keter Publishing House Ltd, 2007, Vol.9, s.81-82.*

¹⁶⁶ *Еврейская энциклопедия, С.-Петербург, 1911, Т.9, с.104-105.*

¹⁶⁷ *Žydai Lietuvoje. Istorija, kultūra, paveldas, Vilnius, 2009, p.190-191.*

HISTORY OF THE JEWISH BURIAL SOCIETY

HEVRA KADDISHA

Jonas Brigys

Like all other nations in the world, Jews have their own long-standing burial rites and traditions of paying tribute to the deceased. These traditions and rites stem from the times when Jews used to live in the hot climate zones, therefore they differ from those characteristic of our region. Everything related to the honour of the deceased was diligently guarded, hence the tradition to bury the deceased right after their death; Funerals would only be delayed in order to pay special homage to the deceased. On the other hand, the tradition of a quick burial posed the risk of burying a person alive. In order to avoid such cases, the grave was visited and guarded for three subsequent days. During the burial procession, the coffin with the deceased would usually be accompanied by their closest relatives who would also perform the most important mourning rites.¹⁶⁸ Special Jewish burial societies were established in order to perform the funeral rites properly. They were called *Hevra (Havurah) Kaddisha* (in Aramaic).¹⁶⁹ The societies provided spiritual and material support to the family of the deceased, because according to the Talmud, even at the funeral of the poorest person there had to be at least two flautists and one weeper. After the body was buried, a very important *kaddisha* prayer was said to protect the soul of the deceased from suffering in hell,¹⁷⁰ hence the name of the burial societies which was first mentioned in Prague in the 16th century.

Throughout the entire territory of historic Lithuania *hevra kaddisha* was one of the most important community institutions that organised Jewish funerals. It was a great honour to be a member of this society. All members had to be highly reputable and well-versed in even the subtlest religious matters. Paying respect to the mourning relatives was considered to be the true milk of human kindness. It was especially important when burying poor members of the community and orphans – in cases where the family of the deceased was unable to repay the benefactors for their services.¹⁷¹

¹⁶⁸ Еврейская энциклопедія. Свод знаний о еврейств в прошлом и настоящем. Под общей редакцией д-ра Л. Канцельсона и барона Д. Г. Гинцбурга, Издание Общества для Научных Еврейских Изданий и Издательства Брокгауз-Ефрон [*Encyclopaedia Judaica. Compilation of Former and Current Knowledge about Jewish Life. Edited by L. Kanselson and baron D.G. Ginsburg. Published by the Society for Jewish Scientific Publications and Brockhaus-Efron publishing house*], С.-Петербург, 1912, Т. 12, с 607.

¹⁶⁹ *Encyclopaedia Judaica*. Second edition, Detroit, New York, San Francisco, New Haven, Conn., Waterville, Maine, London, Keter Publishing House Ltd, 2007, Vol. 9, pp. 81–82.

¹⁷⁰ Еврейская энциклопедія [*Encyclopaedia Judaica*], С.-Петербург, 1911, Т.9, с.104.105.

¹⁷¹ *Žydai Lietuvoje. Istorija, kultūra, paveldas [Jews in Lithuania. History, Culture and Heritage]*, Vilnius, 2009, pp.190–191.

Lietuvai tapus Rusijos imperijos dalimi pradėtos kontroliuoti žydų bendruomenės ir jų veiklos. Siekiant sukaupti daugiau žinių 1845 m. Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje buvo sudaryta byla apie to meto žydų bendruomenės¹⁷². Byloje surinkta informacija ir apie Raseinių krašto žydų laidojimo draugijas. Duomenys tik iš dalies nušviečia skirtingų draugijų finansinę padėtį ir veiklą, tačiau leidžia susidaryti vaizdą apie šią žydų visuomeninio gyvenimo pusę. Toliau pateikiame žydų laidojimo draugijų aprašymus. Verčiant iš rusų kalbos stengtasi išlaikyti to meto stiliaus ypatumus.

Ariogala. Prie Ariogalos kahalos yra laidojimo brolija ir visuomeninė medinė pirtis. Brolija įsteigta tik skurdams žydams laidoti. Broliją sudaro gero elgesio ir pasiturintys asmenys. Jų pareiga prižiūrėti, kad laidotuvės vyktų pagal tikybos apeigas ir laikantis įstatymo nustatytos tvarkos. Ypatingai brolijos narių globai pavedami nuskurdę mirštantieji, kuriems reikia parūpinti laidojimo rūbus ir karstą. Išrinkti brolijos nariai pareigas eina iki gyvos galvos. Brolija pajamų neturi, tik gauna aukas laidotuvėms ir karstui iš turtingesnių mirusių žydų įpėdinių – iki 25 Rb per metus. Dar 28 rubliai gaunami iš viešosios pirties. Surinkti pinigai išleidžiami neturtingųjų laidotuvėms, taip pat kapinių tvoros įrengimui ir priežiūrai. Iš pirties gaunami pinigai naudojami pastato remontui, kūrenimui ir aptarnaujantiems žmonėms. Apie savo veiklą brolija valdžios įstaigoms ataskaitų neteikė.

Rabino Zundelio Kaplano kapas Raseiniuose. XX a. 3 dešimtmetis. B. Kleiman archyvas

Raseiniai. Prie Raseinių kahalos yra dvi brolijos – Laidojimo, įsteigta mirusiems žydams laidoti, ir Neturtingų sergančių žydų lankymo. Brolijų žinioje yra viena visuomeninė pirtis. Brolijas sudaro iš pasiturinčių žydų renkami keturi seniūnai ir vienas patikėtinis (išdininikas?). Pirmosios brolijos seniūnai žiūri, kad laidotuvės vyktų laikantis apeigų, o nepasiturintiems mirusiesiems būtų paruošti rūbai ir kiti reikmenys. Antrosios brolijos seniūnai žiūri, kaip slaugomi nepasiturintys ligoniai. Pirmosios brolijos patikėtinis saugo už laidojimą gautas aukas, o antrosios – iš visuomeninės pirties gaunamas pajamas. Brolijų seniūnai renkami metams burtų keliu iš visų brolijos narių.

Pirmoji brolija neturi pastovių pajamų, o gauna savanoriškas turtingesniųjų aukas už laidojimą ir karstą. Aukos atitinka aukotojų turtingumą. Antroji brolija gauna pajamas iš pirties – 6 rublius 50 kapeikų per savaitę, per metus – 325 rublius.

¹⁷² О еврейских обществах, LVIA f.378 BS 1845 b.1958.

After Lithuania became part of the Russian Empire, Jewish communities and their activities were subjected to stringent control. In 1845, in order to accrue more knowledge on the matter, the Chancellery of the Governor General of Vilnius drew up a file containing information about Jewish communities of the time.¹⁷³ The file included information about the Jewish burial societies in Raseiniai Region, too. The data in the file reveal only part of the actual financial situation and activities of various societies, but they still provide a general impression about this particular side of Jewish public life. Further on you will find information describing Jewish burial societies. In translating from the Russian language efforts were made to preserve any stylistic peculiarities of the time.

Ariogala. There is a burial society and a wooden public bathhouse at the *kahal* in Ariogala. The society was established for the burial of poor Jews only. It consists of wealthy members boasting impeccable behaviour. They have a duty to ensure that funerals observe religious rites, including the order prescribed by the law. The society takes special care of the deceased who are poor, who need to be provided with burial clothes and a coffin. Members of the society are elected to perform their duties for life. The society does not receive any income with the exception of donations for the funeral and a coffin from the wealthier heirs of deceased Jews – an amount of up to 25 roubles a year. Another 28 roubles are their income from the public bathhouse. All the money is spent on the funerals of the poor and the erection and mending of the fence surrounding the cemetery. The income from the bathhouse is used to repair the building, to heat the bathhouse and to pay the people who work there. The society has not reported to the authorities on their activities.

Raseiniai. There are two societies at the *kahal* in Raseiniai: the burial society that was established for burying the deceased Jews, and the society for visiting poor ill Jews. The two societies have one public bathhouse. The societies consist of four headmen and one trustee (treasurer?) elected from among wealthy Jews. The headmen of the first society ensure that funeral rites are observed and that the poor deceased are provided with burial clothes and other paraphernalia. The headmen of the other society make sure that poor ill Jews receive the care that they need. The trustee of the first society is responsible for the safekeeping of all the donations received for organising funerals, whereas the trustee of the other society is entrusted with the safekeeping of all the income from the public bathhouse. The headmen of both societies are elected every year from among the members of their society by way of drawing lots.

The first society has no stable income, but rather receives voluntary donations from the wealthier members for organising the funeral procedure and providing a coffin. The size of the donations depends on the financial status of the donors. The second society receives income from the bathhouse which amounts to 6 roubles and 50 kopeks per week or 325 roubles per year.

¹⁷³ О еврейских обществах [*About Jewish Societies*], LVIA f.378 BS 1845, 1958.

Pirmoji brolija visas iš turtingų mirusiųjų šeimų gautas aukas sunaudoja nepasiturinčių laidojimui, jų įkapėms ir kapinių tvarkymui. Antroji draugija gautas pajamas skiria pirties remontui – apie 150 Rb metams, 50 Rb moka dvarininkui Jeronimui Pšeciševskiui už kapinių žemę ir 6 Rb 75 kp už skerdyklos užimamą žemę. 118 Rb 25 kp skiriamos nepasiturintiems ligoniams slaugyti. Veiklos ataskaitą brolijos teikdavo Paschos šventės metu, renkant naujus seniūnus ir patikėtinius.

Viduklėje yra 12 narių laidojimo brolija ir medinė visuomeninė pirtis. Brolijos nariai pasiturintys, nuosavus namus turintys žydai. Visi brolijos nariai renkami metams, veikia vieningai, neturėdami ypatingų įgaliojimų. Brolijos pajamas sudaro mirusių artimųjų aukos – iš viso apie 10 Rb per metus, nes bendruomenė labai maža. Iš pirties per metus gaunama apie 15 Rb. Pinigai išleidžiami neturtingųjų laidojimui, kapinių tvoros ir pirties priežiūrai. Veiklos ataskaita teikiama bendruomenės vyresniesiems, rinkimų metu.

Kitų Raseinių krašto žydų labdarinių brolijų aprašymai beveik sutampa, tik skiriasi gaunamų aukų ir pajamų dydis. Tipinių aprašymų nekartosime, tik pateiksime atskiroms bendruomenėms būdingą informaciją.

Girkalnio laidojimo brolija aukų gaudavo mažai, o už visuomeninę pirtį per metus surinkdavo apie 15 Rb.

Nemakščių laidojimo brolija, kaip ir Girkalnyje, aukų beveik negaudavo, tik iš pirties per metus surinkdavo apie 40 Rb.

Šiluvoje laidojimo brolija, kaip ir kituose mažuose miesteliuose, aukų gaudavo mažai, o iš visuomeninės pirties per metus gaudavo iki 30 Rb pajamų¹⁷⁴.

Kaip matome, laidojimo brolijos veikė visuose krašto miesteliuose, kur gyvavo žydų bendruomenės. Be jų, labdariniam darbui reikalingas lėšas rinkdavo visuomeninės pirtys. Laidojimo draugijos savo veiklą tęsė ir XX a., o labdarinių draugijų skaičius ypač išaugo po Pirmojo pasaulinio karo.

1961 m. kovo 23 d. Raseinių r. DŽDT VK paskelbė sprendimą „Dėl buvusių žydų tautybės kapinių Raseiniuose likvidavimo“. Laikraštyje „Stalinietis“ rašė, kad gyventojai, norintys pasiimti artimųjų palaikus ir paminklus, privalo tai padaryti iki 1961 05 01. Taip buvo galutinai sunaikinti žydų gyvenimo pėdsakai Raseiniuose. Raseinių krašto istorijos muziejuje saugomas vienintelis paminklinis akmuo su hebraiskais užrašais iš senųjų žydų kapinių

On 23 March, 1961, the Executive Committee of the Peoples' Deputies Board of Raseiniai district published a decision 'Regarding the liquidation of the former Jewish national cemetery in Raseiniai'. An advertisement was published in the district newspaper "Stalinietis" telling that the residents, wishing to take back the remains of their relatives and close people or monuments had to do that before 01 05 1961'. This way the traces of the Jewish residence in Raseiniai were finally erased. The only vestigial memorial stone of black granite with Hebrew inscriptions from the old Jewish cemetery has been preserved at the Raseiniai Country History museum.

¹⁷⁴ Ten pat, l.8-32.

The first society uses all the donations it receives from the relatives of the wealthier deceased to bury the poor, provide them with a burial shroud and take care of their graves. The other society uses its income to repair the bathhouse, which costs approximately 150 roubles per year, and to pay rent for the land occupied by the cemetery, that is 50 roubles, which are paid to landlord Jeronimas Pšeciševskis, and 6 roubles and 75 kopeks for the land occupied by the slaughterhouse. Another 118 roubles and 25 kopeks are spent on nursing the poor ill Jews. Both societies would report during Pesach when new headmen and trustees were elected.

Viduklė has a burial society with 12 members and a wooden public bathhouse. Members of the society are wealthy Jews who live in their own houses. All members of the society are elected for a period of one year. They act unanimously and without exceptional authority. The income of the society consists of donations by the relatives of the deceased, which amounts to around 10 roubles a year, because the community is very small. The income from the bathhouse amounts to around 15 roubles. The money is spent on burying the poor and taking care of the fence of the cemetery and the bathhouse. The society reports to the seniors of the community at the time of election.

Descriptions of other charitable Jewish societies in Raseiniai Region are almost identical to those provided above, with the only difference being the amount of donations collected and income received. Therefore, we will not repeat the typical part of the descriptions, but rather provide only the specific information about income and expenditure.

The burial society of **Girkalnis** would receive small sums in donations and their income from the public bathhouse was around 15 roubles a year.

The burial society of **Nemakščiai**, just like the one in Girkalnis, would receive very small donations and would only collect around 40 roubles from the clients of their bathhouse.

The burial society of **Šiluva**, like all other burial societies operating in small towns, would receive small sums in donations and their annual income from their bathhouse was up to 30 roubles.¹⁷⁵

There were burial societies in all towns of the region that had Jewish communities. In addition, public bathhouses would also receive income that they used for charitable purposes. Burial societies continued operating in the 20th century, too. Their number peaked in the aftermath of World War I.

¹⁷⁵ *Idem*, I, pp. 8-32.

RASEINIAI

N. Ben Chaimas

Tai senas miestas, kuris žinomas jau XIII a. Prieš aštuoniasdešimt metų tai buvo didžiausias miestas po Kauno su 12 tūkstančių gyventojų. Tik nuo tada daug kas įvyko. Atsirado geležinkelis ir prie jo išaugo naujas miestas – Šiauliai. Raseiniai, neturėdami nei geležinkelio, nei svarbesnio per jį ėjusio plento, pradėjo smukti ir mažėti, prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą priskaičiuota tik 6 tūkstančiai gyventojų. Miesto plotas didelis, bet namai buvo daugiausia mediniai, seni ir žemi. Per Pirmąjį pasaulinį karą didesni susirėmimai vyko 8 kilometrai nuo miesto prie Dubysos krantų, kuri vingiuoja aplink Raseinius, ir miestas praktiškai išliko nepaliestas.

Lyginant su prieškariniu laikotarpiu mūsų miestas tapo daug gražesnis: purvynai išgrįsti plačiomis cementinėmis plokštėmis, namai suremontuoti, imta dažyti kai kuriuos naujus, gražius pastatus, pavyzdžiui, tokius kaip Lietuvos bankas, paštas, kalėjimas, lietuvių pradinė mokykla. Turgaus aikštėje – gražus paminklas su gėlėmis ir žaluma aplinkui. Kad žydai turėtų švaresnį orą, turgus buvo iškeltas už miesto, kur išaugo eilė naujų namų.

Prieš karą iš 6 000 gyventojų du trečdaliai buvo žydai ir vienas trečdalis krikščionių, paskutiniaisiais metais proporcija pasikeitė į du trečdalius krikščionių ir vieną trečdalį žydų. Kadaisė maskilijų, gerbiamų ponų miestas, didžiųjų rabinų rezidencija, šiandien yra tik paprastų žmonių miestas, kaip ir daugelis Lietuvos miestų, kur jau tuoj išnyks net paskutiniai mohikanai. Karo metais, kai daugelis Lietuvos miestų buvo nusiaubti ir sugriauti, palikti jų ištremtųjų gyventojų, Raseiniai buvo vienintelis miestas, kuriame gyvenimas virė tikrąja šio žodžio prasme. Vyko didelė prekyba su okupantais. Buvo atidarytos didmeninės parduotuvės, kurios tiekdavo prekes visai Lietuvą. Iš Amerikos ir Afrikos giminaičių įplaukdavo tūkstančiai dolerių ir svarų. Tačiau laimė neilgai tęsėsi, jau po kelerių metų didžiosios parduotuvės buvo uždarytos, jų savininkai siekdami išsilaikyti buvo priversti emigruoti į Ameriką, Afriką, Meksiką. Ir Raseiniai vėl liko su mažomis krautuvėlėmis ir jų grašiškėmis pajamomis. Komercinė prekyba persikėlė atgal į Šiaulius ir kitus miestus, kuriuose gyvavo prieš karą. Raseiniuose atsiradė lietuviški kooperatyvai ir visa mažmeninė rinka bei uždarbis perėjo į jų rankas.

Be pragyvenimo šaltinio liko ir žydų batsiuviai bei siuvėjai, nes per paskutiniuosius keletą metų mieste įsikūrė daugiau lietuvių stalių, siuvėjų, dažytojų, batsiuvių, atsikėlusiu iš kaimų. Be duonos liko buvę mūsų eksportuotojai, medienos pirkliai, linų supirkėjai. Jūs paklausite, iš ko gyvena miesto žydai, kad dejuoja ir verkia dėl tokio gyvenimo. Žmonės verčiasi iš keleto litų, kuriuos laiko Liaudies banke arba pas Kauno didmenininkus. Ir kiekvienas krautuvininkas nuolat baiminasi, kad verslo ratas nesustotų.

Ir jei ekonominė padėtis bloga, nėra ko tikėtis, kad kultūrinis gyvenimas yra geresnėje situacijoje.

RASEINIAI

N. Ben Chaimas

This is an old town dating back to the 13th century in the history of Lithuania. Eighty years ago, it was the second largest town after Kaunas with 12,000 inhabitants. However, many things have changed since then. A railroad was built and a new town – Šiauliai – appeared next to it. There was no railroad and not even a major road going to Raseiniai, thus the town experienced a downturn and right before World War I already had only 6,000 inhabitants. The town covered quite a large area, but the houses there were mostly wooden, old and low-rise. During WWI, major fights took place some eight kilometres from Raseiniai on the banks of the famous river Dubysa, which winds around Raseiniai, thus the town remained almost untouched by warfare.

Still, compared to the pre-war period, the town became much more beautiful: muddy streets were paved with wide cement slabs, houses were renovated and some new, beautiful buildings, such as those of the Bank of Lithuania, post office, jail and the Lithuanian primary school were painted. The market square was adorned with a beautiful monument, flowers and greenery. For Jews to enjoy fresher air, the market was relocated outside the town where a row of new houses was built.

Before the war, two thirds of the 6,000 inhabitants were Jews and one third was Christian. In the last years the proportion was reversed two thirds were Christians and one third was Jews. At one time Raseiniai was a town of *maskiliai*, honourable noblemen, and a residence of great rabbis. Today it is a town of ordinary people just like most of the towns in Lithuania from where even the last mohicans will soon disappear. During the war nearly all the towns in Lithuania were devastated, ruined and abandoned by their inhabitants who were sent into exile. Raseiniai was the only town where life was in full swing in the exact sense of the word. There was large-scale trade with the occupiers here. Large wholesale shops appeared in the town. They supplied goods to the rest of Lithuania. Relatives from America and Africa were sending thousands of dollars and pounds to the residents of the town. However, the good fortune did not last for long and several years later the big shops were closed, their owners were forced to emigrate to America, Africa and Mexico to earn their living. Once again, Raseiniai was left with nothing else but small stores and a meagre income. Commercial trade moved back to Šiauliai and other towns where it had thrived before the war. Meanwhile, in Raseiniai a number of Lithuanian cooperatives were established and the entire retail market and earnings passed into their hands.

Mes paveldėjome turtą, perimtą iš buvusios bendruomenės, t. y. senelių namus, biblioteką, keletą dešimčių vargšų. Visos institucijos buvo įkurtos prieš karą ir Amerikos klestėjimo metais būdavo išlaikomos tik iš turtingų tetų dosnumo. Raseinių žydas visais laikais buvo šykštus duoti savo institucijoms išlaikyti. Iš miesto žydų surenkama 120 litų per mėnesį padengti visoms bendruomenės reikmėms. Dar tik prieš vienerius metus *chevra kadiša* (organizacija, besirūpinanti laidojimo reikmėmis) sudarydavo gerus sandėrius ir pagelbėdavo duodama bent akmenį, bet šiandien ir ji taip pat turi didelių sunkumų.

Mes turime hebrajišką gimnaziją, kurią lanko šešiasdešimt mokinių, iš kurių tik labai mažai moka studijų mokesť. Jie išsilaiko iš organizuojamų vakarų, aukų dėžutėje sukauptiamų lėšų. Javnės pradinės mokyklos arba, kaip vietoje ją vadiname, chederio, jau vien pavadinimas charakterizuoja mokyklos profilį. Ten mokomasi hebrajų kalbos nuo pirmų mokslo metų ir Talmudo paslapčių be pabaigos. Ir pagaliau vietos žydų bendruomenėje dominuoja jaunuoliai ir jaunuolės chalutzai su savo kibuciais. Dažnuose mitinguose, kad būtų išlaikyta bendra tvarka, neduoda žodžio oponentams ir ... ša... tyła. Iš kibucų atsklinda dainos, šokiai ir šūksniai – dangus atsiveria. Praeinantis lietuvis gali pagalvoti, kad mums, žydeliams, jau ir visai nebegegerai.

Žydų liaudies bankas su savo 600 šimtais indėlininkų yra ta ekonominė ašis, apie kurią sukasi miesto varguomenė.¹⁷⁶

Raseiniai, Šiluvos (Maironio) g., XX a. 4 dešimtmetis. AMLNM

¹⁷⁶ Raseiniai. (Iš premijuojamos „Mūsų miesteliai“ serijos)/Folksblat. 1935 08 12. Iš hebrajų k. vertė Eglė Bendikaitė.

Jewish shoemakers and tailors also lost their source of income, because over the last few years more Lithuanian carpenters, tailors, painters, and shoemakers from rural areas moved into the town. Former exporters, wood merchants and flax buyers lost their jobs, too. You may wonder how the Jews of the town can make ends meet in such a difficult situation. Well, they survive on a couple of Litas which they keep in the national bank or with the wholesalers from Kaunas. And every shop owner worries about keeping their business alive.

Raseiniai, Vilniaus g., XX a. 4 dešimtmetis. AMLNM

With the economy in such dire straits, one cannot expect the cultural life to be any better.

We inherited the property which we took over from the previous community, namely, the old people's home, library and several dozen unfortunate members of the community. All the institutions were established before the war. Over the years when America thrived they were solely supported by generous aunts. The Jews of Raseiniai have always been grudging in the support of their own institutions. The total sum collected from the Jews of the town on a monthly basis to provide for the needs of the community is LTL 120. A year ago, *hevra kaddisha* (an organisation taking care of funeral matters) used to offer really good deals and extend support by providing a stone at least, but today they themselves face major difficulties.

We have a Hebrew Gymnasium attended by 60 students, but only a very small number of them pay the tuition fee. The gymnasium survives on funds raised during special events and donations. The name of Yavneh Primary School, or a *cheder* as we call it here, clearly indicates its profile. Children are taught Hebrew from the very first year at school and continue to study the Talmud throughout their studies there. Finally, the local Jewish community is dominated by young male and female *chalutz*es with their *kibbutzes*. Often during meetings, the opponents are not given a word for the sake of keeping discipline, which results in silence... Singing, dancing and whooping waft from the *kibbutzes*... and the sky opens. A Lithuanian passer-by might get the impression that we Jews are absolutely desperate.

The Jewish National Bank with its 600 depositors is the economic axis around which the needy of the town rotate.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Raseiniai. (From the series *Mūsų miesteliai* [Our Towns] nominated for a premium) *Folksblat*. 12/08/1935
Translated from Hebrew by Eglė Bendikaitė.

RASEINIŲ R. ARIOGALOS GIMNAZIJOS TOLERANCIJOS UGDYMO CENTRAS

Rasa Zakaitė

Raseinių r. Ariogalos gimnazijos Tolerancijos ugdymo centras įkurtas 2004 m., jame dirbantys bendraminčiai puoselėja vertybines nuostatas, kurios skatintų jaunimą priešintis visų rūšių prievartai, ugdo bendražmogiškąsias ir pilietinės visuomenės vertybes.

Tolerancijos ugdymo centre vykdoma įvairi veikla: tiriamoji – įamžinimo, akcijų, diskusijų, seminarų, konferencijų, paskaitų organizavimo, dalyvavimo tolerancijos mugėje, projektinė veikla; leidybinė, informacijos sklaida.

Nuo 2015 metų kartu su Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti sekretoriatu organizuojame išvažiuojamuosius seminarus respublikos Tolerancijos ugdymo centrų mokytojams, dalyvaujame sąskrydyje „Su Lietuva širdy“.

Nacionalinė konferencija „Lietuvos miestuose ir miesteliuose gyvenusių žydų istorijos“ Ariogaloje, 2018 m.
Nuotrauka iš Tarptautinės komisijos archyvo

TOLERANCE CENTRE OF ARIOGALA GYMNASIUM OF RASEINIAI REGION

Rasa Zakaitė

*Nacionalinė konferencija „Lietuvos miestuose ir miesteliuose gyvenusių žydų istorijos“ Ariogaloje, 2018 m.
Nuotrauka iš Tarptautinės komisijos archyvo*

The Tolerance Centre (TEC) of Ariogala Gymnasium of Raseiniai Region was established in 2004. The co-workers of this centre cherish the values that motivate the youth to resist to all kinds of temptation, and at the same time increase understanding about the importance of basic human and societal values.

TEC engages in various activities, such as research, acting, discussions, seminars, conferences, lectures, and takes part in tolerance fairs and projects, publishes and disseminates information.

Since 2015, together with the secretariat of the International Commission for the Evaluation of the Crimes of the Nazi and Soviet Occupation Regimes in Lithuania, TEC has organised circuit sessions for other TEC teachers in Lithuania. It also participates in the annual event 'With Lithuania in Our Hearts'.

On 27 January – International Holocaust Remembrance Day – together with the secretariat of the International Commission for the Evaluation of the Crimes of the Nazi and Soviet Occupation Regimes in Lithuania and the Goodwill Foundation, the centre organised national art conferences in which Jewish communities that lived in Lithuania were represented, and their influence on Lithuanian culture, economics and politics were presented. Using artistic means, participants were introduced to the history of the Jewish people that lived in cities and towns of Lithuania.

Prisimenant sausio 27-ąją – Tarptautinę holokausto aukų atminimo dieną – kartu su Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti sekretoriatu, Geros valios fondu jau tris kartus organizavome nacionalinę meninę konferenciją, kurios metu pristatytos šimtmečiais Lietuvoje gyvenusios žydų bendruomenės, jų indėlis į Lietuvos kultūrą, ekonomiką, politiką, meninės išraiškos priemonėmis supažindinama su Lietuvos miestų (miestelių) žydų istorijomis.

Bendradarbiaujant su Tarptautine istorinio teisingumo komisija nacių ir sovietų okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti, respublikos Tolerancijos ugdymo centru dalyvaujame respublikiniuose ir tarptautiniuose seminaruose, kurių metu pristatomi istoriniai tyrimai, metodinės priemonės ir galimybės jas pritaikyti ugdymo procese, neformaliajame švietime dėstant apie žydų kultūrą, holokaustą. Centro mokytojai rengia metodines priemones, rekomendacijas, dalijasi gerąja darbo patirtimi, svečiams pasakoja apie Ariogalos apylinkių žydų gyvenimą.

2017 m. balandžio mėn. Tolerancijos centrui suteiktas Pasaulio tautų teisuolės Janinos Tarapaitės-Šliburienės vardas.

Raseinių r. Ariogalos gimnazijos Tolerancijos ugdymo centro koordinatore, istorijos mokytoja metodininkė Rasa Zakaitė.

Žygis prie paminklo holokausto aukoms, Ariogala, 2017 m. Ariogalos gimnazijos muziejus

While collaborating with the secretariat of the International Commission for the Evaluation of the Crimes of the Nazi and Soviet Occupation Regimes in Lithuania and other tolerance centres we take part in local and international seminars where historical research is presented and discussions are held on how to adapt it for the purpose of informal educational events about Jewish culture and the Holocaust. The teachers who work in TEC prepare material and recommendations, share good practice, and present the life of Ariogala Jews to visitors.

In 2017, TEC was greatly honoured by being named after Janina Tarapaitė-Sliburienė, a Righteous Among the Nations.

Rasa Zakaitė, TEC coordinator, history teacher–methodologist

Paminklas holokausto aukoms, Ariogala, 2017 m. Ariogalos gimnazijos muziejus

PAŽINTINĖ EKSKURSIJA „ŽYDŲ KULTŪROS IR HOLOKAUSTO PĖDSAKAI ARIOGALOJE“

Rasa Zakaitė

Ariogaloje nuo senų laikų gyveno įvairių tautybių žmonės. XIX a. net 75 proc. gyventojų sudarė žydai. 1923 m. Ariogaloje gyveno 1 197 žmonės, iš jų 462 žydų tautybės.

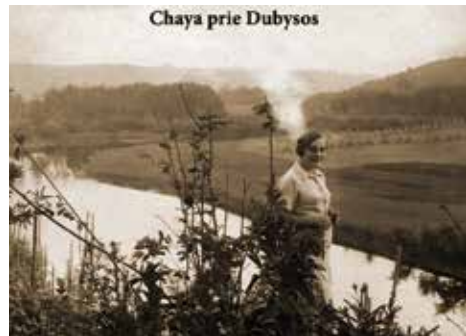
Pažintinę ekskursiją pradėkime nuo seniūnijos pastato. Iki Antrojo pasaulinio karo čia buvo akmenimis grįsta Rinkos aikštė, kurioje kiekvieną ketvirtadienį šurmuliavo turgus. Pagrindinė gatvė vadinosi taip pat, kaip ir dabar – Vytauto gatve. Čia ir aplink ją gyveno dauguma žydų. Dabartinės mokyklos vietoje buvo liaudies namai, kuriuose vykdavo šokiai. Seniūnijos pastato vietoje stovėjo Zlato ir Abramavičiaus namai. Prie dabartinių kultūros namų šliejosi Bričko, Vilenčyko, Bekero, Chaimo ir Gurmano namai, kitapus gatvės (Gedimino g.), kuri vadinosi Sinagogų, stovėjo žydų maldos namai – mažoji ir didžioji sinagogos. Trečiadieniais jose vyrai aptardavo ūkinius klausimus, o šeštadieniais meldavosi atskirai vyrai ir moterys.

Prie Vytauto ir Slėnio g. kampo buvo Arono restoranas. Tolyne senųjų Ariogalos kapinių link stovėjo beveik vien žydų namai, kuriuose – mažos krautuvės. Eikime Slėnio g. Dubysos link. Čia stovėjo Veivelio malūnas. Prie pat Dubysos kranto Bunakovo dvaras, kuriame veikė Ariogalos mokykla (iki 1927 m.).

Vienybės gatvėje veikė žydų mokykla. Mokykla buvo įsteigta 1923 m., mokytojavo G. Gerzonas, Libė Kaplanaitė, Rafaėlis Joselis, Freidė Manasevičaitė, Gurmanas Meeris. 1931 m. mokykloje mokėsi 68 vaikai.

Senasis tiltas per Dubysą ties Ariogala, XX a. 4 dešimtmetis. Ariogalos gimnazijos muziejus

Chaya prie Dubysos, XX a. I pusė, RKMI. Ariogala, XX a. I pusė. Ariogalos gimnazijos muziejus

TOUR 'TRACES OF JEWISH CULTURE AND THE HOLOCAUST IN ARIOGALA'

Rasa Zakaitė

Ariogala was first mentioned in written sources in 1253. People of many different nationalities have lived there since ancient times. In the 19th century, 75% of the inhabitants were Jews.

Now we are near the building of the Local Municipality. Until the Second World War this was the Market Square which was made of stones, every Thursday there used to be a market. The main street was called Vytautas Street, as it is today. Most of the Jews lived there [*ed. Vytautas Street*] and around the square. Instead of our secondary school there used to be dance halls for people who loved dances. Earlier in Gediminas Street (previously it was called Sinagogos Street) there were houses of prayer for Jews – the small synagogue and the big one. On Wednesdays men used to discuss agricultural questions there. On Saturdays, people used to pray: men and women separately.

On the corner of Vytautas Street and Slėnis Street was Aron's Restaurant. If we go toward the old Ariogala cemetery, we'll see the place where Jews had houses with little shops.

Now let's go straight to Slėnis Street, toward the River Dubysa. Veidelis Mill used to be there. On the shore of the Dubysa stood Bunakovas Manor. It was used as Ariogala School from 1918 to 1927.

In Vienybė Street there was a school for Jews. This school was opened in 1923. The teachers were: G. Gerzonas, Libė Kaplanaitė, Rafaelis Joselis, Freidė Manasevičaitė. In 1931, there were 68 children in this school.

Ariogala, XX a. pradžia. Ariogalos gimnazijos muziejus

Už Dubysos, Uždubysio kaime, yra senosios žydų kapinės, jau neveikiančios. Jos užima 1,5 ha plotą. Žydai jose buvo laidojami iki 1941 metų. Šios kapinės buvo aptvertos ažuoline tvora. Senieji kapai be antkapių, tik ant rabinų kapų statydavo būdeles. Ariogalos žydų kapuose buvo 2 mūrinės būdelės (2x3), kitos medinės, mažesnės. 1992 m. kapinių pakrastyje pastatytas paminklinis akmuo, tačiau nepabaigtas: užrašas ant skardos gabaliuko, o ir raidės jau nusitrynusios. 2003 metais Lietuvos žydų bendruomenės žydų žudynių vietų ir kapinių tvarkymo komisijos pirmininkas J. Levinsonas rajono savivaldybės prašymu atsiuntė tekstą, kurį lietuvių kalba ir hebrajų rašmenimis reikėtų užrašyti ant Ariogalos žydų kapų memorialinio akmens. Jame bus žodžiai: „Senosios Ariogalos žydų kapinės. Tebūnie šventas mirusiųjų atminimas“.

Ariogalos žydų bendruomenė turėjo tik vieną karstą visiems miestelio žydams. Mirusįjį suvyniodavo į drobulę. Pašarvodavo namuose ant žemės, būtinai uždegdavo 4 baltas žvakes. Laidojo anapus Dubysos. Žydų bendruomenė Ariogaloje turėjo specialų vežimą. Lydėdami velionį kiekvienas būtinai turėdavo pavesti arklį: taip prisidėdavo prie laido-tuvių. Duobę sulig pažastimis iškasdavo samdyti vyrai. Laidodami mirusįjį paguldydavo ant žemės ir tik po to uždėdavo lentas, būtinai senas, jų nekaldavo vinimis, po galva dėdavo smėlio pripiltą maišelį, ant akių ir burnos molines šukes, o ant krūtinės po drobule pakišdavo trikampę skarelę. Rabinas atbulomis rankomis užversdavo žemių. Užkasdavo apverstais kastuvais. Ant kapo palikdavo daiktą, kurį velionis dažniausiai naudojo paskutiniu metu. Paprastai tuo pačiu keliu negrįždavo, kad neparsivestų mirties į savo namus.

Grįžkime į Ariogalą naujuoju tiltu...

Karas... Jis daužo žmonių likimus. Prasidėjus karui pasikeitė žydų padėtis. 1941 m. birželio pabaigoje–liepos mėnesį, iš karto užėjus vokiečiams, žydus suvarė į getą. Jie iš pradžių buvo suvaryti į dabartinės ligoninės prie mokyklos teritoriją, po to pervarė į kitą vietą, už PSPC, netoli Dubysos kalno. Ši vieta buvo aptverta mūrine sienele, o virš jos buvo spygliuota viela. Aplink visą sieną stovėjo sargybiniai. Jaunus, stiprius vyrus varydavo į įvairius darbus. Dabartinio parko vietoje (prie seniūnijos pastato) žydai, vokiečių prižiūrimi, turėjo išrauti ir išvežti grindinio akmenis, o po to žemę suarti. Arė patys žydai, pasikinkę po 3–4 žmones. Po kurio laiko žmonės nusilpo, pradėjo sirgti. Ariogališkiai jiems atnešdavo valgyti. Savo namuose nė vienas žydas nebegyveno.

1941 m. rugpjūčio pabaigoje–rugsėjo pradžioje buvo suvaryta apie 50 vyrų kasti duobių Dubysos kalne. Visiems žydams buvo liepta pasiimti viską, ką turi geriausia, žadant juos nuvežti kitur. Tuos, kurie negalėjo paeiti, vežė su vežimais. Niekas nebandė bėgti, nes jiems aiškino, kad „visus jus išveš į Izraelį“. Surikiavo ir vedė Vytauto gatve, po to pasuko Dubysos link (dabar Verdėlupio g.), tada dauguma suprato, kas jų laukia. Tie, kas nešėsi daiktų, pasukus Dubysos link metė juos. Jonas Kvietinskas girdėjo pasakojimą, kad vienas žydas atidavė visus savo pinigus, kad išvengtų baisaus likimo, bet vis tiek jo nepasigailėjo. Pasakotojas su draugais žudynes stebėjo pasislėpę kitapus Dubysos. Žudynės prasidėjo su saulės laida ir tęsėsi iki 22 valandos. Iš viso buvo sušaudyta apie 750 žydų tautybės žmonių iš Ariogalos, Josvainių, Krakų.

If you crossed the Dubysa, you would come to the old Jewish cemetery. This cemetery is in Uždubisys village, near Ariogala. It is closed now. This cemetery is situated in an area of 1.5 ha. Jews were buried there until 1941.

Earlier the Jewish cemetery had an oak fence. The old graves did not have tombstones, only the graves of rabbis had small cabins.

In 1992, a monumental stone was built at the side of the cemetery. In 2004, a notice was left on this stone: 'The Old Cemetery of Jews. In sacred memory of the dead'.

The community of Ariogala Jews had only one coffin for all the town's Jews. Usually a blanket was wrapped round the dead. The corpses were laid out at home on the ground, with four white candles near the deceased person. The community had a special cart. During the burial everyone tried to lead a horse. The grave was no wider than the person's shoulders. The dead were placed in the grave and covered with old boards without nails. Instead of a pillow, a sack filled with sand was used. Clay fragments were usually put on the eyes and mouth, a small twig – on the chest. A rabbi poured a handful of ground on each dead person with reversed hands. The Jews used to put the dead person's favourite things on the graves. After the burial, people tried to go home by another route in order to prevent death.

When the Second World War broke out, the situation of Jews changed. At the end of July 1941, the Germans drove the Ariogala Jews to the ghetto. At first the Jews were herded to the building where the hospital stands now, later the place was changed and fenced with a brick wall with barbed wire on top.

Annihilation

In 1941 at the end of August, beginning of September, about 50 men were assembled to dig graves on a hill above the Dubysa. All Jews were told to bring their most precious possessions with them in order to start a new life in Israel. The Jews were lined up and led straight to Vytautas Street. Then they turned toward the Dubysa (now Verdélupis Street). Most people understood the fate that awaited them. One witness said he had heard a story that one of the Jews offered all his money in exchange for his life, but nothing helped. It was the day of the killing of the Jews. The shooting started with the rising sun and lasted till 10 pm.

All in all, 750 people from Ariogala, Josvainiai and Krakės were killed.

RASEINIAI – ŽEMAITIJOS JARUZALĖ

Zmitra Arnas

Raseinių centre ant kalvos, kur subėga keliai iš visų pusių, nuo seno būta aikštės. Miesto žydai, lenkai, vokiečiai, rusai, iš kaimų atidardėję lietuviai, čia parduodavo, pirkdavo, mainydavo, sudarinėdavo sandėrius ar tiesiog bendraudavo. Aplink aikštę gyveno prekybininkai, buvo įsikūrusios valdiškos įstaigos, nakvynės namai ir smuklės. Čia kelis šimtus metų stovėjo Didžioji žydų sinagoga. Nuo XVI a. Raseiniuose įsikūrusi ir vis auganti žydų bendruomenė įsigalėjo prekyboje bei amatuose ir vyraujančią padėtį išlaikė iki pat XX a. įvykusios holokausto tragedijos. XIX a. Raseiniai buvo vienas didžiausių Lietuvos miestų, iš 12 tūkstančių gyventojų 2/3 sudarė žydai.

Geležinkelio linijai aplenkus Raseinius, prasidėjusi masinė emigracija ir 1915 m. tremtis žydų skaičių sumažino kelis kartus. 1921 m. Raseiniuose gyveno tik 6 030 gyventojų, iš jų – 3 000 žydų. 1936 m. laikraštis „Diena“ visą puslapį skyrė „Senajai žemaičių sostinei – Raseiniams“, kur buvo aprašytos miesto įžymybės, pristatytos tiek lietuvių, tiek žydų geriausios parduotuvės, restoranai ir kitos įstaigos. Miestas tvarkėsi, buvo statomos naujos mokyklos ir ligoninės, steigėsi vaikų darželiai ir bibliotekos. Veikė įvairios draugijos ir šalpos organizacijos.

Miesto gyventojai, per šimtmečius gyvenę greta, sutarė, nes vieningai siekė krašto gerovės, kartu kovojo už Lietuvos Nepriklausomybę. Nesantaikos ugnį tarp žydų ir lietuvių 1940 m. įžiebė prasidėjusi rusų, o po metų ir vokiečių okupacija. Karas sudegino Raseinių miestą. Su naikintos žydų tautos tragedija paliko tūkstančius mūsų mūšų kartai. Vaikščiodami naujomis Raseinių gatvėmis, pabandykime perskaityti nors dalį užmirštos seno miesto istorijos.

Raseinių m. Prezidento A. Smetonos aikštė

RASEINIAI – JERUSALEM OF SAMOGITIA

Arnas Zmitra

On a hill in the centre of Raseiniai, where all the surrounding roads meet, there is a square from long ago. The Jews, Polish, Germans, Russians of the town and Lithuanians from all around villages used to sell, buy, exchange, make deals or simply meet there. This was a popular location among merchants, public offices, hostels and inns. The Great Synagogue stood there for several hundred years. From the 16th century the constantly growing Jewish community of Raseiniai predominated in merchandise and crafts and maintained a dominant position until the tragedy of the Holocaust in the 20th century. Raseiniai was one of the biggest towns in Lithuania with a population of 12,000 and two-thirds of them were Jews.

The number of Jewish inhabitants diminished drastically because of several factors. First, Raseiniai was left without a railway connection, then mass emigration began and in 1915 deportations started. In 1921, there were only 6,030 residents left in Raseiniai, of which 3,000 were Jews. A full page of the newspaper *Diena* (The Day) was devoted to a column called ‘Raseiniai - The Old Capital of Samogitia’, where all the famous places were described, both the best Lithuanian and Jewish stores were introduced as well as restaurants and other establishments. The town expanded, new schools and hospitals were built, kindergartens and libraries were established. Different associations and relief funds operated.

Townspople, who lived together for hundreds of years, got along as they sought for the welfare of the town together and fought for the independence of Lithuania. A break in the friendly relationship started in 1940 after the Russian and German occupations that followed one after the other. The town was burnt down during the war. The tragedy of the devastated Jews left thousands of mysteries. Let us try reading at least a part of the history of this old town by walking down the new streets of Raseiniai.

Perlovų malūnas, Vilniaus g.

1. Perlovų malūnas. Raseinių mieste XX a. buvo keletas malūnų, bet brolių Mardchelio ir Leizerio Perlovų malūnas buvo išskirtinis – jis buvo pirmasis elektros šaltinis miestui. Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečiai sugalvojo panaudoti malūną miesto elektrifikacijai ir pastatė generatorių, 1916 m. miestą nutvieskė elektros šviesa. Trečiame dešimtmetyje miesto valdžia pasistatė savo elektrinę. Tarpukaryje elektra buvo brangi, vienu metu ji kainavo 1,34 Lt už 1 kWh.

2. Muzikansko limonadinė (priešais autobusų stotį). Tarpukaryje Vilniaus g. stovėjo žydo Muzikansko limonadinė. Apie 1910 m. namo rūsyje atidaryta gazuoto vandens ir limonado pilstytuvė. Vėliau, verslui klestint, limonadinė buvo iškelta į pirmąjį namo aukštą ir veikė jame iki pat Antrojo pasaulinio karo. Šioje įmonėje dirbo du darbuotojai, vienas veždavo vandenį iš Magdės šulinio, kitas vietoje virė sirupą limonadai ir pilstė į stiklinius butelius.

3. Raseinių apšvietimo įrankių dirbtuvės „Korona“. Miesto centre stovėjo garsi Lietuvoje Ruvino Nesanelio ir Saros-Minos Ratgauzienės apšvietimo įrankių dirbtuvė „Korona“. Dirbtuvėse dirbo net 15 darbininkų, čia buvo 28 įvairūs įrengimai, už prekių kokybę dirbtuvės įvertintos aukso medaliu. 1938 m. „Lietuvos aidas“ rašė, kad įmonė „Korona“ valstybės prezidentui Antanui Smetonai Vasario 16 d. proga padovanoto žmogaus ūgio riešutmedžio žibintą.

4. Žydų liaudies bankas. Tuometinėje Nemaškčių g. veikė Žydų liaudies bankas, iš kurio palūkanų pragyveno daugelis žydų. Pagal telefonų abonentų sąrašą nustatyta, jog ši įstaiga šioje vietoje veikė nuo 1923 m. iki 1929 m. Vėliau bankas buvo perkeltas į kitą vietą. 1940 m. sovietai nacionalizavo klientų indėlius ir banką uždarė.

5. Karabelniko sinagoga. Mažoje Sinagogų gatvelėje, kuri jungė dabartinę Dubysos ir Vilniaus gatves, stovėjo Karabelniko sinagoga, kurioje meldėsi Nemaškčių gatvės žydai. Kiekviena miesto sinagoga turėjo savo valdybą, kurią rinkdavo bendruomenė, į kurią sinagogą eiti buvo sprendžiama dažniausiai pagal gyvenamą vietą ar specialybę. Į valdybą patekti turėjo teisę tik vyrai. Kandidatams buvo taikomas amžius (vyresnis nei 25 m.) ir turto cenzas, kandidatai turėjo būti išsilavinę, nepriekaištingos reputacijos.

6. Advokato Makso Levy namai. Vienas žinomiausių ir labiausiai gerbiamų Raseinių žydų buvo advokatas, visuomenininkas, miesto tarybos narys Maksas Levy (1861–1941 m). 1924 m. jis buvo išrinktas Raseinių miesto tarybos pirmininku. Jo vardas buvo įrašytas Nepriklausomybės gynėjų aikštėje stovinčio laikrodžio postamente. Maksas Levy buvo vienas iš pirmųjų holokausto aukų, nukankintas miesto aikštėje baltaraiščių fašistų kolaborantų.

Traces of the Jewish Nation in the Interwar Raseiniai

1. The Mill of Perlovai. Vilnius St.

There were a few mills in Raseiniai back then in the 20th century but the one owned by brothers Mardchelis and Leizeris Perlovai was exceptional as it was the first source of electricity in the town. During World War I Germans thought of using the mill for town electrification and built a generator. The town was lit up by the light of electricity in 1916. A power plant was built by the authority of the town in 1920. Electricity was expensive during the interwar period, at the time the price increased up to 1.34 LTL per 1 kWh.

2. The Muzikanskis' Lemonade House. Vilnius St.

During the interwar period, the Lemonade House owned by Jew Muzikanskis stood in Vilnius Street. In 1910, in a cellar of the house there was a sparkling water and lemonade bottling company (where drinks were poured into bottles). Later, after the business prospered, the bottling company moved to the first floor and stayed there till World War II. There were two employees, one used to bring water from the Well of Magdė, the other one used to make syrup for lemonade and pour it into glass bottles.

3. The Workshop of Lighting Equipment 'Korona'. Vilnius St.

The 'Korona' lighting workshop was renowned in Lithuania. It was owned by Ruvin Nesanel and Sara-Mina Ratgauzienė and stood in the centre of the town. It employed as many as 15 workers, and there were 28 different pieces of equipment. The workshop was awarded a gold medal for the quality of its production. In 1938, *Lietuvos Aidas* (Echo of Lithuania) wrote that 'Korona' on the occasion of 16 February (Day of Restoration of Lithuania's Independence) gave President Smetona a walnut lantern, which weighed as much as a human.

4. The Jewish National Bank (*Folksbank*). Dubysos (Nemakščiai) St.

Back then in Nemakščiai Street, there was the Jewish National Bank. Many Jews lived off the interest paid by the bank. According to the telephone directory entries, this establishment functioned there from 1923 until 1929. Later the bank moved to somewhere else. The Soviets nationalised customers' deposits and the bank was closed.

5. Karabelnikas' Synagogue. Dubysos (Sinagogų) St.

In the tiny Synagogue Street, which joins Dubysa and Vilnius Streets, there was Karabelnikas' synagogue where the Jews of Nemakščiai Street used to pray. Every synagogue of the town had its own board (administration) elected by the community. Which synagogue should be attended usually depended on the place of residence or profession. Only men could become members of the board. Candidates had to meet requirements of age (lower age limit was 25) and property, they had to be educated and of flawless reputation.

6. The House of Lawyer Maksas Levy. Dubysos (Nemakščiai St. 8.) St.

One of the best known and respected Jews in Raseiniai was the lawyer, public figure, member of the Town Council Maksas Levy (1861-1941). He was elected chairman of the Town Council in 1924. His name is inscribed on the pedestal of the clock in the Square of the Defenders of Independence. Maksas Levy was one of the first victims of the Holocaust; he was tortured in the town's square by fascist collaborationists.

7. Žydų gimnazija. Oficialiai Žydų gimnazija įkurta 1922 m., bet iš tikro ji veikė jau nuo 1921 m. Pirmoji gimnazija įsikūrė visai šalia Muzikansko limonadinės esančiame name, Vilniaus gatvėje. Mokinių skaičius gimnazijoje svyravo nuo 50 iki 200 mokinių. 1935 m. atidaryta nauja Žydų gimnazija, iki tol mokykla veikė nuomojamose patalpose.

8. Kadušino spaustuvė. Pirmoji spaustuvė Raseiniuose buvo įkurta 1880 m. Š. Kadušino spaustuvė veikė nuo 1910 m. iki nacionalizavimo 1941 m. Pirmoji jo spaustuvė buvo įkurta Maironio gatvėje, vėliau persikėlė į Vytauto Didžiojo gatvę (tuomet Laisvės g.), galiausiai įsikūrė Spaudos g. Spaustuvėje spausdinti ne tik Raseinių apskrčiai reikalingi dokumentų blankai, bet ir visai Lietuvai aktualios knygos ir vadovėliai, laikraščiai. Šioje spaustuvėje išspausdintas vienas pirmųjų Lietuvoje Raseinių apskričio pašto ženklas 15 k.

9. Chajetienės namas. XX a. pr. verslininkai Chajetai Raseiniuose įsigijo namą miesto centre ir įsirengė ten manufaktūros krautuvę ir siuvyklą. Chajeto pavardė ivrito kalba reiškia – siuvėjas. Šioje vietoje stovėjo dviejų aukštų pastatas, pirmame jo aukšte buvo didelės vitrinos, kuriose matyti medžiagos bei rūbų modeliai. Antrasis aukštas buvo gyvenamas, jame ir gimė būsimois rašytojas Mošė Davydas Chajetas. Jo memuaruose daug vietos skiriama Raseinių žydų gyvenimui.

10. Dominikonų g. sinagoga. Viena iš aštuonių sinagogų stovėjo Dominikonų g. Sinagogos dažnai būdavo netoli viena kitos. Ši buvo tipiška medinė L raidės formos, panaši į gyvenamąjį namą. Sinagogoms statyti reikėjo gauti specialų leidimą. Buvo taikomi apribojimai, pvz., sinagoga turėjo stovėti tam tikru atstumu nuo katalikų bažnyčios, jos negalėjo būti statomos su kupolais ir pan. Vienas svarbiausių sinagogos bruožų, kad jos turėtų 12 langų, kurie simbolizuoja 12 Izraelio giminių.

11. Žydų ligoninė. Raseiniuose žydų ligoninė minima nuo 1852 m. Ji buvo uždara, skirta vien žydams. Kaip ir dauguma tokių įstaigų, ji buvo kilnojama iš vietos į vietą. Greičiausiai todėl, kad patalpos buvo nuomojamos. 1912 m. Raseinių miesto plane užfiksuota, kad Dominikonų gatvės gale veikė žydų ligoninė.

12. Nepriklausomybės paminklas „Žemaitis“. Nepriklausomybės paminklas „Žemaitis“ pastatytas 1934 m. Kaip šis paminklas susijęs su Raseinių žydais? Rinkos aikštėje nuo seno buvo kuriama miesto ekonomika, kurioje aktyviai dalyvavo žydai. Pasigirdus idėjoms, kad Nepriklausomybės paminklas turi iškilti šioje vietoje, o turgus bus iškeltas už miesto sodo į dabartinę vietą, žydai sunerimo. Galiausiai turgus iškeltas, paminklas pastatytas. Paminklas kainavo 20 tūkst. litų, iš kurių 4 tūkst. surinko ir paaukojo Raseinių žydų bendruomenė.

7. The Jewish Gymnasium. Dubysos (Nemakščiai St. 24.) St.

Officially the Jewish Gymnasium was established in 1922 but in fact, it was already functioning from 1921. The first gymnasium was located right next to the Muzikanskis' Lemonade House in Vilnius Street. The number of students varied from 50 to 200. The gymnasium always rented the premises until a new school was built in 1935.

8. Kadušinas' Printing House. Vytautas Didysis (Spaudos St. 45) St.

The first printing house in Raseiniai was established in 1880. Šliomas Salomonas Kadušinas' printing house operated there from 1910 until 1941 when it was nationalised. His first printing house was in Maironis Street and later was moved to Vytautas Didysis Street (back then Laisvės Street) and finally settled in Spaudos Street. Not only were the forms of documents necessary for Raseiniai Region printed there, but the latest books, textbooks and newspapers as well. The first 15 kopeks Raseiniai Region Stamp in Lithuania was printed there.

9. Chajetienės' House. Maironis (Šiluvos St. 3) St.

At the beginning of the 20th century, businessmen Chajetas bought a house in the centre of Raseiniai town and set up a manufacturing shop and tailors. In Hebrew the name *Chajet* means tailor. There used to be a two-storey building here. On the first floor, there were large display windows with fabrics and clothing samples. The second floor was meant for living, this is where the future writer Mošė Davydas Chajetas was born. The life of Jews of Raseiniai is widely portrayed in his memoirs.

10. Synagogue of Domininkonai St.

One of the eight synagogues of Raseiniai stood in Domininkonai Street. Synagogues often used to be close to each other. This was a typical one – L-shaped, wooden and similar to a simple house. You had to obtain a special permit to build a synagogue. There were special restrictions such as a defined distance from the Catholic church, domes were not allowed and 12 identical windows, symbolising the 12 families of Israel, were obligatory.

11. Jewish Hospital. Domininkonai St.

The Jewish Hospital in Raseiniai has been mentioned since 1852. It was meant exclusively for Jews. Like many institutions of its kind, it moved from place to place, probably because the premises were rented. In the town plan of 1912 the hospital was recorded to be at the end of Domininkonai Street.

12. The Samogitian Independence Monument. Samogitian Square.

The Samogitian Independence Monument was erected in 1934. What does it have in common with the Jews of Raseiniai? The town economy was created in the market square and Jews had actively participated in this since long ago. When the idea to move the market square outside the town, behind the town garden and to build the monument instead of it arose, the Jews of the town were concerned. Finally, the market was moved, and the monument was erected at a cost of LTL 20,000, including LTL 4,000 donated by the Jewish community.

Raseinių didžioji sinagoga Šiluvos g.

D. Zolino spaudas, kuris buvo naudojamas nuotraukoms pažymėti

D. Zolino nuotraukoje trys broliai Volpės. Ch. Volpės archyvas
 Photograph preserved by Ch. Volpe

13. Didžioji žydų sinagoga. Iki Antrojo pasaulinio karo Raseinių mieste būta 8 sinagogų. Toks skaičius pateisina teiginį, kad Raseiniai – Žemaitijos Jeruzalė. Šioje vietoje stovėjo mūrinė Didžioji žydų sinagoga, subombarduota Antrojo pasaulinio karo metu. Greičiausiai pirmoji sinagoga buvo pastatyta šioje vietoje, miesto centre po 1681 m. Jono III Sobieskio privilegijos Raseinių miesto žydams. Nuotraukose matoma Didžioji sinagoga atstatyta po gaisro apie 1870 m.

14. Zolino foto ateljė. Pirmasis Raseinių fotografas žydas Leiba Mejeris Lebnšteinas minimas 1866 m. XX a. pirmoje pusėje savo fotoateljė Raseiniuose turėjo 5 fotografai: Ch. I. Zaksas, M. Rubinšteinas, M. Liudginas, J. Kacevas, D. Zolinas. Šioje vietoje buvo Dovydo Zolino fotoateljė, kuri veikė Vytauto Didžiojo g., priešais liuteronų kirkę. Apie D. Zolino dirbtuves pasakojama: jis nefotografuodavo esant dirbtiniam apšvietimui, turėjo savo stiklinę paviljoną, per kurį patekdavo natūrali šviesa. Fotoateljė dekoracijos vaizduodavo gamtą, puošnius interjerus.

15. Raseinių miesto parkas. Maironio parkas pradėtas kurti vienuolių pijorų XIX a. Pastačius cerkvę jį išplėtė popas Piotras Preobraženskis. Tarpukaryje čia taip pat buvo didžiulis, žalias parkas, kurį lankydavo visi miesto gyventojai. Kaip rašo Chajetas, šabo dienomis miesto sode ilsėdavosi vyresnieji žydai, jaunuoliai keliaudavo už miesto. O štai sekmadieniais parkas priklausydavo gojams (ne žydams).

13. The Great Synagogue. Maironis St. 8 (Šiluvos St.)

There were 8 synagogues in Raseiniai until World War II. The number justifies the statement that Raseiniai was the Jerusalem of Samogitia. The Great Synagogue, which was bombed during World War II, stood right here. Most likely, the first synagogue was built in this place, in the centre of the town, after Jan III Sobieski granted privileges to the Jews of Raseiniai in 1681. The photographs show the Great Synagogue rebuilt after the fire in approximately 1870.

14. The Zolin's Photo Studio. Vytautas Didysis St. (In front of the Lutheran Kirk)

The first Jewish photographer, Leiba Mejer Lenestein, was first mentioned in 1866. Five photographers owned photo studios in the first half of the 20th century; these were Ch. I. Zaksas, M. Rubiņšteinas, M. Liudginas, J. Kacevas, D. Zolinas. Right here, in Vytautas Didysis Street in front of the Lutheran Kirke, used to be Dovydas Zolinas' photo studio. There were stories about Zolinas's photo studio, it was said that the photographer never used artificial light, he had a glass pavilion with natural lighting instead. The studio was decorated with images of nature and posh interiors.

15. The Town Park.

The beginning of Maironis Park dates back to the 19th century and its founders were the Piarist monks. It was expanded by the Orthodox priest Piotr Preobraženski after the Orthodox Church was built. During the interwar period there used to be a great green park here which was visited by the town's people. As Chajetas wrote, during the days of the Sabbath the older Jews relaxed in the town garden, the youngsters wandered outside the town. While on Sundays the park belonged to Gentiles (the other people, not Jews).

Raseiniai XX a. 4 dešimt.

16. Žydų kapinės. Raseiniuose buvo dvi žydų kapinės. Viena – prie kalėjimo (dab. Raseinių krašto istorijos muziejus), o kitos - Vytauto Didžiojo g. gale, kur išlikusi „zomato“ (mūrinės tvoros) dalis. Vyresnieji prisimena prieš karą matydavę kapinėse stovinius, besimeldžiančius žydus. Kapinėse nebuvo gėlių, ant kapo dėdavo akmenėlius. Antkapių užrašuose būdavo vardas, pavardė, tėvavardis ir net profesija. Kapinės sunaikintos sovietmečiu.

17. Raseinių arešto namai. Raseinių arešto namai pastatyti 1930 m., čia kalinti jauni politiniai kaliniai iš visos Lietuvos. Kaip rašo M. D. Chajetas, tarpukariu čia kalinti jauni komunistai, dažniausiai žydai. Vokietijos okupacijos metais Raseinių mieste buvo įsteigti du getai: vienuolyno pagalbiniuose pastatuose už miesto Jurbarko kryptimi ir tuometėje Nemakščių gatvėje keliuose privačiuose namuose. Getai buvo panaikinti 1941 m. rudenį. Raseinių žydų holokausto vieta yra netoli dabartinės magistralės, šalia Palendrių piliakalnio. Ten sušaudyti vyrai ir merginos, o moterys su vaikais – netoli Girkalnio esančiame Kurpiškių kaime. Holokausto vietose Raseinių r. pastatyti atminimo paminklai.

Levy šeimoje buvo tradicija vakarais susitikti pas tėvus, aptarti dienos įvykius, spaudą, sužaisti šachmatų partiją, išgerti arbatos su pyragu. Iš dešinės: advokatas A. Levy (g. apie 1887–1941; jo žmona Katia (nužudyta 1941 m., taip pat žuvo jų 20 m. dukra Lėja ir 23 m. sūnus Borisas); fizikas, matematikas N. Levy (1889–1941); advokatas M. Levy (g. 1860–1941); A. Nesanelis (g. 1923 m. Raseiniuose, ištremtas 1941 m. birželį su tėvu į Komiją, SSRS); inžinierius S. Levy (emigravo į JAV); Ana Levienė (g. apie 1865 m., mirusi prieš 1940 m.), S. Levy (studijavęs Berlyne, emigravęs į JAV); S. Nesanelienė su sūnumi Aleksandru (žuvo SSRS 1941 m.). Raseiniai, 1935 m. M. Liudgino nuotr.

The Levy family had a tradition to meet every evening at the parents' place, discuss the day's events and press, play chess and drink tea with cake. From right to left: lawyer A. Levy (around 1887–1941; his wife Katia (killed in 1941, their 20-year-old daughter Lėja and their 23-year-old son Borisas perished, too); physicist and mathematician N. Levy (1889–1941); lawyer M. Levy (1860–1941); A. Nesanelis (b. 1923 in Raseiniai, in June 1941 deported to Komia, USSR, together with his father); engineer S. Levy (emigrated to the USA); Ana Levienė (born around 1865, died before 1940); S. Levy (studied in Berlin and Vienna, and emigrated to the USA); S. Nesanelienė with her son Aleksandras (perished in the USSR in 1941). Raseiniai, 1935

16. The Jewish Cemetery. Vytautas Didysis St. 39.

There were two Jewish cemeteries in Raseiniai. The first one – near the prison (current Raseiniai Region History Museum), the second one – at the end of Vytautas Didysis Street, where a part of the ‘zomatas’ (a brick fence) remains. Older people remember seeing the Jews standing and saying prayers here before the war. There were no flowers in the cemetery, pebbles were laid instead. The name, surname, father’s name and even profession were indicated on the gravestones. The cemeteries were destroyed during the Soviet period.

Raseiniai, 1950 m. LYA

17. The Detention House of Raseiniai. Muziejaus (Kalėjimo) St. 3.

The Detention House of Raseiniai (the prison) was built in 1830. Young political prisoners from all over Lithuania were imprisoned here. As Chajetas wrote, during the interwar period young communists, usually Jews, were imprisoned there. At the time of the German occupation, two ghettos were established in Raseiniai. One of them in the auxiliary buildings of the monastery outside the town in the direction of Jurbarkas and the other one in private houses in the former Nemaškščiai Street. The ghettos were liquidated in autumn 1941. The memorial place of the Holocaust of the Jews of Raseiniai is not far from the Kaunas–Klaipėda highway and the hillfort of Palendriai. That is where men and girls were shot, while women and children were shot in Kurpiškiai village, not far from Girkalnis. Memorial monuments have been erected on the sites of the Holocaust in Raseiniai Region.

Vieta, kur buvo kapinės. Raseiniai, 2017 m. RKIM

LIETUVOS ŽYDŲ GELBĖTOJAI RASEINIŲ KRAŠTE

Antrojo pasaulinio karo metais, siautėjant naciams ir jų kolaborantams-baltaraiščiams, atsirado drąsių žmonių, priėmusių žydus į savo namus, padėjusių jiems maistu ir drabužiais. Kas galėjo trumpesniai ar ilgesniai laikui suteikdavo prieglobstį, padėdavo gauti dokumentus, remdavo materialiai, patardavo ar įspėdavo apie kratas ir kitus pavojus. Slėpusiems žydus žmonėms ir jų šeimoms nuolat grėsė pavojus. Net pasibaigus karui, pokario metais, sovietmečio laikotarpiu, daugelis gelbėtojų pasirinko tylą ir niekam nepasakojo apie savo veiklą karo metais. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę pradėta labiau gilintis į mūsų valstybės istoriją. Išaiškinta daug iki tol neskelbtų faktų iš prieškario, karo ir pokario laikų. Daugiau dėmesio skirta žydų tautos likimui – holokaustui, jo pasekmėms bei žmonėms, pasipriešiusiems nacių sprendimams ir gelbėjusiems žydus.

Lietuvos ir Izraelio valstybių vadovai, įvertindami pasiaukojamą gelbėtojų veiklą, apdovanoja juos Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi (ŽGK) Lietuvoje ir suteikia Pasaulio tautų teisuolio (Yad Vashem – YV) vardą Izraelyje.

Raseinių krašto žydų gelbėtojų sąrašas sudarytas remiantis Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro, Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus sudarytais sąrašais, taip pat Raseinių krašto istorijos muziejaus fonduose buvusiais duomenimis, kraštotyrininkų bei moksleivių, dalyvavusių projekte „Holokausto istorija Raseinių žemėje“ užrašytais prisiminimais knygoje „Viduklė“, „Nemakščiai“ ir kitur minimomis pavardėmis.

Baltrušaičiai Dominikas ir Ona, Rakavos k. (Raseinių sen.)
slėpė Sarą Greituskaitę-Valaitienę

Po karo Sara dirbo Raseinių ligoninėje med. seserimi,
(2 iš dešinės)

SAVIOURS OF LITHUANIAN JEWS IN RASEINIAI REGION

During World War II, when the Nazis with their collaborators, the white armbands, were raging around the country, there still were a number of brave people who hid Jews in their homes and provided them with food and clothing. Those who were able to would provide Jews with short- or long-term shelter, help them get the necessary documents, provide material support, advise or warn them about an upcoming search and other dangers. Those who hid Jews, including their families, lived in constant danger. Even after the war was over and throughout the post-war period many of the saviours chose to remain silent about their life-saving activities during the war. After Lithuania regained independence, a more in-depth analysis of the state's history started. As a result, many previously unpublicised facts from the pre-war, war and post-war period were discovered. In addition, there was more focus on the fate of the Jewish nation – the Holocaust, its consequences and the people who disobeyed Nazi orders and helped save Jews.

To acknowledge the sacrifice made by the saviours of Jews, Lithuanian and Israeli heads of state award them with the Life Saving Cross in Lithuania and the title of the Righteous Among the Nations (Yad Vashem) in Israel.

The list of saviours of the Jews of Raseiniai Region was based on the lists made by the Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania and the Vilna Gaon State Jewish Museum, including data from the collection of the Raseiniai Region Historical Museum and the names recorded by the regional researchers and students who took part in the project 'The History of the Holocaust in the Land of Raseiniai' and those referred to in the publications *Viduklė*, *Nemkaščiai* and elsewhere.

Žūvančiųjų gelbėjimo kryžius
Life Saving Cross

Adomavičius Silvestras, Raseinių r., Kručų k.

Alekna, slėpė Abraomą Lazarskį.

Aleknos Algis ir Vytautas Liktnėnų k., Betygalos sen. slėpė Šaferytę Rokalą.

Atkočaitis Benediktas, Raseinių aps.

Babonas Antanas ir Babonaitė Marytė, Girkalnis. Gelbėjo Sarą Furmanskytę-Gurvičienę su drauge. Vasarą jos slėpėsi bunkeryje miške, rudenį – slėptuvėje po krosnimi.

Babonas Stasys, Mankūnų k. Siuvėjas. Gelbėjo 14 metų Motkutę Chveidanaitę.

Balčaitis Petras, Mankūnų k. Slapstė 14 metų Motkutę (Motkės dukrą) Chveidanaitę.

Baltrušaičiai Dominikas ir Ona, Rakavos k. (Raseinių sen.) slėpė Sarą Greituškaitę-Valaitienę. Po karo Sara dirbo Raseinių ligoninėje med. seserimi.

Barčienė Marijona, Paleiškonio k. (Girkalnio sen.) išgelbėjo Miną Chodonaitę-Ran. Ji turėjo fiktyvius gimimo metrikus Monikos Balkonytės vardu. 1997 – ŽGK.

Bieliūnas Juozas Raseinių r., Bučiūnų dv. 2007 – ŽGK.

Bieliūnienė-Ragaišienė Aleksandra, Raseinių r., Bučiūnų dv., 1998 m. apdovanota PTT YV; 2007 – ŽGK. Biržinskis gelbėjo S. Finkelbrandienę, jos sūnų ir vyro seserį M. Finkelbrandaitę.

Bivainis ūkininkas iš Šiluvos 1941–1944 slėpė žydaitę, kuri po karo surado artimuosius. Bivainis po karo suimtas, kalintas Vorkutoje.

Bubelienė Domicelė, Raseiniai.

Damanskaitė Stanislava, Raseinių r., Kirkilų k. 2006 – PTT YV; 2006 – ŽGK.

Damanskaitė-Tarasevičienė Valerija, Raseinių r., Kirkilų k. 2006 – ŽGK.

Damaskas Petras, Raseinių r., Kirkilų k., 2006 – PTT YV; 2006 – ŽGK.

Damanskienė Pranė, Raseinių r., Kirkilų k., 2006 – PTT YV; 2006 – ŽGK.

Danielienė Ona, Tonkučių k., slėpė Orelytę (gal Orelio dukrą?) iš Nemakščių.

Dapkutė Marytė ir Demereckytė (Demereckaitė) Ona, Raseiniai. Karo metais gyvendamos Kaune gelbėjo iš geto pabėgusią raseiniškę Sarą Finkelbrandienę, jos sūnų (prieš karą jos dirbo berniuko aukle) ir vyro seserį M. Finkelbrandaitę. 2000 – ŽGK.

Daujotas, Žaiginys, slėpė Šaferytę Rokalą.

Dubinskai Feliksas ir Ona, Paežerio k. (Nemakščių sen.). Gelbėjo Smolenskių šeimą.

Pasaulio tautų teisuolio vardo suteikimo raštas A. Tarapinienei
List of Lithuanian Righteous Among the Nations

Endrikliai Simonas ir Antanina, Paupio k. (Viduklės sen.) slėpė Chaimo Goldšteino iš Eržvilko žmoną Basią ir du sūnus – Dovydą ir Arielį. Slėptuvė buvo įrengta daržinėje, šiene. Visi išliko gyvi ir po karo išvyko į JAV. 1997 – ŽGK.

Gaižutis Bronislovas, Lyduvėnų kunigas, parūpino fiktyvius lietuvaiteis dokumentus Rozalijai Šmulkytei.

Galbuogis ūkininkas iš Eržvilko slėpė mažametę Kromo Sajaus iš Raseinių dukrą.

Gečaitė Ona, Raseiniai, slėpė Šaferį Judelį, jo žmoną ir dukrą Rokalą.

Gečas Steponas, Kyviškių dvaro valdytojas nuo 1943 m. balandžio iki 1944 m. vasario slapstė Jacheved Čartokaite-Inčiūrienę. Po karo ji gyveno Kaune.

Gedminaitė Elena, Viduklės klebono šeimininkė, slapstė R. Hiršovičiūtę ir P. Ickovičiūtę.

Giliai Leonas ir Aleksandra, Raseiniai. Išgelbėjo 7 žydus, pabėgusius iš Kauno geto. 1983 – PTT YV.

Girdžiai Pranas ir Petronėlė, Dumšiškių k., slėpė Š. Gotšteiną. 1998 – ŽGK.

Grabauskas Petras, Raseinių r., Girkalnis.

Gricienė-Vedegienė Felicija, Raseinių r., Velpesių k. 2007 – ŽGK.

Gricius Dominykas, Raseinių r., Velpesių k. Nacių buvo kelis kartus tardomas, 2007 – ŽGK.

Grygelis Kazys, Raseinių aps., Pabediškio k.

Jadvygas Stasys iš Žilaičių k., Liolių sen. Kelmės raj. Slėpė Rozaliją Šmulkytę, kuriai dokumentus parūpino Lyduvėnų klebonas B. Gaižutis. Po karo R. Šmulkytė gyveno Kelmėje, vėliau išvyko į Izraelį.

Jasaitienė ir Jasaitis Aleksandras, Raseiniai. Buvo sušaudyti kartu su gelbėtais žydais.

Jasunskis Juozas gelbėjo Samuilą, Leibą ir Josifą Tacus, Ziselį ir Ickią Bliacherius iš Girkalnio bei 14 metų mergaitę, kurios vardas ir pavardė nežinomi.

Jociuvienė Pranutė padėjo Tacams bei Bliacheriams iš Girkalnio.

Jurgelevičius Simonas, Viduklės klebonas, rūpinosi Rivos Bernadetos Hiršovičiūtės ir Peškės Olios Ickovičiūtės paslėpimu.

Kauneckas, Gėgių k. Raseinių aps. slėpė žydų šeimą iš Raseinių.

Kisieliai Jonas ir Anelė, Paraseinio k., nors šeimoje augo šeši vaikai, dvejus metus slėpė Š. Kumpinskį ir Š. Gonšteiną. Po karo jie gyveno Raseiniuose, vėliau išvyko į Izraelį.

Klapatauskienė Antosė, Paalsio k. nuo 1944 m. kovo iki karo pabaigos slėpė 6 žydus iš Eržvilko.

Žydų gelbėtojai Stasė ir Stasys Norkiai, XX a. vidurys. Norkių archyvas

Klimaitė-Radavičienė Felicija, Raseinių r., Pabutkalnio k. 1993 – PTT YV; 2005 – ŽGK.

Klimas Petras, Raseinių r., Pabutkalnio k. 1993 – PTT YV; 2005 – ŽGK.

Klimienė Felicija, Raseinių r., Pabutkalnio k. 1993 – PTT YV; 2005 – ŽGK.

Klijūnienė Kazimiera, Vadžgirys. Slėpė Vaclovą Girkantą ir Miną Hveidanaitę. Mergina turėjo dokumentus Monikos Balčaitytės pavarde. Ji slapstėsi Betygaloje, Trenkiniuose, Grinkiškyje, Pajieslyje, Bliūdžiuose. Po karo gyveno Minske.

Knyva Jonas, Girkalnio vls. Dalyvavo gelbėjant Tacus ir Bliacherius. Atnešdavo vaistų, tvarsčių, maisto.

Korsakas Antanas iš Garnių k. Kelmės r. 1944 m. priglaudė Sarą Furmanskytę-Gurvičienę iš Raseinių. A. Korsako namuose ji sulaukė karo pabaigos.

Krapikas, Šiluva, savo namuose slėpė Berelį.

Kriaučiūnas, Viduklė, savo namuose 1,5 metų slėpė gydytoją Bertą Brauną. Buvo gestapo susektas, tolesnis likimas nežinomas.

Laurinavičiai Elena ir Bronius, Girkalnis. Slėpė Tacus ir Bliacherius. Miną Kvedanaitę-Ran iš Raseinių. Visi liko gyvi. 1993 m. apdovanotas ŽGK.

Levickaitės Antanina ir Marijona, Kempalių k. Viduklės sen. Trejus metus slėpė Aisner Pesse, po karo išvykusią gyventi į JAV.

Levickiai iš Vejukų k. (Viduklės sen.) slėpė Olią Icikovičiūtę. Po karo išvyko į JAV.

Lipčiai Juozas ir Kotryna (Maironio sesuo) Kaplių k. 1943 m. slėpė du žydus.

Lukminas Vladas, Raseinių r., Pagyveio k.

Masaičiai Jonas ir Bronius, sesuo Onutė, Girkalnis. Gelbėjo Tacus ir Bliacherius.

Macaitienė Antanina, Raseinių r., Būtaičių k. 2003 – ŽGK.

Miniotas, Raseiniuose slėpė žydus. Už tai buvo gestapo suimtas ir kartu su žydais sušaudytas. Visą Miniotų šeimą vokiečiai kažkur išgabeno.

Mižutavičiai Stasė ir Dominykas, Raseinių r., Jonaičių k.

Mocius Algirdas, Viduklės kunigas, padėjo gelbėti žydus. Sovietų valdžios suimtas 1945 m., kalintas iki 1954 m. 1957 m. vėl suimtas, kalintas iki 1967 m.

Norkiai Stasė ir Stasys, Trepėnų k. (Viduklės sen.) slėpė B. Hiršovičiūtę.

Olbikis Antanas, Dumšiškių k. slėpė nepilnametę Zivaitę iš Raseinių.

Petkai Antanas ir Vertonika, Aleksandrų k., slėpė Kaganą ir jo draugą.

Petraitis Jonas, 1940–1942 m. Viduklės vikaras. Karo metais padėjo gelbėti žydus – parengdavo jiems fiktyvius gimimo metrikus.

Puišienė Antanina, Raseinių r., Rudžių k.

Puišys Jonas, Raseinių r., Rudžių k.

Račiūnas Vincas, Gūrų k. Slėpė Aroną Milnerį ir jo dėdę Faibelį Kaganą. Po karo jie gyveno Kaune, vėliau išvyko į Izraelį.

Račiūnai broliai : Vincentas, Antanas, Petras, Gūrų k. 2006 – ŽGK; 2007 – PTT YV

Račiūnienė Ona, Raseinių r., Gūrų k. 2006 – ŽGK; 2007 – PTT YV.

Rakevičiai Jaroslavas ir Teklė, sūnūs Česlovas, Juozas, Algimantas, Zenonas iš Viduklės. Nuo 1941 m. liepos iki gruodžio slėpė Feigą Kulešaitę-Šafer iš Eržvilko, gimusią 1925 m. Išgelbėtoji išvyko į Izraelį. Gelbėjo 24 žydus – Zarkinus, Melcus, Rožą Eljaševič, Kuliešų, Briką ir kt. 1993 – PTT YV; 2000 – ŽGK.

Ramanauskai Juozas ir Juzefa, Bralinskių k., Raseinių sen., slėpė Nachumą Zoliną.

Razickas, slėpė Abraomą Lazarskį.

Sabaliauskas Antanas, Raseinių Apskritis viršininkas. Areštuotas už pasipriešinimą naciams, jis neįvykdė įsakymo suvaryti Raseinių miesto žydus į getą.

*Keidžių k. išgelbėta Zarkinų šeima. XX a. II p.
A. Pociaus archyvas*

Gelbėtojai Rakevičiai. XX a. II p. Rakevičių archyvas

Rivos ir Česlovo Rakevičių šeima, sūnus Henrikas. XX a. II p. Rakevičių archyvas

Skeltys Antanas, Raudonės kunigas. Savo namuose slėpė Raseinių žydus Šterną ir Šternaitę, J. Bikliną iš Kauno, du berniukus iš Sintautų, mokytojus Mihelma, Izaoką Merą ir Glinską. 2001 – ŽGK.

Skrickis Tadas, Paalsio k.

Stašaitienė-Zaksaitė Agnieška, Raseinių aps. 2005 – PTT YV; 2000 – ŽGK.

Stašaičiai Juozas ir Jonas, Raseinių aps. 2005 – PTT YV; 2000 – ŽGK.

Tamošaitis Antanas, Vengerskos k. slėpė girkalniškį Joselį Tacą. Tamošaitis už tai buvo areštuotas ir kalintas.

Tamošaičiai Vincas ir Ona, Aleksandrų k. kartu su kaimynais slėpė Kaganą ir dar vieną žydą. Tarapienė Anelė, jos dukros Stefanija, Elena, Janina ir sūnus Stasys, Beržtų k., slėpė Šmerkį Milnerį, jo brolių Samsoną su dviem sūnumis, vienas jų Aronas, Samsono žmonos brolių Koganą, devyniolikametį Nachumą Zoliną, Glikmaną ir Baritą. Samsonas su šeima išvyko į Izraelį, N. Zolinas – į PAR. Apdovanoti 1983 – PTT YV; 1998, 2009 – ŽGK.

Teniukas Juozas, Raseinių r., Budriškės k. 2000 – PTT YV; 2011 – ŽGK.

Teniukienė Valerija, Raseinių r., Budriškės k. 2000 – PTT YV; 2011 – ŽGK.

Keidžių kaime išgelbėti žydai. Iš kairės: Rut Zarkinaitė ir Izraelio aukščiausiojo teismo pirmininkas Aronas Barakas su žmona. Izraelis, XX a. II p. A. Pociaus archyvas

Tiškai Feliksas ir Angelė, vaikai Tadas ir Angelė iš Girkalnio slapstė Leibą Tacą, Blekerius ir Miną Motkytę.

Truskauskai Vincas ir Marcelė, Aleksandru k. slėpė Kaganą su draugu.

Vadeckis Vincas, Raseinių aps.

Vedegytė-Butkienė Janina, Raseinių r., Vėlpeių k. 2007 – ŽGK.

Viščienė Marijona, Raseinių r., Antupų k., Betygalos sen. 2011 – ŽGK; 2018 – PTT YV.

Viščius Dominykas, Raseinių r., Antupų k., Betygalos sen. 2011 – ŽGK; 2018 – PTT YV.

Volungienė, Raseinių r., Paalsio k.

Volungis, Raseinių r., Paalsio k.

Vrubliauskienė, Raseiniai, slėpė Šaferį Judelį, jo žmoną ir dukrą Rokalą.

Zaksas Pranas ir Zaksaitė Marijona, Gūrų k. slėpė Samsoną Milnerį su sūnumi Bierkiu. Ateidavo Faivelis Kaganas ir Gošteinas. 1999 – PTT YV; 2006 – ŽGK

Zaksaitė-Vileikienė Ona, Gūrų k. 1999 – PTT YV; 2006 – ŽGK.

Zaksas Jonas, Raseinių aps. Pavidaujo k.

Zasimauskai Stasys ir Petrutė, Raseiniai. Gelbėjo Efraimo ir Minos Leibzonų šeimą. Po karo jie gyveno Kaune, jų sūnus Dovydas gyvena Vilniuje. Apdovanoti JV.

Žemaitytės Ona ir Viktorija Raseiniuose, kurį laiką, slėpė S. Finkelbrandienę, jos sūnų ir M. Finkelbrandaitę. Po karo jie gyveno Vilniuje, vėliau išvyko į užsienį.

Žiužnienė Adelė, ūkininkė, Raseinių r., Svilių k., 1994 – PTT YV; 2007 – ŽGK.

Žiužnys Jaronimas, ūkininkas, Raseinių r., Svilių k., 1994 – PTT YV; 2007 – ŽGK.

Žuromskai Juozapas ir Veronika, Slabados k. (Raseinių sen.) turėdami penkis vaikus paslėpė kelių mėnesių amžiaus Š. Mejeraitės iš Raseinių dukrelę. Žuvus mamai, mergaitę pakrikštijo ir užaugino. Marytė Gvazdiova gyvena Raseiniuose.

Sara Finkelbrandienė prieš II pasaulinį karą gyveno Raseiniuose, Maironio g-jė, dirbo mokytoja. Karas nubloškė moterį į Kauną, kur su ketverių metų sūnumi pateko į getą. Jai pavyko gauti pasą lietuviška pavarde, pabėgti iš geto ir pasislėpti. Tarp daugybės padėjusių žmonių buvo ir raseiniškiai: M. Dapkutė, O. Demereckytė, seserys Žemaitytės, Biržinskiai

Before World War II Sara Finkelbrandienė lived in Raseiniai on Maironio Street and worked as a teacher. During the war she ended up in Kaunas where together with her four-year-old son she was imprisoned in the ghetto. She managed to get a passport with a Lithuanian surname, escaped from the ghetto and went into hiding. Residents of Raseiniai, M. Dapkutė, O. Demereckytė, the Žemaitytė sisters, and the Biržinskis family were among many people who helped her

*Tarapinienė Anelė (viduryje) su dukra Janina ir sūnumi Stasiu. XX a. II p.
J. Tarapinaitės-Šliburienės archyvas*

*Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė ir Janina Tarapinaitė-Šliburienė (apdovanojimo Žuvančiųjų gel-
bėjimo kryžiumi metu 2009 m.). J. Tarapinaitės-Šliburienės archyvas*

President Dalia Grybauskaitė with Janina Tarapinaitė-Šliburienė

Parodos „Nuotraukose išsaugoti veidai“, skirtos Lietuvos žydų genocido dienai, organizatoriai ir rėmėjai: RKIM, TIC „Atrask Raseinius“, Rotary Club of Raseiniai. 2017 09 21. J. Nekrošiuotės nuotr.

The organizers and sponsors of the exhibition dedicated to the Day of Genocide of Lithuanian Jews "Faces Preserved in Pictures": RKIM, TIC "Discover Raseiniai", Rotary Club of Raseiniai. 2017 09 21

2018 m. vasario 16 d. Raseinių Marcelijaus Martinaičio viešosios bibliotekos dailės galerijoje atidaryta Raseinių menininkų bendrijos PEGASAS darbų paroda NePAMIRŠTI RASEINIAI, skirta Lietuvos valstybės atkūrimo 100-čiui. Raseiniškis dailininkas, mokytojas Vytautas Bulotas prie parodai nutapyto darbo „Advokatas Maksas Levy“. J. Bulotienės nuotr.

On 16 February 2018, an exhibition of works by members of the Raseiniai Art Society PEGASAS titled 'UnFORGETTABLE RASEINIAI' was held in the art gallery of Marcelijus Martinaitis Public Library of Raseiniai. The exhibition was devoted to the Centennial of the Restored State of Lithuania. Vytautas Bulotas, a painter and teacher from Raseiniai, standing next to his painting Lawyer Maksas Levy created for the exhibition. Photograph by J. Bulotienė

Girkalnio progimnazijos mokiniai prie paminklo holokausto aukoms Kurpiškės miške, 2018-09-21. S. Feizos nuotr.

Atminimo akmenukai holokausto aukoms Žieveliškės k. 2018-09-21. J. Žežišenės nuotr. *The remembrance stones for the victims of Holocaust*

RASEINIŲ KRAŠTO ISTORINĖS NUOTRAUKOS

THE HISTORICAL PHOTOS OF RASEINIAI REGION

Autobusai, XX a. 4 dešimt. M. Liudgino nuotr.

Girkalnis. 1939 m. RKIM

Nesanelio šeima. Raseiniai, XX a. 4 dešimt. RKIM

Vestuvinė Ginių giminės nuotrauka. Pirmas iš dešinės su vešlia barzda ir kepure sėdi giminės patriarchas Jankelis Vėvelis Ginas. 1920 m. Ribukų k. S. Prestono archyvas

Of the Ginn wedding family photograph. Yanke Vėvelis Ginn, the family patriarch, appears at the right hand side of the picture seated with a flowing beard and cap. From the personal archive of Sue Prescott

Miesto valdžia elektrinės atidarymo metu, Raseiniai, 1928 m. RKIM

Dokumentas, Raseiniai, XX a. 4 dešimt. LCVA

Blacheriai. Raseiniai, XX a. pradžia. D. Zolino nuotr.

Ariogala, XX a. I pusė. Ariogalos gimnazijos muziejus

Dvoira ir Hinda Blacher, Raseiniai, 1928 m. D. Zolino nuotr.

Šiluva, XX a. 4 dešimtme. RKIM

Dokumentas, Raseiniai, XX a. 3 dešimtme. LCVA

Nemakščiai, XX a. pradžia. Aštuonračio muziejus

Raseiniai, XX a. 4 dešimtme. D. Zolino nuotr.

RASEINIŲ RAJONE GYVENUSIŲ IR ŽUVUSIŲ HOLOKAUSTO (1941–1944) METAIS ASMENŲ SĄRAŠAI

LISTS OF PERSONS WHO LIVED IN RASEINIAI REGION AND PERISHED DURING THE HOLOCAUST (1941-1944)

Žydų tautybės asmenų, gimusių Ariogaloje (jeigu nenurodyta kitur), gyvenusių Ariogaloje iki karo ir karo metu, nužudytų (1941–1944) holokausto metais Ariogaloje ar kitoje Lietuvos vietoje, sąrašas.

Vardas, pavardė (mergautinė pavardė), tėvo ir motinos vardai, gimimo metai, užsiėmimas ar profesija, sutuoktinio vardas.

1. Meiras Arkovičius, Dovidio ir Rašos, g. 1903, vedęs.
2. Meiras Arkovičius, Dovidio ir Jentos, g. 1898, rašytojas, Mirjam vyras.
3. Rivka Arkovičiūtė, Jentos ir Dovidio, g. 1900, namų šeimininkė, netekėjusi.
4. Raša Jenta Arkovičienė, Šolomo, g. Vilkijoje 1870, namų šeimininkė, ištekėjusi.
5. Chiena Aronienė (Šainberg), g. Šakiuose 1897, namų šeimininkė, Rafaelio žmona.
6. Refaelis Aronas, Isako ir Esteros, g. 1890, parduotuvės savininkas, Chijetos vyras.
7. Chava Baritaitė, Arijaus ir Reinos, g. 1923, moksleivė, netekėjusi.
8. Reina Baritienė, Isako, g. 1888, namų šeimininkė, Arijo žmona.
9. Arijas Baritas, g. Kaune 1886, prekybininkas, Reinos (Veintraub) vyras.
10. Reina Baritienė (Veintraub), Berilo ir Zyslos, g. 1890, prekybininkė, Arijaus žmona.
11. Perecas Bekeris, Šolomo ir Taubės, prekybininkas, vedęs.
12. Soske Beckeris, vaikas.
13. Zlata Bekerienė, g. 1904, namų šeimininkė, Pereco žmona.
14. Toibė Bekerienė, g. 1882, namų šeimininkė, Šolomo žmona.
15. Šolomas Bekeris, g. 1872, grūdų prekybininkas, Toibės vyras.
16. Perecas Bekeris, Šalomo ir Toibės, g. 1902 m., techninės įrangos parduotuvės savininkas, Zlatos vyras.

17. Ita Bekerytė, Pereco ir Zlatos, vaikas.
18. Sara Bekerytė, Pereco ir Zlatos, vaikas.
19. Hudla Besarabijienė, Abraomo ir Goldos, g. 1885, namų šeimininkė, Izraelio žmona.
20. Vulfas Birmanas, Isako ir Frumos, g. 1893, vaistininkas, Idos (Spivak) vyras.
21. Mauša Birmanas, Isako ir Frumos, g. 1889, kepurininkas, Ettos (Grinberg) vyras.
22. Borisas Berlas Birmanas, Isako ir Frumos, g. 1897, kepurininkas, Lenos (Grinberg) vyras.
23. Rivka Blumbergienė (Levitan), Gutmano ir Chanos (Fleišman), g. 1900 m., namų šeimininkė, Arono žmona.
24. Aronas Blumbergas, Jedidijo ir Jentos (Melamed), g. 1898, prekybininkas, Rivkos vyras (Levitan).
25. Lėja Blumbergaitė, Arono ir Rivkos, g. 1924, moksleivė.
26. Leiba Liba Blumbergienė, Jechezelio ir Etelės, g. 1887, Fanios žmona.
27. Jašajagu Brickas, Hiršo ir Raisos (Zalter), vedęs.
28. Jakobas Brickas, Hiršo ir Raisos (Zalter), vedęs.
29. Raisa Brickienė, mergautinė pavadė Zalter, gimė Kėdainiuose 1865, Hiršo žmona.
30. Mendelis Brickas, Hiršo ir Raisos (Zalter), vedęs.
31. Jankelis Brickas, Hiršo ir Raisos (Zalter), vedęs.
32. Davidas Brickas, Hiršo ir Raisos (Zalter), vedęs.
33. Chavka (Britckaitė), Hiršo ir Raisos (Zalter), ištekejusi, Šalomo žmona.
34. Lėja (Britckaitė), Hiršo ir Raisos (Zalter), ištekejusi.
35. Asna Peša Čilevičienė (Gamer), Maušos ir Charnos, Arono žmona.
36. Ita Rachelė Donskienė (Volman), Musios, g. 1880 m., prekybininkė, ištekejusi.
37. Michana Eglikienė (Meid).
38. Sara Linka Eglikaitė, Michanos (Maidel), vaikas.
39. Rachmelė Eglikaitė, Michanos (Maidel).
40. Basia Feitelevičienė (Rick), Maušos ir Chajos (Fridland), g. 1890, namų šeimininkė, Josifo žmona.
41. Klara Fleišmantienė, Feibušo ir Dvoros, g. 1879, mokytoja, Barucho žmona.
42. Sara Freides, Dovo.
43. Hinda Fridlandienė (Lašunski), Simono, g. 1870, namų šeimininkė, Šlomo našlė.
44. Mendelis Fridmanas, g. 1883, prekybininkas, vedęs.
45. Šymonas Graberis, g. Čekiškėje 1912, prekybininkas, Rivkos (Aron) vyras.
46. Nechama Gazelienė (Šapiraitė), Mordechajaus ir Feigos, g. 1914, namų šeimininkė, Maušos žmona.
47. Tevia Geldytė, Maušos ir Rachelės (Aronisky), g. 1912, netekėjusi.
48. Mirjam Genachovskienė, Jechezelio ir Etelės, g. 1882, Josiso žmona.
49. Rivka Gerber/Graber, Rafaelio ir Cheinos, g. 1917, namų šeimininkė, Šimono žmona.

50. Isaakas Gerber/Graber, Šimono ir Rivkos vaikas.
51. Jakob Gladšteinas/Geldšteinas, Arono ir Peselės, g. 1907, Chanos vyras.
52. Peselė Zeidė Gladšteinienė (Amoils), g. 1878, parduotuvės savininkė, Ziselio žmona.
53. Aronas Davidas Gladšteinas, g. 1870, Zislės vyras.
54. Peselė Gledštaunienė, Lazerio ir Rizos, g. 1876, audinių parduotuvės savininkė, Davido žmona.
55. Izraelis Glasas, Moiséjaus, g. 1897, Chajos vyras.
56. Šeindla Glasaitė, Izraelio ir Chajos, g. 1915, netekėjusi.
57. Judita Glasienė, Izraelio ir Chajos, g. 1912, namų šeimininkė, ištekėjusi.
58. Chaja Glasienė, g. 1902, namų šeimininkė, Izraelio žmona.
59. Šimonas Graberis, Leibos ir Itos, g. Čekiškėje 1905, sekretorius, vedęs.
60. Graituseka, g. 1895, santechnikas, vedęs.
61. Mauša Hameris, Jekeskelio, g. 1895, prekybininkas, Chajos vyras.
62. Širelė Gurvičienė (Beker), Isako, g. 1885, namų šeimininkė, Maušos žmona.
63. Vichnė Michaila Iglickienė (Kaganovič), Kopelio, g. 1886, Jakobo žmona.
64. Jerachmiejus Iglickas, Jakobo ir Madelės (Kaganovič), g. 1911, kirpėjas, nevedęs.
65. Sara Iglickaitė, Jakobo ir Jochevedės (Kaganovič), g. 1919, netekėjusi.
66. Chana Ita Itcikovičienė (Poldas), Cadoko ir Chanos, Bilbos žmona.
67. Riva Jakobsonienė (Milner), Jachielio ir Saros, g. 1871.
68. Cvi Hiršas Jašunskis, Šimono ir Dvoros, g. 1872, buhalteris, Rozos vyras.
69. Šalomas Kabas, Heselio ir Rachelės, g. Anykščiuose 1911, modeliuotojas.
70. Matla Kaganovičienė (Lifšic), Chaimo ir Taubos, g. 1875, namų šeimininkė, Maušos žmona.
71. Mauša Dovydas Kaganovičius, g. 1873, Maltos (Lifšic) vyras.
72. Michailas Kaganovičius, Abos ir Batios, g. 1900, parduotuvės savininkas, Zeldos (Beker) vyras.
73. Zeldas Kaganovič, Šalomo ir Toibės, g. 1900, namų šeimininkė.
74. Šabtai Kaganovič, Michailo ir Zeldos (Beker) vaikas.
75. Batia Kaganovičiūtė, Michailo ir Zeldos (Beker) vaikas.
76. Aba Kaganovič, Michailo ir Zeldos (Beker) vaikas.
77. Zeldas Kaganovič (Beker), Šolomo ir Taubės, namų šeimininkė, Michelio žmona.
78. Michelis Kaganovičius, Zeldos (Beker).
79. Sepškė Kaganovič, Michailo ir Zeldos (Beker) vaikas.
80. Nechama Kaplanaitė, Isaako ir Pesios, g. 1919.
81. Golda Kaplanienė, Isaako ir Pesios, g. 1922, namų šeimininkė, Josifo žmona.
82. Šeina Kaplanaitė, Isaako ir Pesios, g. 1918, siuvėja.
83. Jaša Kaplanas, Davido ir Dzilfos, g. 1905, sekretorius, Chajos (Segal) vyras.

84. Orcik Karabelnikas, Hercelio ir Osnatos, g. 1872, prekybininkas, Feigos vyras.
85. China Karnovskienė, Isaako ir Pesios, g. 1902, namų šeimininkė, Chaimo žmona.
86. Mirjam Chaitovaitė, Alterio ir Goldos, g. 1932.
87. Cadikas Chaitovas, Alterio ir Goldos, g. 1930.
88. Lėja Chaitovaitė, Alterio ir Goldos, 14 m.
89. Jentė Kilmanienė (Kaplan), Isako ir Pesios, g. 1916, siuvėja, Izraelio žmona.
90. Chana Mirla Kiršenbaumienė (Melamdovič), Hiršo, ištekėjusi.
91. Jecheskelio Kopelanski, Gotšalko ir Goldos, g. Seredžiuje, prekybininkas, vedęs.
92. Gitel Kuleš, Davido ir Rivkos.
93. Ziska Kušelevski, Menachemo ir Jentos, g. 1926, mokinys, paauglys.
94. Menachemas Kušelevskis, g. Girkalnyje 1886, parduotuvės savininkas, Jenta (Veintraub) vyras.
95. Jenta Kušelevski, Isako, g. 1890, Pincho žmona.
96. Jenta Kušelevski (Veintraub), Bero, namų šeimininkė, ištekėjusi.
97. Liba Kušolevski, g. 1892, namų šeimininkė, Leibos žmona.
98. Leiba Kušolevski, g. 1886, odos parduotuvės savininkas.
99. Jakov Lazdonas, Mirjam, g. 1912, prekybininkas, vedęs.
100. Chaimas Lazdonas, Mirjam, g. 1910, prekybininkas, nevedęs.
101. Chana Levenšteinienė (Greenberg), Dinos, g. 1865, našlė, vyras Icikas.
102. Chava Levin, Benjamino ir Beilos, g. Kaune.
103. Soske Levitienė (Simchovič), Mendelio ir Lėjos (Veintraub), namų šeimininkė, Heršelio žmona.
104. Heršelis Levitas, banko darbuotojas, Soskės (Simchovič) vyras.
105. Leizeris Markovičius
106. Šlemas Markovičius, Leizerio, g. 1899, gydytojas.
107. Jakubas Melamdavikas, g. 1890, prekybininkas, Batios vyras.
108. Chaimas Melamdovičius, g. 1900, prekybininkas, Chajos vyras.
109. Rivka Melamdovičiutė, Chaimo ir Chinos (Lebiuš), vaikas.
110. Izraelis Melamdovičius, Chaimo ir Chinos (Lebiuš), vaikas.
111. Baruchas Melamdovičius, Chaimo ir Chinos (Lebiuš), vaikas.
112. Mauša Aronas Melamdovičius, Cvi, g. 1882, prekybininkas, vedęs.
113. Chana Melamedienė (Chilevič), Aiziko ir Batios, g. 1893, namų šeimininkė.
114. Breina Melamed, Hilelio ir Fridlės, g. 1894, netekėjusi.
115. Tauba Milchigerienė (Arkovič), Davido ir Rachelės, g. 1911, namų šeimininkė, ištekėjusi.
116. Minda Misevič, Mendelio ir Matildos, g. 1880, namų šeimininkė, netekėjusi.
117. Menachemas Palunskis /Polonskis, Isako ir Chajos, g. 1894, prekybininkas.

118. Rachelė Beila Palunskienė /Polonskienė (Arkovič), Davido ir Rachelės, g. 1900, namų šeimininkė, ištekėjusi.
119. Bluma Palunskytė /Polonskytė, Beilos (Arkovič), vaikas.
120. Isakas Palunskis / Polonskis, Beilos (Arkovič), vaikas.
121. Gita Palunskytė /Polonskytė, Beilos (Arkovič), vaikas.
122. Eta Palunskytė /Polonskytė, Bilos, vaikas.
123. Sara Gitelė Pavlovskienė /Polovskienė (Jechilevič), Aizeko ir Tovos, g. 1895, namų šeimininkė, ištekėjusi.
124. Haimas Pavlovskis, Jankelio ir Gitelės, g. 1904, elektrikas, Chanos vyras.
125. Zusė Perlaitė, Geišo ir Lėjos (Zlatis), g. 1930, vaikas.
126. Aba Perl, Geišo ir Lėjos (Zlatis), g. 1939, vaikas.
127. Chana Perlaitė, Geišo ir Lėjos (Zlatis), g. 1930, vaikas.
128. Esteris Perlas, Geišo ir Lėjos (Zlatis), g. 1937, vaikas.
129. Lėja Chana Perlienė (Zlatis), Chaimo ir Beilos, g. 1910, Geišo žmona.
130. Arijus Lipka Podlas, Jahudos ir Rachelės, g. 1913, vedęs.
131. Isaakas Pruskinas, Meiro, g. 1889, skardininkas, vedęs.
132. Chana Pruskinitė, Isaako, vaikas.
133. Batia Pruskin, Isaako, vaikas.
134. Gerson Pruskinas, Isaako, vaikas.
135. Mejeris Ragoleris, g. 1903, Zeldos vyras.
136. Ruvenas Rickas, Meišo, g. 1897, nevedęs.
137. Rubinas Rikas, Maušos ir Chjos, g. 1896, nevedęs.
138. Pola Romienė, Isako ir Frumos, g. 1885, namų šeimininkė, Jehošua žmona.
139. Mirjam Šarkovičiutė, Idlo ir Batos, g. 1918, netekėjusi.
140. Kuna Šarkovičiutė, Idlo ir Batos, g. 1922, netekėjusi.
141. Jehuda Steinbukas, Jochevetės, g. 1940, kūdikis.
142. Mendelis Simchovičius, Lėjos vyras.
143. Lėja Simchovičienė (Veintraub), kepyklos savininkė, Mendelio žmona.
144. Icka Simchovičienė, Mendelio ir Lėjos (Veintraub), verslininkė, ištekėjusi.
145. Berelis Strasbūras, g. 1887, medicinos mokslų daktaras.
146. Faiga Šajevičienė (Floim), Ješajahu žmona.
147. Pesachas Šarkovičius, Idlo ir Batios, g. 1920, nevedęs.
148. Idelis Šarkovičius, Kunos, g. 1899, prekybininkas, vedęs.
149. Batia Šarkovičienė, Abos ir Pesios, g. Čekiškėje 1897, namų šeimininkė.
150. Freida Tac (Kaplan), Menachemo ir Beilos, 1888, namų šeimininkė, Emanuelio žmona.
151. Šifra Volmanienė, Davido ir Mirjam, g. 1917, ištekėjusi.

152. Velvelis Volmanas, Davido ir Mirjam, g. 1912, radijo mechanikas, vedęs.
153. Mirjam Volmanienė, g. 1880, namų šeimininkė, Davido žmona.
154. Davidas Volmanas, Musios, g. 1870, vedęs.
155. Ita Volmanas, Davido ir Mirjam, g. 1909, prekybininkas, vedęs.
156. Reinė Volmanytė, Davido ir Mirjam, g. 1915, prekybininkė, netekėjusi.
157. Fruma Vainšteinienė, Abraomo ir Goldos, namų šeimininkė, Jakobo žmona.
158. Berečikas Veintraubas, vedęs.
159. Mauša Vilkomirskis, g. Vilkijoje 1890, techninės įrangos parduotuvės savininkas, Doros vyras.
160. Dora Vilkomirskienė, Efraimo ir Mirjam, g. 1895, namų šeimininkė, Maušos žmona.
161. Vilkomirskis, Maušos ir Doros, vaikas.
162. Civa Zalcburgienė, Mero, g. 1887, ištekėjusi.
163. Liba Zefenienė, Musios, g. 1876, maisto prekių parduotuvės savininkė, Zivo našlė.
164. Mirjam Zivienė, g. 1862, namų šeimininkė, Efraimo žmona.
165. Efraimas Zivas, g. 1852, techninės įrangos parduotuvės savininkas, Mirjam vyras.
166. Ichezkelis Chaimas Zlatis, Geršo, Beilos vyras.
167. Beila Zlatienė, Zusmano, Ichezkelio žmona.

Žydų tautybės asmenų, gimusių Raseiniuose (jeigu nenurodyta kitur), gyvenusių Raseiniuose iki karo ir karo metu, nužudytų holokausto (1941–1944) metais Raseiniuose ar kitoje Lietuvos vietoje, sąrašas.

Sąrašė pateikiami žinomi duomenys: vardas, pavardė, (mergautinė pavardė), tėvo ir motinos vardai, gimimo metai, užsiėmimas ar profesija, sutuoktinio vardas.

1. Basia Abelovič, g. 1896.
2. Feiga Abelovičiūtė, g. 1924.
3. Mina Aberštein, g. 1905.
4. Sara Abramavičienė, g. 1880, ūkininkė, Šabtai žmona.
5. Šabtai Jehuda Abramavičius, g. 1880, ūkininkas, Saros vyras.
6. Riveka Abramavičienė, Maušos žmona.
7. Abramovičius, Maušos ir Rivekos sūnus.
8. Mauša Abramovičius, meistras, Rivekos vyras.
9. Malka Abramovič, g. 1885, namų šeimininkė.
10. Tebetas Adleris g. 1906, Šulamitės vyras.
11. Šulamita Adlerienė (Chilevičiūtė), g. 1911, Tebeto žmona.
12. Judita Aleksandrovičienė, g. 1904, namų šeimininkė, Alterio žmona.
13. Gita Aleksnianskienė, g. apie 1900, Chaimo žmona.
14. Jankelis Aleksnianski, Chaimo ir Gitos, g. 1924.
15. Šeinala Aleksnianski, Chaimo ir Gitos, g. apie 1920.
16. Chaimas Aleksnianski, odadirbys, Gitos vyras.
17. Abraomas Aba Aronsonas, Hindos vyras.
18. Azriel Aronsonas, Hindos, g. 1920.
19. Hinda Aronsonienė, Abraomo ir Reizlės, g. Jurbarke, namų šeimininkė, Abraomo žmona.
20. Henė Barkonaitė, Izraelio ir Rachelės.
21. Izraelis Barkonas, Rachelės vyras.
22. Rachelė Barkonienė, Izraelio žmona.
23. Šalomas Basas g. 1902, Rakeles vyras.
24. Mauša Basas, g. 1896, kepėjas, Zeldos vyras.
25. Elijanu Basas, g. 1900.
26. Cvi Basas, g. 1887, Chanos vyras.
27. Zeldas Basiene, g. 1896, Maušos žmona.
28. Salomonas Bendetas, g. 1875.
29. Chaja Eva Benjamin, g. 1896, Kurto žmona.

30. Asna Berenštainienė, g. 1902, namų šeimininkė, ištekėjusi.
31. Cilė Berenštainaitė, Asnos, 13 m. vaikas.
32. Ješua Berenštainas, Asnos, 9 m.
33. Motė Berenštain, Asnos, 7 m.
34. Gronija Bermanienė, g. 1902, namų šeimininkė, Jakobo žmona.
35. Izaokas Bermanas, g. 1909, Dvoros vyras.
36. Arijas Berman, Chaimo ir Beilos, g. 1926.
37. Dvora Berman (Chilevičiūtė), g. Raseiniuose.
38. Chana Berman, Jakovo ir Grunos, iš Raseinių.
39. Chasia Blacheris, g. 1880, prekybininkas.
40. Sonia Sara Blatienė, g. 1912, dantistė, Berlo žmona.
41. Rachelė Blecherienė, g. 1915 m. Vengrijoje, gyveno Raseiniuose, namų šeimininkė, ištekėjusi.
42. Bila Blecherytė, Rachelės dukra.
43. Mauša Blecheris, Rachelės sūnus.
44. Dvora Bliacher, g. Raseiniuose.
45. Niechiema Bliacher g. Girkalnyje.
46. Hinda Bliacher, g. Raseiniuose.
47. Sara Rivka Blindienė, g. 1906, Aarono žmona.
48. Bela Bliumbergienė, g. 1891, prekybininkė, Chaimo žmona.
49. Vita Chana Blochienė, g. 1881, namų šeimininkė, Jakobo žmona.
50. Jakobas Blochas, g. 1880, prekybininkas.
51. Šmuelis Blochas, Nuchemo ir Frumos, g. 1915.
52. Fruma Bluma Blochienė, g. 1879, ištekėjusi.
53. Pesa Bloch, Maušos ir Chanos, g. 1915.
54. Lisa Zusa Bloch, Maušos ir Chanos, g. 1919 .
55. Nochemas Blochas, Šmuelio ir Batios, g. 1889, turėjo viešbutį, Idos (Levin) vyras.
56. Chaimas Davidas Blochas, Nachumo ir Brachos.
57. Pera Blochienė, Nochemo ir Frimos, g. 1920, ištekėjusi.
58. Davidas Blochas, Nochemo ir Frimos, g. 1909.
59. Mejeris Blochas, Jakovo ir Chanos, g. 1896.
60. Davidas Blochas, Blumos vaikas.
61. Šmuelis Blochas, Blumos vaikas.
62. Mirjam Blochaitė, Nochemo ir Idos (Levin) dukra.
63. Zisa Blochaitė, Nochemo ir Idos (Levin) dukra.
64. Mína Blochaitė, Nochemo ir Idos (Levin) dukra, 15 m.
65. Sonia Blochienė (Marijampolskytė), Nochemo ir Frumos, g. 1904, dantistė, ištekėjusi.

66. Icakas Blochas, Josifo, rabinas, vedęs.
67. Šmuelis Blochas, Sonios (Marijampolskytės).
68. Zalmanas Blochas, Josefo, Liubos vyras.
69. Šifra Blochienė g. 1884, Oro žmona.
70. Zisla Blochaitė, Mošės ir Chanos.
71. Pnina Blochaitė, Nachumo and Brachos.
72. Jakovas Aaronas Blochas, g. Girkalnyje 1890, prekybininkas, Vitos vyras.
73. Meiras Blochas, Jakovo ir Chanos, g. 1895, prekybininkas, Chanos (Mogilevskytės) vyras.
74. Blochas, Meiro ir Chanos (Mogilevskytės) vaikas.
75. Vita Chana Blochienė, Beilos, g. 1890, namų šeimininkė, Jakovo žmona.
76. Chana Blochienė, Hešelio, g. 1901, namų šeimininkė, Meiro žmona.
77. Izaokas Blochas, g. 1911, fabriko direktorius, Rivos vyras.
78. Aronas Blochas, Nesos Itos vyras.
79. Jonas Braudė, g. Raseiniuose 1868, gyveno Karaliaučiuje, žuvo Čekoslovakijoje.
80. Chaimas Bravas, Jechelio ir Rachelės, g. 1888, vedęs.
81. Chaimas Bravas, Irės, g. 1892, pardavėjas, vedęs.
82. Keila Brenerienė (Levinaitė), Judelio ir Chasios, g. 1918, siuvėja, Tuvio žmona.
83. Estera Bulelienė (Chajetaitė) Abraomo ir Šeinosinos, vaikų darželio mokytoja (auklėtoja), Natano žmona.
84. Izaokas Buršteinas, Azrielio ir Sosios sūnus.
85. Aizikas Buršteinas, Mošės ir Charnos, Saros (Ziskindovičiutės) vyras.
86. Toibė Leja Ceitlin (Krongel), Jahudos ir Esteros, Šmuelio žmona.
87. Meiras Cekinskas, g. Vilniuje, dirbo buhalteriu Raseiniuose, Feigelės vyras.
88. Miša Cekinskas, Mero ir Feigelės sūnus.
89. Lėja Cekinskaitė, Merės ir Feigelės dukra.
90. Henė Gitelė Cekinskaitė, Merės ir Feigelės dukra.
91. Feigelė Cekinskienė, Benjamino ir Libos, namų šeimininkė, Meiro žmona.
92. Šeinė Chajetienė, Heršo, namų šeimininkė, Abraomo žmona.
93. Joselis Chajetas, Abraomo ir Šeinės, juvelyras, vedęs.
94. Chaimas Chaimovič, Jankelio, g. 1922.
95. Jakobas Česleris, Hilelio ir Debos, g. 1893, darbininkas, Chajos vyras.
96. Mendelis Chaimas Česleris, Hilelio ir Debos, g. 1890, darbininkas, Rachelės vyras.
97. Doba Česler, Benziono, g. 1868.
98. Chenoksas Chilevičius, Simkos ir Rachelės, g. Raseiniuose, 35 m.
99. Rišė Chilevičienė, g. Raseiniuose, Simkos žmona.
100. Dora Chodoš, g. 1909, siuvėja.

101. Keilė Chodoš (Lifšic) Jakobo ir Feigos, g. 1900, siuvėja, Jakobo žmona.
102. Jankelis Colombas, g. 1890, vairuotojas.
103. Baruchas Chveidas, Aleksandro, g. 1907, gydytojas, Raketės vyras.
104. Rachelė Chveidaniė (Fridman), Mendelio ir Elkos, namų šeimininkė, Zyslo žmona. Žuvo Kauno gete.
105. Cvi Jacobas Chveidas Kudinas, Zyslo ir Šlėjos, g. 1902, prekybininkas.
106. Chasia Chveidan Kudin, Hiršo ir Saros, g. 1898, netekėjusi.
107. Feiga Chveidanaitė, Josifo ir Chanos, g. 1940.
108. Ziselė Chveidanaitė, Josifo ir Chanos, g. 1939.
109. Chana Diskantienė, Barucho ir Rachelės, g. 1901, namų šeimininkė, Mechno žmona.
110. Mina Diskantaitė, Mechno ir Chanos, g. 1926.
111. Baruchas Diskantas, Mecho ir Chanos, g. 1928.
112. Dvora Diskantaitė, Mecho ir Chanos, g. 1931.
113. Jachielis Diskantas, Mecho ir Chanos, g. 1935.
114. Hela Doktorskienė (Vinikaitė), Pesios, g. 1902, namų šeimininkė, Mošės žmona.
115. Mauša Feibušas Doktorskis, g. 1898, buhalteris, vedęs.
116. Jakobas Josefas Dubnikas, Izraelio ir Lėjos, g. 1938.
117. Izraelis Dubnikas, Jakobo ir Goldės, g. 1907, mokytojas, Lėjos vyras.
118. Mirjam Dubnikaitė, Jakobo ir Goldės, g. 1909, mokytoja.
119. Izrael Dubnikas, Jakobo ir Goldės, g. 1903, ritualinis skerdikas, Lėjos (Pelc) vyras.
120. Lėja Dubnikienė (Malcaitė) g. 1907, ištekėjusi.
121. Haja Dvolaickienė (Volpytė), Abelio, g. 1873, Šaco našlė.
122. Henris Eidelmanas, g. 1906.
123. Sara Fainšteinienė, Abraomo ir Etos, g. 1912, namų šeimininkė, ištekėjusi.
124. Eta Fainšteinaitė, Saros vaikas.
125. Benjaminas Fainšteinas, Saros vaikas.
126. Rochelė Lėja Feilerienė, Davido ir Beilos, g. 1901, Berlo žmona.
127. Izraelis Finkelbrandas, Brachajaus ir Nesės, g. 1902, sąskaitininkas.
128. Nesė Finkelbrandienė (Levinskytė), namų šeimininkė, ištekėjusi.
129. Natanas Finkelbrandas, Brachajaus ir Nesės, g. 1900, parduotuvės savininkas.
130. Jehuda Finkelbrandas, Brachajaus ir Nesės.
131. Izaokas Finkelšteinas, g. 1900, vedęs.
132. Leiba Arijus Finkelšteinas, Mošės ir Chajos, g. 1911, darbininkas, Chajos vyras.
133. Berlas Finkelšteinas, Mošės ir Chajos, g. 1908, darbininkas, Matlos vyras.
134. Matla Finkelšteinienė, namų šeimininkė, Berlo žmona.
135. Jekutelis Finkelšteinas, Leibos ir Chajos vaikas.
136. Mauša Finkelšteinas, Leibos ir Chajos vaikas.

137. Jenta Finkelšteinas, Berlo and Matlos vaikas.
138. Šifra Finkelšteinas, Berlo and Matlos vaikas.
139. Mirjem Fišienė (Tacaitė) Leibos ir Feigos, g. 1918, namų šeimininkė, Jarucho žmona.
140. Ryvka Flaišerienė (Gutmanaitė), Dovo ir Mirjam, g. 1908, kepėja, Izaoko žmona.
141. Faifelis Flaišeris, Issako ir Rivkos vaikas, 3 m.
142. Chaimas Flaišeris, Issako ir Rivkos (Gutmanaitės) vaikas.
143. Gita Fridlandienė, g. 1916, ištekėjusi.
144. Liuba Fridland, g. 1905.
145. Joelis Fridlanderis, g. 1914, prekybininkas, vedęs.
146. Chaimas Cvi Fridmanas, Dovo, prekybininkas, vedęs.
147. Joelis Fridlandas, Nachumo, g. 1908, prekybininkas, Chanos vyras.
148. Chana Fridlandienė (Levytė), Davido ir Rivkos, g. 1910, namų šeimininkė, ištekėjusi.
149. Sara Fridlandlandienė (Branšteinaitė), Volfo ir Jentos, g. Jurbarke 1906.
150. Izaokas Fridlandas, teisininkas.
151. Nachumas Fridlandas, Joelio ir Chanos vaikas.
152. Abraomas Fridmanas, g. 1889, vedęs.
153. Malka Fuksmanienė, Bilos, Arono žmona.
154. Hinda Furmanienė, Meiro ir Malkos, g. 1910, namų šeimininkė, ištekėjusi.
155. Abraomas Furmanas, Hindos vaikas.
156. Liberas Furmanas, Hindos vaikas.
157. Elimelechas Furmanas, Abos ir Minos, g. 1892, skardininkas, vedęs.
158. Sprinca Furmanskienė (Tac), Geršono ir Rivkos, g. 1860, namų šeimininkė, Leibos žmona.
159. Berilis Furmanskis, Leibos ir Šprincos, g. 1901, prekybininkas, Chenės (Bank) vyras.
160. Jakobas Furmanskis, Berilio ir Chenės, vaikas.
161. Golda Furmanskytė, Berilio ir Chenės vaikas.
162. Lėja Gailytė, Giršo ir Genės, g. 1928.
163. Giršas Gailis, g. 1885, Genės vyras.
164. Genė Hena Gailienė, g. 1888, Giršo žmona.
165. Sara Gailytė, Giršo ir Genės, g. 1926.
166. Ruvenas Galperinas, Gedalijaus ir Genės, paauglys.
167. Genė Chana Galperinienė (Kaplan), Arijaus ir Rizos, g. 1889 (1890), mokytoja, Gedalijaus žmona.
168. Rachelė Galperinaitė, Gedalijaus ir Genės (Kaplan), g. 1925.
169. Mirjam Galperinaitė, Gedalijaus ir Genės (Kaplan) vaikas.

170. Gedalja Galperinas, Elijano ir Bilos, g. 1890, mokytojas, Genės (Kaplan) vyras.
171. Maša Gardinskytė, Jehudos ir Lėjos vaikas.
172. Tova Gardinskytė, Jehudos ir Lėjos vaikas.
173. Šmuelis Gardinskis, Jehudos ir Lėjos vaikas.
174. Genė Gelienė, g. Nemaškčiuose 1897.
175. Lėja Gelytė, Giršos ir Genės, g. 1928.
176. Sara Gelytė, Giršos ir Genės, g. 1926.
177. Girša Gelis, g. Šilalėje 1895.
178. Šmuelis Gelmanas, Nachumo ir Idos, g. 1882, formacininkas, Rozos (Berman) vyras.
179. Šmuelis Jacikas Geras, g. Žagarėje 1885, prekybininkas, Malkos (Fein) vyras.
180. Malka Gerienė, Taibos, g. 1891, namų šeimininkė, Šmuelio žmona.
181. Rachelė Gerytė, Šmuelio ir Malkos, g. 1920.
182. Rivka Gilienė (Branšteinaitė), Jakobo ir Etelės, g. 1919, namų šeimininkė, Šmuelio žmona.
183. Rebeka Sara Gilienė, Jakobo ir Etelės, g. 1916, ištekėjusi.
184. Gilis, Rivkos vaikas.
185. Mejaris Gilvičas, g. Kelmėje, tarnautojas, dirbęs Raseiniuose.
186. Rochė Lėja Gimelšeinienė (Feiler), Davido ir Pešos, g. 1901, Berlo žmona.
187. Faivelis Šraga Glazeris, Chaimo, g. 1888, tarnautojas, Hindos vyras.
188. Berlas Leibas Glazersonas, Šmuelio ir Perelės, g. 1910, kepurininkas, Etelės (Ziskindaitės) vyras.
189. Zivas Glazersonas, Berlo ir Etelės (Ziskindaitės) vaikas.
190. Šraga Glazersonas, Berlo ir Etelės (Ziskindaitės) vaikas.
191. Abraomas, Berlo ir Etelės (Ziskindaitės) vaikas.
192. Lijo Gocasas, g. 1897.
193. Gita (Golibrokytė), Adiko žmona.
194. Rivka Gorienė (Šneiderytė), Davido ir Rachelės, g. Viduklėje, Manu žmona.
195. Ana Goldbergienė (Trinski), Hiršo žmona.
196. Laja Goldberg, g. 1889.
197. Jochevė Goldberg, Simono ir Mirjam.
198. Eliziejus Goldbergas, Simono ir Mirjam.
199. Zipora Goldberg, Simono ir Mirjam.
200. Chana Goldberg, Simono ir Mirjam.
201. Genė Dvora Goldienė, Chaimo ir Kunios, bakalėjininkė, ištekėjusi.
202. Benediktas Goldšteinas, Benjamino ir Bertos, g. Kaune 1885, mokytojas, Emos vyras.
203. Eliziejus Goldšteinas, Benjamino ir Lėjos, g. 1875, Glikos (Kotler) vyras.
204. Chana Gordinskienė (Gotlib), Matlo and Malkos, g. Tauragėje 1892, ištekėjusi.

205. Jašua Gordinskis, Abraomo ir Lėjos, g. 1900.
206. Lėja Gordinskienė, namų šeimininkė, Jašua žmona.
207. Leiba Gordinski, Jahudos ir Lėjos.
208. Dvora Gordinskienė (Šer), Jašua ir Šeinos, g. Girkalnyje 1881, Abraomo žmona.
209. Natanas Gordinskis, Abraomo ir Dvoros, g. 1914.
210. Chaja Estera Gordinskytė, Maušos ir Rachelės, g. 1927.
211. Šmuelis Gordinskis, Abraomo ir Dvoros, g. 1911.
212. Jacikas Gordinskis, Šmuelio ir Rivkos, g. 1890.
213. Šmuelis Gordinskis, Leibo ir Lėjos, g. 1908.
214. Rachelė Malka Gordinskienė (Leizerovič) Nisano ir Rachelės, g. Viduklėje 1896, Maušos žmona.
215. Mendelis Gordonas, Eliziejaus ir Gitos, ištekęjusi.
216. Nechama Gorodinskienė (Levner), Bino ir Minos, g. 1898, Geršono žmona.
217. Samuelis Gorodinskis, Geršono ir Nechmos, g. 1928.
218. Sara Gorodinskytė, Geršono ir Nekhamos, g. 1930, mokinė.
219. Taibė Grinbladtienė (Rozenfeld), Marko ir Feigos, namų šeimininkė, Udelio žmona.
220. Jocheved Grinbergas, Hiršelio vaikas.
221. Zalmanas Grinbergas, Hiršelio vaikas.
222. Hiršelis Grinbergas, Zelmano, g. 1893, fotografas, vedęs.
223. Isaako Grinblatas, Meilako ir Charnos, tarnautojas.
224. Berlas Grinblatas, Meilako ir Charnos, g. 1913, fotografas.
225. Taibė Grinblatienė (Rozenfeld), Natano ir Feigos, namų šeimininkė.
226. Judelis Grinblatas, g. 1900, siuvėjas, Janinos (Rozenfeld) vyras.
227. Natanas Grinblatas, Judelio ir Janinos (Rozenfeld), g. 1937, vaikas.
228. Chaja Sara Gribovs, Šalomo ir Malkos, g. 1861, namų šeimininkė.
229. Taibė Grinbladtienė (Rozenfeld), Feigos (Marko), Udelio žmona.
230. Isaakas Grinblatas, Meilacho ir Charnos, tarnautojas.
231. Taibkė Jona Grinblatienė (Rozenfeld), Natano ir Feigos, namų šeimininkė.
232. Abraomas Jakobas Grinšteinas, Jachelio ir Batios, g. 1896, Taubos (Milner) vyras.
233. Golda Grinšteinienė, Jachelio ir Batios, namų šeimininkė, ištekęjusi.
234. Elka Grinšteinienė (Aberbukch), Nakumo ir Saros.
235. Natas Nachumas Grinštein, Nisano ir Elkos vaikas.
236. Rivka Grinšteinaitė, Nisano ir Elkos vaikas.
237. Beila Grinšteinienė, Jachelio ir Basios, namų šeimininkė, Beilo žmona.
238. Fruma Lėja Grinšteinienė, Yekhiel ir Basios, namų šeimininkė, ištekęjusi.
239. Elizaras Eliziejus Grinšteinas, Chaimo ir Rivkos, g. 1923, darbininkas.
240. Liba Grinšteinienė, Jachelio ir Batios, namų šeimininkė, ištekęjusi.

241. Dvora Grinšteinienė, Jachelio ir Batios, namų šeimininkė, ištekėjusi.
242. Batia Grinšteinienė, g. 1880, namų šeimininkė, Jachelio žmona.
243. Musia Grinšteinaitė, Chaimo ir Rivkos, g. 1920, siuvėja.
244. Chiena Grinšteinaitė, Chaimo ir Rivkos, g. 1910.
245. Nisanas Grinšteinas, g. Jonavoje, Raseiniuose dirbo mokytoju, Elkos (Orbuchaitės) vyras.
246. Chaimas Cvi Grinšteinas, Abraomo ir Idos, g. 1876, kepėjas, Rivkos vyras.
247. Ichelis Grinšteinas, g. 1875, Batios vyras.
248. Nachmanas Grinšteinas, Nisano ir Elkos (Orbuchaitos) vaikas.
249. Riva Grinšteinienė (Stolovi), Isaako ir Chavos, g. 1886, namų šeimininkė, Chaimo žmona.
250. Rivka Gudienė (Toib), Menacho ir Pesios, g. 1912, Johano žmona.
251. Enta Guralnik, g. Maskvoje 1917.
252. Rivka Gudienė (Toibytė), Menacho ir Pesios, g. 1912, Johano žmona.
253. Enta Guralnik, g. Maskvoje 1917.
254. Mina Gutmanaitė, Dovo ir Mirjam, g. 1918.
255. Mordechaj Gutmanas, Dovo ir Mirjam, g. 1914, dažytojas.
256. Todrusas Gutmanas, Dovo ir Mirjam, g. 1916.
257. Gita Gutman, Dovo ir Mirjam, g. 1910.
258. Mauša Hameris, Jechezelio Arogaloje 1895, prekybininkas, Chajos vyras.
259. Abraomas Aronas Hameris, Maušos ir Chajos vaikas.
260. Baruchas Jachezelis Hameris, Maušos ir Chajos vaikas.
261. Ruvenas Hameris, Maušos ir Chajos vaikas.
262. Rabi Aronas Heleris, g. 1875, banko vadybininkas, vedęs.
263. Rachelė Jafienė (Šlomovičiūtė) Meiro ir Saros, g. 1905, namų šeimininkė, Cvi žmona.
264. Aronas Jafė, Cvi ir Rachelės (Šlomovičiūtės) vaikas.
265. Meira Jafytė, Hiršo ir Rachelės (Šlomovičiūtė), g. 1929.
266. Hiršas Aba Cvi Jafė, Rivkos, g. Lenkijoje 1901, mokytojas, Rachelės (Šlomovičiūtės) vyras.
267. Zeldą Judelovičienė (Kac), Jakobo ir Rivkos.
268. Jahuda Kacas, Abraomo ir Gitos.
269. Lėja Kacaitė, Jakobo ir Dobos, g. 1936.
270. Davidas Leiba Kacevas, Lėjos vyras.
271. Izraelis Kacevas, Jakobo ir Dobos, g. 1925.
272. Mordechajus Kacevas, Jakobo ir Dobos, g. 1914, auksakalys, vedęs.
273. Jona Tauba Kacevaitė, Jakobo ir Dobos, g. 1919.

274. Jakobas Josifas Kacevas, Davido ir Lėjos, g. 1892, prekybininkas, Dobos vyras (Mesnik).
275. Zeligas Zalkindas Kacevas, Jakobo ir Dobos, g. 1927.
276. Dora Kacevaitė, g. 1923.
277. Sonia Kamberienė (Zaksaitė), Akivo ir Gitelės, g. 1904, namų šeimininkė, Maušo žmona.
278. Dvora Kamberytė, Maušo ir Sonios vaikas.
279. Abraomas Kaplanas, Natano ir Dobros, prekybininkas.
280. Abraomas Kaplanas, Nachumo ir Slavos (Lazerskytės) vaikas.
281. Šeindila Kaplanaitė, Nachumo ir Slavos (Lazerskytės) vaikas
282. Benjaminas Šmuelis Kaplanas, g. 1880, prekybininkas, Fridos (Kirštein) vyras.
283. Chaimas Aronas Kaplanas, g. 1890, verslininkas, Chienos (Tombank) vyras.
284. Chaja Kaplan, Barucho ir Entos (Zingerevičiūtės) vaikas.
285. Abraomas Kaplanas, Barucho ir Entos (Zingerevičiūtės) vaikas.
286. Sara Pesia Kaplanaitė, Barucho ir Entos (Zingerevičiūtės) vaikas.
287. Nachmanas Kaplanas, Barucho ir Entos (Zingerevičiūtės) vaikas.
288. Dvora Kaplanaitė, Izraelio ir Chanos vaikas.
289. Dobra Kaplanienė (Lebiš), Barucho ir Gitelės, Natano žmona.
290. Dovidas Kaplanas, Natano ir Dobros vaikas.
291. Izraelis Kaplanas, Natano ir Dobros (Leviaš) vaikas.
292. Hilelis Kaplanas, Natano ir Dobės vaikas.
293. Isaakas Kaplanas, g. 1892.
294. Isakas Kaplanas, Menachemo ir Beilos, g. Ariogaloje 1885, prekybininkas, Pesios (Goldberg) vyras.
295. Izraelis Kaplanas, prekybininkas, Chanos vyras.
296. Jenta Kaplanienė (Zingerevičienė), Zalmano ir Chajos, g. Joniškyje 1911, Isaako žmona.
297. Geršonas Kaplanas, Jankelio ir Rachelės (Dembos), g. 1887, vedęs.
298. Henė Kaplanienė (Tac), Maušos ir Fridos, g. 1890, Henės žmona.
299. Henė Kaplanas, Leibo ir Rezės vaikas.
300. Henė Kaplanienė, Izraelio žmona.
301. Dvora Kaplanaitė, Henės ir Henės (Tac) vaikas.
302. Hilelis Kaplanas, Tovos.
303. Hiršas Davidas Kaplanas, Leibo, g. 1882, metalo apdirbėjas, Chajos (Glago) vyras.
304. Leibas Arijus Kaplanas, Abraomo ir Mošės, g. 1857, prekybininkas, našlys Etos.
305. Liba Aiva Kaplanienė (Mar), Zivo žmona.
306. Liba Kaplanienė, Maušos ir Minos, g. Šeduvoje 1886, namų šeimininkė, Volfo žmona.
307. Nachumas Kaplanas, Isaako ir Pesios, g. 1913, prekybininkas, Slavos (Lazarskytės) vyras.

308. Pesi Kaplanienė (Goldberg), Nachmano ir Zyslos, g. 1885, namų šeimininkė, Isaako žmona.
309. Ralė Kaplanaitė, Jankelio ir Rachelės (Dembos), ištekėjusi.
310. Rabinas Baruchas Raubenas Kaplanas, Isaako ir Pesios, g. 1907, prekybininkas, Entos (Zingerevič) vyras.
311. Rabinas Volfas Zivas Kaplanas, Faivelio ir Lėjos, g. Lenkijoje 1884, mokytojas, Libos (Mer) vyras.
312. Roza Kaplanienė (Kaplinskaitė), Maušos ir Chumos, g. 1907, vaikų darželio auklėtoja, Josifo žmona.
313. Baila Rachelė Kapulskienė, g. 1880, namų šeimininkė, ištekėjusi.
314. Benjaminas Benišas Karabelnikas, Herzelio ir Osnos, g. Ariogaloje 1891, kepurininkas, Ciporos vyras.
315. Rafaelis Karabelnikas, Benišo ir Ciporos, g. 1916, vedęs.
316. Mirjam Karabelnikaitė, Benišo ir Ciporos, g. 1919.
317. Cipora Karabelnikaitė, Rafaelio, vaikas.
318. Iseris Karabelnikas, Benjamino ir Ciporos vaikas.
319. Sara Karabelnikaitė, Benjamino ir Ciporos vaikas.
320. Chaimas Mauša Karnovskis, Natano ir Esteros, g. 1896, prekybininkas, Chanos (Vinik) vyras.
321. China Karnovski (Vinik) Isaako ir Pesios, siuvėja.
322. Isaakas Karnovskis, Chaimo ir Chinos, g. 1934.
323. Estera Karnovski, Chaimo ir Chinos, g. Tel Avive 1929.
324. Juda Kelmanas, Chaimo ir Rachelės, batsiuovys, Altos vyras.
325. Alta Kelmanienė (Barkon) Izraelio ir Rachelės, Jehudos žmona.
326. Jankelis Kerbelis, Barucho, vedęs.
327. Jentė Kilmanienė (Kaplanaitė), Isako ir Pesios, g. Ariogaloje 1916, siuvėja, Izraelio žmona.
328. Dina Kiršenbaumaitė, Jahudos ir Chanos.
329. Jahuda Kiršenbaumas, Maušos, g. Rumunijoje 1892, kepėjas, Chanos (Melamdovič) vyras.
330. Natanas Knebelis, Šmuelio ir Dvoros, g. Zapyškyje 1914, kepėjas, Rivkos (Zolinaitės) vyras.
331. Sulamita Knebelytė, Natano ir Rivkos (Zolinaitės), vaikas.
332. Riza Knebel.
333. Rivka Kompinskienė (Fleišer) Maušos ir Batios, namų šeimininkė, ištekėjusi.
334. Jafė Kompinskytė, Zeracho ir Rivkos, g. 1923.
335. Zerachas Kompinskis, Šlomo ir Lėjos, prekybininkas.
336. Eliahu Kompinskis, Zeracho ir Rivkos, g. Latvijoje 1927.

337. Faibušas Krameris, Abos ir Gutos, g. 1883.
338. Feiga Krukienė (Prussak), Iciko, g. 1880, našlė Lazerio.
339. Šloma Kušelevskis, prekybininkas, Lėjos vyras.
340. Lėja Kušelevičienė, g. 1880, namų šeimininkė.
341. Zerakas Kušelevskis, Nekhemijaus ir Hinos, g. Girkalnyje 1900, prekybininkas.
342. Dvora Lėja Kušeliene, Maušos, g. 1875, namų šeimininkė, našlė.
343. Leizeris Kušnerovičius, g. 1923.
344. Chenė Chona Lakovskienė, Maušos ir Chanos, g. 1880, Jerachmelio.
345. Simonas Leibošicas, Abos, g. 1900, laikrodininkas, Eigos vyras.
346. Eiga Leibošicienė (Rafalovič), Arijaus ir Dinos, g. 1897, namų savininkė, ištekėjusi.
347. Dina Leibošicaitė, Eigos (Rafalovičiūtės) vaikas.
348. Aba Arie Leibošicas, Eigos (Rafalovičiūtės) vaikas.
349. Josifas Leibovičius, farmacininkas, Esteros vyras.
350. Mordechajus Maksas Leibovskis, Maušos ir Mirjam, g. 1875, darbininkas, Chajos (Šneiderovič) vyras.
351. Mirjam Lemovič, Simono ir Rozos.
352. Rivka Lemovič, Simono ir Rozos.
353. Reizilė Lerner (Jozelevič), Cvi ir Rivkos, g. Nemarkščiuose, Meiro žmona.
354. Borisas Levy, Adolfo ir Katios, moksleivis.
355. Sonia Šeina Levienė, (Kadušinaite), Salomo ir Chajos, g. 1900, namų šeimininkė, Natano žmona.
356. Lėja Levienė (Levytė), Adolfo ir Katios, g. 1921, Boriso žmona.
357. Katia Levienė, namų šeimininkė, Adolfo žmona.
358. Mulikas Levy, Adolfo ir Katios, darbuotojas, vedęs.
359. Natanas Levy, Makso ir Anos, g. Šiauliuose 1889, fizikas, Sonios vyras.
360. Maksas Levy, Šimšono ir Rivkos, g. 1860, advokatas, Anos/Niutos vyras.
361. Adolfas Levy, Makso ir Anos, teisininkas, Katios vyras.
362. Elinka Levy, Natano ir Sonios, g. 1924, moksleivis.
363. Rivka Levijas/Lebiš, Šmuelio ir Jantos, g. 1917.
364. Pesia Levijas/Lebiš, Barucho ir Tobos, g. 1900.
365. Jona Levijas/Lebiš, Šmuelio ir Belos, g. 1926.
366. Cvi Hiršas Levinas, Eliziejaus ir Jochevelės (Gadan), jašivos mokinys.
367. Isakas Levinas, Eliziejaus ir Jochevelės (Gadan).
368. Elizejus Levinas, Jochevedos (Gadan) vyras.
369. Mauša Levinas, Eliziejaus ir Jochevelės (Gadan).
370. Peselė Pesla Levinas/Levijus, Barucho ir Gitelės, namų šeimininkė.
371. Šalomas Levinas, Judelio ir Chasios (Lifšic), g. 1925.

372. Rachelė Lėja Levin, g. 1909.
373. Chasia Leviniėnė (Lifšic), g. 1903, namų šeimininkė, Judelio žmona.
374. Jocheveda Estera Levinienė (Gadan), Dovo ir Rivkos, bakalėjininkė, Eliziejaus žmona.
375. Ina Levinson, paauglė.
376. Leiba Levinson, g. 1915.
377. Šmuelis Levis, Barucho ir Gitelės (Gutl), 1885, sąskaitininkas, Beilos (Lurje) vyras.
378. Baruchas Levis, Šmuelio ir Beilos, g. 1932.
379. Jona Levytė, Šmuelio ir Beilos, g. 1924.
380. Beila Levienė (Lurje), Jono ir Lėjos, g. 1890, namų šeimininkė, Šmuelio žmona.
381. Zusmanas Levitanas, Minos, parduotuvės savininkas, Rivos vyras.
382. Benzionas Levitanas, Jakobo ir Chajos, g. 1905, prekybininkas, Dvoros (Nechamovičiūtės) vyras.
383. Jakobas Volfas Levitanas, g. 1885, stambus pirklys, Chajos (Lifšic) vyras.
384. Senderas Levitanas, Jakobo ir Chajos, g. 1903.
385. Chajos Levitanienė (Lifšic), Arijaus ir Rachelės, g. 1885, namų šeimininkė, Jakobo žmona.
386. Dvora Levitanienė, Jakobo ir Chajos, g. 1908, namų šeimininkė, ištekJusi.
387. Dvora Levitanienė (Nechamovič), g. Jurbarke 1905, namų šeimininkė, Benziono žmona.
388. Rachelė Lėja Levitanienė (Zilberštein), Eidos, g. 1896, ištekJusi.
389. Šmuelis Levijas, Barucho ir Tovos, g. 1890.
390. Jona Levijas, Šmuelio ir Belos vaikas.
391. Baruchas Levijas, Šmuelio ir Belos vaikas.
392. Mina Levnerienė, g. 1870, Chaimo žmona.
393. Nechema Levner, Chaimo ir Mina, g. 1894.
394. Simonas Levneris, Chaimo ir Mina, g. 1908.
395. Chaimas Binas Levneris, g. 1868, Minos vyras.
396. Reičel Levnerinienė, g. 1898, Nechemos žmona.
397. Mejeris Levneris, Chaimo ir Mina, g. 1901, Reičelės vyras.
398. Leibkė Aris Levneris, Meiro ir Reičelės, g. 1932.
399. Velfkė Zevs Levneris, Meiro ir Reičelės, g. 1930.
400. Mejeris Levneris, g. 1903.
401. Nochemas Levneris, g. 1905.
402. Mauša Levneris, Nechemo ir Reičelės, g. 1929.
403. Basia Levnerytė, Nechemo ir Reičelės, g. 1932, mokinė.
404. Goldė Levnerytė, Meiro ir Reičelės, g. 1934.

405. Rochelė Levnerytė, Nechemo ir Reičelės, g. 1925.
406. Reičelė Levnerienė (Loselevič), Cvi ir Rivkos, g. Nemakščiuose, Meiro žmona.
407. Liuba Levnerienė (Sudarsky), Josifo ir Nechamos, g. Kaune 1900, Isako žmona.
408. Lėja Levnerytė, Isako ir Liubos (Sudarsky), g. 1923.
409. Matlė Levnerytė, Isako ir Liubos (Sudarsky), g. 1921.
410. Isakas Leiba Levneris, prekybininkas, Liubos (Sudarsky) vyras.
411. Kreina Lichtenšteinienė (Šlomovič), Leibos 1894, prekybininkė, Chaimo žmona.
412. Johevedas Lichteris, Cadoko ir Saros, g. Šiluvoje 1912, gyveno Betygaloje.
413. Abraomas Lifšicas, Šimono, g. 1890, ritualinis skerdikas, Etelės vyras.
414. Rachilė Olga Lifšicienė (Davidovič), Isako, g. 1897, namų šeimininkė, Simono žmona.
415. Golda Lifšicienė, Jakobo ir Feigos, g. 1906, namų šeimininkė, Šlomo žmona.
416. Israelis Lifšicas, Jakobo ir Feigos, g. 1910, verslininkas, Chasios vyras
417. Šimonas Lifšicas, Jakobo ir Feigos, g. 1902, verslininkas, Taibos vyras.
418. Jenta Liuba Lipkinienė (Blecherytė), Chano ir Breinos, g. 1923, namų šeimininkė, Zeligo žmona.
419. Zelig Lipkinas, g. 1921, siuvėjas, Liubos (Blecherytės) vyras.
420. Sofija Liovinsonienė (Gollom), g. 1861.
421. Bracha Losienė, Cvi ir Ricos, g. 1885, mokytoja, ištekėjusi.
422. Dvora Ludginienė (Rozenfeld), Feigos ir Markuso, Orko žmona.
423. Aronas Ludginas, Elijahu ir Saros, g. 1912, siuvėjas, Dvoros (Rozenfeld) vyras.
424. Alteris Albertas Lurje, Jono ir Lėjos, g. 1885, tarnautojas, Dvoros (Fridman) vyras.
425. Dvora Lurjienė (Fridman), Zyslo ir Saros, g. Vilniuje 1888, namų šeimininkė, Alterio žmona.
426. Gitel Lurjienė (Fridman), Zyslo ir Saros, g. 1900, parduotuvės savininkas, Michelės vyras.
427. Michaelis Lurje, Barucho ir Rachelės, g. 1903, vairuotojas, Gitelės (Fridman) vyras.
428. Mauša Lurje, Barucho ir Hošės, g. 1910, mechanikas.
429. Pelva Lurje, Barucho, g. 1996, mechanikas, Sonios vyras.
430. Rachelė Roza Lurje, Motelio ir Dinos, g. 1889, namų šeimininkė.
431. Sara Lėja Lurjytė, Michaelio ir Gitelės (Fridman), g. 1939.
432. Zyslas Baruchas Lurje Michaelio ir Gitelės (Fridman), g. 1940.
433. Sara Macherytė, Isako ir Dobros, g. 1911, siuvėja.
434. Chaimas Macheris, Isako ir Dobros, g. 1910, prekybininkas.
435. Jakobas Macheris, Isako ir Dobros, g. 1912, viršutinių rūbų sukirpėjas-siuvėjas.
436. Abraomas Macheris, Isako ir Dobros, g. 1923.
437. Icikas Aronas Macheris, Feibišo ir Esteros, g. Betygaloje 1890, prekybininkas, Juzefos vyras.

438. Benzelis Magiliauskas, Leibos ir Taubos. g. 1889, Mašos vyras.
439. Jakobas Malas, Elijahu ir Chavos, g. 1885, valstietis, Mirjam vyras.
440. Šifra Malytė, Jakovo ir Mirjam, g. 1926.
441. Estera Malytė, Jakovo ir Mirjam, g. 1928.
442. Lijonas Mankovskis, Josifo, g. 1880, našlys.
443. Sara Marijampolskienė (Blochaitė), Nachumo ir Frumos, g. 1904, dantų gydytoja, Gicelio žmona.
444. Cilė Markovičienė, Davido ir Genės, g. Viduklėje 1900, ūkininkė, ištekėjusi.
445. Sara Markovičiūtė, Cilės vaikas.
446. Mauša Markovičius, Cilės vaikas.
447. Abraomas Mejerovičius, g. 1904, prekybininkas, Chajos vyras.
448. Benjaminas Mejerovičius, Abraomo ir Chajos vaikas.
449. Chaja Mejerovičienė, g. Vengrijoje 1908, Abraomo žmona.
450. Cipora Mejerovičiūtė, Abraomo ir Chajos vaikas.
451. Šeina Mejerovičius, Abraomo ir Chajos vaikas.
452. Etilė Mejerovičiūtė, Abraomo ir Chajos vaikas.
453. Mirjam Melienė, g. Radviliškyje 1887, namų šeimininkė, Jakobo žmona.
454. Šifra Melaitė, Jakobo ir Mirjam, g. 1926.
455. Estera Melaitė, Jakobo ir Mirjam, g. 1928.
456. Chenė Melamdovičienė (Levin), Barucho ir Gitelės, namų šeimininkė, Chaimo žmona.
457. Chaimas Melamdovičienė, g. Ariogaloje 1900, prekybininkė, Chinos žmona.
458. Rivka Melamdovičiūtė, Chaimo ir Chinės (Levin) vaikas.
459. Izraelis Melamdovičius, Chaimo ir Chinės (Levin) vaikas.
460. Baruchas Melamdovičius, Chaimo ir Chinės (Lebiuš) vaikas.
461. Nechama Melamdovič, g. 1904.
462. Aronas Melas, Jakobo ir Mirjam, g. 1912.
463. Benzijonas Melas, Jakobo ir Mirjam, g. 1920, jašivos mokinys.
464. Hilelis Melas, Jakobo ir Mirjam, g. 1924, jašivos mokinys.
465. Mauša Melas, Jakobo ir Mirjam, g. 1918, pašto tarnautojas.
466. Chaimas Melas, Jakobo ir Mirjam, g. 1916, pašto tarnautojas
467. Eilijanu Melas, Jakobo ir Mirjam, g. 1922, jašivos mokinys.
468. Faivišas Melas, Juditos, g. 1859, našlys.
469. Josifas Melas, Jakobo ir Mirjam, g. 1914, fotografas.
470. Zislas Mendelevičius, Davido ir Henės (Kaplan) vaikas.
471. Henė Mendelevičienė (Kaplan), Isako ir Pesios, g. Ariogaloje 1912, namų šeimininkė, Davido žmona.

472. Chaja Mešakirienė (Tac), Šlomo ir Rivos, g. 1902, namų šeimininkė, Mendelio žmona.
473. Sara Mesigalytė, Benziono ir Idos (Grinštein) vaikas.
474. Lea Mesigalytė, Benziono ir Idos (Grinštein) vaikas.
475. Ida Mesigalienė (Grinštein), Chamos ir Rivkos, g. 1907, siuvėja.
476. Chaja Mesigalytė, Benziono ir Idos (Grinštein) vaikas.
477. Cvi Milch Milek, Pesios vaikas.
478. Joselis Mileris, g. 1901.
479. Aronas Pincus Milinmeisteris, Elchano ir Itos (Sandler), g. 1901, siuvėjas, vedęs.
480. Necha Millner, g. 1923.
481. Chaja Rachelė Milnerienė, Jachelio ir Batios, g. 1899, siuvėja, Jakobo žmona.
482. Rivka Miselevič, Nisono ir Pesios.
483. Nisonas Miselevičius, pirklys, 62 m.
484. Benzionas Mogilevskis, prekybininkas, Mašos (Grad) vyras.
485. Lėja Mordelienė (Shein), Jakobo ir Drobos (Heinovič), g. 1884, namų šeimininkė, Isako žmona.
486. Chaja Riva Mošienė, Šalomo ir Chasios, g. 1888, namų šeimininkė, Izraelio žmona.
487. Chasia Moišytė, g. 1900.
488. Ginda Murnikienė (Samsanovič), Juozapo ir Chajos (Paglin), g. 1898, Maušos žmona.
489. Pera Muzikanskienė, Chaimo, g. 1880, prekybininkė, našlė.
490. Genia Nalickienė/Galickienė (Lifšic), Jakobo ir Feigos, g. 1907, Išajahu žmona.
491. Isidorius Isakas Novickis, Maušos ir Bliumos, g. 1872, pramonininkas, Rachelės (Buchman) vyras.
492. Chasia Ofsevičienė, Maušos ir Chajos, g. 1913, namų šeimininkė, ištekėjusi.
493. Mirjam Okalinskienė, Josifo, Abnerio žmona.
494. Toibė Okuraitė, Zalmano ir Masios, g. 1914.
495. Sara Okuraitė, Zalmano ir Masios, g. 1916.
496. Jakobas Okuras, Zalmano ir Masios, g. 1920.
497. Natanas Okuras, Natano ir Masios, g. 1922.
498. Juda Okuras, Zalmano ir Masios, g. 1918.
499. Zalmenas Okuras, g. 1890, prekybininkas, Masios vyras.
500. Mosija Masia Okurienė, g. 1893, Zalmano žmona.
501. Judelis Olsvangas, Elijahu ir Mirjam, g. 1938, vaikas.
502. Bobalė Olsvangas, Jahudos ir Lėjos, g. 1912.
503. Slata Ovtšinskienė, g. 1874, Leono žmona.
504. Benzionas Palunskis, Helmano ir Chajos, g. 1880, malūnininkas, Minos (Ludilevski) vyras.

505. Anna Pavarienė (Beruskin), Benjamino, g. 1898, ištekėjusi.
506. Hilelis Perlovas, Elazaro ir Rozos, g. 1911, prekybininkas, Bertos (Blumental) vyras.
507. Berta Perlovienė (Blumental), Cvi ir Esteros, g. 1904, prekybininkė, Hilelio žmona.
508. Gilelis Perlovas, Eliezieriaus ir Rozos, g. 1911, Bertos (Blumentalytės) vyras.
509. Cvi Perlovas, Hilelio ir Bertos (Blumentalytės) vaikas.
510. Mera Šeina Polunskienė (Bloch), g. Kelmėje, namų šeimininkė, Arie žmona.
511. Rachelė Polunskytė, Abraomo ir Feigos (Bloch), g. 1934.
512. Liusia Polunskytė, Abraomo ir Feigos (Bloch), g. 1924.
513. Abraomas Polunskis, Urio ir Merės (Belul), g. 1895, batsiuovys, Feigos vyras.
514. Ida Polunskytė, Abraomo ir Feigos (Bloch), g. 1921, studentė.
515. Feiga Polunskienė (Bloch), Mire (Blum), g. 1900, Abraomo žmona.
516. Josifas Poselis, Abraomo ir Glikės, teisininkas (advokatas).
517. Paja Pulerevičienė (Heinovič), g. 1895, namų šeimininkė, Tuvijo žmona.
518. Estera Rabinovičienė (Šugam), Maušos ir Taibos, g. 1892, namų šeimininkė, Leibos žmona.
519. Maušas Aronas Rabinovičius, Nechamos, prekybininkas, Nechamos vyras.
520. Chaja Zelda Rabinovičiūtė, Maušos ir Nechamos, vaikas.
521. Josifas Rabinovičius, Maušos ir Nechamos, vaikas.
522. Henė Rabinovičienė (Čerulski), Maušos ir Nechamos.
523. Liza Rabinovičienė, Hiršo ir Saros, ištekėjusi.
524. Beila Golda Ratmanienė (Sidelsky), Ruveno ir Esteros, g. 1902, Abraomo žmona.
525. Michelis Ratmanas, Zeliko, g. Krekenavoje 1890, prekybininkas, Cilės (Tac) vyras.
526. Cilė Ratmanienė, Michaelio žmona.
527. Mauša Ratmanas, Michaelio ir Cilės (Tac), vaikas.
528. Cvi Hiršas Rivkinas, Maušos ir Saros (Taubės), g. 1920.
529. Motkė Rivkinaitė, Maušos ir Saros (Taubės), g. 1925.
530. Rivkė Rivkinaitė, Maušos ir Saros (Taubės), g. 1923.
531. Bela Ripšienė (Zorfass), g. 1886, Lazaro žmona.
532. Vera Rogalinienė (Kirkel), g. 1900, Majerio žmona.
533. Frida Rolšeiniene (Diamant), Josifo ir Saros, g. 1892, Arono žmona.
534. Rachelė Rizl/Rom (Blecher), Hiršo ir Dvoros (Bloch), g. 1870.
535. Izaokas Pesachas Roz, Jašua ir Chajos, g. 1882, prekybininkas, Basios (Levin) vyras.
536. Sara Rotštainienė, Chajos, g. Vilniuje 1915, namų šeimininkė, Benjamino žmona.
537. Giršas Rotštainas, Benjamino ir Saros, vaikas.
538. Meirė Rotštainaitė, Benjamino ir Saros, vaikas.
539. Benjaminas Rotštainas, Giršo ir Rachelės, elektrikas, Saros vyras.
540. Gita Rozenbergienė (Lifšicaitė) Jakobo ir Feigos, g. 1910, namų šeimininkė.

541. Samuelis Rozenblumas, Cecilijos vyras.
542. Cecilija Rozenblumienė (Drapkin), g. Rusijoje, Samuelio žmona.
543. Motelis Rozenfeldas, Feigos ir Marko, kirpėjas, Šaikės vyras.
544. Beila Rozenfeldaitė, Feigos ir Marko.
545. Feiga Rozenfeldienė, Benziono ir Rachelės, g. 1898, namų šeimininkė, Marko žmona.
546. Beila Rozenfeldaitė, Feigos ir Natano.
547. Motelis Rozenfeldas, Feigos ir Natano, g. 1917, kirpėjas, vedęs.
548. Morisas, Mosėjas Rubiņšteinas, Elijaus ir Lėjos, g. 1890, fotografas, Rozos (Bloch) vyras.
549. Roza Rubiņšteinienė, g. 1898, Moriso žmona.
550. Chaimas Rubiņšteinas, Moriso ir Rozos, g. 1922.
551. Judita Šeinė Rubiņštein, Jechezelio ir Bilhos, g. Ukrainoje 1900, namų šeimininkė.
552. Jošua Rubiņšteinas, Maušos ir Chajos, g. 1895.
553. Chava Rubiņšteinaitė, Jošua ir Šeindilės, g. 1926.
554. Elijus Alia Rubiņšteinas, Šmuelio ir Raselės, g. 1851, Chajos (Levijos) vyras.
555. Jašua Rubiņšteinas, g. Lenkijoje 1899, laikrodininkas, Šeindilos vyras.
556. Sara Rubiņštein, Elijaus ir Lėjos, 1904.
557. Gitelė Rubiņšteinaitė, Elijaus ir Lėjos, g. 1902.
558. Gertruda Rubiņštein, Elijaus ir Lėjos, g. 1892.
559. Eliahu Rubiņšteinas, Šmuelio ir Raisalės, g. 1864.
560. Sara Rubiņštein, Elijahu ir Lėjos, g. 1894.
561. Motka Rubiņšteinaitė, Jehošujos ir Juditos, g. 1925.
562. Šeindla Judita Rubiņšteinienė, g. 1901, Jahošua žmona.
563. Giršas Salmatas, g. 1870, verslininkas, Saros vyras.
564. Isakas Salmatas, Giršo ir Saros, g. 1904, knygrišys, vedęs.
565. Sara Salmatienė g. 1877, namų šeimininkė.
566. Isakas Sanderis, Maušos ir Zeldos, g. 1913, Rachmos vyras.
567. Rubenas Sanderis, Maušos ir Rivos, g. 1908.
568. Izraelis Sandleris.
569. Falla Sandlerienė, ištekėjusi.
570. Ella Sandler.
571. Motelis Maksas Sandleris.
572. Riveka Savičienė (Jafė), Pincho, Solomo žmona.
573. Estera Segalienė (Kalner), Abraomo ir Alos, g. 1901, namų šeimininkė, Aiziko žmona.
574. Matju Segalis, Goldos vyras.
575. Mauša Sendmanas, Abo ir Pesios, Chajos vyras.

576. Lialka Sensov.
577. Bila Sensov.
578. Chana Sevalovičienė, Jahudos ir Perelės, g. Varniuose 1909, siuvėja, ištekėjusi.
579. Jahuda Sevalovičius, Chanos vaikas.
580. Estera Sidelsky, g. 1874.
581. Mauša Mauricas Beris Sidelskis, Ruvelio ir Esteros, g. 1906.
582. Zisilis Silberšteinas, viršutinių rūbų sukirpėjas-siuvėjas, Menuchos (Segalytės).
583. Lotta Smerkovičienė, Zelmano ir Pninos, g. 1880, namų šeimininkė, Pincho žmona.
584. Mirjam Smerkovičienė (Zivaitė), Ulriko ir Bertos, g. 1912, farmacininkė, Zalmano žmona.
585. Bracha Sokolovski, Chaimo ir Rivkos g. Lenkijoje 1901, namų šeimininkė, Lipo žmona.
586. Etilė Srolovičienė (Tacaitė), Šliomos ir Rivos, g. 1905, namų šeimininkė, Izraelio žmona.
587. Braindė Stalevičienė (Zolinitė), Zivo ir Nechamos, g. 1906, Isako žmona.
588. Jašua Stalevičius, Isako ir Breinos (Zolinitės) vaikas.
589. Isakas Stalevičius, Dvoros, g. 1904, tarnautojas, Breinos (Zolinitės) vyras.
590. Isakas Stalevičius, Isako ir Breinos (Zolinitės) vaikas.
591. Abraomas Stoliaris, Menuchos (Jozelit) vyras.
592. Menucha Stoliarienė, Abraomo and Reizilės, g. Jurbarke, Abraomo žmona.
593. Chaja Šajevičienė (Kušelevski), Nechemo ir Chajos, namų šeimininkė, Leizerio žmona.
594. Ruvenas Šajevičius, Leizerio ir Chajos (Kušelevski) vaikas.
595. Leiba Nechemia Šajevičius, Leizerio ir Chajos (Kušelevski) vaikas.
596. Leizeris Šajevičius, Chajos (Kušelevski), g. Eržvilke, bakalėjininkas.
597. Davidas Šapiras, Jozefo ir Zeldos, g. 1885, prekybininkas, Rachelės (Faifmacher) vyras.
598. Dora Liba Šapiro (Braudė), g. 1874.
599. Basia Šarfinovičienė (Kogen), g. 1907, tarnautoja, Josifo žmona.
600. Idel Šarkovičius, Kunos, g. 1899, prekybininkas, vedęs.
601. Jakobas Elizieris Šmulovslis, Abraomo, g. 1885,
602. Mina Šmulovskienė, g. Jurbarke 1875, namų šeimininkė, Elijanu žmona.
603. Elijanu Šmulovskis, Abraomos, g. 1875, skardininkas, Minos vyras.
604. Feiga Šmuklerienė (Kaplan), Isako ir Pesios, g. Ariogaloje, namų šeimininkė, Meiro žmona.
605. Jakobas Šmukleris, Meiro ir Feigos (Kaplan) vaikas.
606. Šeina Šmuklerytė, Meiro ir Feigos (Kaplan) vaikas.
607. Batia Šmitienė (Idelovičiūtė), Mordekajaus ir Saros, g. 1899, ištekėjusi.

608. Meiras Šmulauskas, Gitos (Flaks) vyras.
609. Gita Šmulovskienė (Flaks), Maušos ir Hanos, namų šeimininkė, Meiro žmona.
610. Šlioma Šneideris, Lipo, g. 1910, vedęs.
611. Rachelė Šneiderienė, g. 1883, Iciko žmona.
612. Icikas Šneideris, g. 1883.
613. Leibelis Šneideris, Lipo, g. 1916.
614. Davidas Šneideris, Lipo, g. 1912.
615. Šeina Šneiderytė, Iciko ir Rachelės, g. 1917.
616. Jakobas Šneideris, Lipo, g. 1914.
617. Eliziejus Šneideris, g. 1910.
618. Lipas Šneideris, g. 1885.
619. Cipora Fania Šneiderienė (Indihšteinaitė), Davido ir Chajos (Kopelov), g. 1914, buhalterė, Chaimo žmona.
620. Hena Šneider, Iciko ir Rachelės, g. 1915.
621. Alte Šneideris, Lipo, g. 1885.
622. Icakas Šneideris, Šliomos ir Saros, g. Viduklėje 1897, Rachelės vyras.
623. Lipas Šneideris, Šliomos ir Saros, g. Viduklėje 1896, Altos vyras.
624. Rachelė Šneiderienė (Pres), Dinos, g. Viduklėje, Davido žmona.
625. Isakas Šneider, Šliomos ir Saros, g. Viduklėje, Rachelės vyras.
626. Fania Cipora Šneiderienė (Indichštein), Davido ir Chajos, g. 1914, tarnautoja, Chaimo žmona.
627. Idelis Leibas Šteinas, Pincho ir Lėjos, g. 1889, batsiuovys, Albertinos (Bigard) vyras.
628. Teibelė Šugamaitė, Izraelio ir Sonios, g. 1934.
629. Sonia Šugamienė, g. 1888, namų šeimininkė, Izraelio žmona.
630. Josifas Šugamas, Izraelio ir Sonios, g. 1928.
631. Šugamas, Izraelio ir Sonios, g. 1930.
632. Šugamas, Jakobo, g. 1937.
633. Šugamienė, g. 1895, n amų šeimininkė, Jakobo žmona.
634. Beila Šugamienė, Maušos ir Taibos, g. 1888, ištekėjusi.
635. Cipora Lėja Šugamienė, Cvi ir Basios, g. Kelmėje, Jakobo žmona.
636. Cvi Šugamas, Jakobo ir Lėjos vaikas.
637. Dvora Šugam, Maušos ir Taibos, g. 1900.
638. Izraelis Sugamas/Šugamas, Maušos ir Taibos, g. 1886, banko tarnautojas, Sonios vyras.
639. Jakobas Sugamas/Šugamas, Maušos ir Taibos, g. 1890, prekybininkas.
640. Jakobas Šugamas, Davido, prekybininkas, vedęs.
641. Emanuelis Tacas, Geršono ir Rivkos, g. 1886, mėsininkas, Freidos (Kaplan) vyras.

642. Motelis Jakobas Tacas, Geršono ir Saros, prekybininkas, Toibės (Zusman) vyras.
643. Sara Tacaitė, Mordechajaus ir Taubos, g. 1912.
644. Zivas Tacas, Mordechajaus ir Taubos, g. 1910, tarnautojas.
645. Rivka Tacienė, Motelio ir Toibos (Zusman) g. 1908.
646. Zivas Tacas, Motelio ir Toibos (Zusman), g. 1910.
647. Geršonas Tacas, Zeliko ir Tovos, g. 1911, prekybininkas, vedęs.
648. Mordešajus Tacas, Zeligo ir Tovos, g. 1924.
649. Zeligas Tacas, Šlomo ir Rivkos, g. 1880, skerdikas, Tovos vyras.
650. Tova Tacienė, g. 1880, namų šeimininkė, Zeligo žmona.
651. Freida Tacienė (Kaplanaitė), Menachemo ir Beilos, g. Ariogaloje 1888, Emanuelio žmona.
652. Cvika Tacas, Leibos ir Idos, g. 1933.
653. Feiga Tacas, Leibos ir Idos, g. 1937.
654. Ida Tacienė, g. 1910, Caimo žmona.
655. Mauša Taičas, Israelio ir Rasilės, 1896, Juditos vyras.
656. Judita Taičienė, g. 1898, Maušos žmona.
657. Israelis Taičas, Maušo ir Juditos, g. 1922, studentas.
658. Abraomas Taičas, Maušo ir Juditos, g. 1924, moksleivis.
659. Rasilas Taičas, Maušo ir Juditos, g. 1926, moksleivis.
660. Charna Tamšienė (Levin), Šmuelio ir Reizelės, g. 1881, namų šeimininkė, Abraomo žmona.
661. Codikas Tanuras, Laikės vyras.
662. Chava Tasaitė, Šlomo ir Rivkos, g. 1916.
663. Feiga Tasienė, g. 1891, namų šeimininkė, Leibos žmona.
664. Beila Sara Tasienė, Leibilo ir Feigos, g. 1913, namų šeimininkė, Geršono žmona, žuvo Aušvice (Lenkija).
665. Geršonas Tasas, Aiziko ir Beilos, g. 1906, skerdikas, Beilos (Tacaitės) vyras.
666. Leibilas Tasas, Geršono ir Rivkos, g. 1891, skerdikas, Feigos vyras.
667. Šlioma Eisikas Tasas, Geršono ir Rivkos, g. 1883, skerdikas, Beilos (Kanterovič) vyras.
668. Baruchas Tasas, Emanuelio ir Freidos, g. 1912, ūkininkas, Pesios (Kaplanaitės) vyras.
669. Geršonas Tasas, Leibilo ir Feigos, g. 1918, prekybininkas.
670. Jakobas Tasas Teič, Leibilo ir Feigos, g. 1920, tarnautojas.
671. Sara Taubienė (Tacaitė), Maušos ir Freidos (Fridman), g. 1893, Azrielio žmona.
672. Pesia Taubaitė (Mel) Elijahu ir Chajos, g. 1889, Menachemo žmona.
673. Cipora Taubaitė, Menachemo ir Pesios, g. 1924.
674. Menachemas Taubas, g. Kėdainiuose 1887, prekybininkas, Pesios (Mel) vyras.

675. Josifas Taubas, Menachemo ir Pesios, g. 1920.
676. Davidas Taubas, Menachemo ir Pesios, g. 1916, prekybininkas.
677. Joeilis Taubas, Menachemo ir Pesios, g. 1914, prekybininkas.
678. Baunas Gerš Tėpenas, Abraomo, g. 1914.
679. Jona Tov Tobienė, Jakobo, g. 1895, Altės (Kaperčiuk) vyras.
680. Sofija Tubjanska (Lichter), Aiziko ir Doros, g. 1887, pianistė.
681. Cvi Vainbergas, Maušos ir Rivkos, g. 1887, ritualinis skerdikas.
682. Jakobas Šlomo Vainbergas, Ašero ir Rivkos, g. 1890, prekybininkas, Esteros vyras.
683. Gencelis Vaineris, Jakobo ir Dobės, g. Kėdainiuose 1907, Rebekos (Gardner) vyras.
684. Tatjana Vaškevičienė, slaugytoja, Nikolajaus žmona.
685. Lėja Vatin (Jerusalem), g. Raseiniuose, išteklėjusi.
686. Chaja Veicman (Gelis), Hiršo ir Henos, g. Nėmakšėiuose 1918.
687. Lėja Vinikienė, g. 1905, namų šeimininkė, Šmuelio žmona.
688. Šmuelis Vinikas, Isaako ir Pesios, g. 1896, parduotuvės savininkas, Lėjos vyras.
689. Isaakas Vinikas, Šmuelio ir Lėjos, g. 1934.
690. Dvora Vinikaitė, Šmuelio ir Lėjos dukra.
691. Mėna Vinikienė (Volfson), Ješua ir Chanos, g. Žagarėje 1890, namų šeimininkė, Mendelio žmona.
692. Noachas Vygodskis, g. 1896, žuvo Dachau (Vokietijoje).
693. Arje Leibas Veineris/Vineris, Michaelio ir Zlatos, g. 1914.
694. Juvalis Veisa, g. 1915, fotografas, Tamaros (Avner) vyras.
695. Pesė Vinikienė, išteklėjusi.
696. Adolfas Abraomas Vološinskis, Maušos, g. 1863, gydytojas, našlys (žmona Marija (Salmanovičutė)).
697. Cemachas Volpė, ūkininkas, visuomenininkas, Šifros vyras (našlys).
698. Benas Benzionas Zacheimas, Natano ir Sonios, g. 1910, knygrišys, vedęs.
699. Israel Zacharie, g. Lenkijoje 1890, parduotuvės savininkas, Mirjam (Chudin) vyras.
700. Merė Zacharienė (Chudin) Hiršo ir Saros, g. 1890, parduotuvės savininkė, Israelio žmona.
701. Hinda Zacharytė, Israelio ir Mirjam (Chudin) vaikas.
702. Bentzionas Zacheimas, buhalteris, Rachelės (Manheim) vyras.
703. Akiva Zachs, Josefo, g. 1875, prekybininkas, Gitelės vyras.
704. Gitel Zachs (Berman), Davido ir Bliumos, g. Lydyvėnuose 1875, namų šeimininkė, Akivo žmona.
705. Heizel Cvi Zachs, Akivos ir Gitelės, g. 1914, tarnautojas.
706. Abraomas Šmuelis Zaksas, vedęs.
707. Jakutelis Zaksas, Akivos ir Gitelės, g. 1920.
708. Akiwa Zaksas, g. 1890, prekybininkas, Gitelės vyras.

709. Ira Sara Zaksienė, Akivos ir Gitelės, g. 1917, prekybininkė, išteklėjusi.
710. Gitelė Zaksienė (Berman), Dovydo ir Bliumos, g. Lyduvėnuose 1896, prekybininkė, Akivos žmona.
711. Maša Blum Zilbergleit (Kirzner), Jakobo ir Chajos, g. 1886, pardavėja, Abraomo žmona.
712. Sofia Zilbermanienė, Maksimo, g. 1890, ikimokyklinio auklėjimo pedagogė, Ilja žmona.
713. Jakobas Zilbermanas, g. 1905, prekybininkas, Tobos vyras.
714. Toba Zilbermanienė, g. 1910, Jakobo žmona.
715. Lisa Ziman Ciman (Folk), Šimono, g. Rusijoje 1883, Grigorijaus žmona.
716. Jaša Ziman Ciman, Grigorijaus ir Lizos, g. Rusijoje 1914, studentas.
717. Maksas Ziman Ciman, Grigorijaus ir Lizos, vaikas.
718. Samona Ziman Ciman, Grigorijaus ir Lizos, g. Rusijoje 1909, studentė.
719. Toiba Ziskindovičienė (Bank), Maušos, g. 1880, Maušos žmona.
720. Meiras Zismanovičius, g. 1870, prekybininkas.
721. Sima Zismanovič, Meiro ir Anos.
722. Jechezelis Zivas, Icchako ir Šeinos, g. 1913, inžinierius, Esteros (Rolytės) vyras.
723. Davidas Zivas, Joselio, verslininkas, Rozos (Garbar) vyras.
724. Josifas Zivas, Iciko, 1900, prekybininkas, Basios (Frenk) vyras.
725. Touja Zivas, g. 1885.
726. Akiva Chaimas Zivas, Saros (Milkman), g. 1882, Marijos vyras.
727. Leiba Zivas, Tuvo ir Chasios, g. 1910.
728. Chasia Zivas, g. 1887.
729. Jakobas Zivas, g. 1891, prekybininkas, Chavos vyras.
730. Ickas Zivas, Akivo ir Marijos.
731. Šmariahu Zivaitė, Jakobo ir Chavos, g. 1914.
732. Jafa Šeina Zivaitė, Jakobo ir Chavos, g. 1920.
733. Frida Zivaitė, Tuvo ir Chasios, g. 1907.
734. Chava Zivienė, g. 1895, namų šeimininkė, Jakobo žmona.
735. Šeina Zivienė (Zusmanovič) Icchako, g. 1875.
736. Lėja Zolinaitė, Zivo ir Nechamos, g. 1900.
737. Asnė Zolinaitė, Zivo ir Nechamos g. 1895, Maušo žmona.
738. Brinzė Zolinaitė, Zivo ir Nechamos g. 1898, Isako žmona.
739. Estera Zolin.
740. Sachnė Zolin.
741. Dovydas Zolinas, g. 1880, fotografas.
742. Zalmanas Zolinas.

743. Mauša Zolinas.
744. Icikas Zolinas.
745. Jechezelis Zusmanovič (Ziv), Isako ir Šeidlos vaikas.
746. Leja Zusmanovičiūtė, Meiro ir Chanos, g. 1925, studentė.
747. Meiras Zusmanovičius, Zislo ir Libės, g. Gargžduose 1894, prekybininkas, Chanos vyras.
748. Sima Zusmanovičius, Meiro ir Jafos, 14 m. vaikas.

Žuvusiųjų sąrašai sudaryti remiantis db. Yadvashem.org.archyvais

<http://yvng.yadvashem.org/>

<http://yvng.yadvashem.org/index.html?language=ru>

Mokslinių tyrimų centre ir memoriale „Jad Vašem“ sunaikintųjų žydų tautybės gyventojų sąrašai Europoje nuolat pildomi ir tikslinami, todėl galimi netikslumai, kurie ateityje bus ištaisyti.

SANTRUMPOS

RKIM – Raseinių krašto istorijos muziejus
KAA – Kauno apskrities archyvas
KPC – Kultūros paveldo centras
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus
LLMA – Lietuvos literatūros ir meno archyvas
LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas
VU – Vilniaus universitetas

ABBREVIATIONS

RKIM – Raseiniai Regional History Museum
KAA – Kaunas County Archives
KPC – Cultural Heritage Centre
LCVA – Lithuanian Central State Archives
LYA – Lithuanian Special Archives
LLMA – Lithuanian Archives of Literature and Art
LVIA – Lithuanian State Historical Archives
LNM - National Museum of Lithuania

LITERATŪRA

1. Apžvalga. Kaunas, 1935 - 1938 m.
2. Atamukas S. Lietuvos žydų kelias. Nuo XIV amžiaus iki XX a. pabaigos. V., 1998.
3. Brigys Jonas. Pasistačius bendrą darbo tikslą : 1918–1940 m. Raseinių krašte veikusių draugijų, politinių, visuomeninių, ekonominių organizacijų sąvadas / – Raseiniai
4. Brigys J. Per Raseinių kraštą, UAB Žiburys, Raseiniai, 2003.
5. Daugis F. Žydai Lietuvos gyvenime. K., 1939.
6. „Diena“ 1936 08 23, Nr. 34, p. 8. „Iš senosios Žemaičių sostinės – Raseinių“.
7. Eidintas A. Lietuvos žydų žudynių byla. Vilnius, 2001.
8. Eidintas A. Žydai, Lietuviai ir Holokaustas. Vaga, 2001.
9. Girčys A. Nemaškščiai/ Naujasis lankas, K., 2010.
10. Holokaustas Žemaitijoje: Enciklopedinis žinynas / Aleksandras Vitkus, Chaimas Bargmanas. – Vilnius, 2016.
11. Janulaitis A. Žydai Lietuvoje. Bruožai iš Lietuvos visuomenės istorijos XIV–XIX a. Kaunas 1923 m.
12. Kobrovskis Laris. Viduklės aidai ir dvasia Amerikoje / – Pietų Karolina, 2014.
13. Kavaliauskas V. Lietuvos karžygiai. Vyties Kryžiaus kavalieriai (1918–1940), III t. K-L, V, Daigai, 2011.
14. Levin Dov. Trumpa žydų istorija Lietuvoje. Vilnius, 2000 m.
15. Lietuvos gyventojų genocidas, T.1, A-Ž. 1939-1941. V.1999.
16. Mano senelių ir prosenelių kaimynai žydai. Moksleivių darbų konkursas. V.2002.
17. Martinaitis, Marcelijus, Gyvenimas į priekį. Prisiminimų atšvaistai, Margi raštai, 2018.
18. Meilus E. Žemaitijos kunigaikštystės miesteliai XVII a. antroje pusėje – XVIII a. V., 1997
19. „Naujas rytas“ (Raseiniai) 1989-2018.
20. Raseinių krašto žydai : dokumentų ir straipsnių rinkinys / sudarytoja Lina Kantautienė ; redaktorė Lina Endrušaitytė. Vilnius : Kronta, 2004.
21. Vadovas po Lietuvą. Red. P.Barkauskas, A.Vabalas. K.,1938.
22. Vaivada V. Žemaitija XV-XVIII a., Žemaitijos istorija. Vilnius 1997.
23. Viduklė / sudarytojas Antanas Pocius; redaktorius Juozas Girdzijauskas. – Kaunas: 2002.
24. Užtupas V. Lietuvos spaustuvės. Vilnius: Vilniaus Užtupo leidykla, 1998.
25. Švietimo ministerijos žinios. 1932 m., Kaunas.
26. Буршадскіі С.А. Литовскіі евреі. С.-П. 1883.
27. Гуковскіі К. Описаніе Россіенскаго уѣзда. Ковна 1893.
28. Еврейская энциклопедія. Т. 3 - 13. С.-П. 1914.
29. Еврейская Старина. Научно-литературны сборникъ. Т. I-II. С.-П. [s.p.]
30. Опись документовъ Виленскаво Центральнаво Архива древних актовыхъ книгъ. В., 1903 – 1907, вып. 3-5.

Interneto ištekliai

<http://yvng.yadvashem.org/>

<http://manoraseiniai.lt/>

TURINYS / CONTENTS

Trumpa žydų istorija Raseinių krašte.....	10
A brief history of the life of Jews on the land of Raseiniai	11
1681 m. balandžio 12 d. Jono III privilegija Raseinių žydams.....	28
Jan III's privilege to the Jews of Raseiniai of 12 April 1681.....	29
Raseinių litvakų kasdienybės atspindžiai Chajeto Davydo Mošės memuaruose	34
Reflections on the daily life of the litvaks from Raseiniai in the memoirs of Mošė Davydas Chajetas	35
Žydų mokyklos Raseiniuose, Ariogaloje ir Nemakščiuose.....	50
Jewish schools in Raseiniai, Ariogala and Nemakščiai	51
Gimnazijos istorija.....	62
History of the Private Jewish Gymnasium of Raseiniai	63
Apie Raseinių krašto sinagogas, maldų namus, rabinus ir kitus tarnautojus.....	74
Synagogues and rabbis	75
Žydų bendruomenių tarybos.....	90
Jewish community councils.....	91
Raseinių fotografai.....	94
Photographers of Raseiniai	95
Spaustuvės ir spaustuvininkai.....	100
Printing houses and their owners	101
Spaustuvės savininko, visuomenininko Šliomos Salomono Kadušino šeima.....	104
Family photograph of Šliomas Salomonas Kadušinas.....	105
Vaistinės ir vaistininkai.....	108
Pharmacies and pharmacists	109
Labdaros ir politinės organizacijos bei draugijos	112
Charitable and political organisations and societies	113
Žydų kariai.....	118
Union of Jewish soldiers	119
Volfas Kaganas	122
Volfas Kaganas	123
Ugniagesių draugijų istorija ir veikla	124
History and activities of firefighter societies	125
Pirmoji sovietinė okupacija.....	130
First Soviet occupation	131
Pokalbis apie holokaustą	138
The Holocaust in Raseiniai Region	139
Holokaustas.....	142

The Holocaust in Raseiniai Region	143
Revekos Levy šeimos likimas.....	162
Fate of Reveka Levy's family	163
Betygalos žydų likimai	168
Fate of the Jews of Betygala.....	169
Rokala.....	178
Rokala.....	179
Chucko Volpės laiškas	182
Tsemach Volpe & sons	183
Gardinskio ir Brozerio šeimos iš Raseinių / Janine Stein	186
Gardinskis and Brozeris family story / Janine Stein	187
Senosios žydų kapinės.....	190
Old Jewish cemeteries.....	191
Žydų laidojimo chevra kadiša draugija ir kitos labdaringos organizacijos	
Raseinių krašto miesteliuose XIX a. I pusėje / Jonas Brigys	194
History of the Jewish burial society hevra kaddisha / Jonas Brigys.....	195
Raseiniai / N. Ben Chaimas.....	200
Raseiniai / N. Ben Chaimas.....	201
Raseinių r. Ariogalos gimnazijos Tolerancijos ugdymo centras / Rasa Zakaitė.....	204
Tolerance Centre of Ariogala Gymnasium of Raseiniai Region / Rasa Zakaitė	205
Pažintinė ekskursija	
„Žydų kultūros ir holokausto pėdsakai Ariogaloje“ / Rasa Zakaitė.....	208
Tour 'Traces of Jewish culture and the Holocaust in Ariogala' / Rasa Zakaitė	209
Raseiniai – Žemaitijos Jaruzalė / Zmitra Arnas	212
Raseiniai – Jerusalem of Samogitia / Arnas Zmitra	213
Lietuvos žydų gelbėtojai Raseinių krašte	222
Saviours of Lithuanian Jews in Raseiniai Region	223
Raseinių krašto istorinės nuotraukos.....	234
The historical photos of Raseiniai region.....	234
Raseinių rajone gyvenusių ir žuvusių holokausto (1941–1944) metais asmenų sąrašai	239
Lists of persons who lived in Raseiniai Region and perished during the Holocaust (1941-1944).....	239
Santrumpos	268
Abbreviations.....	268
Literatūra	269

Lina Kantautienė

RASEINIŲ KRAŠTO ŽYDAI. GYVENIMAI IR LIKIMAI
RASEINIAI REGION JEWS. THEIR LIVES AND FATES

Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2018. 272 p., iliustr.

Knyga skirta holokausto aukų atminimui. Čia rasite Raseinių krašto žydų bendruomenių veiklos ir atskirų šeimų likimų istorijas, jų indėlį į Lietuvos valstybės kūrimą. Leidinys skirtas Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui.

Redaktorė Kristina Dregval

Vertėja Diana Guogienė

Anglų kalbos redaktorė Siobhan Denham

Dizainerė-maketuotoja Lina Ličkienė

2018 11 22. Užs. Nr. 181101776. Tiražas 300 vnt.

Išleido ir spausdino S. Jokužio leidykla-spaustuvė

Nemuno g. 139, LT-93262 Klaipėda

www.spaustuve.lt